

R-504/417-75
R-504/3527-78
R-504/6656-77

REPUBLIKA SLOVENIJA

Knjižnica št. 49

REPUBLIKA SLOVENIJA

Im. str. 8218/79

PREGOVOR	II - III
1. POVRNITEV ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ - UVOD (Kotja Vodopivec)	1
2. KRATKA ZGODOVINA POVRNITELA ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ (Andrej Šušteršič)	33
3. POVRNITEV ŠKODE KOT PREDMET KAZENSKEGA POSTOPKA - ALENISTIČKI POSTOPEK - (Primerjalno pravni prikaz in analiza) (Peter Koba)	68
4. POVRNITEV ŠKODE ŽRTVI KAZNIVIH DEJANJA V JUGOSLAVIJI (Vida Kopal)	104
POVRNITEV ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ	
5. IZBIRA ODMARNE DNEVNE ISKREŠNOSTI (Kotja Vodopivec)	213
6. REPRIZENTATIVNOST VLOGA (Bogo Brvar)	218
7. KAZNIVA DEJANA (Janez Trtnik)	225
8. STORILOCI KAZNIVIH DEJANJ (Bogdan Šušteršič)	236
9. KAZENSKI POSTOPEK IN SUDELA (Janez Kramar)	254
10. OŠKROVANJE (Janez Bolina)	276
11. ALENISTIČKI POSTOPEK (Kotja Vodopivec - Bojan Planinšek)	294
12. VELIKO POUČENA ŠKODI NA OŠKROVANJE IN NA OB NASTANKE ŠKODI NA PRAVNIČNIH OŠKROVANJE KAZNIVIH DEJANJ V PRAVNIČNIH OŠKROVANJE (Kotja Vodopivec)	328
13. PRAVNI POSTOPEK (Janez Bolina)	346
14. SKLEPIŠKA DOPRAVNA DEJANJA (Janez Bolina)	361
15. POVRNITEV ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ V PRAVNIČNIH OŠKROVANJE (Kotja Vodopivec)	368
Financirala Raziskovalna skupnost SR Slovenije	

Razmnoženo v 7 izvodih

V S E B I N A

	Stran
PREDGOVOR	II - III
1. POVRAČILO ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ - UVOD (Katja Vodopivec)	1
2. KRATKA ZGODOVINA POVRAČILA ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ (Andrej Razdrih)	33
3. POVRNITEV ŠKODE KOT PREDMET KAZENSKEGA POSTOPKA - ADHEZIJSKI POSTOPEK -(Primerjalno pravni prikaz in analiza) (Peter Kobe)	68
4. POVRNITEV ŠKODE ŽRTVI KAZNIVEGA DEJANJA V JUGOSLAVIJI (Vida Kokalj)	184
5. IZBIRA OBSOJENIH OSEB ZA RAZISKAVO (Katja Vodopivec)	213
6. REPREZENTATIVNOST VZORCA (Bogo Brvar)	218
7. KAZNIVA DEJANJA (Jože Tratnik)	225
8. STORILCI KAZNIVIH DEJANJ (Drago Šinkar)	236
9. KAZENSKI POSTOPEK IN SODBA (Janez Kramarič)	254
10. OŠKODOVANCI (Janka Šolinc)	276
11. ADHEZIJSKI POSTOPEK (Katja Vodopivec - Bojan Planinšek) ...	294
12. VPLIV POVZROČENE ŠKODE NA ODMERO KAZNI IN ČAS OD NASTANKA ŠKODE DO PRAVNOMOČNE ODLOČBE KAZENSKEGA SODIŠČA O PREMOŽENJSKOPRAVNEM ZAHTEVKU PO SODIŠČIH (Božo Janhuba)	328
13. PRAVDNI POSTOPEK (Karel Rajniš)	346
14. SKLEPNE UGOTOVITVE EMPIRIČNE RAZISKAVE (Mitja Deisinger) ..	361
15. UGOTOVITVE EMPIRIČNE RAZISKAVE V PRIMERJAVI Z NAČELNIMI IZHODIŠČI (Katja Vodopivec)	366

P R E D G O V O R

Povrnitev škode žrtvi kaznivega dejanja je pomemben sestavni del smoternega reagiranja na storjeno kaznivo dejanje. Zdi se, da sta pozni fevdalni in nato kapitalistični sistem utrjevala zlasti oblastveno intervencijo na izvršeno kaznivo dejanje in kaznovalno politiko, zanemarjala pa sta medsebojne odnose med storilcem in žrtvijo, tj. med glavnima protagonistoma izvršenega kaznivega dejanja. Namen raziskave je bil: a) ugotoviti kakšne možnosti in vzpodbude daje za storilčevo povrnitev škode žrtvi kaznivega dejanja sodobna jugoslovanska kazenska zakonodaja v primerjavi s kazenskimi procesno pravnimi sistemi v drugih državah in b) ali sodna praksa uporablja te možnosti.

Pri raziskavi so sodelovali:

Katja Vodopivec, redni profesor za kriminologijo pri Pravni fakulteti,
kot vodja raziskave

Peter Kobe, redni profesor za kazensko procesno pravo pri Pravni fakulteti, kot svetovalec

in slušateljki podiplomskega tečaja iz kazensko pravnih znanosti na PF:

Bogo Brvar, programer na računalniškem centru RSNZ SRS

Mitja Deisinger, strokovni sodelavec na republiškem javnem tožilstvu

Božo Janhuba, namestnik občinskega javnega tožilca v Ljubljani

Janez Kramarič, sodnik okrožnega sodišča v Novem mestu

Bojan Planinšek, sodnik okrožnega sodišča v Celju

Karel Rajniš, občinski javni tožilec v Ptuju

Drago Šinkar, sodnik okrožnega sodišča v Celju

Janka Šolinc, sodnik občinskega sodišča v Kranju

1. POVRAČILO ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ - UVOD

Katja Vodopivec

Zgodovinski okvir

Konfliktno razmerje med storilcem kaznivega dejanja in žrtvijo so ljudje razreševali ali zaostrevali najprej sami med seboj (individualno maščevanje, kompozicija) in kasneje s pomočjo predstavnikov oblasti ali njihovih institucij (kompozicija, kaznovanje). Danes je verjetno težko oceniti v čem je bila vzpodbuda za oblastveno intervencijo v reševanju zasebnih konfliktov.

Naj za ponazoritev tega navedem dve mnenji. Vasiljević je npr. mnenja, da je prepuščanje pregona kaznivih dejanj presoji posameznikov omogočalo, da do pregona ni prišlo tudi tedaj, kadar bi bil potreben in sicer ali zaradi neznanja, nesposobnosti ali ustrahovanja oškodovanca ali zaradi njegovega sporazuma z obdolžencem, kar je bilo lahko škodljivo za javni interes ..., po drugi strani pa je moglo priti do pregona iz želje po maščevanju, zaradi vznemirjenosti in iz drugih negativnih pobud, kar je bilo škodljivo za obdolženca". Pri tem se sklicuje pisec na Aristofanove komedije, ki dokazujejo pomanjkljivosti obtožnega postopka. Po mnenju Müllerja in Cooperja pa je "fevdalna država uzakonila in formalizirala pravice posameznikov do samopomoči zato, da bi omejila delitev fevdov in izkoriščanje gmotno šibkejših s strani bogatejših ... Konec srednjega veka se je oškodovani moral poslužiti pravne poti in ni smel več sam reševati

svoje zadeve. Cena državne pomoči za sojenje storilcu pa je postala nesorazmerno visoka" ¹. Po tem času so se interesi žrtve kaznivega dejanja vedno bolj umikali interesom oblastnikov, s sociološkega vidika pa so bili interesi žrtev najbolj zanemarjeni v inkvizicijskem kazenskem postopku.

Kljub temu so se teoretiki in sodna praksa vedno znova vračali tudi k problemom oškodovancev, zlasti od 16. stoletja dalje, tako npr. pisci: Tomas More, Jeremy Bentham, Herbert Spencer, Raffaele Garafolo, Enrico Ferri idr ². V nekaterih nemških deželah je sodna praksa že v 16. in 17. stoletju dopuščala tako imenovani adhezijski postopek, ki je odprl možnost žrtvi, da je uveljavljala svoje odškodninske zahteve znotraj kazenskega postopka, francoska action civile pa je bila kodificirana z veliko ordonanco Ludvika XIV. konec 17. stoletja ³. S pomenom povrnitve škode oškodovancu za resocializacijo storilcev kaznivih dejanj so se ukvarjali tudi mednarodni penološki kongresi v zadnji četrtini 19. stoletja. ⁴

Med obema svetovnima vojnama v literaturi skoraj ni najti posebnih opozoril na vlogo žrtve v kazenskem postopku, čeprav adhezijski postopek tam kjer je bil uveden ostaja in se razvija, zato pa je obdobje po drugi svetovni vojni čas v katerem je žrtev kaznivega dejanja dobila eno od osrednjih mest v kriminološki in končno v "viktimološki" literaturi. Razlogov za to je več.

Vidiki na povračilo škode po drugi svetovni vojni

Odgovore na vprašanje zakaj so pisci in zakonodajalci začeli po drugi svetovni vojni posvečati večjo pozornost povračilu škode žrtvi je mogoče iskati predvsem v treh vidikih na razmerje med storilcem in žrtvijo kaznivega dejanja.

1. Vidik žrtve

Po drugi svetovni vojni je smer, ki se je zavzemala za vsestransko

strokovno preučevanje osebnosti storilca kaznivega dejanja in njegovega okolja v nekem smislu nadaljevala kriminalnopolitično in strokovno naravnost iz časa med obema svetovnjima vojnama, deloma pa je našla ugodna tla tudi v družbeno političnem ozračju po drugi svetovni vojni.⁵ Tako ni slučaj, da je pozornost, usmerjena na interakcijska razmerja med storilcem kaznivega dejanja in njegovim okoljem, vključila v okvir kriminogeneze tudi žrtev kaznivega dejanja in sicer najprej kot činitelj, ki lahko prispeva k storitvi kaznivega dejanja.

V tem smislu je nemški kriminolog Hans von Hentig, ki je tedaj živel v ZDA, že leta 1941 objavil članek o Interakciji med storilcem in žrtvijo; leta 1948 pa je izšla njegova knjiga Storilec in njegova žrtev. Leta 1947 je objavil jerzulameski odvetnik Benjamin Mendelsohn članek Novi bio-psiho-sociološki horizonti - viktimologija, v katerem se je prvič zavzemal za osamosvojitve viktimologije v posebno vedo.

Čeprav se je Angležinja Margery Fry leta 1951 zavzela za povračilo škode žrtvi kaznivega dejanja v času kazneskega postopka in po njem najprej iz razlogov, ki naj bi bili pomembni za resocializacijo storilca, so kasneje ti razlogi stopili v ozadje in odstopili prvo mesto sočustvovanju z žrtvijo, ki ostane oškodovana zlasti v vseh primerih neodkritih storilcev kaznivih dejanj in tistih, ki so premoženjsko slabi.. Tako se je avtorica začela leta 1957 uspešno zavzemati za organizacijo državnih kompenzacijskih skladov v Angliji .

Iz teh razlogov so nastali državni kompenzacijski skladi zlasti po letu 1960 v: Novi Zelandiji (1963), Veliki Britaniji (1964), v nekaterih državah ZDA (od l.1965 dalje), v večini držav Kanade (od l.1966 dalje), v nekaterih državah Avstralije (od l.1967 dalje), v Severni Irski (1968), v Avstriji (1972) in na Finskem (1973).

V mnogih drugih državah so l. 1974 obstajali predlogi za uvedbo javnih kompenzacijskih skladov. Pri tem pa gre za različne pravne rešitve in za različne vrste žrtev kaznivih dejanj, katerim so skladi namenjeni. Večinoma pa naj bi javni skladi služili zlasti za kritje tiste škode, ki je bila povzročena žrtvam s kaznivimi dejanji zoper življenje in telo.⁶

2. Vidik storilca - korekcijski vidik.

Sodobni pisci poudarjajo med drugimi tudi, da je nesprejemljivo, da je iz kazenskega postopka in obravnavanja storilca v času pre-stajanja kazni skoraj izginila odgovornost storilca žrtvi kaznivega dejanja, saj je to odgovornost potisnila v ozadje odgovornost proti državi, kar je za storilca kaznivega dejanja abstrakten pojem. Za to, da je storilec predvsem dolžan povrniti škodo žrtvi svojega kaznivega dejanja, so se zavzemali kot rečeno že udeleženci penoloških kongresov v zadnji četrtini 19. stoletja. Ta vidik je najprej zanimal tudi Margery Fry. Angleško Belo poročilo (White Paper): "Kaznovalna praksa v spreminjajoči se družbi" iz leta 1959 je poudarjalo predvsem korektivno vlogo povračila škode žrtvi za storilce kaznivih dejanj⁷.

Ameriški psiholog Albert Eglash je v svojem članku iz leta 1958 posebej poudarjal pomen povračila škode žrtvi za konstruktivno dejavnost storilca, ki doprinaša k njegovemu samospoštovanju.⁸ Posebej pa se je za ta vidik povrnitve škode žrtvi s strani storilca kaznivega dejanja zavzemal znani zagovornik retribucije Stephen Schafer že od leta 1960 dalje pa vse do svoje smrti v preteklem letu.

Sem spadajo končno tudi vsi tisti pisci, ki opozarjajo na škodljivost kazni z odvzemanjem prostosti in vidijo v povrnitvi škode,

ki jo imenujejo enostavno "sankcija" alternativo za zaporne kazni.⁹

3. Sociološki vidik

Kritika sodobnih sociologov je usmerjena zlasti na premoč državnih institucij in birokratizma (v našem primeru zlasti formalnega družbenega nadzorstva) nad razmerji med ljudmi. Norveški sociolog in kriminolog Nils Christie izhaja filozofsko iz konfliktna teorije (Dahrendorf), ki vidi v konfliktih gibalno družbenega napredka. Po tem mnenju dajejo nasprotja možnost za udeležbo, za dejavnost in za razčiščevanje norm - vrednostnega sestava.

Ena od posebnosti sodobnih visoko razvitih industrijskih družb je proces depersonalizacije. Ta proces pospešuje po mnenju pisca tudi sodni kazenski postopek. V tem postopku se razmerje med konkretnima strankama spreminja v razmerje med eno izmed strank in državo. Z razvojem kazenskega procesnega prava smo žrtev kaznivega dejanja zreducirali na neobstoječo in storilca na stvar. Storilec kaznivega dejanja je izgubil možnost, da bi žrtvi razložil samega sebe, čeprav mu pogosto ni vseeno, kaj žrtev o njem misli¹⁰.

Ameriški sociolog in kriminolog Marwin Wolfgang očita formalnemu družbenemu nadzorstvu zaprtost in neodgovornost nasproti javnosti. Institucije formalnega družbenega nadzorstva se izživljajo s pisanjem poročil za lastne nadzorstvene organe, sodišča pa s pisanjem sodb, ki jih obsojenci slabo razumejo. Kazensko sodstvo (v ZDA - op.Vo) nima do žrtve kaznivega dejanja nobene odgovornosti in je ni dolžno obveščati o poteku kazenskega postopka.¹¹

Predlogi za zakonodajo in prakso

Predloge za zakonodajo in prakso je mogoče deliti v načelna stališča

in predloge za konkretne rešitve.

Strokovnjaki, ki so razpravljali o viktimologiji na mednarodnem sestanku v Bellagiu (Italija) leta 1975 so med drugim sprejeli priporočila, ki se nanašajo na žrtev kot pričo in pa tudi na oškodovanca z zahtevkom za povrnitev škode. "Žrtve kaznivih dejanj je treba zasliševati obzirno, odgovorno in s simpatijo. Sodelovanje žrtev s kazenskim sodstvom naj bo cenejše, manj travmatizirajoče in manj stigmatizirajoče zanje. Ugodnosti, ki so sedaj na razpolago obsojencem, naj bodo na razpolago tudi žrtvam kaznivih dejanj, kakor npr. pravna pomoč, zdravstvene in psihiatrične usluge ... Udeležbo žrtev v kazenskem postopku je treba olajšati s prevozom, skrbstvom za otroke, povračilom stroškov in z zmanjšanjem ostalih težav, ki otežkočajo udeležbo žrtev Sestanki med storilcem in žrtvijo v času sodnega ali prevzgojnega postopka imajo lahko v nekaterih primerih terapevtski pomen in lahko napravijo storilca občutljivega za težave svoje žrtve. V mnogih primerih je treba pospeševati neformalne poti za poravnavanje in arbitražo v katerih neposredno sodelujeta žrtev in storilec ... Povračilo škode je mogoče uporabiti kot samostojno sankcijo. V mnogih primerih je lahko povračilo škode glavna sankcija, ki jo odredi sodišče. To je lahko nadomestilo za kazen odvzema prostosti ali dopolnilo drugih sankcij ... Če storilec nima denarja za povračilo škode, mu je treba omogočiti, da opravi nekatera dela ali za žrtev, ali za koga drugega ali za neko institucijo ... V kazenskih zavodih naj bi obsojenci delali za primerne osebne dohodke in od tega vračali škodo ...¹²

Kanaadska komisija za pravno reformo je oktobra 1974 sprejela tale priporočila o povračilu škode žrtvam kaznivih dejanj s strani storilcev in javnih skladov, ki jih povzemamo v izvlečku: Povračilo škode žrtvi kaznivega dejanja naj bi bilo temeljno načelo kazenskega prava, dočim naj bi se sankcija izrekala le kolikor je potrebna (str. 7,14). Povračilo škode žrtvi je v duhu

pravičnosti racionalna sankcija, saj morajo biti osebne in lastninske pravice znova vzpostavljene ... (str. 5). Izvrševanje kaznivih dejanj ni patologija, ki bi jo bilo treba odpraviti za vsako ceno, temveč neizogiben vidik na družbene odnose, kar je bilo že zdavnaj priznано v civilnem pravu, v katerem ima pomembno vlogo poravnavanje strank (str. 6). Težišče naj bo na odgovornosti storilca, ki je zmožen konstruktivnih in socialno sprejemljivih dejanj (str. 7,8). Zato ima poravnavanje škode resocializacijski značaj ... Obstaja pa tudi psihološko utemeljena potreba žrtve, da se razmišlja o njeni škodi (str. 7).

Kljub temu se komisija ne zavzema za kombinirani postopek, kazenski in civilni, v času sojenja storilcem kaznivih dejanj (str. 11) glede na to, da bi tako združevanje obeh postopkov pomenilo za Kanado ustavni problem, saj spada civilno pravo v delokrog provinc, kazensko pravo pa je urejeno na zvezni ravni.¹³

Ista komisija je leta 1975 sprejela posebna priporočila za odvrnitev kazenskega postopka (diversion). Komisija izhaja iz ugotovitve, da veliko kaznivih dejanj sploh ne obravnavajo sodišča, ker se sama po sebi absorbirajo znotraj komune. Na tak način reševanja konfliktnih situacij vplivajo po eni strani same žrtve, ki ne prijavljajo vseh kaznivih dejanj, po drugi strani pa diskrecijski način dela policije in javnih tožilstev (str. 3). Glede na to meni komisija naj policija in tožilstva razširjajo obseg diskrecije in naj postane v prihodnje možnost neobtoževanja večja (str. 7). Zato naj utemeljitve za uvedbo postopka nadomestijo utemeljitve za ne uvedbo postopka. V utemeljitvah naj se ugotovi zakaj je potrebna obtožba namesto, da bi se ji tožilstvo odreklo. Postaviti je treba kriterije za obtoževanje namesto za umik obtožbe kajti za obtožbo naj bi se odločili le tedaj, če primera ni mogoče rešiti drugače (str. 6). Družba bi morala nagrajevati policijo za vse postopke, ki jih reši drugače kot s sodnim postopkom (npr.

napotenje storilca na organe socialnega skrbstva, mentalno higiensko posvetovalnico i pod.), dočim je danes praksa ravno obratna (str.8). Iz tega načela pa naj bi bila izvzeta tista kazniva dejanja na katerih je javni interes resnično velik (str.9). Eden od razlogov za neuvedbo postopka naj bi bil tudi sporazum med storilcem in žrtvijo na poravnavo kajti na tak način so lahko interesi družbe, storilca in žrtve bolje varovani kot s kazenskim postopkom. Pri tem pa bi bil potreben tudi pristanek oblasti (str.11, 16).

Predlagatelji so mnenja, da se lahko splošni red in mir bolje utrjujeta s poravnavanjem storilcev in žrtev kot z njuno polarizacijo in s kontradiktornim postopkom (str. 23). Prednost postopka za odvrčanje kazenskega postopka je tudi v tem, da nudi žrtvi možnost za udeležbo (str. 24). Komisija torej priporoča takšen predkazenski postopek (pre-trial program), ki temelji na sporazumevanju med strankami in se izvaja po navodilih in pod nadzorstvom kompetentnih uradnikov na tožilstvih, je pa podprt s široko mrežo dodatnih komunalnih programov (str. 25) .¹⁴

Dosti manj radikalna so priporočila, ki so jih v tem pogledu sprejeli udeleženci 11. mednarodnega kongresa za kazensko pravo leta 1974 v Budimpešti. Vendar je tudi v tem primeru rečeno, da so prišli udeleženci kongresa do "prepričanja, da povrnitev škode žrtvi, kot sredstvo za vzpostavitev pravnega in družbenega ravnotežja, ki je bilo kršeno s kaznivim dejanjem, in kot sredstvo moderne kriminalne politike - uspešno dopolnjuje kazenske sankcije upošteva zlasti resocializacijo obsojenca in da je resnično povračilo škode družbena naloga, ki sloni na sodobnih zahtevah po družbeni solidarnosti, zlasti ko je storilec neznan, ali se ne preganja ali je obsojen pa ni zmožen plačila".

Glede na to predlagajo udeleženci A) povrnitev škode žrtvi iz javnih skladov; B) povrnitev škode v kazenskem postopku in C) druge ukrepe v korist povrnitvi škode. Ker nas v našem primeru

posebej zanimajo stališča v zvezi z adhezijskim postopkom, navajamo v podrobnostih zlasti ta:

"I. Večina udeležencev kongresa se je izrekla za tim. adhezijski postopek, ki omogoča žrtvi, da uveljavlja svoj odškodninski zahtevek v okviru kazenskega postopka, priznavajoč vendar, da ima tak postopek lahko nekatere pomanjkljivosti.

II. Pri predpisovanju takšnega postopka naj nacionalni zakonodajalci upoštevajo naslednja načela:

- 1) Žrtev mora imeti pravico izbirati med adhezijskim postopkom in rednim pravnim postopkom.
- 2) Pravila, ki naj se uporabijo v adhezijskem postopku morajo biti takšna, da ustrezajo mešanemu postopku, t.j. postopku z elementi kazenskega in pravnega postopka.
- 3) Nacionalnim zakonodajalcem se prepušča rešitev vprašanja ali lahko začne javni tožilec adhezijski postopek skupaj z žrtvijo ali namesto nje. Isto velja za vprašanje, ali lahko prizna kazensko sodišče odškodnino žrtvi po uradni dolžnosti.
- 4) V adhezijskem postopku mora imeti žrtev vsaj pravico, da predlaga dokaze (tudi tiste, ki se tičejo kazenske zadeve) in pravico do pravnega sredstva (pritožbe) vsaj glede tistega dela, ki se tiče civilnega premoženjskopravnega zahtevka. Obtoženec mora imeti enake pravice kot jih ima žrtev kot tožnik.
- 5) Odprto ostane vprašanje, ali mora kazensko sodišče odločiti o zahtevku v adhezijskem postopku. Priporoča pa se, naj bi bila dolžnost sodišča odločiti v adhezijskem postopku omejena na odločitev o tem, da se prizna pravica do odškodnine v temlju, o višini odškodnine pa odločilo pravn^{bi}o (civilno) sodišče ali pa bi se o tem odločilo pozneje v okviru kazenskega postopka.
- 6) Treba je predvideti možnost vnaprejšnje (provizorične) izvršbe

odločbe o pravici do odškodnine, da bi tako žrtev čimprej dobila pomoč.

- 7) Sodba kazenskega sodišča izdana v adhezijskem postopku, mora imeti enak učinek v mednarodnih odnosih kot se priznava sodbam civilnega (pravdnega) sodišča. "

Zanimiva so končno še stališča v zvezi z drugimi ukrepi v korist povrnitvi škode (točka C):

"Da bi olajšali povrnitev škode žrtvi kaznivega dejanja, so možni še naslednji drugi ukrepi s posrednim učinkom:

- 1) Obveznost povrniti škodo kot pogoj za pogojno odložitve kazenskega postopka, za pogojno obsodbo, varstveno nadzorstvo (probation) ali pogojni odpust, vendar ob upoštevanju storilčevega ekonomskega položaja.
- 2) Pri odmeri kazni, pomilostitvi ali rehabilitaciji naj se upošteva povrnitev škode po storilcu glede na njegove možnosti (sredstva)" ¹⁵.

Iz načelnih stališč, sklepov in predlogov ter praktičnih rešitev, čeprav ponekod šele na eksperimentalni ravni, je mogoče povzeti torej te možne rešitve (izven pravnega postopka, ki je strankam na voljo v vseh sistemih).

- Povračilo škode kot sredstvo za odvrnitev kazenskega postopka:

Žrtve kaznivih dejanj so se že doslej pogosto zadovoljile s takim načinom rešitve konflikta in niso prijavile storilcev kaznivih dejanj organom pregona, oz. niso vložile zasebne tožbe. V ZDA so uvedli eksperimentalni program imenovan Columbus nočni tožilski program glede na to, da je tožilski delavec strankam na razpolago ob večernih urah (po končanem delovniku) in ob nedeljah. Naloga tožilskega delavca (večinoma študenta prava) je pomagati strankam poravnati se, oz. jih poučiti kaj jih čaka, če bo uveden kazenski

postopek ali če lahko najdeta drugo pot za rešitev zadeve. Javni tožilec lahko izreče tudi ukrep o preizkušnji (prosecutor's probation) za npr. 60 dni z ev. negativno posledico, če se storilec ne drži navodil, bo tožilec vložil tožbo. Ta program je prizadetim strankam na razpolago predvsem za reševanje interpersonalnih konfliktov, ki jih pri nas obravnavajo ali sodniki za prekrške, ali pa je pregon možen le na zasebno tožbo. Pač pa predlaga poročevalec o tem programu, da bi se ta razširil tudi na obravnavanje čerk brez kritja, konfliktnih razmerij med lastniki stanovanj in najemniki, tatvin v samopostrežnih trgovinah in goljufij v zvezi s socialnimi podporami¹⁶. V praksi tako obsežnega programa za odvrnitev kazenskega postopka, kakor ga predlaga Kanadska zakonodajna komisija zaenkrat nismo zasledili.

- Povračilo škode kot pogoj za preizkušnjo (probation)¹⁷. Ukrepa "preizkušnja" pri nas za polnoletne ne poznamo, za mladoletne pa mu ustreza samostojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa.
- Povračilo škode kot pogoj za izrek pogojne obsodbe¹⁸.
- Povračilo škode kot nadomestilo za sankcijo¹⁹.
- Povračilo škode kot okoliščina, ki vpliva na izbiro in odmero kazni.
- Del izrečen^e denarne kazni naj se odstopi žrtvi za povračilo škode²⁰.
- Storilcu je treba dati tudi možnost, da škodo vrača z delom ali za žrtev, ali za drugo osebo ali za institucijo²¹.
- Pospešuje naj se uvedba adhezijskega postopka tam kjer ga še ni, oz. izboljšuje njegova učinkovitost²².

- Obsojenci, ki prestajajo zaporne kazni naj prejemajo za svoje delo polno plačilo in naj od tega vračajo del škode žrtvi kaznivega dejanja²⁴. Iz te problematike je znan predlog Angležinje Kathleen Smith iz l. 1965 pod nazivom Samodoločitev obsodbe (The Selfdetermi-

nated Sentence): avtorica se zavzema za polni delovni čas obsojencev, obsojenci naj bi bili člani sindikata in naj bi prejeli plače po sindikalni listi. Zaporna kazen bi bila končana tedaj, ko bi s svojim zaslužkom povrnili škodo.

- Povračilo škode naj ima tudi vpliv na pogojni odpust ²⁵. V zvezi s tem so bili v nekaterih državah v ZDA (Minnesota, Georgia) organizirani posebni centri za povrnitev škode (Restitution Centers). V času prestajanja zaporne kazni se sestajata storilec in žrtev in se sporazumeta za način vračanja škode. Nato je obsojeni odpuščen v center, od koder hodi na delo in vrača povzročeno škodo ²⁶.
- Pisci se zavzemajo za razširitev raznih vrst zavarovanja in Ostroumov Frank upravičeno očitata državam kapitalističnega sistema večinoma slabo in nepopolno organizacijo zavarovanja ²⁷.
- In **končno** se mnogi pisци, mnoge resolucije in tudi praktične rešitve zavzemajo za oblikovanje javnih skladov (ki se naj med drugim polnijo tudi iz denarnih kazni) iz katerih naj se vrača zlasti škoda, povzročena žrtvam kaznivih dejanj zoper življenje in telo, ne glede na to ali je bil storilec odkrit ali ne; odkriti in obsojeni storilec pa naj bi bil dolžan vračati pri-sojeno škodo skladu.

Seveda pa se zagovorniki bolj učinkovitega povračila škode žrtvam kaznivih dejanj s strani storilcev zavedajo tudi nevarnosti in ev. slabosti takega sistema. Pri tem opozarjajo zlasti na te nevarnosti:

- 1) prehudo poslabšanje družbenega in materialnega položaja storilca kaznivega dejanja: možno je, da bi se materialni položaj storilca poslabšal do take mere, da ne bi mogel več vzdrževati sebe in svoje družine; rehabilitacija storilca bi tako postala še težja, breme bi postalo pretežko; storilec bi mogel storiti novo kaznivo dejanje zoper premoženje zato, da bi povrnil

škodo; povračilo škode in kazen bi lahko občutili storilci kot prehudo družbeno reakcijo na kaznivo dejanje; storilec ne sme postati suženj žrtve; škoda je lahko prevelika in je v življenju sploh ni mogoče poravnati.

- 2) Gmotno dobro stoječi si bodo na tak način lahko odkupili kazensko neodgovornost. Takih opozoril smo v literaturi zasledili malo čeprav se nam dozdevajo pomembna. Treba je namreč upoštevati, da kriminologi in sociologi zlasti v zadnjih dvajsetih letih vedno bolj pogosto opozarjajo na to, da kriminaliteta belega ovratnika ni nepomemben družben pojav, ki je v okviru politike pregona in sojenja izrazito privilegiran. S takim načinom obravnavanja bi mogli postati privilegiji teh vrst storilcev še večji.
- 3) Nekateri pisci opozarjajo na to, da pospeševanje stikov med storilcem in žrtvijo ne bo vedno najbolj primerna oblika reševanja konfliktov. Poleg tega bi lahko sklep o dolžnosti povrnitve škode žrtvi storilca še bolj odtujil družbi, če bi bil prepričan, da žrtev ne zasluži povračila.
- 4) Žrtve bi lahko pretiravale ali potvarjale dejansko nastalo škodo, izsiljevale obsodilno sodbo in bi težile k maščevanju. Francoski primer je pokazal, da ni ugodno, če je zveza med kaznovanjem in povračilom škode preveč tesna.
- 5) Obstajajo tudi problemi v zvezi s kazenskim postopkom: obstaja nevarnost, da bi porota večkrat spoznala ^{storilca} za krivega, če bi bilo od tega odvisno povračilo škode žrtvi kaznivega dejanja; obstaja nevarnost zavlačevanje kazenskega postopka; povračilo škode s strani storilca kaznivega dejanja ne pride v poštev, če storilec ni odkrit kot storilec kaznivega dejanja ²⁸.

Prav to so razlogi, da so nekateri pisci mnogo bolj naklonjeni posebnim javnim kompenzacijskim skladam kakor pospeševanju neposrednega vračanja škode s strani storilcev (v tem primeru naj bi

storilci vračali povzročeno škodo, odmerjeno v razumni višini, državnemu skladu). Če upoštevamo vse razloge, ki govorijo proti neposredni zavezanosti storilca žrtvi, so državni skladi dejansko boljši izhod. Toda v tem primeru postanejo razmerja med ljudmi v celoti predmet institucionalnega in birokratskega obravnavanja in ostanejo vsi ugovori sociologov proti takemu načinu obravnavanja družbenih konfliktov nedotaknjeni.

Jugoslovanska zakonodaja in stališča jugoslovanskih piscev

V zvezi s problemi, ki jih je v svetovnem merilu odpiral viktimološki aspekt, so jugoslovanski pisci pisali predvsem o doprinosu in vlogi ^{žrtve,} oz. tretjih oseb pri izvršitvi kaznivega dejanja ²⁹; o razvoju medicinske znanosti v zvezi z vlogami tim. storilcev in žrtev ³⁰; o pojmovnem konceptu viktimologije na sploh, pri čemer se je Šeparović podobno kot Mendelsohn zavzemal za širše pojmovanje vsebine vključno z riziki in nesrečami ³¹ in s problemi zasliševanja mladoletnih žrtev kaznivih dejanj ³².

Problematika v zvezi s povrnitvijo škode pa je v naši literaturi in zakonodaji bolj razvejana in ji moramo glede na temo naše obravnave posvetiti večjo pozornost ³³. Pri navajanju vprašanj se bomo poslužili sheme, kakor smo jo uporabili za prikaz možnih rešitev na str. 10 - 12 tega sestavka.

1. Povračilo škode kot sredstvo za odvrnitev kazenskega postopka

Ena od najbolj naravnih poti za odvrnitev kazenskega postopka je pač spontana poravnava med strankama, ki ima za posledico opustitev

ovadbe kaznivega dejanja organom pregona ali odstop od možne zasebne tožbe za kazniva dejanja, ki so pregonljiva na zasebno tožbo. Kazniva dejanja o katerih je govora so zlasti lažji interpresionalni konflikti (npr. kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, lahke telesne poškodbe).

Zato, da bi se prizadeti lažje poravnali so bili leta 1959 v Jugoslaviji ustanovljeni laični poravnalni sveti. Ti sveti, ki naj bi delovali v lokalnih skupnostih, so dobili v praksi premalo podpore, da bi uspešno delovali in so si le izjemoma, več na podeželju, uspeli ustvariti tak ugled, da so se sprte stranke obračale nanje³⁴. Odločitev za intervencijo poravnalnega sveta je bila namreč prepuščena sprtim strankam na voljo. V zvezi s tem je novelirani zakon o kazenskem postopku, ki je začel veljati 1. julija 1977 prinesel novoto, da bo moral sodnik odstopiti zasebno tožbo za kazniva dejanja zoper čast in dobro ime in za kazniva dejanja lahkih telesnih poškodb poravnalnemu svetu, da bo ta poskusil poravnavo med strankama (čl. 445 ZKP). Ta določba pa se bo uporabljala od dneva, ki ga bo določil republiški zakon (čl. 557 ZKP). Obenem s tem je treba povedati tudi, da naša kazenska procesualna zakonodaja pozna tudi pred sodiščem možnost posebnega naroka za poravnavo (čl. 444 ZKP).

Kakor rečeno, daje možnost vložitve zasebne tožbe sama po sebi tudi možnost odvrnitve kazenskega postopka zaradi povračila škode, ta možnost pa je še večja zato, ker zasebni tožilec tvega, da bo moral nositi stroške neuspešnega kazenskega postopka (čl. 99/3 ZKP)³⁵.

Poleg tega je možno še, da sodnik zavrže obtožni predlog ali

zasebno tožbo iz določenih razlogov in je namen tega inštituta "da se eliminirajo škoda in neprijetnosti, ki prizadenejo obdolženca zaradi neupravičene predaje sodišču". Vendar se v praksi "v glavnem obtoženi predlogi ne kontrolirajo v smislu čl. 438 ZKP (prej 401 ZKP). Prehodne kontrole ni ali pa je nezadostna" ³⁶.

In končno ter ne v najmanjši meri "gre za umik kazenske represije kakršna še obstaja tam, kjer gre v bistvu za civilno pravna razmerja" ³⁷, torej za dekriminacijo, ki se je je naša nova, zlasti slovenska kazenska zakonodaja tudi poslužila.

Nekatere tuje kazenske zakonodaje so sprejele načelo oportunitete kazenskega pregona za razliko od našega legalitetnega načela. Te zakonodaje nudijo več možnosti odložitve kazenskega postopka tudi zaradi povračila škode in med drugimi tudi izrek ukrepa preizkušnja (probation). Diskusija o tem pa ali kaže ohraniti v naših razmerah legalitetno načelo ali pa ga zamenjati za oportunitetno načelo bi terjala posebno razpravo.

2. Povrnitev škode kot eden od pogojev za pogojno odložitve kazni

poznamo že od 1.1929 (čl. 52, 56 KZJ), je pa to inštitut, ki mu praksa ne posveča dovolj pozornosti ³⁸.

3. Povrnitev škode kot okoliščina, ki vpliva na izbiro in odmero kazni

To je okoliščina, ki jo je mogoče upoštevati po splošnem pravilu za odmero kazni (čl. 41 ZKJ) in pri omilitvi kazni (čl. 42 ZKJ).

In to je okoliščina, ki se v praksi tako tudi upošteva³⁹.

Možnost izrekanja sodnega opomina je z novim kazenskim zakonom razširjena (čl. 59 KZJ) in bo po vsej verjetnosti povračilo škode vplivala na širšo uporabo tega inštituta.

4. Povračilo škode kot predmet kazenskega postopka

Tim. adhezijski postopek "je postal in je danes prevladujoča institucija na evropskem kontinentu od avstrijskega ZKP iz leta 1850 dalje"⁴⁰ in je tako veljal od tedaj tudi na sedanjem slovenskem ozemlju. Izhodišče za ta postopek je, da "povračilo škode žrtvi kaznivega dejanja je in ostane ena izmed posledic, s katerimi mora računati tudi storilec kaznivega dejanja"⁴¹. Za obdobje po osvoboditvi je značilno, da je jugoslovanska praksa ta zahtevek "širila v dveh smereh, ki sta verjetno odražali večje upoštevanje pravic in statusa posameznika v družbi. Prva razširitev se nanaša na krog oseb, ki so lahko uveljavljale odškodninski zahtevek ... Bolj značilna je bila verjetno razširitev vrst odškodnine za škodo, ki je nastala s kaznivim dejanjem. Obseg nepremoženjske škode, ki so jo sodišča priznavala (zlasti v pravnem postopku, op. Vo) se je namreč z leti širil"⁴².

O nepremoženjski škodi obstaja že obširna literatura in judikatura in so po mnenju Šelihove in Kobeta "civilna sodišča razčistila marsikatera sporna vprašanja tako da ni pravega razloga za prakso kazenskih sodišč, da se izogibajo odločitvam"⁴³. Kljub temu pa ugotavlja Miklavčič, na podlagi pregleda spisovnega gradiva, da so kriteriji za ocenjevanje nematerialne škode v

pravdnem postopku pri sodiščih še zelo različni ⁴⁴.

Druga značilnost adhezijskega postopka je, da je za oškodovanca po eni strani enostaven, ker terjaja samo njegovo priglasitev in se od priglasitve dalje vodi kot oficialni postopek in po drugi strani oškodovanca ne obremenjuje s stroški, razen za ev. pooblaščenca ⁴⁵.

Ne nazadnje obstajajo tudi precejšnje možnosti za zavarovanje zahtevka, kakor npr. odvzem premoženjske koristi (čl. 84-87 KZJ so razširjena pooblastila sodišču dosedanjega čl. 62 a) in začasno zavarovanje premoženjskopравnega zahtevka (čl. 112-114 ZKP) ter določba o vrnitvi stvari (čl. 109 ZKP). ⁴⁶ Lahko bi rekli, da spada sem tudi določba, da mora sodišče že prej, preden je podan premoženjskopравni zahtevek samo "zbrati dokaze in raziskati, kar je treba za odločitev o zahtevku" (čl. 107 ZKP).

Končno lahko oškodovanec začne ali nadaljuje pregon kot subsidiarni tožilec, če javni tožilec odstopi od pregona (čl. 60 ZKP). Z novelo ZKP iz leta 1977 je predvidena zanje nekakšna pomoč v tem smislu, da ga morata javni tožilec ali sodišče poučiti, kaj lahko ukrene za uresničevanje svoje pravice (čl. 60/5 ZKP). Poleg tega pozna novi ZKP institucijo pooblaščenca za zastopanje oškodovanca kot tožilca, tim. zastopnika revnih - čl. 65/2 v primerih hujših kaznivih dejanj. Ker pa bo primerov subsidiarnih tožb zlasti pri hujših kaznivih dejanjih verjetno tudi v prihodnje malo, ta zakonska dopolnitev ne bo imela posebnega učinka ⁴⁷.

Tako izgleda, da je sedanja, t.j. nova zakonodaja deloma razširila pravice oškodovancev v kazenskem postopku in jim olajšala vlogo v tem postopku. To pa še ne pomeni, da je postopek tak kakor je uzakonjen sedaj za oškodovanca brez problemov in da niso stališča nekaterih jugoslovanskih piscev tudi drugačna od

sprejetih. Problemi bi bili naslednji:

- Carić se po vzoru sovjetske zakonodaje zavzema za to, da bi imel pravico vložiti odškodninski zahtevek tudi javni tožilec, če tega ne stori oškodovanec ⁴⁸. Temu popolnoma nasprotno je mnenje Kobeta in Vasiljevića. Kobe utemeljuje pravico oškodovanca do zahtevka s tem, da odklanja paternalizem nad odločitvami občanov in jim prepušča izključno dispozicijsko pravico v smislu našega samoupravnega sistema ⁴⁹. Takšno stališče je bilo ponovno sprejeto v naš ZKP. Ker pa se je krog upravičencev do zahtevka s to zakonodajo razširil na pooblaščenca oškodovanih družbenih sredstev, vidi v tem Kobe tudi upoštevanje splošnih koristi našega družbenega sistema (čl. 104/3 ZKP) ⁵⁰:
- Še vedno obstaja za oškodovanca kot udeleženca kazenskega postopka nerešen problem izgube časa in s tem zvezanih stroškov. ⁵¹
- Različna od nekaterih drugih pravnih ureditev so tudi določila, ki kazenskega sodišča ne obvezujejo, da obravnava premoženjsko-pravni zahtevek (čl. 103, 108 ZKP) in da ga ne more zavriniti glede na to, da lahko napoti oškodovanca na pravdni postopek. S tem v zvezi oškodovancu ne dajejo možnosti pritožbe (čl. 360/4 ZKP) ⁵². Pri tem so lahko problematične tudi oprostilne sodbe, ki - dasi ne bi smele - nujno psihološko vplivajo tudi na izid ev. pravnega postopka za povračilo škode. ⁵³ Taka določila bi bila lahko umestna, če bi sodna praksa vsaj po 130 letih uzakonitve adhezijskega postopka težila k temu, da bi dejansko razpravljala o premoženjskopravnem zahtevku v kazenskem postopku vedno, kadar bi bilo to mogoče. Seveda pa bi temu nasprotno načelo pomenilo za sodno prakso togo prisilo in je tako razumljivo, da ga Kobe ne sprejema ⁵⁴.

V zvezi z vprašanjem zavezancev za povrnitev škode v kazenskem postopku pa opozarja Kobe a) na probleme odškodninskih zahtevkov proti tistim mladoletnikom, katerim so izrečeni vzgojni ukrepi in ni obsodilne sodbe in b) na ev. odgovornost drugih civilnih oseb (npr. staršev, delodajalcev, komitentov, zavarovalnic) za ravnanje storilca, o čemer bi kazalo v prihodnje razmisliti ⁵⁵.

Še vedno je ostal nerešen problem pravne pomoči oškodovancu v adhezijskem postopku (tim. zastopnik revnih), problemi pa so tudi v zvezi z obveščanjem oškodovanca o vseh opravilih in pravica do navzočnosti; v zvezi s kontradiktornostjo glavne obravnave in vlogo predsedujočega sodnika i pod. ⁵⁶

5. Sistem zavarovanja in povračilo škode iz javnih skladov

Pri nas imamo obsežen sistem obveznega zavarovanja in sicer zdravstvenega, invalidskega, pokojninskega in obvezno zavarovanje v prometu. Glede na to sta Šelihova in Kobe mnenja, da bi bilo smotrno ustanoviti javni sklad v omejenem obsegu kot dopolnilo k povračilu tistega dela škode, ki je zavarovanje ne obseže. Ta sklad naj bi se polnil iz dela denarnih kazni in iz prispevkov, ki bi jih morali prispevati vsi obsojenci ne glede na vrsto kazni in na njeno morebitno pogojnost, ali nepogojnost. Takšni prispevki bi imeli tudi "rehabilitacijsko vrednost, saj bi pomenili prispevek splošni človeški solidarnosti". Kot razumem pa naj bi se krila iz tega sklada le (z zavarovanjem nepokrita) škoda nastala iz nasilnih kaznivih dejanj, pri določanju odškodnine iz javnega sklada pa bi bilo treba izključiti žrtve, ki so s svojim vedenjem prispevale k kaznivemu dejanju ⁵⁷.

6. Možnosti povračila škode, ki jih naš kazensko-pravni sistem ne pozna

in ne sprejema so: povračilo škode kot nadomestilo za sankcijo; odstop dela denarne kazni za povračilo škode oškodovancu; storilec ne more vračati škode neposredno z delom, temveč le posredno s svojim zaslužkom; obsojenci, obsojeni na nepogojne zaporne kazni večinoma ne prejemajo dovolj visokih osebnih dohodkov za povračilo škode in zato tudi povračilo škode po zakonskih določilih izrecnoⁿⁱ predvideno za odobritev pogojnega odpusta. Kolikor smo mogli preučiti razpoložljivo literaturo o teh vprašanjih nismo zasledili posebnih stališč jugoslovanskih piscev.

Namen raziskave

Kakor smo lahko ugotovili daje naša kazenska zakonodaja relativno široke možnosti in vzpodbudbe za povračilo škode že pred samim začetkom kazenskega postopka ali pa po njem. Vse novote, ki jih je sprejela nova jugoslovanska kazenska zakonodaja v letu 1977 med drugim razširjajo možnosti povračila škode v smislu mednarodno sprejetih priporočil, čeprav ne določajo ničesar revolucionarno novega. O nekaterih dodatnih možnih rešitvah te problematike pa bo vsekakor treba razmišljati tudi v prihodnje.

Glede na to je namen naše raziskave skromen, Obstaja namreč prepričanje, da sodna praksa ne sledi intencijam zakonodajalca, in ne izkorišča možnosti, ki jih ji ta ponuja in odpira. Tako želimo z našo raziskavo preverjati predvsem delo sodne prakse v zvezi s tistimi določili, ki dajejo možnost sodni praksi ravnati tako ali drugače, je pa k določeni dejavnosti ne obvezujejo. To so zlasti določila o pogojni obsodbi in možnosti za

določitev vrnitve premoženjske koristi (čl. 52/2 ZKJ) in tista določila o adhezijskem postopku, ki so veljala v letu 1973 ko smo pregledovali sodne spise. Sem pa spada seveda tudi ukrep odvzema premoženjske koristi, ki je obvezen (čl. 84-87 KZJ).

S tem so podane seveda tudi tele omejitve naše raziskave: raziskava ne bo odgovorila na vprašanje ali je povračilo škode sredstvo za odvrnitev kazenskega postopka (saj se ukvarjamo samo z že uvedenimi kazenskimi postopki); ne bo odgovorila na vprašanje ali je povračilo škode okoliščina, ki vpliva na izbiro in odmero kazni (deloma sta bili ti dve vprašanji raziskani že s prejšnjimi, navedenimi raziskavami) in ne bo dala odgovora na vprašanje o dejanski satisfakciji žrtev s povračilom škode, ker raziskava ne zajema izvršilnega postopka in ne vloge zavarovanja enostavno zato, ker bi pomenilo zajeti še ta dva vidika obtežiti raziskavo preko razpoložljivih možnosti.

Izhodiščna hipoteza za našo empirično raziskavo torej je: sodna praksa ne izkorišča možnosti, ki jih ji daje naša zakonodaja za povračilo škode žrtvam kaznivih dejanj. Doslej v Jugoslaviji ta hipoteza še ni bila dokumentirano preverjena.

Opombe

- 1 Vasiljević, str. 18; Mueller-Cooper, str. 86. Kratek zgodovinski pregled o povračilu škode žrtvi kaznivega dejanja je k raziskavi prispeval slušatelj pravne fakultete Andrej Razdrih.
- 2 Galaway, str. 57; Mueller-Cooper, str. 95
- 3 Schafer, str. 22-23; Kobe: Primerjalno pravni prikaz in analiza
- 4 Jacob, str. 162
- 5 Vodopivec, 1974, str. 314, 315
- 6 Jacob, str. 152; Grebing str. 476-482
- 7 Linden, str. 39
- 8 Jacob, str. 156
- 9 Npr. Goldstein, str. 203; Conclusions, str. 153; Galaway, str. 58
- 10 Christie; več o tem glej Vodopivec 1977, str. 86, 87
- 11 Wolfgang, str. 17, 18
- 12 Conclusions and recommendations, Bellagio 1975, str. 150, 153
- 13 Law Reform Commission of Canada, W.p. 5-6
- 14 Law Reform Commission of Canada, W.p. 7

- 15 Résolutions du XIe Congrès international de Droit pénal str. 685-689, Budimpešta 1974. Čeprav je Kobe upravičeno skeptičen do mednarodno sprejetih resolucij, češ, da so pogosto sprejete na hitro in ne dovolj premišljeno (v tem pogledu kritizira zlasti uvodni del navedene resolucije) odsevajo po mojem mnenju te resolucije do neke mere naravnost večine udeležencev v nekem času in jih zato navajam na tem mestu. Glej Kobe 1977, str. 3,4
- 16 Palmer; Galaway, str. 59
- 17 Galaway, str. 69; Goldstein, str. 204, Jacob, str. 155; Mueller - Cooper, str. 88; Canada W.p. 5-6, str. 9
- 18 Canada W.p. 5-6, str. 25
- 19 Glej op. 9
- 20 Mueller - Cooper, str. 89
- 21 Canada, W.p. 5-6, str. 14
- 22 Jacob, str. 155; Linden str. 45; Mueller-Cooper, str. 92, 93; Rezolucije
- 23 Linden, str. 45
- 24 Jacob, str. 167; Mueller-Cooper, str. 91; Conclusions,
- 25 Mueller - Cooper, str. 88
- 26 Galaway, str. 62; Lamborn, str. 511
- 27 Canada, W.p. 5-6, str. 6,9; Linden, str. 9; Mueller-Cooper, str. 87; Ostroumov - Frank, str. 77
- 28 Galaway, str. 66; Goldstein str. 203; Linden, str. 41; Mueller - Cooper, str. 94, 98; Williams, str. 158

- 29 Šeparović 1962; Šelih 1963; Simić 1969; Pečar 1971 - Uboji;
Pečar 1971 - Vpleteni opazovalci; Šelih 1972
- 30 Šeparović 1976
- 31 Šeparović 1973; Mendelsohn
- 32 Skaberne 1969
- 33 O možnostih za povrnitev škode žrtvi kaznivega dejanja v
Jugoslaviji do leta 1976 je prispevala poseben prispevek
slušateljica pravne fakulteti Vida Kokalj.
- 34 Pečar - Poravnalni sveti 1968
- 35 Kraus 1974, str. 328
- 36 Vasiljević - Grubać - Kuhajda idr., str. 179, 180
- 37 Kobe: Primerjalnopravni prikaz in analiza - prispevek napisan
za to raziskavo
- 38 Šelih - Kobe, str. 18
- 39 Bavcon, Bayer
- 40 Kobe: Primerjalnopravni prikaz in analiza
- 41 Kobe 1977, str. 8
- 42 Šelih - Kobe, str. 295
- 43 istotam, str. 311
- 44 Miklavčič
- 45 Šelih-Kobe, str. 305; Vasiljević 211, 212

- 46 Šelih - Kobe, str. 296
- 47 Vasiljević - Grubač - Kuhajda idr. ugotavljajo, da se je gibalo razmerje subsidiarnih tožb v primerjavi z javnimi in subsidiarnimi tožbami skupaj v Vojvodini od 3-7 % str. 187
- 48 Carić, str. 88
- 49 Kobe 1977, str. 7; Vasiljević, str. 209, 210
- 50 Kobe: primerjalnopравни prikaz in analiza
- 51 Ačimović, str. 633
- 52 Ačimović, str. 632
- 53 Gvozdić, str. 217
- 54 Kobe 1977, str. 6
- 55 Kobe: Primerjalnopравни prikaz in analiza; Kobe 1977, str. 8
- 56 Kobe: Primerjalnopравни prikaz in analiza
- 57 Kobe-Šelih, str. 302-303. Za oblikovanje javnih skladov za primere, ko ostane storilec kaznivega dejanja neznan ali živi v slabih premoženjskih razmerah se zavzema tudi Carić, str. 87

Literatura

- Aćimović Mihailo: Položaj oštećenog među građanima i pred krivičnim sudom, - Gledišta, Beograd, 1970, br. 4, str. 627-636
- Bavcon Ljubo - Vodopivec Katja - Uderman Boris: Individualizacija kazni v praksi naših sodišč; - Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, publ. 12, 1968
- Bayer Magda: Kriteriji za odmeravanje kazne od strane sudova u Sloveniji; - Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, publ. 10, 1967
- Carić Ante: Odškodnina žrtvi kaznivega dejanja v sodobnem kazenskem pravu, - Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 1970, št. 2, str. 82-88
- Christie Nils: Conflicts as property, The British Journal of Criminology, London 1977, št. 1, str. 1-15
- Conclusions and Recommendations - International Study Institute on Victimology, Bellagio, Italy, July 1-12, 1975; - Victimology, Washington 1976, št. 1, str. 130-153
- Galaway Burt: The Use of Restitution, - Crime and Delinquency, Hackensack, N.J., 1977, št. 1, str. 57-67
- Goldstein Naomi: Reparation by the offender to the victim as a method of rehabilitation for both; Victimology - A new Focus, ed. by Israel Drapkin and Emilio Viano, Vol. II, Lexington Books, Lexington 1974, str. 193-205

Grebing Gerhardt: Die Verhandlungen der III. Sektion über das
Thema "Die Entschandigung des durch eine Straftat
Verletzten, - Zeitschrift für die gesamte
Strafrechtswissenschaft, Berlin 1975, št. 2, str.
472-485

Gvozdić Petar: Priviligirani svjedoci iz čl. 211 st. 1 tač. 2
ZKP, - Naša Zakonitost, Zagreb 1971, št. 3, str.
210-220

Jacob R. Bruce: Reparation or Restitution by the Criminal Offender
to his Victim: Applicability of an Ancient
Concept in the Modern Correctional Process, -
The Journal of Criminal Law, Criminology and
Police Science, Baltimore 1970, št. 2, str. 152-167

Kobe Peter: Položaj žrtve v sodnem postopku s posebnim ozirom na
adhezijski postopek, - Revija za kriminalistiko in
kriminologijo, Ljubljana 1977, št. 1, str. 3-11

Kobe Peter: Primerjalnopравни prikaz in analiza, - rokopis 1977,
prispevek napisan za raziskavo.

Kraus Božidar: Savetovanje u vrhovnom sudu Jugoslavije, - Jugoslo-
venska revija za kriminologiju i krivično pravo,
Beograd, 1969, št. 1, str. 109-135

Kraus Božidar: Sedmo savjetovanje predstavnika krivičnih odjelenja
vrhovnih sudova, - Jugoslovenska revija za krimino-
logiju i krivično pravo, Beograd, 1974, št. 2,
str. 299-323

Lamborn L. Leroy: Crime Victim Compensation: Theory and Practice
in the Second Decade, - Victimology, Washington,
št. 4, str. 503-516

- Law Reform Commission of Canada: Restitution and compensation - Working papers 5 and 6, October 1974, - Canadian Journal of Criminology and Corrections, Ottawa 1975, št. 2, str. 1-25
- Law Reform Commission of Canada: Diversion - Working paper 7, - Canadian Journal of Criminology and Corrections, Ottawa 1975, št. 3, str. 1-25
- Linden M. Allen: Restitution, Compensation for Victims of Crime and Canadian Criminal Law, - Canadian Journal of Criminology and Corrections, Ottawa, 1977, št. 1, str. 1-49
- Marković Marko: Neka pitanja u vezi sa pravnim pojmom štete, njenih vidova i određivanja naknade, - Pravni zbornik, Titograd, 1975, št. 1, str. 35-49
- McLeen Ian : Compensation and Restitution Orders, - The Criminal Law Review, January 1973, str. 3-6
- Mendelsohn Benjamin: Victimology and Contemporary Society's Trends, - Victimology, Washington 1976, št. 1, str. 8-28
- Miklavčič Franc: Odškodnina za nepremoženjsko škodo pri telesnih poškodbah, - Pravniki, Ljubljana 1973, št. 10-12, str. 419 - 429
- Mišić Vojin: Uticaj krivičnog postupka na tok građanske parnice i uticaj krivične presude na građansku presudu i obratno, - Glasnik advokatske komore u SAP Vojvodini, Novi Sad 1972, št. 6, str. 12-21; št. 7, str. 1-7
- Mueller O.W. Gerhard - Cooper H.H.A.: Society and the Victim: Alternative Responses, - v: Victimology:

- A New Focus, ed. by Israel Drapkin and Emillio Viano,
Vol. II, Lexington Books, Lexington 1974, str. 85-101
- Ostroumov S.S. - Frank L.V.: O viktimologiji i viktimnosti, -
Sovjetskoje gosudarstvo i pravo, Moskva 1976, št. 4
str. 74-79
- Palmer W. John: Pre-Arrest Diversion: Victim Confrontation, -
Federal Probation, Washington 1974, št. 3, str. 12-18
- Pečar Janez - Vodopivec Katja - Uderman Boris, Kroflič Marjan:
Poravnalni sveti, Inštitut za kriminologijo pri pravni
fakulteti v Ljubljani 1968, publ. 11
- Pečar Janez: Vloga žrtev pri ubojih na Slovenskem, - Revija za
kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 1971, št.
4, str. 258-265
- Pečar Janez: Vpleteni "opazovalci" - viktimološka razčlemba, -
Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana
1971, št. 3, str. 172-184
- Résolutions du XIe Congrès international de Droit pénal, - Budapest
(9-14 september 1974) - Revue internationale de Droit
Pénal, Pau (France) 1974, št. 3-4, str. 685-689
- Schafer Stephen: Compensation of Victims of Criminal Offenses, -
Revue internationale de Droit Pénal, Pau (France) -
1973, št. 1-2, str. 105-135
- Simić Ilija: Međusobni odnosi izvršioca ubistva i ubijenog, -
13. Maj, Beograd, 1969, št. 5, str. 8-12
- Skaberne Bronislav: Pomembnost pravičnega obravnavanja otrok in
mladoletnikov, ki so bili žrtve kaznivih dejanj, -
Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana
1969, št. 4, str. 259-265.

Šelih-Rosina Alenka: Kriminaliteta telesnih poškodb na območju
občine Slovenska Bistrica, Obzorja, Maribor 1963

Šelih Alenka: Žrtve pri nedovoljenem splavu in homoseksualnosti, -
Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana
1972, št. 2, str. 74-80

Šelih Alenka - Kobe Peter: L'indemnisation des victimes d'infraction -
Yugoslavie, - Revue internationale de
Droit Pénal, Pau (France) 1973, št. 1-2, str.
294-313

Šeparović Zvonimir: Žrtva krivičnog djela, - Zbornik pravnog
fakulteta u Zagrebu 1962, št. 2, str. 111-122

Šeparović Zvonimir: Viktimologija - nov pristop v družbenih zna-
nostih, - Revija za kriminalistiko in kriminolo-
gijo, Ljubljana 1973, št. 4, str. 293-299

Šeparović Zvonimir: Žrtev in družba, nekaj vprašanj postavljenih
z napredkom medicine, - Revija za kriminalistiko
in kriminologijo, Ljubljana 1976, št. 4, str.
235-240

Vasiljević Tihomir: Sistem krivičnog procesnog prava, - Zavod za
izdavanje učbenika socijalistične republike
Srbije, Beograd 1971, II. izd.

Vasiljević Tihomir - Grubać Momčilo - Kuhajda Vladimir - Bajić
Lidija - Matić Vojislav: Primena ustanova krivičnog procesnog
prava u sudovima Vojvodine, - Zbornik radova
VIII, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad
1974, str. 129-196

Viano C. Emilio: The Study of the Victim, - Victimology,
Washington 1976, št. 1, str. 1-7

Vodopivec Katja: O razdalji do stvarnosti, - Revija za kriminolo-
gijo in kriminalistiko, Ljubljana 1974, št. 4
str. 314-323

Vodopivec Katja: "Nova" kriminologija in kazenska zakonodaja, -
Revija za kriminalistiko in kriminologijo,
Ljubljana 1977, št. 2, str. 85-93

Williams L. Vergil - Fisch Mary: A Proposed Model for Individua-
lized Offender Restitution through State Victim
Compensation, - v: Victimology: A New Focus, izd.
Israel Drapkin in Emilio Viano, Vol. II, Lexington
Books, Lexington 1974, str. 155-165

Wolfgang E. Marwin: Making the Criminal Justice System Accountable, -
Crime and Delinquency, National Council on Crime
and Delinquency, Paramus N.J. 1972, št. 1, str.
15-22

Zakoni:

- Kazenski zakon Socialistične Federativne Republike Jugoslavije,
Uradni list SRS, Ljubljana 1976
- Kazenski zakon socialistične republike Slovenije, - Uradni list
SRS, Ljubljana 1977
- Zakon o kazenskem postopku, - Uradni list SRS, Ljubljana 1977
- Kazenski zakonik iz leta 1951 - Uradni list FLRJ 13/51, 30/59,
11 in 31/62, 15 /65, 15/67, 20/69.

2. KRATKA ZGODOVINA POVRAČILA ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ

Andrej Razdrih

U V O D

S pojavom človeka kot družbenega bitja, ki lahko eksistira in se razvija samo v sodelovanju z drugimi ljudmi, so nastala tudi določena pravila vedenja oziroma norme, ki so urejale to sožitje. Vsaka kršitev teh pravil je pogojevala odgovor skupnosti nanjo. V tem zapisu želim opazovati predvsem reakcijo na kaznivo dejanje, s katerim je bila drugemu človeku povzročena škoda. Skratka, s hitrim sprehodom po zgodovini, naslanjajoč se pri tem na najvažnejše zgodovinske vire, bomo opazovali položaj žrtve kaznivega dejanja z vidika povračila škode, kot se je spreminjal in razvijal v skladu s spreminjanjem in razvojem družbe. Kršitev vedenjskih norm oziroma kriminaliteta, obstaja od začetka človeške družbe, samo njena fizionomija in struktura se spreminjata¹. Kakor so obravnavali kršilca norm na določeni stopnji družbenega razvoja, tako so obravnavali tudi njegovo žrtev in njeno pravico do povračila škode, ki jo je utrpela. Kakor je zapisal Carić: vsaka razvojna stopnja družbe je obenem faza v razvoju družbenega stališča do razmerja storilec - žrtev².

Če približno povzamemo faze razvoja kazenskega prava kot jih navaja

Tahović, so te naslednje:

1. obdobje reagiranja prvotne skupnosti na kriminaliteto: zasebno maščevanje in kompozicija
2. obdobje prvobitnega javnega in državnega reagiranja na pojave kriminalitete /javno maščevanje in zastraševanje/
3. humanitarno obdobje
4. znanstveno obdobje

Te faze, zlasti prvi dve, niso vezane na določeno časovno dobo niti na prostor oziroma ozemlje, ker pač vsaka doba nosi v sebi elemente različnih faz družbenega reagiranja na kriminaliteto³. Vse stopnje se tudi niso javljale povsod v isti obliki, kar velja mutatis mutandis tudi za način obravnavanja razmerja storilec - žrtev.

V rodovno - plemenski skupnosti je obstajala socialna kontrola v okviru skupnosti⁴, ki se je izražala navznoter in navzven. Navznoter se je manifestirala v moči rodovnih poglavarjev oziroma skupščine starešin, ki so prestopnika oziroma krivca lahko žrtvovali bogovom ali pa ga izobčili iz skupnosti. Izobčenje oziroma brezpokojnost⁵ je pomenilo, da se skupnost ne solidarizira s svojim članom - prestopnikom in da ga lahko vsakdo ubije brez posledic.

Zaščita skupnosti pa se je navzven kazala v raznih oblikah maščevanja. Te razvojne oblike, boljše vrste maščevanja /ker večinoma obstajajo ena poleg druge/ deli Vilfan takole:

1. prosto in neomejeno maščevanje prizadete skupnosti proti pripadnikom skupnosti iz katere je izšel povod,
2. omejitev maščevanja na obseg, ki ustreza teži povoda,
3. sklenitev začasnega premirja /pri Slovanih imenovano vera/ ,
4. uvedba navideznega (fingiranega) maščevanja, pokore; maščevanje dobi obredno obliko
5. poravnava /kompozicija/ ⁶.

Zelo verjetno je, da se pretežno pri vseh ljudstvih na stopnji rodovno - plemenske ureditve /pa tudi prej/ pojavlja za reguliranje medsebojnih odnosov maščevanje v vseh naštetih oblikah. V gentilni skupnosti je bila medsebojna povezanost članov zelo velika. Zato je napad na člana predstavljal napad na vso skupnost. Reakcija na napad, sprva nesorazmerna s povodom in usmerjena na divje maščevanje, je odsev boja za obstanek in izvira iz občutka ogroženosti. Življenje posameznika ni imelo nobene prave vrednosti in tudi krivda ali nedolžnost storilca nista igrala nobene vloge. Odgovornost je bila objektivna in kolektivna. Maščevanje je imelo v bistvu namen oslabiti nasprotno skupnost ⁷.

Kolektivna samoobramba gentilne skupnosti ima tri korenine:

1. čustveno - zaradi izgube svojca,
2. ekonomsko - izguba delovne sile,
3. reaktivno - nihče ne more nekaznovan ubijati člane skupnosti.

Ker je čustveni element velikokrat prevladal, se je maščevanje v obliki krvne osvete vleklo v nedogled do iztrebljenja celih plemen. Oblike krvne osvete so se ohranile še do dandanes v deželah, kjer ni čutiti prave avtoritete državne oblasti (Azija, Afrika) ali pa v ekonomsko in kulturno zaostalih a emocionalno dinamičnih sredinah (npr. Sicilija, Korzika, Kosovo)⁸. Najpopolneje je bila krvna osve- ta regulirana v Ius talionis, kjer gre za objektivno sorazmerje po formuli: zlo storjeno, zlo povrnjeno⁹.

Ko so se nomadska plemena ustalila in se je povečala proizvodnja ekonomskih dobrin, se je začela uveljavljati kompozicija oziroma poravnava. To je oblika maščevanja, pri kateri daje storilec napa- deni skupnosti zadoščenje najprej v blagu, pozneje pa v denarju (= spravnina, krvnina, srbohrvaško: vražda, nemško: Wergeld). Spo- četka se višina krvnine določa sporazumno od primera do primera, pozneje pa dobi po običajnem pravu določeno višino, diferencirano po socialnem položaju obeh - storilca in poškodovane oziroma ubite osebe¹⁰. Smrt plemenskega veljaka je pomenila hudo izgubo, poleg tega je predstavljala žalitev, če ga je ubil kdo, ki mu ni bil enak. Poravnava oziroma kompozicija je omogočila, da se je povečalo premoženje in moč oškodovanega rodu in da je bila oprana čast. Seveda pa je bila ta oblika maščevanja možna tam, kjer so razvi- tejši družbeni odnosi terjali sodelovanje, ne pa bojevanje. To obdobje imenuje Schafer "zlata doba žrtve"¹¹.

Z ustvarjanjem prvih oblik državnosti so skušali divje in nesorazmerno maščevanje obrzdati ¹². Bolj razviti družbeno-ekonomski odnosi so zahtevali bolj stabilne odnose, ki jih je krvna osveta pogosto in dolgotrajno motila ¹³. Obseg maščevanja se je postopoma zoževal od maščevanja nad celo gentilno skupnostjo samo na krivca, odgovornost se je individualizirala.

Država podpira poravnavo, ker se z njo doseže mir znotraj meja, poleg tega pa oblast pobere del spravnine kot plačilo za svoje sodelovanje. Kljub temu seveda še vedno obstajajo druga ob drugi različne oblike maščevanja.

Sprva je bilo maščevanje dopustno za več vrst sovražnih dejanj med skupnostmi, državna oblast pa ga omejuje predvsem na uboj. Razen pri uboju dopušča država pravico do maščevanja tudi pri telesnih poškodbah, oskrunjenju časti, ugrabitvi in požigu ¹⁴. Država favorizira kompozicijo za vsa dela, ki še ne spadajo v njeno jurisdikcijo, posebej zato, ker dobi svoj delež. Kmalu zahteva spravo kot obveznost, pogodbo o tem pa potrdi sodišče. Poravnava postane državnopravna ustanova, spravnina pa vnaprej določena ¹⁵. Kakor smo rekli pomeni kompozicija odkup maščevanja. To odkupnino razdeli država na dva dela: eden gre žrtvi kot odškodnina, drugi pa državi kot denarna kazen. Ko se je centralna oblast utrdila je monopolizirala institucijo maščevanja. Ker država namesto žrtve kaznuje storilca in se maščuje nad njim, je razumljivo, da pobere sama tudi večji del oziroma vso spravnino, ki jo spremeni v denarno kazen. Vendar pa večina sužnjelastniških in precej fevdalnih zakonodaj uporablja pri osebni škodi

talionsko načelo. Odškodnina oziroma denarna kazen, ki je v večjem delu pripadla oškodovancu, se je določala še za kazniva dejanja storjena iz malomarnosti /uboj, požig/ ali pa če je član vladajočega razreda ubil podrejenega prebivalca. Obstajajo tudi določbe o kolektivni odgovornosti kot zastraševalni ukrep, kadar storilec ni bil dosegljiv.

Pri premoženjskih deliktih posega oblast poleg odškodnine pogosto tudi po osebi storilca ali pa združi povrnitev škode s kaznovanjem in zahteva večkratno povračilo. Razlog zakaj so za uboj, rop ali tatvino tako pogosto grozile smrtne kazni, je verjetno treba iskati v dejstvu, da so bila taka dejanja zelo pogosta in da storilci niso bili sposobni plačati odškodnine. Ker tudi zapornih kazni še ni bilo, je oblast take moteče elemente nevtralizirala na najbolj primitiven način.

Seveda pa dejanski zgodovinski razvoj ni bil tako premočrten in enakomeren kot sem ga poskušal nakazati, pač pa je bil kot vsa človekova dejanja in nehanja, zelo zapleten. Odkar je reakcija na storjeno kaznivo dejanje postala javna, torej družbena zadeva, je imela posamezniku povzročena škoda zdaj bolj, zdaj manj pomembno vlogo ¹⁶.

Kratek pregled važnejših pravnih virov od najstarejših naprej nam bo morda bolj jasno in plastično predstavil položaj žrtve v zgodovini.

Zgodovinski pregled pravnih virov

Zgodovinske vire dobimo šele pri višji obliki družbene ureditve, pri državi. Žal so ti viri maloštevilni in ohranjeni v zelo skopem obsegu.

Najbolj zgodnji so viri iz sumerske kulture. Dognano je, da so bili Sumerci sredi tretjega tisočletja naseljeni v Dolnji Mezopotamiji, iz leta 2500 pr.n.e., pa so ohranjeni klinopisni viri v sumerskem jeziku. Sumerci so bili najstarejši zakonodajalci, kolikor je to po dosedanjih zgodovinskih spoznanjih mogoče soditi ^{17a}. Ur Nammu je prvi zakonodajalec čigar zakonik je vsej fragmentarno ohranjen. Odpravil je zlorabe in njegova je trditev, da mož enega sekla (= revež) ne bo več prepuščen možu ene mine. Ohranjeni so odlomki prologa in 22 javnih predpisov. Odškodninske določbe imajo največkrat tarifo za poškodovanje. Žrtev je prejela denarno nadomestilo za osebno poškodbo ¹⁷. Za poškodovanje roke ali noge 10 seklov srebra, za poškodvanje kosti ali odrezanje nosu 40 seklov, če je kdo udaril nosečo žensko in je splavila je znašala kazen 10 seklov srebra. Odškodnina se je imenovala kazen in jo je prejel oškodovanec kot nadomestilo za škodo. Pastirjeva odgovornost za zaupano čredo pa je že diferencirana, zaradi malomarnosti izgubljeno govedo mora sam nadomestiti, če pa je lev vdrl v stajo (=vis maior) nosi škodo gospodar ¹⁸. Podobne določbe pozna tudi Hammurabijev zakonik (244, 266), značilno je, da se mnoga določila ponavljajo v vseh orientalskih pravih.

Kolikor je mogoče sklepati iz teh drobcev, je videti, da ta zakonik, približno 350 let starejši od Hammurabijevega, ne pozna talionskega načela, ki ga Hammurabi precej uporablja.

Zadnja priča zakonodajne tvornosti v sumerskem jeziku je zakonik, ki ga je kakšnih 70-80 let po koncu sumerske samostojnosti objavil Lipit Ištar (pribl. 1875-1865 pr.n.e.) akadijski vladar v Isinu. Med nekaj ohranjenimi določbami je tudi tale: lastnik zemljišča jamči sosedu za škodo zaradi vloma, če je zaradi zanemarjanja svojega zemljišča olajšal vlomilcu dostop do sosedove hiše ¹⁹. Zanimivi viri sumerskega prava so razsodbe, ki časovno spadajo v čas III. dinastije iz URA (okrog leta 2000). Morilčeve oziroma roparjeve svojce so s sodno odredbo prepustili oškodovancu oziroma njegovim svojcem za sužnje ²⁰. To pomeni, da je obstajala oblika kolektivne odgovornosti in talionsko načelo.

Najbolj obsežen ohranjen mezopotamski zakonik in zakonik starega prava sploh, je Hammurabijev zakonik, ki ga je babilonski vladar Hammurabi izdal najbrž v 31. letu svojega vladanja (okrog leta 2000 pr.n.e.). Zakonik je napisan v klinopisu v kladični babilonščini ²¹. Gre za mešanico civilnih in kazenskih določb v zelo neorganizirani obliki ²². Uveljavljeno je talionsko načelo, odreja jo ga določbe o varstvu človekove osebnosti: če je kdo izbil oko drugemu človeku, mu bodo izbili njegovo oko (§ 196): če je zlomil kost drugega človeka, mu bodo zlomili njegovo kost (§ 197). Če pa ni šlo za polnopravnega državljana je prišla v poštev denarna kazen

(odškodnine): če je izbil muškenovo oko (pravno in gospodarsko podrejeni prebivalec) ali zlomil njegovo kost, bo plačal eno mino srebra (§ 198). Za enako poškodovanje sužnja pa je bilo treba plačati polovico njegove kupne cene (§ 199). Če pa je suženj udaril svobodnega človeka je bil ob uho (§ 205). Za pretepanje sebi enakega je bilo treba plačati odškodnino, za pretepanje višjega pa je storilec po talionu dobil 60 udarcev z bičem v javnosti (§ 202, 203)²³. Pri pretepu, pri katerem je eden ranjen, bo drugi prisegel, da ga ni poškodval naklepno in bo plačal zdravnika (§ 206), če pa je prvi udarcem podlegel, bo drugi prisegel in plačal kazen oziroma odškodnino (§ 207).

Zelo hude kazni so bile zagrožene za slabe storitve strokovnjakov. Če je zdravnik pri zdravljenju povzročil smrt svobodne osebe, so mu odrezali roko (§ 218), za sužnja pa je prišla v poštev odškodnina (§ 219). Smrt je čakala stavbenika, ki je tako slabo napravil hišo, da se je podrta in pokončala hišnega lastnika, če pa je umrl lastnikov sin so usmrtili stavbenikovega sina (§ 229, 230)¹. Če je škoda nastala samo na premoženju, jo je moral stavbenik povrniti in postaviti novo hišo (§ 232). Zakonik je znan po krutih kaznih, saj tudi za manjše prekrške zahteva življenje storilca: za tatvino ali za sprejem ukradenega blaga, ki je last dvora (§ 6), če je kdo kupil ali sprejel v hrambo kakeršnokoli vrednost brez prič in pogodbene lastnine (§ 7), ali če je skrival pobeglega sužnja (§ 15). Za tatvino domačih živali je bila zagrožena tako velika denarna kazen (30-kratna vrednost), da je bila brž dodano: če pa tat nima

ničesar dati, bo usmrčen (§ 8). Za rop ali vlom je storilca čakala smrt (§ 21, 22).

Ideja o zastraševanju se kaže tudi v vzdrževanju kolektivne odgovornosti: če ropar ni bil prijeto, poravnata škodo mesto in načelnik, v čigar okoliščini je bil rop izvršen. Če pa je bil napaden ubit, dobijo njegovi svojci mino srebra (* 23, 24). Z vidika povračila škode žrtvi sta to zelo zanimiva člena zakonika.

Denarne kazni oziroma odškodnina so predpisani kot sankcija večinoma pri premoženjski škodi in so zaradi kaznovalnih namenov, izražene v mnogokratniku prvotne vrednosti; npr.: goljufija pri komisijski pogodbi (§ 106, 107), utaja zaupane imovine (§ 112, 120), pastir, ki krađe zaupane mu živali (§ 265) itd.

Zakonik v nekaj določbah omenja krivdno odškodninsko odgovornost, npr. malomarnost pri vzdrževanju nasipov, ki povzroči škodo na žitu (§ 53), ker pa je bila nastala škoda velikokrat verjetno prevelika, določa § 54: če ne more povrniti žita, bodo za denar prodali njega in njegovo premoženje, izkupiček pa bo pripadel oškodovancu. Torej je obstajala tudi osebna odgovornost za povzročeno škodo.

Zelo zanimivo in do neke mere nenavadno pravo starega vzhoda je hetitsko pravo. Hetiti prvo indoevropsko ljudstvo, ki je razvilo pismenost svojega jezika, so pridrli v Malo Azijo okoli leta 2000 pr.n.e. Ustanovitelj stare države je bil Labarna, zadnji vladar

stare države Telipinu, iz čigar obdobja so ohranjeni ustava in zakoni, pa je vladal okrog leta 1500. Čeprav je kot kralj združeval vse najvišje funkcije v svojih rokah, bil je vrhovni svečenik in vojskovodja, ni bil despotski vladar v orientalskem smislu iz tega časa. Z njim skupaj vlada posebna institucija pankus (= skupščina) ki ima precej vpliva na kraljevo vladanje. Prej so v tem videli dokaz, da so bili Indoevropecji boljši in plemenitejši od orientalskih narodov. V resnici pa gre pri Hetitih samo za ostanke stare rodovine demokracije, medtem ko so starovzhodne mestne kulture morale razviti centralizirano organizacijo, iz katere izvirajo tudi absolutistična oblast²⁴. Tu leži tudi eden od vzrokov, zakaj se hetitski zakoni tako razlikujejo od drugih zakonodaj iz tega obdobja. Namesto taliona, ki je obvezen pri drugih orientalskih narodih in kjer gre samo za maščevanje, je pri Hetitih poudarek na odkupnini oziroma povrnitvi škode. Ponižujočih kazni in pohabljanj, ki jih je toliko v asirskem pravu, skorajda ni in tudi smrtna kazen je bila sila redka, čeprav pri Hammurabiju grozi že za zelo neznatne prestopke²⁵.

Pravi odgovor na vprašanje, zakaj je bil hetitski zakonik tako drugačen od ostalih, bi dala le izčrpna študija Starega Vzhoda, kar pa presega namen tega spisa. Lahko pa parafraziramo Vilfanovo misel, da gre pri vseh teh pravih za različne stopnje podobnega razvoja, prilagojene konkretnemu okolju. Dandanes vemo, da so razlike med pravi različnih ljudstev manjše kot so včasih mislili in da so na

videz bistvene razlike le posledica neenakosti v doseženih razvojnih stopnjah ²⁶.

Telipinujeva ustava naj bi v glavnem preprečila boj za oblast v kraljevski družini in določila pravila nasledstva. Za primer umora je prepuščeno dedičem umorjenega, da izbirajo med smrtjo storilca in odškodnino oziroma kompozicijo ²⁷. Vendar je v zakoniku govora samo še o odškodnini. Za uboj v prepiru je bilo treba dati nadomestilo v obliki 4 oseb (verjetno sužnjev) (§ 1), za uboj iz malomarnosti pa dve (§ 3) in obakrat jamčiti s premoženjem. Za uboj sužnja je odškodnina pol manjša (§ 2,4). Tudi za oslepitev ali izbitje zoba je bila predpisana samo odškodnina (§ 7). Zanimiv je člen 10: če kdo koga poškoduje, ga mora negovati, plačati zdravnika in še odškodnino 6 seklov. Tudi za tatvine, vlom ali rop je zakon določal samo odškodninsko sankcijo (§ 57, 81, 83, 93, 94). Zelo visoko odškodnino pa je bilo treba dati za uboj hetitskega trgovca: 100 min srebra in jamčiti s premoženjem (§ 5). To verjetno kaže na glavno gospodarsko panogo pri Hetitih. Iz zakonika se lepo vidi, da je bila izvedena reforma, ki je kazni še bolj omilila, in kar je še posebej zanimivo, odpravila je globo državi. Za poškodbo glave je bilo prej treba dati 6 seklov srebra: 3 je dobil poškodovani, 3 pa kraljev urad. Zdaj pa je kralj to globo odpravil in samo poškodovanemu odmeril 3 sekle (§ 9). Zakonik pozna tudi "ekološko" določbo: za onesnaževanje vodnjaka ali tolmana je bilo treba plačati 3 sekle srebra (§ 25). Zaradi vsega tega deluje hetitski zakonik še danes izredno sodobno in humano. Smrt je grozila samo za

tatvino kraljevskega znamenja (§ 126) in za spolne prestopke: sodomijo, krvoskrunstvo, posilstvo in prešuštvo (§ 187-198) ²⁸.

Med pravo Starega vzhoda spadajo tudi hebrejski zakoni, imenovani Mojzesovi zakoni, ki so zbrani v glavnem v prvih petih knjigah stare zaveze (Pentateuh). Za naš kratek pregled so zanimive določbe iz druge Mojzesove knjige (Exodus), ki se skoraj v ničemer ne razločijo od podobnih določb iz drugih orientalskih prav. Poznajo talionsko načelo pri kazni za uboj, vendar je krivda diferencirana: če dejanja ni storil namenoma, je storilec lahko pobegnil na varen kraj (Ex. 21/12, 13, 14). To dokazuje, da je kljub zakonom še obstajalo privatno maščevanje, ker državna oblast še ni bila vzpostavljena. Za poškodovanje s hudimi posledicami je veljalo: daj življenje za življenje, oko za oko, zob za zob, rano za rano (Ex. 21/23, 24, 25). Pri osebni škodi je odškodnina določena za poškodbo pri pretepu, storilec mora plačati stroške zdravljenja in zamudo (21/18, 19). Za gospodarja, ki je imel divjega vola in kljub svarilom ni pazil nanj, tako da je vol usmrtil človeka (ta določba je bila zelo pogosta v orientalskem pravu - glej Hammurabi § 252), je veljala ista kazen kot za vola: smrt s kamenjanjem (21/28, 29). S privolitvijo rodbine žrtve pa se je storilec lahko odkupil z odkupnino oziroma odškodnino (21/30). Hude kazni so veljale tudi za uboj lastnih hlapcev. Za premoženjsko škodo je prišla v poštev odškodnina za rop in tatvino, ponavadi je bila večkratna, vrednost stvari pa je vsebovala tudi kazen (21/37, 22/2,3). Če storilec ni mogel plačati, so ga prodali za sužnja. Povedati pa je treba, da je bil suženj - Hebrejec po šestih letih spet svoboden (21/2).

Spomini na rodovno plemensko ureditev se kažejo tudi v določbi, ki pravi, da mora tisti, ki oskrni devico plačati odkupnino in jo vzeti za ženo (22/15, 16) ²⁹.

Tudi indijski hinduizem je zahteval povrnitev škode in spravo: kdor se spravi, mu je pozabljeno. V dobi Sutre v Indiji je bil sporazum o povračilu kraljeva pravica. Morilec plača odškodnino sorodnikom ubitega ali kralju ali obema ³⁰.

Če se pri našem površnem pregledu ozremo na Evropo, vidimo, da tudi starim Grkom kompozicija in sprava nista bili neznani. Legendarni Homer večkrat poroča o globi za primer uboja ³¹. V IX. knjigi Iliade, ko Aias pregovarja Ahila, naj pozabi na Agamemnovе žalitve in naj pomaga Ahajcem v Trojanski vojni, pravi med drugim:

- "- Res neizprosno je trd, kdo drugi ti vzame spravnino
- često celo še za brata, za sinovo smrt od morilca:
- ta ostane v deželi, ko plačal obilno je globo,
- oni se v srcu zmiri in mine ga jeza prevzetna
- kadar prejel je odkup." ³²

Zanimivo je, da rimsko pravo za razliko od drugih svojih pravnih institucij ni enako razvilo odškodninskega prava ³³.

Kljub tesni zvezi med starodavnimi rimskimi kazenskimi in civilnimi zakoni, ni dosti podatkov o položaju žrtve in oškodnini ³⁴. Dejstvo je, da je rimska država že od začetka nastopila z vso močjo in je

odpravila večino ostankov rodovno plemenske ureditve, kamor spada tudi dolžnost gentilnih tovarišev, da se vzajemno varujejo in si pomagajo. Dolžnost in pravica obrambe pred krivico je prešla docela v roke države. Za časa druge punske vojne so se rodovi združili, da bi odkupili ujeete sorodnike; senat jim je to prepovedal ^{34 a}. Vendar pa so sledovi rodovno-plemenske ureditve ostali vidni v prvih kodifikacijah običajnega prava. To kaže Zakon 12 tablic, ki je kodifikacija običajnega prava rodov in plemen, ki so osnovale rimsko državo, dopolnjen s potrebami vodilnega sloja - patricijev ³⁵. Zakon 12 tablic je nastal leta 451-450 pr.n.e., poznal pa je talionsko načelo npr. VIII/1. Oškodovanec je imel izbiro. Smel se je maščevati ali pa zahtevati poeno! Poena ni bila plačilo za škodo, ampak odkupnina za odstop od maščevanja. Ta element talionskega načela se je ohranil tudi pozneje, ko je rimsko pravo opustilo talionsko načelo ^{35a}. Za lahko telesno poškodbo je bila zagrožena denarna kazen, (VIII/3), ki je verjetno pripadla poškodovancu. Zakon dopušča samopomoč, uboj nočnega roparja je pravično dejanje. (VIII/9). Ta določba se pojavlja tudi pri večini zakonodaj v srednjem veku (npr. v germanskem pravu, Dušanovem zakoniku, Vindolskem zakonu). Samopomoč pa je bila vendar zelo omejena kajti Zakon 12 tablic izrecno pravi: nihče ne sme biti usmrčen brez sodbe (IX/5). Za tatvine je predpisana kot sankcija odškodnina združena s kaznovanjem: šibanje in večkratno povračilo (VIII/8, 12, 13). Za tatove, ki so bili ujeti in flagranti, je veljala osebna odgovornost v tem smislu, da so jih po šibanju dali oškodovancu za sužnje (VIII/11). Smrtna kazen je grozila za popašnjo ali krajo posevkov ponoči in za naklepen požig (VIII/6,7).

Tablice poznajo diferencirano krivdo: za požig iz malomarnosti je bilo treba poravnati škodo; mladoletne tatove pa je poleg odškodnine čakala še šiba (VIII/6, 11). Kako naj bi mladoletniki povrnili škodo, ko zgoraj omenjena osebna odgovornost dokazuje, da tudi od odraslih tatov tega niso pričakovali, pojasni 2. člen XII. tablice. Določena je noxalna tožba, to je tožba za nadomestilo škode, ki so jo povzročili sinovi pod očetovo oblastjo ali pa sužnji. Če niso plačali, so jih morali predati tožilcu ³⁶.

V klasični dobi rimskega prava so poznali 4 civilne delikte: *furtum* (tatvina), *iniuria* (žalitev osebnosti), *damnum iniuria datum* (poškodbe stvari) in *rapina* (razbojništvo). Zahtevke zaradi tatvine in razbojništva je bil kazenske narave. Storilec je moral plačati 4-kratno vrednost stvari. *Lex Aquilia* (286 pr.n.e.) je uredila poškodbo stvari. Aquilijanska tožba je veljala za tožbo, ki želi doseči "*rem et poenam*"; imela je odškodninsko in kazensko naravo. *Actio legis Aquiliae* je imel oškodovanec zaradi naklepne poškodbe ali uničenja stvari, živali, sužnjeve kakor tudi zaradi nedopustno povzročene telesne poškodbe svobodnih ljudi.

Justinijanovo pravo je poznalo tudi čisto deliktno "*actio poenalis*" in "*actio mixita*", ki je vsebovala zahtevke na odškodnino in na kazen. V štirikratnem znesku je bil enojni del odškodnine, trikratni del pa kazen. ³⁷

Preden opišemo položaj žrtve v fevdalni Evropi, napravimo kratek

informativni ekskurz na Arabski polotok; tu je v 7. stoletju nastalo muslimansko, tako imenovano šeriatsko pravo. Temelji predvsem na sveti knjigi muslimanov, na koranu, čigar tekst obsega okoli 6000 izrekov v glavnem verskega in moralnega značaja. Samo približno 500 je takih, ki regulirajo družbene in pravne odnose³⁸. Za naklepni uboj je bila predpisana stroga kazen, verjetno smrt. 95. stih 4. poglavja pravi namreč, da bo morilec dobil pekel za nagrado.. Isto je najbrž veljalo za nepopravljivega storilca, kajti 22. stih pravi: kesanje je brez koristi za tiste, ki stalno delajo slaba dela. Mi smo jim pripravili zasluženo kazen!

Z zakonom določena krvnina je bila predpisana za uboj iz malomarnosti. Morilec je moral plačati sorodnikom ubitega določeno vsoto in osvoboditi enega sužnja, ki je muslimanske vere (4/94). Za tatove so veljale zrcaleče kazni: odsekanje roke (5/42).

Vrnimo se v Evropo precej stoletij nazaj. Germanska plemena so bila naseljena v mejah rimskega imperija in sicer so ozemlje med Donavo in Renom, Vislo in severnima morjema zasedla nekaj stoletij pred našim štetjem⁴⁰. Živela so v rodovno plemenski ureditvi in so za uravnavanje medsebojnih odnosov uporabljala vse oblike maščevanja od krvne osvete do kompozicije. Ta je izpodrivala krvno osveto čim bolj so se plemena ustalila. Kompozicijo so imeli včasih za specifično germansko institucijo, potem pa so jo dokazali pri sto in sto ljudstvih kot splošno milejšo obliko od krvne osvete. Med drugim naletimo nanjo tudi pri ameriških Indijancih⁴¹. Že Tacit poroča o globi za uboj v

obliki goveda in ovac. Družina ubitega je sprejela to odkupnino v korist javnemu miru ⁴². Smrtna kazen, ki jo je izrekla ljudska in obenem sodna skupščina, je bila določena v glavnem samo za strahopetnost, veleizdajo in seksualne nenormalnosti ⁴³. Med Germani je bilo z dejanjem odkupnine povezano tudi ponižanje storilca, kar naj bi še bolj zadostilo želji žrtve po maščevanju ⁴⁴. Po Schaferjevem mnenju je sistem kompozicije pomenil most k državnemu kazenskem pravu, občasna zasedanja plemenske skupščine, pred katero se je določila višina odkupnine, naj bi bila zgodnji primer kazenskega procesa. Če storilec ni plačal odkupnine, je bil izobčen, če pa je plačal, je bil "kazenski postopek" končan ^{44 a}.

Po preseljevanju narodov in razpadu zahodno-rimskega imperija in z začetki fevdalnih držav je prišlo pri germanskih narodih do raznih kodifikacij običajnega prava t. im. *leges barbarorum* (5 do 9. stol.). Zamišljene so bile kot nek pakt med ljudstvom in kraljem, pisane pa so bile v latinščini. Vsebovale so javno pravo: pravice kralja, krvnino, kazensko pravo in nekaj rodbinskega in dednega prava ⁴⁵. Določbe o **krvnini** so bile pravzaprav tarife povračil, ki jih je moral plačati, kdor je povzročil škodo na osebah ali premoženju. Kazenska in civilna narava povračila (Busse) je bila še dolgo v veljavi. Pri osebni škodi je zahtevke najdlje obdržal svoj maščevalni pomen. V teku razvoja se je kazenski pomen od zahtevka ločil prej, če je šlo za premoženjsko škodo kot za osebno škodo. Za odškodninsko obveznost je vse do 13. stoletja in čez veljala objektivna odgovornost. ⁴⁶

Ta proces je bolj ali manj podobno tekkel po vsej Evropi. Poglejmo si primer Rusije in ruski pravni spomenik iz 11. stoletja imenovan Ruska pravda. Gre za zbornik zakonov, ki ga je izdal kijevski knez Jaroslav Modri, ki je sestavljen na temelju običajnega prava in prilagojen novim odnosom, ki so se razvijali v kijevski Rusiji, in so značilni za zgodnji fevdalizem⁴⁷. V prvi kratki verziji se lepo vidi, da so bili vplivi rodovno plemenskih običajev še zelo močni, tako je uzakonjena krvna osveta po talionskem načelu (1). V drugi razširjeni izdaji (iz 12. stoletja) pa je bila krvna osveta odpravljena in nadomeščena z odkupnino v denarju. Tudi za večino drugih prestopkov, npr. za vse telesne poškodbe in tatvine, so bile določene denarne kazni, katerih največji del je šel knezu in njegovim uradnikom, ki so izvrševali sodno oblast. Denarna kazen oziroma odškodnina je bila odvisna od družbenega položaja žrtve in je bila vsota, ki jo je bilo treba plačati za uboj plemiča, 16-krat večja od tiste za kmeta.⁴⁸ Zbornik pozna kolektivno odgovornost kot preventivni in zastraševalni ukrep: če niso ujeli morilca, ki je pri roparskem napadu ubil plemiča, plača kazen občina, v kateri se je zločin zgodil (5). Prav tako, če je prišlo do uboja javno, v prepiru ali pijanosti, plačata odkupnino skupaj storilec in njegova občina (9). Verjetno je eden izmed vzrokov za odgovornost občine, poleg zastraševanja in nesolventnosti storilca, tudi dejstvo, da se je stara rodovna skupnost pokrivala s teritorialno (t.j. občino)

49 kot to opisuje Engels ob nastanku države pri Germanih. Za naklepen uboj zaradi razbojništva in če je bil storilec ujet, pa občina ni bila dolžna plačati, pač pa so storilca z

družino vred izgnali, imetje pa zaplenili (10). Če je bil tat ubit pri kraji, je po mnenju zakona isto "kot bi bil ubit pes" (49). Denarne kazni so bile predpisane tudi za vse žalitve, npr. izpuljenje brade (91) ⁵⁰.

Pravni viri germanskega prava v tem obdobju so tudi posebni privilegiji cerkvam, samostanom in mestom. Ko pa je z nadaljnjim razvojem fevdalizma prišlo do velike diferenciacije stanov in zato do nevzdržnih družbenih razmer, v katerih je odločala gola sila, pride do državnih zakonov. Nanje prisežeta vladar in zbor velikašev. Prvi tak zakon je bil "Deželni mir" (Landfriede), ki ga je leta 1103 izdal Henrik IV. Prelomnico je predstavljala Constitutio Moguntina (1235), ki je omejila medsebojne spopade in je ustanovila več javnopravno pregonljivih zločinov (brez krvnine). Že v 13. stoletju pa so dobivali Nemci prve kodifikacije takratnega običajnega prava v domačem jeziku. To so deloma mestni statuti, deloma pravne knjige. Eden izmed teh, tudi za Slovence zelo važen, se je imenoval Švabsko zrcalo (Schwabenspiegel, 1275) in opisuje ustoličenje koroških deželnih knezov na Gosposvetskem polju. Te kodifikacije so si pridobile velik ugled in so obstajale poleg državnih zakonov ⁵¹. Tudi germansko kazensko pravo srednjega veka pojmuje sprva, da je storjeni zločin zadeva tistega, ki je trpel škodo. Od Constitutio Moguntina naprej pa so državni zakoni zahtevali naj kaznovalna pravica preide v državne roke. Še dolgo potem pa so morala sodišča svariti potencialne maščevalce, da bodo enako kaznovani ali pa so zahtevala prisego, da se odpovedujejo maščevanju ⁵². Vilfan navaja, da so javna sodišča v tem času

zahtevala odrek maščevanja (Urfehde) tudi v svojo obrambo. Tak primer je znan iz Ljubljane še v prvi polovici 15. stoletja ⁵³.

Švabsko zrcalo je krvno osveto prepovedalo. Gotovo pa se je ohranila, ker so sodišča slabo poslovala, čut žaljene rodbine pa je zahteval neko zadoščenje. Denarne kazni so se plačevale poleg globe ali ne glede na globo sodniku oziroma oblastvenim organom. Ko je naklepni umor postal "kapitalni zločin" se je krvnina (Wergeld) plačevala samo še za uboj iz malomarnosti. Višina je bila še vedno odvisna od stanu žrtve ^{53 a}. Brez posledic je bil uboj izobčenca ali v dvoboju ali v silobranu, kar je bilo treba dokazati ob mrliču, ki ga je ubijalec prinesel pred sodišče. Če ni priskrbel trupla, a se je sam ovadil, je moral plačati odkupnino. Švabsko zrcalo v členu 90 določa generalni talionski princip, kot primeren način za izbiro kazni. Te so krute, maščevalne in preventivno zastraševalne. Kolektivne odgovornosti švabsko zrcalo ne pozna, za razliko od Dušanovega zakonika, ki pa ima zavarovane domala iste pravne dobrine ⁵⁴. Za tatvino, rop, za pomagače in napeljjevalce, za posilstvo, je bila predpisana smrtna kazen. Pri telesnih poškodbah pa pozna Švabsko zrcalo subitilen delikt: tepež obrtniških vajencev ⁵⁵. Kasneje so denarne kazni v celoti pripadle sodnemu gospodu in le, če se je izrekla posebna odškodnina je dobil oškodovanec svoj del ⁵⁶.

Pravni viri reform na ozemlju današnje Jugoslavije

Pregled srednjega veka zaokrožimo s kratkim opisom položaja žrtve in njenega povračila na ozemlju današnje Jugoslavije.

Na Slovenskem ozemlju je veljalo večinoma prej opisano nemško pravo, vendar mislim, da je podrobnejši pregled zelo zanimiv. V 10. stoletju so se Slovenci s tedanjih frankovskih ozemelj, torej Slovenci, ukvarjali z nakupom in posredovanjem sužnjev, ki so prihajali z vzhoda. Pogodbe z Benetkami so določale, da je treba medsebojno vračati pobegle sužnje. Zraven je določena tudi krvnina, ki znaša za svobodnjaka 300 solidov in za sužnja 50. ⁵⁷

Predpisi iz 13. in 14. stoletja uvajajo pri nas predvsem kompozicijski sistem. V Kopru je leta 1239 za odrezanje uda predpisano denarno zadoščenje poškodovancu ter globa imetniku krvne sodne oblasti (patriarhu) in občini. Deželni mir (1276) po medvladju in borbah v času Otokarja Češkega je namenjen odpravi maščevanja v obliki krvne osvete in skuša nasprotje odpraviti s tem, da navaja stranki k poravnavi. Za uboj je določen enoleten rok za sklenitev kompozicije, če ni uspel, je o stvari odločilo sodišče ⁵⁸.

Privilegija za Kranjsko in Koroško (1338) poznata za uboj predvsem intervencijo sodišča, lahko pa se namesto telesne kazni odmeri ubijalcu plačilo odškodnine, izvzeto je premoženje žena in otrok.

Nad pobeglim ubijalcem pa so se lahko nekaznovano maščevali. Privilegija iz leta 1365 dopuščata izbiro med kaznijo in odkupnino, če je prišlo do sprave, dobi zemljiški gospod ubitega kmeta točno določen znesek, višina krvnine za sorodnike pa se oblikuje po dogovoru. Vsi ti privilegiji dajejo velik pomen sorodstvu, kar kaže na ostanke gentilne ureditve.

Jeseniški rudniški red je določal kompozicijo za škodo prizadetemu telesu, časti in premoženju. Oškodovanec si izbere pomočnike - besednike in ti odmerijo višino odškodnine in jo sporočijo sodniku, ki dobi za svoje "usluge" po tarifi fiksno določen znesek. Glede na to, da daje ta način kompozicije sodišču zelo postransko vlogo, domneva Vilfan, da tičijo v njem zelo stare prvine ^{58 a}.

Najdlje so se nekatere oblike maščevanja ohranile med kranjskimi kmeti. Med njimi je še do sredine 16. stoletja veljal "običaj in pravo", da sorodniki ubitega vderejo na ubijalčevo zemljišče in pokončajo vse kar na njem najdejo (vastatio, slov. pustošenje). Verjetno je šlo za premoženjsko maščevanje, kadar ubijalec ni bil dosegljiv.

Dasi se kolektivna odgovornost ni več uporabljala, pa se je zlasti pri imovinskih deliktih še razmeroma dolgo pojavljala odgovornost hišnega gospodarja tako imenovana reprezentančna odgovornost starešine ⁵⁹.

Vredno si je ogledati tudi gorsko pravo kot obliko slovenskega

ljudskega sodstva (višek 16 - 18. stol.). Gorsko pravo je skupnost pravnih pravil, ki urejajo pravna razmerja na gorskih vinogradih, ki so dani v svobodni in dedni zajem in od katerih se oddaja gornina⁶⁰. Za vse prestopke v vinogradih so kot sankcije določali denarne kazni, kjer pa je to prišlo v poštev, je veljala poleg kazni tudi civilnopravna odškodnina. Večinoma je šlo za premoženske delikte, kaznovali pa so tudi osebni napad pri vdoru v zidnico in sploh vsak fizični napad na drugega. Tu je poleg denarne kazni kot alternativa določena tudi telesna kazen (udarci)⁶¹.

Dolenc pa navaja da vsebujejo zapiski iz slovenskih vinogradskih zborov iz 17. stoletja še rahle spomine na plačilo neke spravnine, da bi prenehala sovražnost med rodbinama ubitega in ubijalca⁶².

Civilno pravo in postopek sta v prvih stoletjih novega veka normirana predvsem za plemstvo in meščanstvo, podeželani pa so prepuščeni običajem ali fevdalčevi samovolji, medtem ko je kazensko pravo normirano predvsem za kmečko in plebejsko prebivalstvo. Vladar je zadevo s plemičem že uredil, kakor mu je ustrezalo, ne glede na zakon⁶³. Široko kodifikacijo kazenskega prava za nemško cesarstvo pa pomeni Constitutio Criminalis Carolina (CCC), zakonik, ki ga je leta 1532 objavil Karel V. Razvila in utrdila se je oficialna maxima, kar je spravo še bolj podvrglo uradni kontroli, češ kazensko sodstvo je pravica in dolžnost oblasti, ne pa zasebna zadeva. Eden osnovnih motivov pa je bil seveda delež oblasti pri krvnini⁶⁴.

Na Hrvaškem je veljal zbornik pravnih predpisov, znan pod imenom

Vinodolski zakon. Sprejet je bil na javnem zboru leta 1288 za območje Hrvaškega Primorja (Vinodol), last knezov Frankopanov. Živo prikazuje proces fevdalizacije na Hrvaškem, pisan pa je v glagolici. Kazensko pravne zadeve zakon dokaj izčrpno ureja. Poleg individualne, pozna zakon v nekaterih primerih še kolektivno odgovornost. Prevladujejo denarne kazni, ki večinoma pripadajo knezu⁶⁵. Za pretepanje plača storilec denarno kazen; večji del gre knezu, manjši pa poškodovancu, kateremu mora plačati tudi zdravljenje (čl. 25). Za uboj plemenitaša ali knezovega uslužbenca je knez izterjal polovico denarne kazni od rodbine, polovico pa od storilca samega; če ga je dobil v roke, je bil prepuščen njegovi maščevalnosti (čl. 29). Za uboj kmeta se je denarna kazen delila tako, da je večji del dobila družina žrtve, manjši del pa občina. Če je storilec ušel, je morala plačati polovico denarne kazni njegova družina (čl. 31). Nočni ropar je moral plačati denarno kazen knezu in orošanemu povrniti škodo v dvakratnem znesku; če pa je bil rop izvršen podnevi, je bila globa knezu precej manjša (čl. 7). Za tatvino imovine kneza ali njegovih uslužbencev so grozile velike denarne kazni⁶⁶.

Zadnji pravni spomenik fevdalne dobe na našem ozemlju, v katerem bomo opazovali vlogo žrtve in njenega povračila, je Dušanov zakonik. Nastal je v 14. stoletju in se v ničemer bistveno ne razločuje od drugih zakonodaj v tistem obdobju. Pomeni izraz prizadevanj carja Dušana, da utrdi svoj imperij in fevdalne odnose v njem ter uvede red in mir. Kaznovalno pravico je poskušal osredotočiti v rokah

državnih sodnikov. Vprašanje pa je, koliko je Dušan uspel izkoreniniti zasebno kaznovalno pravico, čeprav zakonik ne pove ničesar o krvni osveti. Po običajnem pravu se je na ozemlju Dušanove države plačevala globa za uboj gospodarju, toda odškodovati in pomiriti je bilo treba tudi rodbino ubitega. V zvezi z drugimi viri (npr.: pogodbe z Dubrovčani o krvni osveti) in v skladu z dejstvom, da so oblike krvne osvete še dandanes žive v nekaterih odmaknjenih predelih bivšega Dušanovega carstva, je Dolenc prepričan, da je Dušan krvno osveto tiho toleriral⁶⁷. Zakonik pozna kolektivno odgovornost v zelo kruti obliki: če so tatu ali razbojnika našli v vasi, je bilo ukazano vas razrušiti, gospodar vasi je moral plačati škodo, ki jo je zagrešil razbojnik, potem pa ga je doletela še enaka kazen, obsidi so ga z glavo navzdol (člen 145). Talionski princip je prisoten še v mnogih določilih, a omiljen v obliko zrcalečih se kazni: okrne naj se ud povzročitelju kaznivega dejanja (npr. člen 87 za naklepni uboj - odsekanje rok). Ločitev kazni na represijo in odškodnino ni dosledno izvedena, velikokrat sta obe kumulirani (člen 76 naklepna popašnja, člen 142 oplenitev vasi).

Denarna kazen je določena za uboj iz malomarnosti ali pa, če plemič ubije navadnega prebivalca (sebar). Če pa je sebar ubil plemiča (vlastelin), je bil poleg plačila denarja še ob obe roki (čl. 87, 94). Denarne kazni za zločine proti časti so odvisne od družbenega položaja oseb; za zločine zoper premoženje so zagrožene zelo hude kazni. Za spopad med vasema je bila prav tako predpisana denarna kazen, ki jo plača vsaka stranka. Kot zanimivost naj omenim, da

se je pijanost štela za obtoževalno okoliščino. Za poškodovanje drugega v pijanosti so pijancu iztaknili oko in odsekali roko. Če pa je koga žalil, je dobil 100 batin, šel v temnico in ko se je iztreznil še 100 batin⁶⁸.

Razvojne smeri v 19. in 20. stoletju

Tak je bil približno položaj v zgodnjem srednjem veku v Evropi, razvojne tendence kazenskega prava pa so bile zlasti naslednje: kazenski postopek se docela premakne v področje državne oblasti, odgovornost se individualizira, namesto objektivne odgovornosti se začanja upoštevati subjektivni element, to je krivda (upošteva se silobran, naklep itd.); stanovske razlike pri ravnanju s posamezniki se nekaj časa zaostrujejo, potem pa se začno zopet izravnovati⁶⁹. Vse te tendence dosežejo vrh v začetku modernih zakonodaj v 18. in 19. stoletju. Kazensko pravo se je v tem svojem razvoju ukvarjalo predvsem s storilcem, kar je do neke mere razumljivo, ker je predvsem on družbi nevaren; žrtev namesto katere je država prevzela funkcijo maščevanja in njeno zvezo s storilcem so obravnavali pretežno na civilno praven način. Vladalo je prepričanje, da je zločin stvar **države** škoda pa zasebna stvar žrtve. ⁷⁰ Zveza med zločincem in odškodnino se je ločevala, ni pa nikdar povsem izginila; po Schaferjevem mnenju se to ni zgodilo niti po uvedbi inkvizicijskega postopka, v katerem so zahteve kazenskega prava in žrtve najbolj ostro ločene. V nemških deželah je praksa

sodišč že v 16. in 17. stoletju dopuščala tako imenovani adhezijski postopek, ki je odprl možnost žrtvi, da uveljavlja svoje odškodninske zahteve znotraj kazenskega postopka. Tak postopek se je pojavil pri polovici takratnih nemških držav⁷¹. Vendar ta sistem ni nikdar prav zaživel v praksi, ker je prevladovalo prepričanje, da je žrtev samo vzrok kazenskega postopka in da njeni osebni interesi ne spadajo v kazenski postopek.

V 19. stoletju se zanimanje za žrtev močno poveča, vendar samo s stališča njenih pravic; njenega deleža pri nastanku zločina še niso proučevali. Kazenske zakonodaje so v tem obdobju podprle idejo o odškodnini, ki se uveljavlja v obliki adhezijskega postopka.^{70a} Leta 1847 pa je Bonneville de Marsagny izdelal načrt za povračilo škode žrtvi kaznivega dejanja, ki ga je zagovarjal na mnogih mednarodnih penoloških kongresih. Rafaele Garofalo je postavil vprašanje žrtve na mednarodnem kongresu v Rimu (1885) in je zapisal, da je odškodnina žrtvi "stvar pravice in družbene varnosti", in tudi kasneje se je veliko ukvarjal s problemom žrtve⁷². Vpliv italijanskih pozitivistov je bil sploh zelo pomemben. Ferri je vnesel odškodnino v svoj enotni sistem ukrepov družbenega varstva kot povračilni ukrep, ki mu pripisuje važno socialno in preventivno vlogo⁷³.

O odškodnini so razpravljali predvsem na dveh mednarodnih kongresih: v Parizu (1895) in Bruslju (1900). Čeprav je o tem razpravljala večina priznanih penologov, je odgovor na bistveno vprašanje ostal odprt: kako naj bi najbolj učinkovito zagotovili povračilo žrtvi kaznivega

dejanja. Vsi pa so se zavedali, da je potrebna reforma kazenskega prava in postopka v tem pogledu ⁷⁴.

Konec prejšnjega stoletja se je pojavila ideja o posebnem državnem skladu za izplačila odškodnine žrtvam kaznivega dejanja. V ta sklad naj bi šla sredstva od vplačanih denarnih kazni (glob). Predlog o tem je bil podan na že omenjenem kongresu v Parizu, pred tem pa v osnutku mehiškega kazenskega zakonika 1871. leta v Ferrijevem načrtu italijanskega kazenskega zakonika iz leta 1921. Vendar do prve uresničitve v praksi, če ne štejemo poskusa na Kubi leta 1938, ni prišlo. Razpravo je po vojni oživila Margery Fry. Pod njenim vplivom je bila v Angliji uvedena državna odškodnina žrtvam določenih kaznivih dejanj ⁷⁵. Kasneje so različne oblike odškodnine iz javnih skladov uvedle mnoge druge države, npr. nekatere države v ZDA, nekatere province v Kanadi, Nova Zelandija, ZRN, Finska, Poljska in celo Tanzanija.

Po drugi svetovni vojni so se začeli z vprašanjem žrtve bolj intenzivno ukvarjati, razvila se je celo nova veda viktimologija, ki se ukvarja tudi z deležem in vlogo žrtve pri nastanku zločina.

Spoznanje, da ima žrtev pravico do povračila škode, ki jo je utrpela s kaznivim dejanjem, je že močno prodrlo. Vprašanje, ki se postavlja je, kako to izvesti in ali dosedanji sistemi nudijo žrtvi možnosti. Da bi omogočili žrtvi takojšnjo in primerno odškodnino, poizkušajo po svetu na razne načine, od državnih skladov do sistema zavarovanja,

ki vključuje tudi žrtve kaznivih dejanj. Toda to so v bistvu bolj poskusi kot pa trajne in zadovoljive rešitve. Pri nas družba s širokim sistemom socialnega zavarovanja (zdravstveno, invalidsko in pokojninsko), obveznega zavarovanja in drugih oblik zavarovanja (pogodbene) omogoča žrtvi povrnitev tiste škode, ki jo je najbolj prizadela. O neposrednem urejanju vprašanj povračila celotne škode (materialne škode in izgubljenem dobičku), ki jo je utrpela žrtev, pa se pri nas bolj malo razmišlja ⁷⁶.

Važno je, da se pri iskanju novih rešitev zavedamo, kot pravi Schafer, da zločin ni samo zakonska, psihična in etična zveza med storilcem in družbo, ampak tudi med storilcem in žrtvijo. Storilec in njegova žrtev sta družben pojav, ki ga lahko razumemo le v njegovi povezanosti z družbenim okoljem in preko medsebojnega odnosa med storilcem in žrtvijo ⁷⁷. Preprosto povedano, trikotnik: žrtev, storilec, družba terja torej kompleksno obravnavanje, da se lahko določi, kaj je na njem hipotenuza in kaj sta kateti. Schafer pravi temu univerzalistični pristop k problemu zločina, ki naj zamenja dosedanjega individualističnega, ki se je izkazal kot neustrezen ⁷⁸.

Kriminalna politika, katere glavno sredstvo je še vedno kazen, če povzamem misel prof. Kobeta, je v bistvu izraz človekove agresivnosti in maščevanja. Na tako kriminalno politiko se navezuje tudi povračilo žrtvi kaznivega dejanja vse dotlej dokler ne bomo imeli resnično nove kriminalne politike zasnovane na znanstveno dognanih

spoznanjih, ki bo postala harmoničen sestav usklajenih ukrepov za preprečevanje in zatiranje kriminalitete in ustrezno odškodovanje žrtve ⁷⁹.

1. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovenov, s. 257
2. Ibidem, s. 263
3. S. Schafer, nav. d. s. 10
4. Enciklopedije leksikografskega zavoda, s/a. 600
5. J. Tahovič, nav. d. s. 18
6. S. Vilfan, nav. d. s. 263
7. S. Schafer, nav. d. s. 11
8. J. Tahovič, nav. d. s. 18
9. Šentelj-Stajič, Krivično pravo, s. 11
10. S. Vilfan, nav. d. s. 262
11. J. Tahovič, nav. d. s. 19
12. E. Klobč, Položaj žrtve v sodnem postopku v posebni stvari na ... v. s.
13. E. Čigoj, Odškodninsko pravo Jugoslavije, s. 17
14. V. Korčec, O ravnanju države in prava pri katastrofi, s. 101-104
15. Ibidem, s. 111
16. Ibidem, s. 112
17. Ibidem, s. 116
18. V. Korčec, Slov. prevod zločinu Hamurabijskega zakonika, s. 53
19. S. Schafer, nav. d. s. 12
20. E. Čigoj, nav. d. s. 18
21. V. Korčec, nav. d. s. 55-58
22. Kralj, boja, S. Kovač, Systema mundi, s. 37
23. Ibidem, s. 53
24. S. Vilfan, nav. d. s. 26-29
25. Kralj, boja, s. 10
26. Ibidem, s. 19-23
27. Stara pravica, Kovač, s. 151-154
28. S. Schafer, nav. d. s. 12

OPOMBE

1. J.Tahovič, Krivično pravo, s. 16
2. A.Carič, Odškodnina žrtvi k.d. v sodobnem KP, s.82-90
3. J.Tahovič, nav.d. s. 17
4. S.Schafer, The Victim and his Criminal, s.9
5. S.Vilfan, Pravna Zgodovina Slovencev, s. 262
6. Ibidem, s. 263
7. S.Schafer, nav.d. s. 10
8. Enciklopedija **leksikografskog Zavoda**,3/s. 680
9. J.Tahovič, nav. d. s. 18
10. S.Vilfan, nav. d. s. 263
11. S.Schafer, nav. d. s. 11
12. J.Tahovič, nav. d. s. 18
13. Srzentič-Stajič, Krivično pravo, s. 11
14. S.Vilfan, nav. d. s. 262
15. J.Tahovič, nav. d. s. 19
16. P.Kobe, Položaj žrtve v sodnem postopku s posebnim ozirom na ... s.5
17. S.Cigoj, Odškodninsko pravo Jugoslavije, s. 17
- 17a. V.Korošec, O razvoju države in prava pri Sumercih, s. 101-108
18. Ibidem, s. 111
19. Ibidem, s. 112
20. Ibidem, s. 116
21. V.Korošec, Slov.prevod določb Hammurabijevega zakonika, s. 53
22. S.Schafer, nav. d. s. 12
23. S.Cigoj, nav. d. s. 18
- 23 a. V.Korošec, nav.d. s. 55-88
24. Kralj boja, S.Košak, Spremna beseda, s. 97
25. Ibidem, s. 98
26. S.Vilfan, nav.d. s. 28-29
27. Kralj boja, s. 18
28. Ibidem, s. 19-25
29. Stara zaveza, Exodus, s. 161-164
30. S.Schafer, nav. d. s. 12

31. Ibidem, s. 11
32. Homer Iliada prevod A.Sovre, s. 61
33. S.Cigoj, nav. d. s. 19
34. S.Schafer, nav.d. s. 13
- 34 a. F.Engels, Izvor družine ..., s. 96
35. S.Cigoj, nav.d. s. 19
- 35 a. Pravni leksikon, str. 1330
36. S.Jasič, Zakoni starog i srednjog veka, s. 79-80
37. S.Cigoj, nav.d. s. 19-20
38. S.Jasnič, nav.d. s. 89
39. Ibidem, s. 99-103
40. F.Engels, nav. d. s. 107
41. Ibidem, s. 110
42. S.Schafer, nav. d. s. 15
43. F.Engels, nav. d. s. 113
44. S.Schafer, nav. d. s. 15
- 44 a. S.Schafer, nav. d. s. 16-17
45. M.Dolenc, Dušanov zakonik, s. 9
46. S.Cigoj, nav. d. s. 20
47. Enciklopedija LZ, 5/s. 557
48. S.Jasič, nav.d. s. 111
49. F.Engels, nav.d. s. 119
50. S.Jasič, nav. d. s. 113-131
51. M.Dolenc, nav.d. s. 9-10
52. Ibidem, s. 143
53. S.Vilfan, nav. d. s. 264
- 53 a. M.Dolenc, nav. d. s. 143
54. Ibidem, s. 145
55. Ibidem, s. 155
56. Ibidem, s. 158-159
57. S.Vilfan, nav. d. s. 101
58. Ibidem, s. 263
- 58 a. Ibidem, s. 264
59. Ibidem, s. 264-265
60. Ibidem, s. 353
61. Ibidem, s. 357

62. M. Dolenc, nav. d. s. 144
63. S. Vilfan, nav. d. s. 379
64. Ibidem, s. 398 in 402
65. S. Jasič, nav. d. s. 135-136
66. Ibidem, s. 137 - 157
67. M. Dolenc, nav. d. s. 138-140
68. Ibidem, s. 145-154
69. S. Vilfan, nav. d. s. 262
70. S. Schafer, nav. d. s. 22
71. Ibidem, s. 22-23
- 71a. Zanimivo je da zakonik o kazenskem postopku združene Nemčije 1877 leta ni uzakonil adhezijskega postopka, ki je bil v nekaterih deželnih zakonodajah znan. Samo pri nekaterih kaznivih dejanjih (zoper čast in telesnih poškodbah) pa je bila oškodovancu priznana pravica zahtevati tim. Busse. Šele novela ZKP 1943 je uvedla adhezijski postopek v pravem pomenu besede. Prim. H. Henkel, Strafverfahrensrecht, str. 80 in izvajanja v primerjalnopravnem prikazu sodobnih rešitev v tej študiji.
72. Ibidem, s. 23-24
73. A. Carić, nav. d. s. 82-90
74. N. Teeters, Deliberations of the International Penal and ... , s. 87 in 105
75. A. Carić, nav. d. s. 82-90
76. Kobe-Šelih, Povrnitev škode žrtvam kaznivega dejanja, s. 8
77. S. Schafer, nav. d. s. 31-32
78. Ibidem, s. 32
79. P. Kobe, nav. d. s. 4-5

LITERATURA

1. Carič Ante, Odškodnina žrtvi k.d. v sodobnem kazenskem pravu, Revija za k. in k., 1970/2, s. 82-90
2. Cigoj Stojan, Odškodninsko pravo Jugoslavije, Ljubljana, ČZ Uradni list 1972, s. 16-21
3. Dolenc Metod, Dušanov Zakonik, Ljubljana 1925
4. Enciklopedija Leksikografskog Zavoda, JLZ, Zagreb 1967, knjigi 3 in 5
5. Engels Friderich, Izvor družine, privatne lastnine in države, CZ, Ljubljana 1947
6. Homer Iliada, prevedel A. Sovré, MK, Kondor, Ljubljana 1959
7. Jasič Stojan, Zakoni starog in srednog veka, Beograd 1968
8. Kobe Peter - Šelih Alenka, Povrnitev škode žrtvam kaznivega dejanja
9. Kobe Peter, Položaj žrtve v sodnem postopku s posebnim ozirom na adhezijski postopek, Revija k. in k. 1977/1, s. 3-11
10. Korošec Viktor, Slovenski prevod določb Hammurabijevega zakonika, ZZR, PF Ljubljana, 1954, s. 53-96
11. Korošec Viktor, O razvoju države in prava pri Sumercih, ZZR letnik 27, Ljubljana 1958
12. Kralj boja (iz hetitske pismenosti), prevedel Silwin Košak, MK, Kondor, Ljubljana 1971
13. Pravni Leksikon, "Savremena administracija", Beograd 1970
14. Schafer Stephen, The Victim and his Criminal, New York Random hause, 1968
15. Srzentič Nikola - Stajič Aleksander, Krivčno pravo, Sarajevo 1970
16. Sveto pismo stare zaveze, 1. del, Exodus, s. 161-164, prevedel M. Slavič, Maribor, 1958
17. Tahovič Janko, Krivično pravo (opšti deo), 1961
18. Teeters K. Negley, Delibertations of the International Penal and Penitentiary Congresses, Temple University, Philadelphia 1949
19. Vilfan Sergej, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana, Slovenska matica 1961

3. POVRNITEV ŠKODE KOT PREDMET KAZENSKEGA POSTOPKA - ADHEZIJSKI POSTOPEK -

(Primerjalno pravni prikaz in analiza)

Peter Kobe

1. Temeljna izhodišča za obravnavanje zahtevka za povrnitev škode povzročene s kaznivim dejanjem v sodnem postopku.

1.1

Zgodovinsko razvojno gledano lahko najprej ugotovimo, da se je pojavila ideja o tem, da naj se omogoči oškodovancu kot žrtvi kaznivega dejanja, da lahko svoj zahtevek uveljavlja v kazenskem postopku, precej zgodaj in se je obdržala še v okviru tistega tipa kazenskega postopka, ki ga pogojno imenujemo germanško različico inkvizitornega postopka.¹

Brez samostojnega raziskovanja na podlagi temeljitejših proučevanj virov in ustrezne temu vprašanju posvečene literature se lahko zadovoljimo s tem, da sprejmemo zadevne ugotovitve (kot informacijo iz druge roke), ki navajajo n.pr. ureditve tega vprašanja v partikularnem pravu nekaterih nemških dežel iz 16. in 17. stoletja; ne bi pa mogli vendar sprejeti brez pridržka trditve tej dobi kot o "zlati dobi žrtve"², ki da se je končala potem, ko se je z utrditvijo državne oblasti uveljavil tudi njen monopol pri pregonu strolcev kaznivih dejanj, predpisovanju in uporabi kazni kot dolgo edine oblike kazenske sankcije. Takšne ocene so namreč najmanj rečeno površne in enostranske; bolj so navdahnjene s cicer razumljivim in pozitivnim prizadevanjem in kar entuziazmom, kako bi žrtvi, ki jo imenujejo

Pepelko sodobnega kazenskega ³ prava, dali upravičeno večji poudarek; vsekakor pa niso rezultat poglobljene analize razmer, trenda družbenega razvoja in silnic, ki so nanj vplivali in ki bi šele omogočila, da bi se dokopali do bolj realistične predstave oz. relativne zgodovinske resnice o teh vprašanjih. Pozitivna stran takšnih prizadevanj pa je vendar v tem, da tudi prispevajo v procesu, v katerem se spreminja pretežni represivno naravnana družbena reakcija s sredstvi kazenskega prava v boju zoper kriminaliteto v kriminalno politiko, ki bo bolj učinkovita in v kateri ima tudi družbena skrb za žrtev kaznivega dejanja pomembno mesto.

1.2

Vprašanje, ki ga tu postavljamo tudi kot načelno vprašanje in ne samo z zornega kota obstoječih rešitev v sodobnih pravnih ureditvah, se je seveda lahko pojavilo šele z razvojem družbenih institucij nasploh posebej pa s tem, kar imenujejo osamosvojitve kazenskega prava in znotraj tega z avtonomijo kazenskega procesnega prava. Čeprav je potekal razvojni proces glede prvega kompleksa, ki ga poenostavljeno izraženo lahko imenujemo ločitev civilnega in kazenskega prava, upoštevajoč razvoj in spreminjanje družbenih razmerij, ki je trajal dosti dlje kot razvoj avtonomnega kazenskega procesnega prava, bomo vendar vzeli za izhodišče nadaljnjim razmišljanjem nastanek modernih kodifikacij, ki so značilne za evropski kontinentalni sistem z njegovimi dosti številnimi podsistemi. Ta časovni okvir začnemo tako s koncem 18. in začetkom 19. stoletja, torej z veliko francosko revolucijo in z znamenitimi kodifikacijami napoleonske ere kot so civilni zakonik in oba kazensko pravna zakonika, kazenski zakonik in zakonik o kazenski preiskavi (C.C., C.P. in C.I.C.). V isti časovni okvir pa moramo vključiti tudi drugi veliki sistem,

za katerega je v navadi označba Common law sistem⁴, označujejo pa ga tudi angloameriški sistem in je že zaradi tega tudi časovna koincidenca na dlani.

S takšno globalno opredelitvijo in tudi razdelitvijo oz. vzporednostjo dveh globalnih sistemov je tudi že utemeljena osnovna razlika v tem, ali je mogoče uveljavljati zahtevek za povrnitev škode s storjenim kaznivim dejanjem, torej odškodninski zahtevek hkrati z zahtevkom po kaznovanju storilca, torej skupaj s kazensko zadevo ali ne. Francoski zakonodajalec je to možnost predvidel s tim. civilno tožbo (action civile), ki jo lahko vloži oškodovanec pred organi kazenskega pregona, torej ob kazenskem postopku⁵.

Ta rešitev, ki je tipična za romansko skupino evropskega sistema in jo najdemo najprej tudi v drugih pravih, ki so bila bolj ali manj pod neposrednim vplivom francoskega prava (romanski del Švice, Grčija) oz. celo njegov del (npr. belgijsko pravo) z daljno tradicijo v rimskem pravu (Italija), ima svoj kontrapart v drugih pravih evropskega prostora, ki so sprejela in razvila že omenjeni adhezijski postopek nemškega prostora z več stoletno tradicijo vsaj po vsebini, če ne tudi po imenu⁶. Ta je postal in je danes prevladujoča institucija na evropskem kontinentu od avstrijskega ZKP iz leta 1850 dalje⁷. V tej zvezi je treba poudariti, da gre pri francoski action civile pri eni strani in pri uveljavljanju zahtevka za povrnitev škode s pridružitvijo kazenskemu postopku torej v adhezijskem postopku po drugi strani za precej različno zasnovo obeh poti, čeprav gre v obeh primerih za uveljavljanje premoženjsko pravnega zahtevka. Civilna tožba francoskega prava pomeni lahko tudi sprožitev kazenskega pregona in je lahko v konkretnem primeru to tudi njen edini namen, kar se izraža v čisto simboličnem denarnem znesku, ki se uveljavlja s tožbo⁸. Premoženjski zahtevek v adhezijskem postopku pa doslej vsaj ni imel in nima takega namena ne glede

na oškodovančev položaj v kazenskem postopku, ločitev kazenske in civilne zadeve/^{ostane} popolna; druge razlike med posameznimi ureditvami, ki jih bomo obravnavali pozneje, obstajajo vendar ob enotnem tu omenjenem istem izhodišču⁹.

V angloameriški ureditvi pa je originalno izhodišče Common law povsem drugačno, v smislu popolne ločitve kazenske in civilne zadeve. Kazenski pregon je primarno domena organov kazenskega pregona ~~kot~~ državnih organov, njihova edina naloga ne glede na načelno priznano popularno tožbo¹⁰ in se kazensko sodišče ukvarja samo s kazensko zadevo, oškodovanec pa mora uveljavljati svoj zahtevek na povrnitev škode v pravnem postopku. Kolikor se, kot bomo videli, v novejšem času uveljavljajo viktimološka stališča, in iščejo rešitve za njihovo upoštevanje tudi v kazenskem postopku, teh praviloma ne iščejo z odpiranjem vrat v kazenski postopek tudi žrtvi kot stranki v postopku temveč drugje, izhajajoč iz čisto pragmatičnega gledanja, da je pomembnejše, da pride žrtev do povračila kot pa njena vloga v kazenskem postopku.

Takšna različna načelna opredelitev je pravzaprav povsem nasprotna temu, kar bi bilo pričakovati glede na druge značilnosti razvoja obeh globalnih pravnih sistemov, katerim bi na prvi pogled bolj ustrezala slika, ki bi bila ravno obrnjena tu opisani. Francoska kodifikacija je, čeprav je sledila buržuazno demokratični revoluciji, vendarle izraz že utrjene centralne državne oblasti in bi temu bolj ustrezala stroga ločitev kazenskega in civilnega področja in izključna usmeritev državnega kaznovalnega instrumentarija na kazensko področje kot pa angloameriškem sistemu. Ob nadaljnjem nadrobnejšem opisu obeh različnih izhodišč pa bo morda mogoče obrazložiti to protislovje le kot realen izraz celotnega družbenega procesa v obeh sistemih.

Ob tem pa se ponujata še dve ugotovitvi. Prva se tiče določene razlike v obravnavanju žrtve v romanskem (francoskem) sistemu in v nemškem pravu novejšega časa tudi po francoski kodifikaciji. Kljub siceršnjemu vplivu francoskega C.I.C. na druge evropske ureditve je tudi ob enotni kodifikaciji kazenskega procesnega prava v Nemčiji (ob združitvi nemških dežel s severnonemško zvezo v nemški Reich) prevladalo stališče tistih partikularnih prav, ki so odklanjala adhezijski postopek oz. so glede na tradicijo priznala oškodovancu samo možnost, da zahteva v kazenskem postopku nekakšno zadoščenje v obliki tim. Busse samo pri posameznih kaznivih dejanjih;¹¹ ta naj bi bila celo samo nekakšen ostanek v nemškem občem pravu priznane splošne oškodovančeve pravice, da uveljavlja v kazenskem postopku kaznovalno pravico in svoj civilno pravni zahtevek na povrnitev škode¹². Enotna StPO 1877 ni sprejela adhezijskega postopka ampak samo določbe o uveljavljanju zahtevka, da se izreče "Busse" v primerih predvidenih v enotnem kazenskem zakoniku (StGB 1871) za nekatera kazniva dejanja zoper čast in za telesne poškodbe. Ker pa ta (Busse) nima več narave kazni in zadoščenja žrtvi hkrati, kot jo je imela v občem germanskem pravu, temveč je vsaj po nekaterih razlagah samo odškodnina, seveda ni lahko razložiti, zakaj je bila pravica po odškodnini tako omejena¹³. Veljavno kazensko pravu je takšne tudi ne pozna več glede na novele kazenskega zakonika, ki veljajo od 1.1.1975, z novelirano StPO (1975) pa je uveljavljen adhezijski postopek kot splošna institucija, kot je obstajal od ene prejšnjih novel (iz leta 1943) poleg enakega postopka za uveljavljanje zahtevka, da se izreče Busse v omenjenem smislu.¹⁴

Druga predhodna ugotovitev pa se tiče sicer stare dileme in velja za vse sisteme; ta dilema je v tem ali gre^{pri} pravici žrtve do povrnitve škode povzročene s kaznivim dejanjem samo za tradicionalno deliktno obligacijo ali za kaj več oziroma nekaj drugega, kar smo na drugem mestu¹⁵ imenovali kriminalno

politično zasnovan institut, ki zasleduje širše družbene cilje boja zoper kriminaliteto tako kot ga razume tudi različno današnji čas. In čeprav je predmet tega sestavka predvsem adhezijski postopek kot splošno priznan pa slabo poimenovan institut v številnih sodobnih kazenskih procesnih sistemih, se zdi nujno širše razpravljati o tej dilemi, o stališčih, ki so se s tem v zvezi pojavljala in se uveljavljajo danes ne glede na to, kakšne so direktne implikacije takšnega ali drugačnega stališča za možnosti, pota in oblike v katerih bi žrtev oz. oškodovanec prišel do povrnitve škode. Kot bomo namreč videli se različna stališča tudi različno lahko uporabljajo za reševanje številnih odprtih vprašanj adhezijskega postopka. Pri tem pa moramo upoštevati tudi zorni kot materialnega kazenskega prava v njegovi neločljivi povezanosti s kazenskim procesnim pravom.

Omenjena koncepcija o družbeni skrbi za žrtev kaznivega dejanja pa odpira tudi v ožjem kontekstu pri reševanju konfliktnega odnosa med storilcem kaznivega dejanja in žrtvijo s posredovanjem državnih organov, še novo dilemo. Po eni strani se gleda na ta odnos predvsem ali celo izključno kot na odnos storilca in žrtve, v katerem država po svojih organih posreduje (ali v civilnem ali kazenskem postopku je v tej zvezi manjšega pomena) samo, če ne pride do sporazumne rešitve spora in je to posredovanje šteti za omejitev samopomoči. Žrtve, ki hkrati daje tudi večjo garancijo, da pride žrtev do povračila; odločilna je torej volja žrtve, ali bo zahtevala povrnitev škode ali pa se tej lahko tudi izrecno ali molče odpove. Po drugem gledanju pa povrnitev škode ni samo stvar žrtve in njene odločitve temveč je v družbenem interesu, ali z drugimi besedami, v procesno pravnem jeziku povedano, tudi za povrnitev škode naj velja načelo oficialnosti namesto načela dispozicije; to pa pomeni, da je pravica in dolžnost družbe, da ukrepa po svojih organih tudi ne glede na oškodovančevo voljo ali celo proti njej. V

nekaterih pozitivnopravnih ureditvah je to izraženo ali tako, da ima organ javne obtožbe enako kot glede kazenske zadeve, pravico in dolžnost, da uveljavlja zahtevek na povrnitev škode, ali pa tudi sodišče samo brez tožilčevega predloga obsodi zavezanca na povrnitev škode. Ta dilema je upoštevana tudi v sklepih budimpeštanskega kongresa ter bo o tem še govor pozneje. Na tem mestu pa kaže opozoriti na načelna izhodišča za takšno ali drugačno rešitev dileme.

Za prvo stališče govore poleg že tradicionalnega argumenta, da gre pri povrnitvi škode za individualni zahtevek, ki izhaja iz neposrednega pravnega razmerja med povzročiteljem škode in oškodovancem, še drugi, ki so še bolj tehtni. Oškodovanec je seveda lahko individualna fizična oseba pa tudi pravna oseba. Za prvo velja, da gre za avtonomno osebnost, ki je sposobna oceniti in varovati svoje koristi in odločiti ali bo zahtevala povrnitev škode od povzročitelja; za to tudi ne potrebuje skrbništva družbe in njenih od te osebnosti odtujenih organov, še manj pa, da ji ti vsilijo to skrbništvo in še v naprej vzdržujejo odnos oblasti in podanika te oblasti¹⁶. Za oškodovanca, pravno osebo velja isto in še v večji meri, čeprav je temelj za njeno avtonomnost lahko različen.

Za drugo stališče navajajo razloge načelne in praktične narave. Med načelne razloge bi šteli potrebo po družbeni solidarnosti, pravičnost in idejo, da je s tem dana protiutež sodobni enostranski usmerjenosti in skrbi za storilca kaznivega dejanja. V sovjetski teoriji pa najdemo tudi stališče, ki vidi v sami možnosti, da sodišče na lastno pobudo odloči o povrnitvi škode (v zvezi s čl. 29/4 ZKP RSFSR) "očiten primer, kako se s tem uresničujejo leninske ideje, da je sovjetska država dolžna vmešavati se v civilno pravna razmerja in vseskozi varovati koristi družbe, ljudstva in posameznika"¹⁷. Ob tem se celo

ocenjujejo za pomanjkljive tiste zakonodajne rešitve v posameznih članicah zveze, ki obravnavajo takšno možnost le kot pravico sodišča ne pa tudi kot dolžnost¹⁸. Takšno stališče pa je mogoče razumeti le kot del celovite koncepcije o potrebi po krepitvi države, ki je bila še razumljiva v Leninovem času neposredno po revoluciji in če se prezre, kakšne posledice je imela takšna koncepcija pozneje v stalinski dobi.

Med razlogi praktične narave navajajo poleg tistih razlogov, ki govore za vključitev premoženjsko pravnega zahtevka v postopek o kazenski zadevi, da je lahko žrtev v posameznem primeru iz različnih razlogov nesposobna, da sama varuje svoje koristi, da noče prevzeti nase rizika na neuspeh, da ne uveljavlja zahtevka zaradi odvisnosti od storilca ali iz strahu pred njim ipd. Takšni praktični razlogi so sicer lahko tehtni ali celo odločujoči, mogoče pa jih je omiliti ali celo izločiti z različnimi procesnimi oblikami in s takšno opredelitvijo oškodovančevega položaja v kazenskem postopku kot gre subjektu postopka, nosilcu procesne funkcije.

1.3

Takšna rešitev problema, ali in kako vključiti žrtev kaznivega dejanja kot pomembno kategorijo kazenskega prava, kot se je lahko izoblikovala v okviru in na izhodiščih klasičnega in neoklasičnega prava, je morala postati, kot to pravo samo, predmet kritik in iskanja drugačnih rešitev. Še pred italijanskimi pozitivisti, ki se navadno omenjajo kot nosilci naprednejših kriminalno političnih idej na sploh in posebej tudi s poudarjanjem žrtve in njenih pravic, so nastopali posamezniki kot Bonneville de Marsangy¹⁹, čigar predlogi so za čas, v katerem so bili dani, za čuda na ravni današnjih idej in

deloma tudi že uresničeni v zakonodaji; so pa vsekakor dosti bolj realni kot so bila pretiravanja italijanskih pozitivistov. Na eno od njih je opozoril in ga zavrnil kot nesprejemljivo tudi pri nas prof. Vasiljević v svoji doktorski disertaciji o pogojni obsodbi²⁰. Garafolo, ki velja poleg E. Ferrija za utemeljitelja italijanske pozitivistične šole, je poleg upravičenih kritik na račun takrat obstoječih možnosti in koristnih predlogov šel vendarle predaleč z zahtevo, da naj bi bil izrek pogojne obsodbe (ali podobnega ukrepa) storilcu, ki je povzročil škodo, možen le, če žrtev privoli v pogojno obsodbo.

Kljub vsemu, kar se je upravičeno kritiziralo, se je penitenciarne kongres 1900. leta v Bruxelles distanciral od predlogov predstavnikov in privrženecv italijanske pozitivistične smeri in se zadovoljil s sklepom, da je treba žrtvi dati večje možnosti, da uveljavlja svoj zahtevek že v kazenskem postopku²¹ in da se kolikor mogoče tudi zagotovi izvržba prisojenega zahtevka.

Ne glede na to, koliko so bile posamezni predlogi oziroma stališča glede položaja žrtve v kazenskem postopku upoštevani v posameznih zakonodajah, vendarle lahko ugotovimo, da so imeli določen vpliv tudi na sam koncept oziroma izhodišča za utemeljitev in opredelitev tega položaja. Ta vpliv vidimo, v tem, da se oškodovančev zahtevek, v kakršni obliki se že uveljavlja v kazenskem postopku (francoske action civile ali v tim. adhezijskem postopku), ne šteje več za zahtevek čisto deliktne obligacije²², da je v nekem smislu institut civilnega in kazenskega prava in da ima njegovo uveljavljanje v kazenskem postopku tudi kriminalno politično podlago. Razlike v stališčih so pač v tem, koliko je takšna kriminalno politična obarvanost zahtevka bolj ali manj poudarjena in izražena z ustreznimi pravnimi instrumenti. Primerjalni prikaz, kako so posamezna vprašanja rešena v pozitivnih ureditvah in primerjava z jugoslovansko pravno ureditvijo, bi lahko konkretnije osvetlil te razlike.

1.4.

Doslej povedano o začetnem izhodišču in poznejšemu razvoju velja tudi za razmere na jugoslovanskih tleh do druge svetovne vojne zlasti po unifikaciji kazenskega materialnega in procesnega prava med obema vojnoma, ki je prevzelo v posameznih predelih že ustaljeni in po avstrijskem vzorcu koncipirani adhezijski postopek²³. Za povojni razvoj z izjemo prvih povojnih let velja isto glede individualnega oškodovanca (fizične osebe) in njegovega premoženjskopравnega zahtevka z določenimi posebnostmi po noveli KZ in ZKP leta 1959 v zvezi z novim varnostnim ukrepom odvzema premoženjske koristi. Več specifičnosti pa najdemo v našem povojnem razvoju v primeru, ko je oškodovano družbeno premoženje oziroma po novi terminologiji družbena sredstva, in se njihovi uporabniki družbene pravne osebe pojavljajo kot upravičenci do premoženjskopравnega zahtevka oziroma oškodovanci v procesnopравnem pomenu²⁴.

1.5.

Dosedanji prikaz, v katerem je dan večji poudarek razvoju stališč o obravnavanem vprašanju, potrebuje za analizo današnjega stanja stališč v teoriji in rešitev v zakonodajni in pravosodni praksi še nekatere dopolnilne ugotovitve. Čeprav se današnja viktimološka doktrina navezuje na tim. prvo gibanje družbene obrambe na prelomu stoletja, upošteva nadaljnji družbeni razvoj, je pa bolj oborožena z empiričnimi podatki in novimi spoznanji o mestu in vlogi žrtve v pojavu kriminalitete in poskuša iti po novih poteh. Ob vsem tem pa ne more pretrgati s tradicijo, kar najbolje, dokazuje dejstvo, da je bil kompleks vprašanj o povrnitvi škode žrtvi kaznivega dejanja postavljen na dnevni red mednarodnega kongresa za kazensko pravo leta 1974. Pripravljalno delo za ta kongres in sprejeti sklepi izražajo ravno to upoštevanje real-

nosti, ki pa je tudi sicer drugačna kot je bila pred 70 leti. V procesu individualizacije kazni, iskanja nadomestil za kratkotrajne prostostne kazni so se izoblikovale številne oblike (v okviru materialnega kazenskega prava) za to, da se obsojencu ali celo oproščenemu od obtožbe naloži plačilo odškodnine. Razvijanje različnih oblik zavarovanja zlasti za škode v prometu (obvezno zavarovanje ipd.), posebno pa razvito zdravstveno invalidsko in pokojninsko zavarovanje, različne druge oblike solidarne pomoči žrtvam kaznivih dejanj rabijo celo bolj kot vključevanje zahteve v kazenski postopek življenjsko najbolj pomembnemu namenu, da bi žrtev čimprej prišla do resnične pomoči; za to so celo v nekem smislu odrinile v ozadje načelo, da mora storilec najprej povrniti škodo. In ne nazadnje je ponovna oživitve ideje o posebnem javnem skladu ob prelomu stoletja, iz katerega naj bi se povrnila škoda žrtvam, ki je tudi že uresničena v posameznih državah po drugi svetovni vojni, pomembna nova okoliščina v iskanju rešitve za pereč družben problem. Če se daje tej slednji obliki večji poudarek kot drugim že znanim, je to pač bolj pripisati okoliščini, da gre vendarle za novo obliko, kot pa njeni resnični večji vrednosti. Njena osnovna pomanjkljivost je, da se omejuje samo na škodo zaradi, odločenih kaznivih dejanj, čeprav morda res iz objektivnih razlogov ne bi mogla postati splošna oblika oškodovanja žrtve kaznivega dejanja²⁵. Njen pomen je seveda večji v tistih ureditvah, ki ne poznajo možnosti, da se žrtev oziroma v širšem smislu oškodovanec pojavi s svojim zahtevkom v kazenskem postopku.

Za takšno ureditev smo označili angloameriško ureditev, pa to niti ne velja povsem. Domovina Common law sistema Anglija je namreč odprla vrata v kazenski postopek za odločanje o povrnitvi škode na drug način. Ne z institucijo oškodovanca kot subjekta kazenskega postopka, temveč s pooblastilom sodišču, da samo ex offo naloži obtožencu ali celo tretji osebi povrnitev škode, ki je

nastala s kaznivim dejanjem²⁶. Pa tudi sicer je treba ugotoviti kot splošen trend v sodobnih sistemih spremeniti vlogo žrtve v kazenskem postopku, ki se je reducirala na vlogo ovaditelja in priče, v že omenjeno vlogo procesnega subjekta, čeprav tudi to skriva v sebi določene nevarnosti²⁷.

2. Položaj žrtve v sodobnih kazenskoprocesnih ureditvah

Tematski okvir tega sestavka je sicer določen in omejen predvsem na vprašanje, kakšne možnosti so predvidene v sodobnih sistemih, da žrtev uveljavlja svoj zahtevek na povrnitev škode v kazenskem postopku oziroma, da se to vprašanje obravnava v postopku hkrati s kazensko zadevo; pri tem se vendar ni mogoče izogniti vprašanju siceršnjega položaja žrtve v kazenskem postopku. To je posledica tega, da sta oba kompleksa vprašanje med seboj v nujni zvezi, kar sicer ni bilo spoznano in upoštevano, kot smo ugotovili, od vsega začetka modernih pravnih ureditev, je pa danes precej na splošno priznано. Kljub tej medsebojni povezanosti pa je treba obe skupini vprašanj obravnavati vsako zase, ne samo zaradi boljše preglednosti, temveč tudi zaradi vendarle različne narave zahtevka na povrnitev škode in družbenega ukrepa zoper storilca kaznivega dejanja.

2.1. Zahtevek za povrnitev škode v kazenskem postopku

Za primerjalno pravno analizo določenega pravnega instituta je sicer ustaljena metoda izhajati pri tem iz takšne ali drugačne klasifikacije sodobnih pravnih sistemov v večje skupine, ki jih

povezuje v celoto, ali njihov skupni izvor, družbeno politični sistem ali pa celo samo geografska povezanost. Za obravnavano temo pa se ta metoda ne zdi primerna, upošteven je pravzaprav samo prostorski kriterij, saj gre za pravni institut, ki je nastal in se razvil kot že rečeno v okviru evropskega kontinentalnega sistema z njegovima dvema podskupinama romanskim in germanskim (srednjeevropskim) sistemom. Po prvi svetovni vojni se z oktobersko revolucijo pojavi sicer še tretja podskupina, ki se po drugi svetovni vojni širi na večji prostor, pa tudi ta še zdaleč ni enotna, če se omejimo samo na ugotovitev o širjenju modela sovjetske ureditve na vzhodno evropski prostor na eni strani in na samostojno pot našega jugoslovanskega sistema. Vsem ureditvam, ki so že ali še bodo upoštevane v tej analizi, je namreč le skupno izhodišče o pravici oškodovanca, da v kazenskem postopku uveljavlja svoj zahtevek na povrnitev škode povzročene s kaznivim dejanjem²⁸. Čeprav je sicer konkretni pravni sistem konkretne družbe organizirane v državi del celotne družbene politične ureditve, ki sama zase ali skozi pravni sistem bolj ali manj ustrezno odseva in izraža družbeno ekonomske odnose, vendar ne moremo slediti stališčem, ki tudi ob obravnavanem vprašanju iščejo in odkrivajo nekakšne globlje različnosti med sovjetskim in tim. buržuaznim sistemom oziroma njihovimi izhodišči. Izhajajoč iz poenostavljene uporabe ideje o razredni naravi buržuaznega prava v Komunističnem manifestu in iz stališč ruske procesne doktrine pred revolucijo pridejo do absurdnih zaključkov o tem, da je izhodišče o čisto zasebno pravni naravi zahtevka za povračilo škode razlog, ker angloameriški sistem ne daje možnosti uveljavljati zahtevek v kazenskem postopku, tisti buržuazni sistemi, ki pa to priznajo, pa samo izkoriščajo "pravno laž", teorije o adhezijskem postopku (tudi poenostavljeno prikazane op.P.K.) pa razlagajo kot "poskus podrediti pravno bazo družbenemu imperativu buržuazije"²⁹. Ali je to splošno sprejeto stališče sovjetske dok-

trine niti ni pomembno,³⁰ zanimivo je pač kot dokaz, kam pripelje zamenjava znanstvene objektivnosti z ozkosrčnim in sterilnim dogmatizmom. Na srečo takšne note ni bilo v razpravah o teh problematiki na pripravljalnem kolokviju za budimpeštanski kongres³¹ niti ne na samem kongresu³². V kongresni resoluciji o tej temi je najprej ugotovitev, da se je "večina udeležencev izrekla za adhezijski postopek, ki dovoljuje žrtvi, da uveljavlja v kazenskem postopku svoj zahtevek za povrnitev škode, ki je bila povzročena s kaznivim dejanjem, čeprav ima lahko takšen postopek tudi nekatere pomanjkljivosti (neugodnosti)"; v drugem delu te resolucije pa so navedena načela, ki bi jih bilo treba upoštevati pri ureditvi tega postopka³³.

2. Adhezijski postopek in civilna tožba v sodobnih pravnih ureditvah

2.1.

V naslednjih izvajanjih gre za poskus prikazati probleme, ki so zvezani z adhezijskim postopkom, kakšne rešitve teh problemov najdemo v sodobnih pravnih sistemih in ali bi bile primerne deloge ferenda tudi drugačne rešitve.

Temeljna vprašanja, ki se ponujajo za obravnavo v takšnem primerjalnopravnem prikazu, bi bila naslednja:

škoda kot posledica kaznivega dejanja in njeno mesto v kazenskem postopku;

zahtevek na povrnitev škode, njegove oblike in pravna narava;

pravna pot in procesne oblike za uveljavljanje zahtevka;

upravičenec do zahtevka (aktivno legitimirani);

zavezanec za povrnitev škode (pasivno legitimirani);

ugotavljanje pravnega temelja, dejanskih okoliščin o temelju in višini zahtevka;

odločbe sodišča o zahtevku in ev. pravna sredstva;

začasno zavarovanje zahtevka;

vpliv odločbe kazenskega sodišča na pravdni postopek in vice versa;

priznanje izvršljivosti odločbe kazenskega sodišča tuje jurisdik-

cije (mednarodno pravni zorni kot).

2.1.1. Škoda kot posledica kaznivega dejanja in njeno mesto v kazenskem postopku

Za vse obravnavane ureditve je pač skupno izhodišče, da se lahko obravnava v kazenskem postopku samo tista škoda, ki je nastala kot neposredna posledica kaznivega dejanja, čeprav so seveda lahko razlike v tem, katera škoda se šteje za neposredno, iz kaznivega dejanja izvirajočo. Te razlike so lahko posledica različnih koncepcij o pravno relevantni vzročni zvezi, o tem ali se upošteva samo škoda, ki je že nastala, ne pa bodoča škoda (npr. zaradi invalidnosti žrtve sploh ali ker se bo njena stopnja pokazala šele pozneje), ali se upošteva samo premoženjska škoda ali tudi nepremoženjska (moralna, imaterialna) škoda. Nadrobno obravnavanje seveda presega okvire tega sestavka, gre v veliki meri za civilno pravna vprašanja ne glede na to ali se vztraja pri strogi delitvi med kazensko in civilno zadevo ali ne (glej dalje). V tem okviru pa je vendarle mogoče opozoriti na vsaj dve različni koncepciji. Ena izhaja iz tradicionalnega civilističnega pogleda, da obsega odškodnina tako "damnum emergens" kot tudi "lucrum cessans" in lahko to štejejo za večinsko stališče v obravnavanih ureditvah. Druga, ki se je uveljavila v novejši sovjetski teoriji, pa razume s tem samo "resnično škodo", kar je razumeti kot dejansko zmanjšanje oškodovančevega premoženja oziroma njegovih premoženjskih pravic in pomeni povrnitev škode restitutio in integrum v najožjem pomenu besede (t.j. vzpostavitev stanja pred kaznivim dejanjem); v tem okviru bi pomenilo priznati kaj več (npr. odišli dobiček) zvečanje premoženja oz. izboljšanje oškodovančevega materialnega položaja, to pa na takšni (deliktne) podlagi ni mogoče, temveč samo v okviru pogodbenih obvez-

nosti ³⁴. Sovjetska teorija in praksa tudi odklanja povrnitev imaterialne škode, šteje pa takšno kot razlog za priznanje posameznika kot oškodovanca v kazenskem postopku ³⁵.

Kljub temu, da se zdi, kot da nasplošno v sodobnih pravnih ureditvah štejejo škodo nastalo s kaznivim dejanjem kot škodo, ki je posledica protipravnega ravnanja in jo obravnavajo po načelih civilnega prava, temu le ni povsem tako.

V francoski judikaturi, kot to pokaže uporabljeno gradivo, gre pri tem za določen izraz tega, kar imenujejo avtonomijo kazenskega prava, kaže pa se npr. v tem, da se šteje škoda, ki se lahko prizna oškodovancu, to, kar je utrpel zaradi storilčevega dejanja, ne glede na to, da je sam pri tem ravnal protipravno. Razlogi za odstop od starega pravila "nemo auditur turpitudinem allegans", sicer priznanega v civilni zakonodaji in judikaturi, naj bi bili v tem, da "nevrednost žrtve ne sme omogočiti storilcu kaznivega dejanja, da se izogne svoji odgovornosti, obveznosti poravnati škodo, v kateri pa je vsebovan tudi element kazenskega" ³⁶. Primeri, ki se navajajo za ilustracijo takšnega stališča, pa le niso takšni, da bi brez nadaljnjega dovoljevali zaključek, da je to stališče sprejeto kot splošno pravilo. Pa tudi se praksa spreminja; tako je novejša judikatura vendarle sprejela stališče, da oškodovancu, ki je sprejel ^{ček} brez kritja, pa je za to vedel, ne gre povračilo škode ³⁷.

Iz sovjetske prakse se navaja primer, ko se ni štela za škodo kupnina, ki jo je plačal kupec ukradenih stvari, ker ta škoda ni nastala s kaznivim dejanjem tatvine, temveč s sklenitvijo kupoprodajne pogodbe. Za škodo sodišče tudi ni štelo tisto, ki je nastala kupcu ukradenih ur, ki so bile zasežene kot dokazni predmet; škoda ni nastala neposredno s kaznivim dejanjem temveč v zvezi s protipravnim ravnanjem obdolženca in kupca samega. ³⁸ Za jugoslovansko prakso problem ni toliko aktualen

na adhezijski

postopek, ker kazensko sodišče ne more meritorno zavriniti zahtevka; to vprašanje pa bi se lahko pojavilo pri presoji, ali gre priznati aktivno legitimacijo tistemu, ki uveljavlja takšen zahtev iz nemoralnega naslova. Pisu je znan iz prakse (po ustni informaciji) primer, ko je VS SRS razveljavilo odločbo o zasegu denarja, ki ga je obtoženec obtožen za kaznivo dejanje igranja na srečo, vzel svojemu očetu. ^{38 a}

Drug kompleks vprašanj, ki se tiče same opredelitve škode kot predmeta obravnavanja v kazenskem postopku, zadeva oblike škode in možnosti za to, da se kot pravijo, vzpostavi stanje pred storjenim kaznivim dejanjem. To je včasih možno in natura največkrat pa samo s plačilom odškodnine v denarju. V tem smislu razločujejo zlasti med tim. restitucijo in povrnitvijo škode (kompenzacijo); s tem je tudi že izražena vsebinska razlika med obema vrstama, ki ima za posledico tudi različen materialno pravni in procesno pravni režim za nujno uveljavljanje.

Pri restituciji gre za to, da se odpravi stanje, ki je nastalo s kaznivim dejanjem, ali konkretnije, da se odvzete stvari (ukradene ali sicer protipravno prisvojene) ali zasežene stvari za namene kazenskega postopka vrnejo zakonitemu lastniku ³⁹.

V sovjetski doktrini govore v tem primeru o kazensko pravni restituciji kot obliki povrnitve materialne škode povzročene s kaznivim dejanjem za razliko od civilnega zahtevka (graždanski isk). ⁴⁰

Posebnost sovjetske ureditve, ki ne opredeljuje posameznih vrst tim. materialne škode oz. zahtevkov (tako tudi večina drugih ureditev), je da obravnava vrnitev predmeta ali omanjeno kazensko pravno restitucijo v določbah o materialnih dokazih; te je treba hraniti oz. spremljajo kazensko zadevo (čl. 84 ZKP R) pra-

viloma do pravnomočne odločbe v kazenskem postopku ali v pravdnem postopku, če je lastnina sporna, vrnejo pa se lahko tudi preje (čl. 85 in 86 ZKP R) ⁴¹.

Jugoslovanska ureditev, ki že po tradiciji (glej § 295 ZSKP/30) konkretizira tri vrste premoženjskopравnih zahtevkov (čl. 103/2 ZKP/76), obravnava tovrstni zahtev kot vrnitev stvari (čl. 109 ZKP/76), upošteva pa se tudi morebitna dokazna funkcija takšnih stvari (čl. 113 ZKP/76); v sporu o lastnini pa vedno odloča civilno sodišče (isti člen, 2. odst.).

V tej zvezi je vsekakor zanimiva posebnost, ki jo najdemo tudi v francoskem pravu prav v zvezi z restitucijo. To pravo, ki sicer tako kot večina tu obravnavanih ureditev predpostavlja za obravnavanje škode v kazenskem postopku oškodovančevo zahtevo izhajajoč iz civilno pravne narave zahteve, da ^{predvideva} odredi vrnitev stvari sodišče tudi po uradni dolžnosti; to pa je mogoče le, kadar gre za stvari, ki so bile zasežene (placés sous main de justice) ⁴². Restitucija pa pomeni v tem pravu tudi povrnitev v prejšnje stanje (remise des choses en l'état où elles étaient avant le délit) kot npr. razveljavitev pravnega posla, ki je bil spoznan za neveljavnega (protipravnega), ali zapora ustanove, ki je bila protizakonito ustanovljena ali izkoriščena ⁴³.

Vrnitev ukradene ali drugače protipravno s kaznivim dejanjem zoper premoženje pridobljene stvari po odločbi sodišča (tudi brez oškodovančeve zahteve) po končanem kazenskem postopku ureja na novo angleško pravo od leta 1968 dalje (Theft Act 1968): pravni režim določen s tem zakonom in spopolnjem z že omenjenim Criminal Justice Act 1972 sicer odpravlja tradicionalno pravilo, da daje že kazenska obsodba pravni naslov za vrnitev stvari lastniku in tu vzpostavlja civilno pravni režim. Omenjena novejša zakona pa vendar določata dosti široke možnosti za

kazensko sodišče, da odloči o vrnitvi stvari s pogojem, da ni spora o lastnini, predvideva pa tudi vrnitev škode v pravem pomenu, t.j. odvzem drugih stvari tudi gotovine v enaki vrednosti ali plačilo denarnega zneska do vrednosti odvzete stvari; obe zadnji možnosti sta predvideni le na zahtevo upravičenca (Sec. 28 nav.zakona) ⁴⁴; za prvo (vrnitev in natura) pa takšna zahteva ni potrebna, navadno pa jo uveljavlja policija, da dobi pravni naslov za izročitev stvari lastniku ⁴⁵.

Čeprav se torej zdi, da večina obravnavanih ureditev šteje zahtevo za povrnitev škode za civilno pravno po svoji naravi, vendar tega ni mogoče vzeti absolutno in preje izraža po inerciji vzdrževano prvotno izhodišče. Za omenjeno restitucijo v ožjem pomenu tudi pozitivna prava uveljavljajo vse bolj stališče, da se o tem da odločiti tudi v kazenskem postopku, da to ustreza pravičnosti, skratka da se razume samo po sebi. To še bolj dokazuje praksa organov kazenskega pregona (tudi pri nas), ki večkrat tudi praeter ali celo contra legem izročajo stvari lastnikom, še preden je sploh odločeno v kazenski zadevi.

Ugotovili pa smo tudi (za povrnitev škode oziroma njeno uveljavljanje in odločanje o njej v kazenskem postopku) stališča, ki ne vidijo v povrnitvi škode le zadovoljitve zasebne koristi, temveč ima ta tudi kriminalno političen pomen; v sodobnejšem jeziku izraženo to pomeni, da odnos žrtev in storilca kaznivega dejanja ni samo njun individualen in zasebnopraven odnos temveč ima tudi elemente nekakšnega javnopravnega odnosa. V francoski doktrini se poudarja, da gre pač za škodo posebne kakeršnekoli vrste, ker ta izvira iz kaznivega dejanja; temelj za uveljavljanje zahtevka ni vsakršno protipravno dejanje temveč le tisto, ki je opredeljeno kot kaznivo dejanje v interesu družbe in ne le posameznika ⁴⁶.

V sovjetski teoriji se sicer pravilno poudarja strogo razločevanje med izrečeno kaznijo in odločbo o povrnitvi škode, slednja ima pa tudi preventivno funkcijo, zahteva ima svojo kazensko pravno podlago v storjenem kaznivem dejanju, zato tudi ni enoaktno dejanje upravičenca, temveč izraz procesne upravičenosti do procesnih organov ipd. ⁴⁷

V jugoslovanski teoriji sta na probleme, ki gredo že preko okvira tradicionalnega adhezijskega postopka opozorila Carić in Aćimović, v isti smeri pa je bil tudi zasnovan jugoslovanski nacionalni referat za budimpeštanski kongres ⁴⁸.

V teh in poznejših iskanjih rešitve gre sicer predvsem za poskuse v zakonodajni ureditvi in v praksi v večji meri poudariti vlogo žrtve v kazenskem postopku deloma pa tudi doseči večjo angažiranost in ingerenco organov kazenskega pregona tudi ex offo (Carić), da bi se storilec v večji meri zavedal svoje odgovornosti ne samo nasproti družbi temveč tudi nasproti žrtvi. Če bi ponovno parafrazirali ta prizadevanja, bi lahko ugotovili, da v jugoslovanski doktrini prihaja na površje spoznanje, da sta dolžnost povrniti škodo in njeno uveljavljanje v kazenskem postopku institucija sui generis, ki se ne more ravnati po izključno civilističnih pravilih, elementi civilnega in kazenskega se ne združujejo v nekakšno mehanično celoto; gre za prepletanje obeh elementov, ko zdaj prevladuje kazensko zdaj civilno glede na posamezne sestavine te strukturalne celote. Koliko se to izraža v samem postopku, za katerega tudi sklepi budimpeštanskega kongresa ugotavljajo, da mora biti zasnovan kot mešan sistem z elementi kazenskega in pravnega postopka (k II t. 2 resolucije III sekcije), bo v nadaljnjih izvajanjih lahko prikazano.

V tej zvezi je sicer zanimiv poskus Schafer-ja ⁴⁹ klasificirati

sodobne sisteme v pet skupin glede na to, ali se jemlje za izhodišče čisto civilni značaj povračila škode, ki tudi ostaja izven kazenskega postopka, preko vpletanja kazenskih elementov do povsem neutralnega (glede na atribut civilno ali kazensko) značaja. Ta poskus pa je preveč poenostavljen, da bi ga lahko uporabili za abstraktno opredelitev posameznih sodobnih sistemov še manj pa za njihovo konkretizacijo na podlagi pozitivno pravnih rešitev v posameznih ureditvah ⁵⁰.

Ta Schaferjev poskus pa omenjamo v tej zvezi še iz nekega drugega razloga. Njegova prizadevanja gredo namreč v smeri, da bi se čim bolj izločil izključno civilno pravni aspekt na povračilo škode in odpravila tudi, po njegovi ne povsem utemeljeni oceni, prevladujoča nezainteresiranost kazenskega prava za žrtev oziroma sploh razlikovanje med zlom v kazensko pravnem smislu in onim v civilno pravnem smislu ⁵¹.

V drugačno smer gredo razmišljanja Norvežana Christie-a, ki izhaja iz sicer filozofsko argumentiranega stališča o konfliktu kot gibalno družbenega napredka ⁵²; to izhodišče ga pa na problemu kazenskega postopka in njegove transformacije pripelje do predlogov, ki pravzaprav niso novi, so deloma tudi že upoštevani vsaj v zakonodaji, v praksi pa se ne morejo uveljaviti; to tudi zaradi vstrajanja prakse pri takšnem oblikovanju kazenskega (pa tudi civilnega) postopka, ki se po zakonu vztrajnosti vzdržuje v predstavah oziroma zavesti državnih organov, ki v tem postopku sodelujejo, po modelu oblastnega urejanja in odločanja. To pa ni samo izraz takšne subjektivne konstelacije temveč je tudi objektivno pogojeno in nujno zaradi varstva v postopku sodelujočih brez katerega bi prišlo prav do takšne diskriminacije šibkejših (materialno šibkejših), ali po družbeni moči, na katero upravičeno opozarjajo ^{52 a}. Zato je nerealistična, če

ne kar naivna (zaradi nepoznavanja pravnih implikacij) Christiejeva predstava o bodoči konstrukciji sodnega postopka na sploh, po kateri bi se sedanji "adhezijski postopek spremenil v primarnega in kazenski postopek v adhezijskega" ⁵³. V tej zvezi se ponuja nekoč že izražena pa od pravnikov iz prakse za skoraj utopično označena misel, da bi bilo treba kazenski postopek vse bolj razvijati v dialog enakopravnih partnerjev z usmerjevalno vlogo sodišča.

2.1.2. Pravna pot in procesne oblike za uveljavljanje zahtevka

Za vse sodobne ureditve, ki priznajo žrtvi možnost, da uveljavlja svoj zahtevek za povrnitev škode (v nadaljevanju kratko odškodninski zahtevek) ⁵⁴ v kazenskem postopku je skupna značilnost, da prepuščajo izbor te poti namesto pravne poti ⁵⁵ upravičencu; v podrobnostih posamezne ureditve pa se kažejo tudi določene razlike. Ob tem se namreč pojavljata dva problema, prvi je problem morebitne kumulacije zahtevkov oziroma sodnih instanc, drugi, s problemom povezan ^{pa} je, da pride do kontradiktornih odločitev v kazenskem in pravdnem postopku ⁵⁶.

V francoski doktrini in judikaturi je vprašanje izredno natančno obravnavano v zvezi s tim. nepreklicljivostjo enkrat izvršene izbire, ki je izražena v starem pravilu "electa una via, non datur recursus ^{ad} alteram" (enkrat izbrana pravna pot izključuje izbiro druge pravne poti), ki je bila vsebovana že v veliki ordonansi Ludvika XIV. za škodo zaradi kaznivega dejanja zoper premoženje, znova pa je potrjena v veljavnem CPP 1958. leta (2. odst. 5.čl.) ⁵⁷. Judikatura, ki je vzdrževala to pravilo

tudi v času, ko ni bilo pravno potrjeno (CIC 1808 je ni prevzel), je vendar omilila trdoto tega pravila; dovoljuje odstop od že začete kazenske procesne poti in uveljavljanje zahtevka v civilnem postopku, ker je ta pot za zavezanca vendarle manj stroga, vendar pa s pogojem "da ne obstaja nevarnost nasprotnih odločb, kršitev načela materialne pravnomočnosti (res iudicata) oziroma klasičnega pravila ne bis in idem" ⁵⁸. Končno pa se je tudi uveljavilo stališče, da je nepreklicnost izbire zavezavčeva zasebna pravica, ki se ji lahko odpove, ugovor že izvršene izbire pa lahko uveljavi le v postopku na prvi stopnji do glavne obravnave. Uporabo pravila je priznalo kasacijsko sodišče le pred francoskimi sodišči in vložitev civilne tožbe pred tujim sodiščem ni ovira za uveljavljanje istega zahtevka v kazenskem postopku pred francoskim sodiščem. ⁵⁹

V nemškem pravu je veljalo, kot že omenjeno, do uvedbe adhezijskega postopka 1943. leta za tim. Busse, da je enkrat izvršena izbira nepreklicna oz. da žrtev, ki je uveljavila ta zahtevk v kazenskem postopku in ji je bil ta prisojen, ni mogla uveljavljati premoženjskopravnega zahtevka v pravdi ^{59 a}. Z odpravo "Busse" je položaj povsem drugačen, velja pač splošno pravilo, da oškodovanec lahko do določenega trenutka odstopi od zahteve v kazenskem postopku, možna je tudi kumulacija pravnih poti vendar ob siceršnjih kvantelah glede višine škode, ki jo lahko uveljavlja in z upoštevanjem pravil o odnosu med kazensko in civilno sodbo.

Jugoslovanski sistem je, lahko rečemo, podoben ostalim, vendar z določenimi posebnostmi glede na to, da ne pozna meritorne zavrnitve zahtevka v kazenskem postopku. ^{59 b}

Opcijska pravica žrtve glede izbire pravne poti pa je seveda možna le v tistem okviru, v katerem se prizna možnost uveljavljati odškodninski zahtevk v kazenskem postopku. Za jugoslovansko pravo velja že po tradiciji, da daje to možnost le za premoženjsko pravne zahtevke in ne za kakršnikoli civilni zahtevk; potrebno

je dvoje, da gre za zahtevek, ki ga je mogoče sicer uveljavljati v pravdi (ne pa v kakšnem drugem postopku in pred drugim organom) in da gre za premoženjskopravni zahtevek. V francoskem pravu velja podobno, da tiste civilne tožbe, ki sicer izvirajo iz kaz. dejanja pa pri tem ne gre za povrnitev škode, temveč za druge zahtevke civilnega prava (à fins civiles), niso dovoljene v kazenskem postopku; isto velja tudi za prave odškodninske tožbe, če je škoda posledica samo civilne krivde⁶⁰.

V nekaterih sistemih je lahko ovira za uveljavljanje pravega premoženjskoprnega zahtevka v kazenskem postopku čisto procesnopravne narave. Za francosko in tudi za nemško pravo velja, da se lahko uveljavlja takšen zahtevek pred kazenskim sodiščem le, če je sodišče takšne stopnje in vrste tudi sicer stvarno pristojno za odločanje o takšnem zahtevku v pravdi; pri tem je seveda pomembna višina zahtevka, ki je precej nasplošno priznana kot kriterij za določitev stvarne pristojnosti. Nepristojnost ima lahko za posledico ali izključitev zahtevka v kazenskem postopku, uveljavljanje zahtevka do višine, ki je še v pristojnosti takšnega sodišča ali uveljavljanje (v francoski praksi) čisto simboličnega zneska (glej spredaj). Oškodovančeve koristi so ob takšnem skrčenem obsegu zahtevka posredno sicer varovane glede na precej splošno priznano pravico o pravici do polne odškodnine in, da je civilno sodišče glede kazenske odgovornosti vezano na obsodilno sodbo kazenskega sodišča. Za jugoslovansko ureditev to vprašanje ni pomembno, ker obvelja pristojnost kazenskega sodišča za kazensko zadevo, ki potegne za seboj tudi pristojnost glede premoženjskoprnega zahtevka.

Tudi kar zadeva siceršnje obličnosti je na splošno določeno, da so te v kazenskem postopku manj stroge kot v pravnem postopku v smislu tudi sicer priznanih ugodnosti za oškodovanca in njegov

zahtevkov v kazenskem postopku. Razlike med posameznimi ureditvami pa najdemo glede dolžnosti organov pregona, da obvestijo oškodovanca o začetku kazenskega postopka za kaznivo dejanje, ki je zvezano s škodo posledico in pa, ali je predpisana posebna potrditev zahtevka ali ne, kakor tudi do katere faze kazenskega postopka mora biti priglasitev opravljena. Jugoslovanska ureditev šteje, kar zadeva obličnosti, med manj zahtevne; oškodovanec lahko uveljavlja svoj zahtevek s samo prijavo zahtevka (s tem, da je ta seveda zadosti določen in konkretiziran), to lahko stori do konca glavne obravnave na prvi stopnji (čl. 105 ZKP) in tudi ni potrebna kakšna posebna potrditev oziroma priznanje položaja oškodovanca v kazenskem postopku⁶². Novi ZKP je toliko jasnejši, da nalaga sodišču kot splošno dolžnost, da mora poučiti poleg obdolženca tudi druge udeležence (torej tudi oškodovanca), da ne bi zaradi nevednosti opustili kakšno procesno dejanje ali ne bi iskoristili svojih pravic (čl. 13 ZKP).

Po francoskem pravu ne zadošča samo priglasitev škode oziroma tim. "plainte", potrebna je tudi formalna izjava, da se zahteva povračilo škode (plainte avec constitution de partie civile); oškodovanec, ki mu ni priznana sodna pravna pomoč, mora tudi založiti določen znesek za stroške postopka (čl. 88 CPP)⁶³. Zahtevek mora biti po temelju tudi toliko utemeljen, da "okolščine na katere se opira, dovoljujejo preiskovalnemu sodniku, da šteje za možno, da je zatrjevana škoda resnično nastala in da je v neposredni zvezi s kaznivim dejanjem"⁶⁴. Večje obličnosti in utemeljitev se zahtevajo, če se zahtevek uveljavlja pozneje pred sodečim sodiščem. Izredno dalekosežen pa je učinek priglasitve zahtevka, če ni razlogov za zavrnitev. Preiskovalni sodnik mora o priglasitvi obvestiti javnega tožilca zaradi morebitnih predlogov za poizvedbe (čl. 86 CPP) v smeri kazenskega postopka. Preiskovalni sodnik mora opraviti poizvedbe ne glede

na tožilčev predlog in tudi, če se ta s postopkom ne strinja, kar praktično pomeni, da oškodovanec s svojim zahtevkom sproži tudi kazenski postopek, preiskovalni sodnik mora opraviti preiskavo in jo dokončati. To stališče je najprej zavzela judikatura, CPP pa jo je tudi spremenil v pozitivno pravno pravilo. V doktrini se to kritizira kot poseg v neodvisnost preiskovalnega sodnika nasproti žrtvi in ^{da je} v nasprotju s pravilom francoskega prava, da ni mogoče obvezati preiskovalnega sodnika in personam temveč samo in rem ⁶⁴.

Tudi za sovjetsko ureditev je značilno, da se ne zadovoljuje z enostavno prigrasitvijo zahtevka; gre pa pri tem še dlje, ker predvideva posebno obrazloženo odločitev (sklep) pristojnega organa, da se prijavitelj zahtevka prizna kot takšen za razliko od drugih ureditev, kjer se izda formalna odločba le, če je ta negativna ⁶⁵.

Pristojni organ je pač tisti, ki vodi postopek v določeni fazi, zahtevek se namreč lahko vloži ob uvedbi kazenskega postopka do začetka dokaznega postopka na glavni obravnavi. O tem skrajnem roku za prigrasitev zahtevka so bila in so še različna mnenja glede na to, kako je treba razlagati besedno zvezo "sudebnoje sledstvie" ⁶⁶ iz čl. 29 ZKP R, vendar je prevladujoče navedeno stališče ⁶⁷; tudi ob takšni razlagi pa je ta ureditev vendarle strožja od drugih, mogoče pa jo je razložiti, da se s tem upošteva obdolženčeva pravica do obrambe in da lahko zahtevek uveljavlja ob določenih pogojih tudi javni tožilec oziroma o povrnitvi škode odloči sodišče na lastno pobudo (3. in 4. odst. 29. čl. ZKP R).

V zahodnonemški ureditvi so za uveljavljanje zahtevka tudi predpisane minimalne obličnosti; oškodovanec mora biti o uvedenem kazenskem postopku čimpreje obveščen in poučen o pravici do zahtevka, zahtevek pa lahko uveljavlja do končnih govorov

strank na glavni obravnavi; mora ga pa določeno opredeliti po predmetu in temelju ter navesti dokaze zanj; vložitev zahtevka ima enak učinek kot tožbe v pravnem postopku.⁶⁸

V pravu Nemške DR po letu 1968 (glej spredaj) lahko upravičenec uveljavlja zahtevek do odločbe o začetku glavnega postopka (§ 198 v zvezi s 5. točko § 188/1 StPO NDR) oškodovanca morajo organi kazenskega pregona o njegovih pravicah poučiti in mu pomagati pri njihovem uveljavljanju (§ 17 $\frac{1}{2}$ istega zakona).⁶⁹

Ureditev v ČSSR je sicer v marsičem podobna jugoslovanski ureditvi zlasti, kar zadeva posebno opredelitev položaja oškodovanca v kazenskem postopku; povojni razvoj je šel ravno tako v smeri razširjanja njegovih pravic kot subjekta kazenskega postopka; deloma strožja je ta ureditev, ker mora biti zahtevek (podobno kot v sovjetskem pravu) priglasičen najpozneje do začetka dokaznega postopka na glavni obravnavi oziroma preden se začne zaslišanje obtoženca in ker omejuje zahtevek le na škodo na premoženju, ki jo je mogoče izraziti v denarnem znesku.⁷⁰

Natančnejše obravnavanje tudi drugih ureditev presega namen tega prikaza,^{70 a} zadostuje naj splošna ugotovitev, da veljajo za uveljavljanje zahtevka v kazenskem postopku na splošno vendarle manjše obličnosti kot za vložitev civilne tožbe in to kaže vendarle na določeno težnjo v zakonodaji stimulirati uveljavljanje zahtevka v kazenskem postopku; za takšno težnjo pa ne stojijo samo praktične prednosti kazenskega postopka, temveč tudi večji interes za žrtev kaznivega dejanja in že omenjeno stališče o posebni (mešani) naravi odškodninskega zahtevka v kazenskem postopku.

2.1.3. Upravičenec do zahtevka (aktivno legitimirani)

Za temeljno izhodišče se vsiljuje po naravi stvari same, da je upravičenec do zahtevka, tisti, ki mu je bila s kaznivim

dejanjem povzročena škoda neposredno. Za takšno bi lahko šteli tudi izvorno izhodišče v francoski ureditvi, pri katerem pa ni ostalo in se na splošno lahko ugotovi, da je krog do zahtevka upravičencev vendarle širši. V sodobnih ureditvah in v njihovi uporabi v praksi obstajajo seveda razlike, širjenju kroga upravičencev pa so določene le objektivne meje glede na že omenjeno stališče, da podlaga zahtevku ni vsako protipravno ravnanje temveč samo tisto, ki je hkrati tudi kaznivo dejanje ⁷¹.

V razvoju se vsekakor uveljavlja razlika med oškodovancem v strogem pomenu besede in upravičencem do zahtevka. V jugoslovanskem pravu je ta razlika izražena nekoliko dvoumno s posebno definicijo oškodovanca (čl. 147., 6. alineja ZKP) in posebno določbo, ki daje aktivno legitimacijo tistemu, ki je upravičen uveljavljati zahtevek v pravdi (čl. 104). S tem se sicer krog upravičencev do zahtevka širi in je širši kot je bil še po predvojnem jugoslovanskem pravu oziroma je še po nekaterih drugih ureditvah ⁷².

V nekaterih drugih ureditvah pa se vendar vsaj formalno vzdržuje zveza med oškodovancem s kaznivim dejanjem in upravičencem do zahtevka. Tako je po francoskem pravu priznana pravica do civilne tožbe (action civile) "tistim, ki so osebno utrpeli škodo, ki je neposredno povzročena s kaznivim dejanjem" (čl. 2 CPP) ⁷³; tudi avstrijsko procesno pravo (to je bilo tudi predloga za predvojni ZSKP) prizna pravico zasebnega udeleženca tistemu, ki je bil v svojih pravicah oškodovan ⁷⁴; zahodno nemška StPO govori preprosto o oškodovancu (der Verletzte) in njegovih dedičih (§ 403); podobno vzhodno nemška StPO (§ 198) omenja kot upravičenca, tistega, "ki je bil s kaznivim dejanjem oškodovan"; v drugih ureditvah uporabljajo pojem žrtve kaznivega dejanja; isti izraz je uporabljen tudi v sklepih budimpeštanskega kongresa.

Iz tega pa vendarle še ni mogoče sklepati, katera ureditev je širša oziroma ožja, to bi pokazala šele natančnejša analiza sodne prakse pa tudi stališč v doktrini. Površna ocena pa vendar potrjuje uvodno izraženo ugotovitev, da se krog upravičencev do odškodninskega zahtevka v kazenskem postopku širi tudi, če imamo v mislih oškodovanca kot fizično osebo, ker bo o oškodovancu pravni osebi ^{posebej} treba razpravljati. Posebna okoliščina, ki jo je treba pri tem upoštevati pa je še zvezana s spredaj omenjenim pojmovanjem, da odškodnina žrtvi kaznivega dejanja ni le njena zasebna zadeva in morebitnih pravnih naslednikov, temveč, da je v igri tudi splošna korist, ki terja tudi intervencijo države in njenih organov.

2.1.3.2

Eno izmed vprašanj, o katerih pa obstajajo tudi znotraj posameznega sistema različna mnenja, je vprašanje ali priznati odškodninski zahtevki v kazenskem postopku regresnim upravičencem. Del sovjetske doktrine se je pridružil stališču judikature, da regresnega zahtevka ni mogoče uveljavljati v kazenskem postopku temveč samo v pravnem postopku, ker regresnemu upravičencu ni nastala škoda neposredno ⁷⁵.

Po pravu NDR pa ima odškodninski zahtevki tudi regresni upravičenec, ki upravlja družbeno premoženje, ki je škodo povrniti iz tega premoženja ⁷⁶. Madžarsko pravo veže zahtevki na žrtev, samo neposredna žrtev je upravičenec ne pa kakšen drug, ki je zavezan poravnati škodo iz pogodbe ali po zakonu (zavarovalnica, socialno zavarovanje); ⁷⁷ v ČSSR upravičenec tudi ni nujno le direktna žrtev kaznivega dejanja temveč tudi v določenih primerih regresni upravičenec ⁷⁸; poljska ureditev ne predvideva splošne

legalne cesije na regresnega upravičenca, pač pa velja od leta 1961 dalje, da se obtoženec obsodi po uradni dolžnosti na povrnitev škode družbenemu premoženju, ki jo je plačala zavarovalnica ⁷⁹.

Za italijansko ureditev je tudi značilna strogo osebna narava odškodninskega zahtevka (azione privata civile); primarni upravičenec je le tisti, ki je neposredno oškodovan s kaznivim dejanjem, ki pa ni nujno vedno identičen z žrtvijo (tim. pasivnim subjektom kaznivega dejanja), zahtevak pa je podedljiv. Posebnost italijanske ureditve pa je, da ima poleg obdolženca tudi javni tožilec pravico ugovarjati aktivni legitimaciji pa tudi sodišče lahko po uradni dolžnosti odloči, da zahtevak ni dovoljen (čl. 91, 97, 98 in 99 CPP I) ⁸⁰.

Za francosko pravo sledi sicer iz že omenjenega čl. 2 CPP, da je upravičenec do zahtevka tisti, ki je bil neposredno oškodovan s kaznivim dejanjem, ta pa z njim lahko razpolaga s cesijo, zahtevak je podedljiv; judikatura vendar ni priznala regresnemu upravičencu aktivne legitimacije, ker škoda zanj ni nastala neposredno iz kaznivega dejanja temveč zaradi izpolnitve pogodbene obveznosti izplačila odškodnine žrtvi na podlagi zavarovalne pogodbe, ali garancijske obveze ⁸¹.

Iz istega razloga, da ne gre za neposredno osebno škodo, judikatura ne prizna aktivne legitimacije delničarjem delniške družbe v kazenskem postopku zoper odgovorne osebe (administrateurs), pravica pripada le delniški družbi kot pravni osebi ⁸².

Iz razloga, ker ne gre za osebno škodo, odklanja kasacijsko sodišče (kazenski senat) pravico do zahtevka za škodo, ki je posledica gospodarskega kaznivega dejanja kot so npr. kršitve predpisov o cenah, o premijski prodaji ali pa protipravna

odklonitev prodaje blaga. Novejša praksa pa je to trdoto omilila in dovoljuje aktivno legitimacijo tudi nekaterim gospodarskim združenjem⁸³.

Za jugoslovansko ureditev velja, da je upravičenec do zahtevka tudi regresni upravičenec, to pa že po splošnih načelih in glede na to, da je tudi po ZKP odločilna procesna upravičenost po določbah pravnega postopka. V doktrini in judikaturi o tem ni nobenega dvoma⁸⁴. To pa velja za regresne upravičence po splošnih načelih civilnega prava. Za druge primere je treba upoštevati morebitne posebne zakonske ali druge predpise zlasti za obveznosti iz različnih vrst zavarovanja.^{84a}

2.1.3.3.

Vse doslej povedano o aktivni legitimaciji za odškodninski zahtevk oziroma o procesni upravičenosti nastopati v postopku kot stranka sui generis se je sicer nanašalo na fizične osebe. To pa v bistvu velja tudi za pravne osebe, ki se glede na različne pravne ureditve oziroma družbenopolitična in ekonomska izhodišča zanje pač razločujejo na pravne osebe zasebnega in javnega prava, in za državo kot oškodovanca; ta se včasih obravnava kot pravni subjekt posebne vrste. V vseh pravnih ureditvah, ki jih obravnava ta sestavek, je to bolj ali manj določeno izraženo, pa zaradi tega tudi ni potrebno o tem posebej in konkretnije razpravljati, razen v zvezi z dvema kompleksoma vprašanj.

Prvi se tiče tistih pravnih ureditev, ki so nastale po oktoberski revoluciji s prvim predstavnikom sovjetsko ureditvijo in drugimi (po drugi svetovni vojni nastalimi), ki so ali v večji ali manjši meri uporabile to ureditev za svoj model (vzhodnoevropske države sovjetskega bloka) ali pa kot Jugoslavija, gredo po svoji lastni poti. Gre torej za ureditve, v katerih na različne načine poteka proces podružbljenja proizvodjalnih sredstev in naravnih bogastev.

Takšno premoženje, kakorkoli se že označuje, šteje v teh ureditvah za posebno pomembno in je pod posebnim varstvom države; to pa se kaže tudi včasih posebej določenem režimu za uveljavljanje škode, ki je nastala na takšnem premoženju zaradi kaznivega dejanja. Tu pa se vendarle pokažejo določene razlike med posameznimi ureditvami, ki so bolj pomembne kot se morda zde na prvi pogled. Razlika je že lahko v izhodišču; najbolj radikalno izhodišče je tisto, ki je vsaj nekaj časa obstajalo, da se izraža posebna skrb za varstvo takšnega premoženja in za povrnitev škode v avtomatični vključitvi zahtevka v kazenski postopek, ki ga pa včasih formalno zastopa državni organ, ki je tudi nosilec javne obtožbe. Drugo danes prevladujoče izhodišče pa je, da ostane tista organizacija oziroma organ, ki takšno premoženje upravlja, z njim gospodari, tudi aktivno legitimiran za zahtevek. Zastopnik javne obtožbe se tu lahko pojavi ali kot nekakšen stranski intervenient, ali kot pooblaščenec organizacije (ex lege ali po poblastilu), lahko pa tudi kot nekakšen negotiorum gestor oziroma kot predstavnik družbe, ki mora po uradni dolžnosti skrbeti tudi, da se vprašanje škode na takšnem premoženju obravnava v kazenskem postopku in če zahtevka ne uveljavlja neposredno oškodovani, ga uveljavlja sam. Za sovjetsko ureditev se poudarja, da je uveljavljanje oškodovančevega zahtevka pravica, s katero sam razpolaga, če pa je škoda povzročena državni, združni ali družbeni organizaciji, pa mora vodja organizacije zahtevek uveljavljati v kazenskem postopku; ta dolžnost je v procesnih zakonih nekaterih članic zveze tudi izrecno določena⁸⁵. V drugih ureditvah tega bloka je ureditev precej podobna, razlike pa so glede pooblastila javnega tožilca, da nastopa sam ali poleg oškodovanca; to pooblastilo je včasih splošno, včasih pa izraženo v posebnih drugih zakonih, o čemer pa bo še treba razpravljati⁸⁶.

Za jugoslovansko ureditev je glede na precej drugačno razumevanje podružbljenja proizvodjalnih sredstev in razvojne faze tega režima v tem okviru značilnih nekaj posebnosti. Za prvo obdobje po vojni ali obdobje tim. administrativnega socializma (vođenja gospodarstva)

se je zdela zelo primerna ureditev, ki je podobna doslej opisanim oziroma je šla še dlje; o škodi na splošno ljudskem ali združenem premoženju ali premoženju družbenih organizacij je moralo sodišče razpravljati v kazenskem postopku tudi brez kakršnekoli zahteve (čl. 96/2 ZKP/1948)⁸⁷. Tudi še ZKP/1953, čeprav na začetku novega obdobja v družbeno političnem sistemu, je v čl. 97 še predvidel posebne mehanizme za obravnavanje zahtevka za škodo povzročeno gospodarski organizaciji, dopolnjevano še s pooblastili javnega tožilca po zakonu o javnem tožilstvu (čl. 9 tega zakona). Prvi premik v novi smeri oziroma bolj rečeno k tradicionalnemu izhodišču, pa je v tem, da se zahtevki obravnava le, če obstoji poseben predlog primarnega ali sekundarnega upravičenca, ki je določen ex lege ali po pooblastilu.⁸⁸

Z novelo ZKP leta 1959 je ureditev že nekoliko bolj zapletena. Poleg javnega tožilca, ki se lahko pojavi kot ex lege upravičenec za uveljavljanje odškodninskega zahtevka namesto družbenopolitičnih skupnosti nižje stopnje in njihovih organov, postane takšen upravičenec javni pravobranilec (za drugo splošno ljudsko premoženje) tudi ex lege, javni tožilec pa po pooblastilu.⁸⁹ S spremembami ZKP in zakona o javnem tožilstvu leta 1965 javni tožilec ne fungira več (niti kot pooblaščenec) kot aktivno legitimirani, to ostane samo javni pravobranilec pa tudi ta samo po pooblastilu.⁹⁰ Značilnost tega razvoja je torej k popolni avtonomiji neposrednega oškodovanca pri odločanju, ali in kako bo uveljavljal povrnitev škode, ki mu je bila prizadejana s kaznivim dejanjem.

Novi ZKP 1976 pa pomeni zopet novo etapo v tem razvoju, kar zadeva družbeno premoženje oziroma po novem izrazoslovju družbena sredstva. Uveljavljanje zahtevka ni več prepuščeno samostojni presoji neposrednega oškodovanca (tistega, ki upravlja z družbenimi sredstvi). Z določbo 5. odst. 105. čl. nalaga sodišču dolžnost, da obvesti pristojni organ, če ni

bil uveljavljen zahtev za povrnitev škode na družbenih sredstvih, v čl. 104 pa daje pravico organu, ki je pooblaščen za varstvo družbenih sredstev, da se udeležuje postopka po svojih posebnih pooblastilih. Gre za javnega pravobranilca oziroma družbenega pravobranilca samoupravljanja, glede na njihova posebna pooblastila in načela o delitvi dela med temi organi⁹¹.

Razlogi za takšno spremembo koncepcije, ki je veljala od leta 1965 dalje so seveda lahko tudi načelne narave, so pa tudi posledica dejstva, da upravljalci družbenih sredstev v praksi ne uveljavljajo povračila kot bi ga morali, še posebno pa ne v kazenskem postopku.

2.1.3.4

Drugi kompleks vprašanj v omenjeni zvezi pa se tiče ureditev v državah s kapitalističnim gospodarstvom.

Za francosko ureditev velja načelno stališče, da lahko tudi pravne osebe zasebnega prava (civilne ali trgovske družbe, strokovni sindikati, asociacije) in javnega prava (država, pokrajina, občina), ki imajo pravico nastopati pred sodišči, uveljavljajo odškodninski zahtevki (action civile) s pogojem, da imajo za to pravni interes t.j. da je škoda za njih osebna in direktna. Pri škodi, ki izvira npr. iz tatvine, zlorabe zaupanja ali goljufije na škodo takšne pravne osebe, seveda ni problema. Vprašanje pa se je postavilo, če je škoda posledica napada na tim. kolektivni interes, katerega varstvo je zaupano pravni osebi. Na to vprašanje so različni odgovori glede na to, da se pojavlja kot vlagatelj zahtevka (civilne tožbe) strokovni sindikat⁹², združenje ali pa pravna oseba javnega prava. Judikatura je zavzela glede strokovnih sindikatov najprej odklonilno stališče, pozneje pa ga je spremenila in je to potrdila

tudi zakonska dopolnitev zakonika o delu l. 1920. Ta je priznal aktivno legitimacijo oziroma vse pravice, ki gredo posamezniku, tudi takšnim organizacijam, če je s kaznivim dejanjem "oškodovan tudi indirektni kolektivni interes stroke, ki jo organizacija zastopa" ⁹³. Kolektivni interes pa mora biti različen od koristi posameznih članov in tudi ni enostavna vsota koristi individualnih članov, končno pa tudi ni isto kot splošna korist, za katero mora skrbeti država in jo varovati. Tako je bil zavrnjen zahtevek sindikata taksistov v kazenskem postopku zoper napadalce na enega od njegovih članov. Aktivna legitimacija pa je bila priznana v primeru ponarejanja znamk namenjenih za ljubiteljs^{ke} zbirke, zaradi malomarne povzročitve kužne bolezni pri živalih (epizootije), preslepitve kupcev, posameznih primerov nelojalne konkurence ipd. Glede na precej široke možnosti za uveljavljanje zahtevkov teh organizacij zlasti, ker je škoda lahko tudi samo posredna, štejejo tovrstne zahtevke kot bistveno drugačne od zahtevka posameznika, tožbo pa imenuje quasi javno tožbo; odškodnina, ki se naloži, velja po tem mnenju bolj ^{kot} kazen kot pa resnična povrnitev škode.⁹⁴ Kar zadeva druge pravne osebe zasebnega ali javnega prava pa je judikatura in tudi zakonodaja bolj rigorozna in ne priznava takšnim organizacijam (razen v primeru neposredne in osebne škode) aktivne legitimacije oziroma je to bolj izjema kot pravilo ⁹⁵.

2.1.3.5

Za zaokrožen prikaz problema aktivne legitimacije za zahtevek v kazenskem postopku pa je treba nazadnje obravnavati tudi tiste posebnosti v sodobnih ureditvah, ki postavljajo na mesto oškodovanca v pravem pomenu ali poleg njega tudi zastopnika javne obtožbe. To vprašanje je obseženo tudi v sklepih budimpeštanskega kongresa takole: "Rešitev vprašanja ali lahko sproži adhezijski postopek skupno z žrtvijo ali namesto nje tudi javni tožilec,

naj presodijo nacionalni zakonodajalci" ⁹⁶.

Razlogi proti in za takšno sodelovanje so bili že povedani v glavnem spredaj in ponovljeno že preje izraženo piščevo stališče ⁹⁷. Vprašanje ni samo teoretično, ker ga nekatere zakone daje tudi pozitivno ^{predvidevajo}. Takšno določbo je imel že italijanski ZKP iz l. 1913 (čl. 64) prevzel pa jo je tudi veljavni ZKP (CPP I) z deloma ustrenejšim besedilom (čl. 105); po tej določbi lahko državni tožilec uveljavlja zahtevek namesto neposrednega oškodovanca, če ta zaradi svojega duševnega stanja (infermita di mente) ali mladoletnosti ni sposoben sam varovati svojih koristi in tega ne stori njegov zakoniti zastopnik ⁹⁸.

V drugih pravih tim. kapitalističnega sveta nismo našli podobne določbe in lahko štejemo, da na splošno ne poznajo takšne možnosti; za italijansko posebnost lahko ugotovimo, da je tu očitnem vpliv italijanskih pozitivistov; podobno določbo je predvidel Ferri v svojem znamenitem osnutku za kazenski zakonik ⁹⁹.

Pogostejša pa je takšna določba v ureditvah vzhodnoevropskih držav; poleg že omenjene sovjetske ureditve ¹⁰⁰ najdemo ustrezne določbe v pravih NDR, ČSSR, Madžarske in Poljske; za Romunijo pa nam vir, ki ga imamo na voljo pove, da ima javni tožilec samo dolžnost pomagati oškodovancu pri uveljavljanju njegovega zahtevka ¹⁰¹. V vseh omenjenih ureditvah je skupno izhodišče, da nastopa javni tožilec skupno z oškodovancem ali namesto njega; najdlje gre Madžarska ureditev, po kateri lahko javni tožilec nastopi tudi proti volji samega oškodovanca ¹⁰².

Teoretična podlaga za takšno ureditev je lahko različna; za primarno bi lahko vzeli družbeno politično zasnovo o vlogi in funkcijah posebnega organa (imenujemo ga javnega tožilca) kot vrhovnega varuha zakonitosti, ki je bila sprejeta in uveljavljena tudi pri nas pod sovjetskim vplivom že med vojno in takoj po

vojni. V novejšem času pa se bolj uveljavljajo stališča, ki opravičujejo ali celo terjajo takšno skrb organa javne obtožbe iz razlogov pravičnosti (individualne do žrtve in splošne do družbe), ali iz drugih moralnih razlogov ali zaradi vzgojne funkcije kazenskega postopka (§ 24 KZ NDR), pa tudi iz splošnih kriminalno političnih razlogov v skladu s stališčem, ki je izraženo tudi v preambuli sklepov budimpeštanskega kongresa, da "povrnitev škode učinkovito dopolnjuje sistem kazenskih sankcij posebej glede na prihodnjo resocializacijo obsojenca".

Vsak izmed navedenih razlogov ima seveda svojo težo, ne odtehtajo pa že omenjenih protirazlogov¹⁰³; h tem pa bi lahko navedli enega, ki zadeva vlogo in funkcijo zastopnika javne obtožbe za ureditve, ki takšnega zastopnika poznajo, in drugega, ki zadeva obtoženca in njegovo obrambo. Znana je ambivalentnost in tudi protislovnost funkcije zastopnika javne obtožbe, ki naj bi v kazenskem postopku zastopal družbene koristi, hkrati pa naj bi zaradi načela objektivnosti in nepristranosti tudi skrbel za obrambo obdolženca. S pooblastilom ali celo dolžnostjo javnega tožilca, da nastopa tudi namesto oškodovanca pa je očitno, da mora prevladati pr^{va}(dvakrat obtož-na funkcija) nad drugo. S stališča obdolženčeve obrambe pa se že z uveljavljanjem odškodninskega zahtevka v kazenskem postopku, zlasti, če se ta lahko uveljavi šele na glavni obravnavi dvakrat obteži, posebno pa še, če ta zahtevki uveljavlja nosilec javne obtožbe. Neposrednega odnosa žrtve in obdolženca, za katerega se sicer zavzemajo (Schafer, Christie), pa v tem primeru sploh ni.^{103a}

V nekaterih obravnavanih primerih pa najdemo tudi drugačne rešitve, ki sicer priznavajo tudi zastopniku javne obtožbe določeno ingerenco na tem, da žrtev pride do resničnega povračila škode, pravno pa to ni izraženo z intervencijo v kazenskem postopku namesto oškodovanca, temveč posredno. Gre za ureditve,

ki dajejo javnemu tožilcu možnost, da sam, ali s privolitvijo sodišča sploh ne začne s postopkom ali od že začetega postopka odstopi. To je seveda možnost samo v tistih ureditvah, ki poznajo načelo oportunitete kazenskega pregona (francoska, belgijska)¹⁰⁴ ali je ta v popolni diskrecionarni presoji javnega tožilca (ZDA)¹⁰⁵ in dajejo posebej v zvezi z materialnopravnimi določbami o kazenskih sankcijah javnemu tožilcu posebna pooblastila v odnosu do obdolženca. Pravzaprav gre za ureditve, ki so že znane in pomenijo tradicionalne možnosti, ki jih daje materialno kazensko pravo v zvezi s pogojno obsodbo klasičnega tipa ali probation^{kot} oziroma odložitev obsodbe s posebnimi obveznostmi, med katerimi je zlasti pomembna povrnitev škode. Posebnost ureditve, ki jo imamo v mislih, je, da se odločitev o tem prenaša že v čas pred samo uvedbo postopka ali pa predhodnega postopka torej med postopkom pred glavno obravnavo. V zahodnonemški ureditvi je bila po ponovni vzpostavitvi nemške suverenosti po drugi svetovni vojni z zakonom iz leta 1951 dopolnjena StPO in z novim § 153 a predvidena možnost za javnega tožilca, da s privolitvijo pristojnega sodišča odstopi od vložitve obtožbe; to so šteli kot eno od izjem od načela legalitete oziroma kot priznano oportunitetno načelo¹⁰⁶.

Veljavno pravo pa predvideva takšno možnost s posebej konkretiziranimi pogoji; med temi je na prvem mestu določba, da tožilec naloži oškodovancu določeno dejanje za popravo povzročene škode (novi § 153 a). Takšna možnost je predvidena le pri milejših kaznivih dejanjih (prekrških, Vergehen) privolitev sodišča pa tudi ni potrebna, če je škoda prizadejana tujemu premoženju, je neznatna, predpisana pa je kazen v višini zakonskega minimuma (§ 153/1, st. 2).¹⁰⁷

2.1.4 Zavezanec za povrnitev škode (pasivno legitimirani)

2.1.4.1

Odgovor na vprašanje ¹⁰⁸, kdo je lahko zavezanec/oziroma bolje rečeno adresat odškodninskega zahtevka v kazenskem postopku, se zdi zelo preprost. To je seveda tisti, ki je obdolženec v kazenskem postopku, obdolžen za kaznivo dejanje, iz katerega je nastala škoda. Po jugoslovanski ureditvi je to praviloma tudi edini možni "pravdni nasprotnik" oškodovanca oziroma kakšnega drugega upravičenca do odškodninskega zahtevka, kar kaže na to, da v tem pogledu prevladuje kazensko pravna stran obravnavane zadeve.

Edino, če se zahteva vrnitev stvari, ki jo je dal obdolženec ali kakšen udeleženec pri kaznivem dejanju komu v hrambo, bi bilo mogoče govoriti o tem hranilcu predmeta kot adresatu zahtevka na vrnitev. Ustrezno določbo (čl. 103 ZKP/67) razlagajo tako, da lahko sodišče odloči, da se predmet vrne oškodovancu, ko se ugotovi, da pripada njemu, po poprejšnjem zaslišanju hranilca in z njegovo privolitvijo. ¹⁰⁹ Brez formalnega zahtevka, po uradni dolžnosti pa ukrepa sodišče, če gre za zaseg stvari zaradi predvidenega varnostnega ukrepa ali ker je ta potrebna za dokazne namene (čl. 110/3 ZKP/1976). Oseba različna od obdolženca je lahko adresat zahtevka za začasno zavarovanje v sm. čl. 114 ZKP, to je, če ima oškodovanec kakšen zahtevek premoženjskopravne narave nasproti tretji osebi, t.j. če ima ta stvari, ki so bile pridobljene s kaznivim dejanjem, ali je prišla zaradi kaznivega dejanja do premoženjske koristi ¹¹⁰.

2.1.4.2

Ker oškodovančev pravni interes ni samo, da pride že v kazenskem

postopka do povračila škode, tem več je lahko tudi v tem, da se že v kazenskem postopku ugotavljajo dejstva, ki so pomembna za poznejše odločanje o odškodninskem zahtevku, je pasivno legitimirani vsak obdolženec kaznivega dejanja s posledico škode, ki se lahko obravnava v kazenskem postopku, ne glede na to, ali je že v naprej nedvomno, da kazensko sodišče ne bo moglo meritorno odločiti o premoženjskopравnem zahtevku. To velja npr., če je obdolženec mladoletnik, za katerega se že po zakonu lahko uporabi samo vzgojni ukrep (mlajši mladoletnik, čl. 73 KZ SFRJ), ali pa zato, ker ni bilo tožilčevega predloga na kaznovanje starejšega mladoletnika, t.j. ker je postopek sam tekkel brez predloga javnega tožilca ali je ta predlog umaknil (čl. 485 ZKP/1976). Senat za mladoletnike, ki pri odločanju ni vezan na predlog javnega tožilca, torej lahko obsodi starejšega mladoletnika na kazen, čeprav je javni tožilec predlagal vzgojni ukrep; v tem primeru pa tudi lahko obsodi mladoletnika na povrnitev škode, seveda, če je bil v postopku vložen oškodovančev zahtevk (1. odst. čl. 485 in čl. 486 ZKP/1976). Zdi se, da je razlog za takšno ureditev samo v tem, da se z odločbo o vzgojnem ukrepu ne ugotavlja krivda (nima krivdoreka kot obsodba na kazen) in ta ne ustreza obsodilni sodbi, brez katere ni mogoče meritorno odločati o zahtevku. Takšna razlaga pa vendarle ne zadovoljuje, odločilni so tudi drugi splošni razlogi za posebnosti postopka proti mladoletnikom¹¹¹.

Za novo ureditev v SR Sloveniji in tiste federalne enote, ki imajo enake določbe, pa je značilna delna vsebinska vključitev škode v kazenski postopek proti mladoletniku. Z določbo čl. 15 KZ SRS (Ur. l. SRS 12/77) in glede na čl. 71 KZ SFRJ, je predvideno, da lahko sodišče naloži ob izreku vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva v obliki posebnega navodila mladoletniku, da povrne škodo "v okviru lastnih možnosti". Pri tem sicer ni odločilno, ali oškodovanec uveljavlja svoj zahtevk, ker se takšna obveza povezuje s sankcijo; ali kot pravi zakon, če je

to potrebno, da bo dosežen namen izrečenega ukrepa (1. odst. istega člena KZ). Oškodovančeva pobuda pa bo vsekakor lahko koristno opozorilo sodišču, da tako odloči.

2.1.4.3

Vprašanje pasivne legitimacije pa se lahko zaplete, če je v kazenskem postopku več obdolžencev, ki so s skupnim delovanjem povzročili škodo. To vprašanje bo treba procesno pravno reševati po določbah o sosporništvu, kakor je urejeno v pravnem postopku. Nadrobneje o tem ni mogoče razpravljati, opozoriti je treba, le na dvoje. Sosporništvo je tu lahko samo tim. navadno ali preprosto sosporništvo, je pa lahko materialno ali formalno pa tudi zakonsko¹¹². Konkretno to pomeni, da se lahko obsodi na povrnitev škode samo tisti od več obdolžencev, zoper katerega je bil uveljavljen odškodninski zahtevek, koliko ne gre za vrnitev stvari (glej spredaj). Ravno tako v adhezijskem postopku tudi ne morejo veljati določbe pravnega postopka o stranskem intervenientu na strani toženca (čl. 206 in nasl. ZPP/1976)¹¹³.

V primeru, ko je več oseb sodelovalo pri povzročitvi škode s kaznivim dejanjem, odgovarja vsaka izmed njih za polno škodo glede na načelo solidarne odgovornosti; sodišče pa lahko obsodi (na polno škodo) samo tistega ali tiste od več obdolžencev, zoper katere je bil uveljavljen zahtevek; oškodovanec lahko pač izbere tistega, ali tiste izmed več povzročiteljev, glede katerih sodi, da bo od njih mogoče prisojeno škodo tudi izterjati. Na načelo solidarne odgovornosti je posebej opozorilo VS Hrvaške v pripombah na delo sodišča prve stopnje. Šlo je za primer, ko sta dve osebi skupaj izvršili tatvino, identificirana in obsojena pa je bila samo ena; sodišče bi moralo obsoditi obdolženca na polno odškodnino; za njegovo odgovornost je namreč brez pomena,

če je sotorilec pobegnil in odnesel ukradeno stvar in ni dokazano da bi se obdolženec sam okoristil ¹¹⁴. Tudi odgovornost zavarovalnice iz naslova obveznega avtomobilskega zavarovanja (za škodo povzročeno tretji osebi) ne izključuje uveljavljanja in odločanja o odškodninskem zahtevku v kazenskem postopku zoper krivega povzročitelja prometne nesreče; VS Hrvaške, ki je tako odločilo, je to oprlo na pravna pravila premoženjskega prava po katerih lahko oškodovanec uveljavlja svoj zahtevek tako zoper povzročitelja škode kot zoper zavarovalnico oziroma zoper oba ¹¹⁴.

Sodelovanje pri povzročitvi posledice pa mora biti takšno, da utemeljujejo odgovornost za nastalo posledico po načelih civilnega prava. To pa ni v primeru sodelovanja pri pretepu s posledico hude telesne poškodbe ali smrti (po čl. 143 KZ oz. čl. 55 KZ SRS); tako je odločilo VS APV, da se lahko premoženjsko pravni zahtevek prizna samo zoper obtoženca, ki je prizadejal oškodovancu hudo telesno poškodbo s posledico smrti, ne pa zoper soobtoženca, ki je bil obsojen samo za sodelovanje pri pretepu ¹¹⁵.

2.1.4.4.

Za primerjalno pravni prikaz o tu obravnavanem vprašanju (pasivne legitimacije) je treba ugotoviti, da tuje ureditve glede tega, kdo je primarno legitimirani v bistvu niso in ne morejo biti drugačne kot je spredaj opisana jugoslovanska ureditev. Pasivno legitimirani je torej obdolženec, neposredni storilec (principal).

2.1.4.4.1

V tujih ureditvah, zlasti romanske skupine pa se vendarle zastavlja vprašanje odgovornosti ^{dedičev} storilca kaznivega dejanja za povrnitev škode glede na to, da gre za civilno pravno obveznost, ki obremenjuje storilčevo premoženje, dediči, ki prevzamejo aktiva odgovarjajo tudi za pasiva.

Francoski C.I.C., ki smo ga vzeli za izhodiščni in zakonik - model za sodobno procesno zakonodajo, je sicer v 2. členu določal, da je odgovoren za povračilo škode (oziroma) "da se civilna tožba lahko vloži zoper obtoženca in njegove zastopnike". Veljavni CPP (1958) takšne določbe nima prevzema pa (v 6. čl.) določbo 1. odst. 2. čl. C.I.C., po kateri javna obtožba ugasne s smrtjo obdolženca. S tem pa se načelno izhodišče ne spreminja in tudi današnja doktrina šteje za veljavno starejšo odločbo kasacijskega sodišča, po kateri z obdolženčevo smrtjo sicer ugasne javna obtožba, če še ni bila izdana meritorna odločba, ne pa civilna tožba "če je obdolženec umrl potem, ko je bila izdana sodna odločba o javni obtožbi in civilni tožbi". Z isto odločbo je bilo tudi odločeno, da z obdolženčevo smrtjo v postopku pravnih sredstev ugasne javna obtožba, sodišče, ki naj bi odločalo o pravnem sredstvu pa ostane pristojno za odločitev o civilnopravnem zahtevku ¹¹⁶.

Za jugoslovansko ureditev o takšni podedljivosti obveznosti povrnitve škode seveda ni mogoče govoriti, glede na to, da šteje obdolženčeva smrt za absolutno oviro za nadaljevanje kazenskega postopka (čl. 143 ZKP/1976), izvršilni naslov za izterjanje v kazenskem postopku prisojene odškodnine pa je le pravnomočna sodna odločba (čl. 137/ZKP/1976). Tudi tu pa seveda velja izjema, če gre za zahtevek na vrnitev stvari (glej spre-daj).

V tujih ureditvah pa najdemo neko drugo posebnost, ki pa ima večjo težo in o kateri bi kazalo razpravljati de lege ferenda tudi v jugoslovanski ureditvi. Gre za posebnega civilnopravnega zavezanca poleg ali namesto primarno odgovornega povzročitelja škode, zoper katerega se lahko uveljavlja zahtevki tudi v kazenskem postopku zoper storilca kaznivega dejanja, ^{gre} torej za poseben kazensko procesni subjekt, ki ga tudi posebej označujejo ¹¹⁷.

Označba "civilno odgovorna oseba" vendar ne določa kroga oseb, pasivno legitimiranih za odškodninski zahtevki, temveč je njen pomen v tem, da se izrazi razlika k obdolžencu, ki je predvsem odgovoren po kazenskem pravu, je pa tudi odškodninski zavezanec. Koga resnično štejejo za pasivno legitimiranega, pa je posebej določeno. Za francosko ureditev je to določeno v kazenskem zakoniku; čl. 68 CP navaja lastnika gostišča (Aubergiste) ali hotelirja, ki je prenočil storilca kaznivega dejanja (hudodelstva ali prestopka) in ga ni vpisal v seznam gostov; ta odgovarja za škodo, ki jo je povzročil gost storilec kaznivega dejanja, čeprav mu pravzaprav ni mogoče očitati niti civilnega delikta. Drug krog tako odgovornih pa je določen posredno v čl. 69 CP; ta se namreč sklicuje na čl. 1384 civilnega zakonika (CC), ki navaja očeta in mater, obrtnika, delodajalca in komitenta. Starši odgovarjajo za mladoletne otroke (od leta 1974 dalje do 18. leta starosti pred tem do 21. leta), ki žive z njimi, pa tudi, če jih začasno oddajo komu drugemu; obrtniki in delodajalci odgovarjajo za svoje delavce, komitent pa za komisionarja. Čeprav je odgovornost tu navedenih oseb utemeljena na malomarnosti pri izboru in nadzorstvu (culpa in eligendo et in custodiendo), je vendar odgovornost delodajalcev in komitentov strožja; starši in obrtniki se namreč lahko eksulpirajo, če dokažejo, da niso mogli preprečiti škode oz. kaznivega dejanja, za druge (delodajalca in komitente) pa to ne velja ¹¹⁷.

V francoski doktrini in praksi je opaziti določen premik pri reševanju vprašanja ali se lahko v kazenskem postopku uveljavlja odškodninski zahtevek v primerih, ko velja tim. sindikatna odgovornost, t.j. odgovornost države za škodo, ki jo povzroči s kaznivim dejanjem uradna oseba (fonctionneur). Prvotno (eno)stališče je bilo, da takšne škode ni mogoče uveljavljati niti zoper obdolženca glede na primarno odgovornost države oziroma upravnega organa (administration), zoper državo pa tudi ne; po načelu ločitve sodstva in uprave naj bi o takšni odškodnini odločalo le upravno sodišče. To je bilo stališče enega dela sodne prakse. Kasacijsko sodišče pa je vendarle priznalo pasivno legitimacijo obdolžene uradne osebe, če je ta prekoračila svoja pooblastila oziroma ji je mogoče očitati osebno krivdo. S postopno derogacijo načela ločitve sodstva od uprave pa so se uveljavila stališča, da se lahko v kazenskem postopku uveljavlja odškodninski zahtevek tudi zoper državo npr., če je uradna oseba storila kaznivo dejanje zoper varnost prometa pri vožnji z državnim vozilom, pri kaznivih dejanjih zoper osebno svobodo ali kaznivih dejanjih po čl. 114-122 in 184 CP.¹¹⁸

V italijanskem pravu je takšna civilna odgovornost utemeljena v kazenskem zakoniku. Drugi odstavek čl. 185 določa, da "vsako kaznivo dejanje s posledico premoženjske ali nepremoženjske škode zavezuje do povrnitve škode storilca in tiste, ki po določbi civilnega prava odgovarja za njegovo ravnanje" (prevod P.K.)¹¹⁹. Ta določba torej nakazuje na civilni kodeks pa tudi na civilnopravne določbe v drugih zakonih, ki zadevajo odškodninsko odgovornost.¹²⁰ Za takšne civilno odgovorne šteje Ranieri na splošno osebe, ki so z obdolženim povzročiteljem škode v razmerju kot ga nakazujejo čl. 2153 civilnega kodeksa ali druge dopolnilne določbe. Konkretnije in primeroma pa navaja: starše, ki odgovarjajo za škodo, ki jo povzroči mladoletni otrok, ki še ni emancipiran, in varuh za varovanca, če žive skupno; vzgojitelj, obrtnik za učenca med poukom ali ko je sicer pod njegovim nadzorstvom, razen če dokaže, da ni mogel preprečiti kaznivega dejanja; delodajalci in komitenti za podrejene oziroma pooblaščene, kadar ravnaajo po njihovem nalogu; lastnik ali uživalec vozila za voznika, razen če dokaže, da je voznik vozil brez njegove vednosti in volje ipd.¹²¹

Za vključitev civilno odgovornega v kazenski postopek so predpisane posebne obličnosti (poleg zahtevka), če te niso izpolnjene, je vključitev lahko nična.¹²² Posebnost te ureditve vsaj ob površni primerjavi z drugimi, je, da se lahko civilno odgovorna oseba tudi sama pridruži postopku kot stranski intervenient, če je oškodovanec vložil zahtevek ali je to storil v mejah svojih pooblastil javni tožilec (čl. 112, 113 CPP I 122a).

V sovjetski ureditvi je krog civilno odgovornih določen splošno in načelno, v procesnih zakonih. Tako navaja čl. 55 ZKP R starše, skrbnike, varuhe in druge osebe, pa tudi ustanove, podjetja in organizacije, ki so že po samem zakonu materialno odgovorne za škodo povzročeno s kaznivim dejanjem. Za vse te imenovane posebej pa za kategorijo "druge osebe" pa je konkretno določeno v drugih zakonih, zlasti pa v civilnem zakoniku, kdaj odgovarjajo druge osebe kot civilno odgovorne in so pasivno legitimirane v smislu ustrezne določbe kazensko procesnega zakona. Po ruskem civilnem zakoniku je med takšnimi posebej določenimi civilno odgovornimi osebami praktično pomembna odgovornost oseb in podjetij, katerih dejavnost je zvezana s posebnim rizikom; tako velja za civilno odgovornega lastnik avtomobila v kazenskem postopku zoper voznika, ki je iz malomarnosti povzročil smrt oškodovanca ali pohabljenost; isto velja za železnico, ki odgovarja za krivdno ravnanje njenega uslužbenca in takšno posledico.¹²³ Za odgovornost staršev (tudi adoptivnih) velja po pravu beloruske SSR, da odgovarjajo za škodo, ki jo je povzročil mladoletni obdolženelec do 15 let sami starši, za starejše (do 18 let) pa le, če ti nimajo premoženja ali niso zaposleni. Odgovorni pa se lahko ekskulpira, če dokaže, da do škode ni prišlo po njihovi krivdi, odgovornost pa traja le do polnoletnosti neposrednega povzročitelja škode.

Lastniki ali upravljalci nevarnih sredstev, se lahko ekskulpirajo, če dokažejo, da je takšno sredstvo protipravno prišlo iz njihovega razpolaganja, ali je škoda nastala zaradi višje sile ali po naklepni krivdi oškodovanca ¹²⁴.

Da je lahko takšna civilno odgovorna oseba ali institucija vključena v kazenski postopek, pa ne zadošča samo oškodovančeva zahteva. Zato je predpisana posebna odločba preiskovalca, ki vodi postopek, ta mora to sporočiti prizadetemu oz. njegovemu zastopniku, ga poučiti o njegovih pravicah procesnega udeleženca, kar ta potrdi s svojim podpisom na odredbi ¹²⁵.

Kljub nekaterim razlikam ureditve v posameznih tu prikazanih sistemih, nam pokaže primerjava, kakor je že lapidarna, nekatera enaka izhodišča o sami instituciji civilno odgovorne osebe pa tudi ^v pravnem okviru, v katere^a je postavljena. In kakor je bilo že ugotovljeno na drugem mestu, ta študij^a pa to zopet potrjuje, da enaka ali zelo podobna družbenopolitična ureditev, ne izključuje povsem nasprotujočih si rešitev posameznega vprašanja ¹²⁶, razlike v celotni nadgradnji tudi niso ovira za zelo podobne rešitve. Za enaka ali podobna izhodišča lahko štejemo prav glede civilno odgovorne osebe poudarjeno skrb, da žrtev ne ostane brez možnosti uveljavljati odškodninski zahtevke že v kazenskem postopku samo zaradi tega, ker ga ne more uveljavljati zoper neposrednega povzročitelja ali ker ta ne razpolaga z lastnimi zadostnimi sredstvi. Ta skrb je lahko tako poudarjena, da se prizna pasivna legitimacija celo širše kot jo prizna civilno pravo ¹²⁷ glede oseb, ki odgovarjajo za druge (npr. francosko pravo, čl. 68 KZ), t.j. odgovornost za ravnanje drugih, ki sicer ni neznana tudi v kazenskem pravu.

Drugo skupno izhodišče pa je, da izključuje, zaradi posebne narave zahtevka kot zahtevka sui generis zavezanec za ravnanje drugih na podlagi pogodbe.

Proti temu, da bi se priznala kategorija civilno odgovorne osebe kot pasivno legitimirane v adhezijskem postopku, se navajajo razlogi, da bi bilo to v nasprotju z naravo kazenskega postopka, s tem se brez potrebe povečuje število tim. stranskih subjektov, v kazenskem postopku je prostor samo za neposredno premoženjsko-pravno razmerje med obdolžencem in oškodovancem, druga posredna takšna razmerja pa bi tisto, kar je poglavitno za kazenski postopek, potisnila v ozadje¹²⁸. Zoper takšno razširitev (zlasti če je tretji odgovorni edini zavezanec v kazenskem postopku) pa bi lahko navedli tudi tiste razloge, ki govore zoper uvajanje javnih skladov¹²⁹.

Argumenti (prvi kot drugi) so vsekakor tehtni in drže povsem, če se institucija civilno odgovorne osebe širi preko tistega okvira, ko se že zgubi vsaka zveza s kaznivim dejanjem¹³⁰, ali pa to omogoča, da tretji (odgovoren) na ta način neupravičeno z zlorabo svoje moči krije povzročitelja škode¹³¹.

Če so meje za takšno vključitev razumno določene, nasprotni argumenti le niso tako načelni, in sami po sebi umevni, kot se zde. Podobni razlogi se navajajo namreč tudi zoper adhezijski postopek sploh, razvoj pa kaže, da se je ta postopek le uveljavil, da se še širi in da potekajo razprave bolj v smeri, kako odpraviti pomanjkljivosti oziroma, kako ga oblikovati glede na siceršnji razvoj kazenskega postopka in njegove institute. Če ni načelnega zadržka celo za kazensko odgovornost za ravnanje druge osebe, ga tudi ne more biti zoper materialno odgovornost, in da se ta uveljavlja tudi v kazenskem postopku. Nezaželjene posledice takšne institucije, ki so že znane, se lahko preprečijo z ustreznimi pravnimi kvvtelami.

Kot nadaljnji argument in gledano z drugega zornega kota takšna razširitev ni samo zaradi varstva oškodovanca temveč tudi civilno odgovorne osebe in samega obdolženca; pomembna je tudi za obrambo pred neupravičenimi zahtevki in glede na učinek, ki ga ima kazenska sodba na poznejši pravdni postopek.

2.1.5 Ugotavljanje pravnega temelja zahtevka, dejanskih okoliščin o njegovem temelju in višini

2.1.5.1

Kompleksna narava odškodninskega zahtevka v kazenskem postopku, ki je posledica po eni strani njegove neogibne povezanosti s kazensko zadevo, po drugi strani pa posebnega in različnega (od kazenskopravnega) materialno pravnega razmerja torej njegove vsebine, pogojuje ob drugih objektivnih in subjektivnih dejavnikih številne kontroverze o načelnih izhodiščih in praktični izpeljavi v procesnem režimu za njihovo uresničenje.

Kot že omenjeno, gredo pozitivno pravne rešitve od najbolj preproste elementarne opredelitve oškodovanca kot ovaditelja kaznivega dejanja in priče v kazenskem postopku¹³² do zelo aktivnega udeleženca v postopku s prerogativami stranke ali vsaj pomožnega oz. stranskega subjekta (ob tožilcu ali celo sodišču)¹³³ to pa, ali z omejitvijo na okvir odškodninskega zahtevka, ali pa z vsemi prerogativami subjekta kazenskega postopka v celoti.

Primerjalno pravna analiza nam pokaže precej jasno, da gre za razvoj v smeri tesnejše povezanosti kazenske zadeve z odškodninskim zahtevkom prav, kar zadeva ugotavljanje dejstev, vsaj glede temelja zahtevka. V sklepih budimpeštanskega kongresa je to izraženo v 4. točki (k II) takole: "V adhezijskem postopku

mora imeti žrtev vsaj pravico, da predlaga dokaze (tudi tiste, ki se tičejo kazenske zadeve)... " Takšen sklep načelno sicer nima tolikšne teže, ker pravzaprav samo izraža to, kar je že na splošno priznано v pravnih ureditvah kot minimum, ki ga v posameznih ureditvah bolj ali manj spopolnjujejo glede na to, koliko je tudi sicer kazenski postopek urejen kot kontradiktoren postopek (glej dalje). Nečelnega pomena pa je v isti točki (2. stavek) dano opozorilo, da mora imeti obdolženec "enake pravice kot jih ima žrtev kot tožnik". To opozorilo je treba razumeti v obeh smereh; tako kot je izraženo pa samo še opozarja na to, da bi bilo treba ustvariti določeno ravnotežje obeh strani in zagotoviti, da se ne bi z razširjanjem oškodovančevih pravic poslabšal položaj obdolženca. Praktičen pomen kongresnega priporočila, ki ga tu obravnavamo ¹³⁴, je pa tudi v tem, da siceršnje prednosti adhezijskega postopka pred pravnim postopkom (zlasti načelo oficialnosti), ne delujejo avtomatično glede na to, da so organi kazenskega pregona zainteresirani predvsem z kazensko zadevo, ki je lahko sama zase dovolj zapletena in se njeno razčiščevanje lahko še otežuje s posebnostmi civilnopravnega razmerja.

2.1.5.2

Za ugotavljanje dejstev, ki se tičejo odškodninskega zahtevka, so s procesnopravnega in vsebinskega zornega kota tako merodajna dva dejavnika, upravičenec do zahtevka (v nadaljevanju kratko upravičenec) in procesni organi. To je načelno enako, vendar z razlikami v procesnopravni izvedbi, priznано v vseh obravnavanih ureditvah. Različna procesna funkcija upravičenca in procesnih organov pa narekuje, da vendarle obravnavamo vsakega zase. Pri tem pa se lahko omejimo na nekatera vprašanja, ki so ali različno rešena ali pa ostajajo še odprta.

V skladu z načelom dispozicije in akuzatornosti (v pomenu "nemo iudex sine actore") je razumljiva zahteva, ki jo najdemo v vseh ureditvah, da mora upravičenec svoj zahtevek uveljaviti in konkretizirati tako glede temelja kot oblike in ev. višine (pri zahtevku na denarni znesek) in ga iskazati vsaj za verjetnega z navedbo okoliščin in dokazov zanje; v posameznih ureditvah priznajo sicer upravičencu, eni večjo drugi manjšo toleranco, vendar na splošno terjajo, da mora biti zahtevek konkretiziran (po vrsti oz. višini) vsaj do tistega trenutka v postopku, do katerega mora biti ^{najpozneje} zahtevek priglasišen (glej spredaj). Jugoslovanska ureditev je sicer glede tega med najbolj liberalnimi (čl. 105/2 ZKP/1976), vendar praksa zahteva, da mora biti zahtevek določno označen vsaj na glavni obravnavi, pri čemer pa se poudarja dolžnost sodišča, da prava nevešči osebi pri tem pomaga ¹³⁵.

Posebnost jugoslovanske ureditve je, da se kazenski postopek lahko vodi samo zoper določeno osebo in tako ni mogoče govoriti o pravem adhezijskem postopku pred uvedbo formalnega kazenskega postopka pred pristojnim sodiščem ¹³⁶, čeprav se zahtevek lahko uveljavlja že v sami ovadbi (čl. 105/1 ZKP/1976) oziroma mora sodišče še preden je zahtevek uveljavljen "zbrati dokaze in raziskati, kar je treba za odločitev o zahtevku" (čl. 107/1 ZKP/1976). Uveljavitev zahtevka mora biti tudi izrecna in ni mogoče nanjo sklepati samo iz izpovedbe oškodovanca kot priče o nastali škodi (odločba VSH I KŽ 1748/73).

Jugoslovanska ureditev pa prav glede pravne pomoči upravičencu zaostaja za nekaterimi tujimi, ki mu izrecno priznavajo tudi pravnega zastopnika po uradni dolžnosti vsaj kot tim. zastopnika revnih ¹³⁷. Večinska ureditev je vendarle enaka jugoslovanski razen kolikor predpisi za pravdni postopek problema ne rešujejo drugače. Spredaj omenjeno priporočilo budimpeštanskega kongresa o izenačevanju položaja obdolženca in oškodovanca vsekakor vzpodbuja, da se de lege ferenda razmisli tudi o tem vprašanju

in o možnih rešitvah, problem spada pa tudi v okvir prizadevanj za splošno izboljšanje službe pravne pomoči sploh. Ob tem je treba upoštevati, da oškodovančeva vloga le ni enaka vlogi tožnika v civilni pravdi in je ni treba presoјati predvsem z zornega kota pravnega postopka. Temu nasprotno stališče se zdi, da je obveljalo tudi v pripravah za novi ZKP, ker ni bila sprejeta konkretna sugestija, da se prizna tudi oškodovan-
cu pravica do pravnega zastopnika na njegovo zahtevo. Posebnost njegove funkcije pa je bila priznana z možnostjo, da se postavi pooblaščenec za zahtevo oškodovanca kot tožilca, torej v oškodovančevi funkciji nosilca javne obtožbe (čl. 65/2 ZKP/1976). Tu je očitvidno prevladal kriminalno politični moment in pa pričakovanje, da bodo oškodovančeve pravice (po povrnitvi škode) varovali procesni organi, predvsem pa sodišče, glede na že omenjene dolžnosti in posebej predvideno splošno obvezo skrbeti za koristi zlasti prava neveščih tudi drugih udeležencev v postopku in ne samo obdolženca (čl. 13 ZKP/1976).

Za uveljavitev zahtevka in uresničevanje procesne vloge je seveda pomembno, da je oškodovanec tudi obveščen o uvedbi kazenskega postopka s poukom o svojih pravicah in dolžnostih. V nekaterih ureditvah je to posebej naložena skrb tistemu organu, ki prvi začne postopek, med postopkom pa tistemu, ki ga vodi. Takšno sporočilo je lahko izključno za ta namen, lahko se opravi pri zaslišanju oškodovanca oziroma v zvezi z njegovim zaslišanjem, če se šele pri tem ugotovi, da mu je bila povzročena škoda s kaznivim dejanjem ¹³⁸.

Pouk o pravicah in dolžnostih se tiče poleg tega predvsem vseh tistih dejavnosti, ki grede upravičencu v zvezi z ugotavljanjem dejstev. To pomeni ne samo pravico predlagati dokaze, temveč tudi pravico biti navzoč pri posameznih procesnih dejanjih kot aktiven udeleženec s pravočasnim poprejšnjim sporočilom o naroku, pravico vpogledati spis in dokazne predmete in druge

pravice. Včasih se vse te pravice še posebej poudarjajo s tem, da se upravičenec šteje med procesne stranke v samem zakonu¹³⁹ oziroma tako označuje njegov položaj doktrina¹⁴⁰. Pri tem seveda ni merodajna zakonska označba temveč konkretizacija tistih upravičenj, ki so tipična za stranko oz. procesni subjekt v postopku in kolikor mogoče takšna objektivizacija teh upravičenj, ki izključuje ali vsaj drži v primernih mejah diskrecionarno presojo procesnega organa. Pri tem pa se ne sme prezreti določena posebnost položaja, ki ga ima upravičenec v kazenskem postopku v tistih ureditvah, kjer nastopa oškodovanec tudi kot dokazno sredstvo, največkrat kot priča pa tudi kot pasivno dokazno sredstvo ali kot imetnik stvarnih dokazov¹⁴¹. Gre torej za podobno kumulacijo procesne funkcije in dokaznega sredstva kot pri obdolžencu; pri tem je treba upoštevati različno psihološko konstelacijo obeh, različen pravni režim za zaslišanje in s tem zvezano vsaj v praksi drugačno težo izpovedbe obdolženca ali priče v dokazni presoji. Združitev obeh situacij (subjekta postopka in dokaznega sredstva) pri upravičencu v določeni meri tudi vpliva na opredelitev njegovega procesnega položaja in položaja obdolženca v različnih fazah postopka. S tega zornega kota gledano so lahko razumljive tiste omejitve, ki jih določa za oškodovanca npr. čl. 160 ZKP/1976 (ožji okvir in omejitve glede navzočnosti pri procesnih dejanjih v predhodnem postopku) ali čl. 59/3 ZKP/1976 (začasna omejitev pravice do pregleda spisa ali ogleda predmetov, dokler ni bil oškodovanec zaslišan kot priča). Na glavni obravnavi se kaže kontroverzni položaj oškodovanca v tem, da ne more biti navzoč dokler ni bil zaslišan kot priča, na škodo njegovi vlogi kot stranke ali procesnega subjekta oziroma udeleženca. Novi ZKP problem deloma rešuje z določbo, da je treba oškodovanca, ki nastopa kot priča, zaslišati takoj po zaslišanju obtoženca (cev) (čl. 322/3, 2. stavek ZKP/1976); nobenega zadržka pa ni, če prav zakon tega ne ureja posebej, da se oškodovancu sporoči po njegovem zaslišanju, vsebina dotedanjega poteka obravnave, ki se ga tiče, in mu da možnost, da postavi

vprašanja obtožencu(cem); ta problem seveda odpade, če ima oškodovanec pravnega zastopnika, ki je navzoč ves čas glavne obravnave.

Zaradi pretežno inkvizitornega značaja predhodnega postopka po sami zakonodajni ureditvi ali pa zaradi prakse, ki jo večja diskrecionarna presoja organov predhodnega postopka še vzpodbuja, je glavna obravnava pravzaprav šele tista priložnost, ko lahko upravičenec uveljavi svoj procesni položaj. Ta se izraža v pravici upravičenca, da je obveščen o glavni obravnavi; ^{pri} tem ne bi smela obstajati razlika med upravičencem v pravem pomenu in med oškodovancem, ki zahtevka še ni uveljavil, razen v ureditvah (glej spredaj), ki zahtevajo, da mora biti zahtevek uveljavljen do začetka glavne obravnave. Opustitev vabila pa tudi nenavzočnost oškodovanca na glavni obravnavi nasplošno/^{ne}šteje za procesno kršitev stricto sensu in ostaja brez procesne sankcije, ne pomeni pa tudi procesne opustitve (za upravičenca ali oškodovanca), zaradi katere bi bil prekludiran s svojim zahtevkom. To je logična posledica na splošno sprejetega stališča, da za obrnavo zahtevka in ugotavljanje dejstev potrebnih za odločitev velja načelo oficialnosti in bi seveda ustrezalo, če bi praksa sodišč upoštevala zakonodajne intencije.

Glavna obravnava, takšna kot je tipična zasnovana v procesnih ureditvah kontinentalnega sistema, pa ni primerna za to, da bi procesne stranke in procesni subjekti lahko uresničili predvideno vlogo. Poudarjena vodstvena funkcija predsedujočega sodnika še posebno v vsebinsko najpomembnejšem delu obravnave, v dokaznem postopku, glede na tim. instrukcijsko maksimo, reducira kontradiktornost glavne obravnave za stranke še bolj pa za oškodovanca oz. upravičenca; ta je največkrat (razen kolikor je priča) samo pasiven opazovalec, motiviran kvečjemu še za ev. dokazne predloge in končni govor. Šanse za končni uspeh zahtevka zavise tako pravzaprav od predsedujočega sodnika, ki pa je zainteresiran predvsem na kazenski zadevi.

Sicer so znana reformna prizadevanja za drugačno zasnovo glavne obravnave predvsem pa vloge predsedujočega sodnika in strank, ki pa ostajajo še vedno neupoštevana. 142

V teh reformnih konceptih pa ima mesto tudi položaj upravičenca na glavni obravnavi, ne glede na to ali se govori o postopku strank ali ne. Sem šteje zlasti pravica sodelovati v izvajanju dokazov na enak način kot obe stranki. Predlogi za globljo reformo, ki se tičejo zlasti ločitve obravnave na fazo ugotavljanja dejstev o kaznivem dejanju in kazenski odgovornosti obdolženca z zaključkom v vmesni odločbi¹⁴³ in na fazo izbire in odmere sankcije in so tudi bolj problematični, pa se razširjajo tudi na ugotavljanje temelja načina, vrste in višine povrnitve škode; v prvem delu bi se odločalo o temelju za povrnitev škode (odškodninski odgovornosti), v drugem delu, ali pa tudi po zaključku kazenske zadeve v posebnem postopku (ali v okviru kazenske zadeve ali pa pred pravnim sodiščem) pa o drugih vprašanjih¹⁴⁴.

Vloga procesnih organov pri ugotavljanju dejstev o pravnem temelju, vrsti in višini zahtevka se v načelu ne razločuje od njihove vloge v kazenskem postopku. To se tudi upravičeno šteje za eno od prednosti uveljavljanja zahtevka v kazenskem postopku pred pravnim postopkom. Načelo oficialnosti in z njim zvezna instrukcijska maksima¹⁴⁵ poudarjata kazenskoprocesno noto v adhezijskem postopku; v tistih ureditvah, kjer doktrina operira s pojmom materialne resnice (ne glede na različna ideološka, filozofska in pravna izhodišča), razširjajo to tudi na odškodninski zahtevek, vendar s pomembno omejitvijo. Obdolženčevo priznanje v vseh ureditvah evropskega kontinentalnega sistema v kazenski zadevi šteje le kot eno izmed dokaznih sredstev, ki je podvrženo prosti dokazni presoji ali pa je poleg tega, kot v jugoslovanskem ZKP (čl. 223 in 323 ZKP/1976), še posebej določeno, da je treba kljub obdolženčevemu priznanju zbirati in izvajati tudi druge dokaze. Njegovo priznanje, ki se tiče temelja in višine zahtevka, pa se presoja po načelih in določbah pravnega postopka, kar pomeni, da šteje v načelu za poln dokaz in zadostno podlago za odločitev o zahtevku. To pa seveda velja, kolikor je mogoče škodljivo

posledice kaznivega dejanja ločiti od dejstev, ki se tičejo storitve kaznivega dejanja in odgovornosti zanj. Praktično bo to izključeno v primerih, kjer je posledica element kaznivega dejanja ali kvalifikatorna okoliščina; pa tudi sicer je treba upoštevati, da je pravni temelj za odškodninski zahtevek kaznivo dejanje, ki pa mora biti dokazno po pravilih kazenskega postopka. Obdolženčeva pripoznava zahtevka, ki mora biti tudi izrecna in nanašajoča se na pravno veljavno uveljavljeni zahtevek¹⁴⁶, bo zato relevantna predvsem glede višine; za jugoslovansko ureditev pa je treba upoštevati tudi pravilo pravnega postopka, da gre za zahtevek, s katerim obdolženec lahko razpolaga oz. ne gre za ravnanje, ki nasprotuje moralnim pravilom.¹⁴⁷ (čl. 3 ZPP/1976).

2.1.6. Odločbe sodišča in pravna sredstva

2.1.6.1.

Za odločanje o zahtevku morajo biti izpolnjeni določeni procesni pravni in materialnopravni pogoji saj je zahtevek procesni institut in institut materialnega prava. Na dlani je analogija z zahtevkom v kazenski zadevi; vendar se kazensko-pravni in civilnopravni zorni kot ne skladata povsem, kar velja zlasti za aktivno in pasivno legitimacijo glede kazenske obtožbe in civilnega zahtevka. S tem pridržkom lahko tudi glede možnosti in oblik sodnih odločb o zahtevku ugotovimo vsaj dve različni situaciji, ki jima ustreza tudi vrsta odločbe. Prva se tiče pogojev za to, da se lahko zahtevek vključi v kazenski postopek in jo bomo imenovali procesnopravno situacijo, odločbo (če je predvidena), ki jo rešuje pa procesno ali formalno odločbo. Druga, ki sledi prvi le, če je ocena, procesnih pogojev pozitivna, pa se tiče vsebinske strani oziroma materialnih pogojev za priznanje ali nepriznanje zahtevka (glede na dejanske okoliščine in njihovo

pravno presojo), in jo imenujemo materialnopravno situacijo, in odločbo, ki jo rešuje, materialno ali meritorno odločbo.

Takšno razločevanje velja seveda predvsem za tiste ureditve, ki dajejo kazenskemu sodišču pravico, da odloča meritorno o zahtevku tako, da mu ugodí ali ga zavrne. Za druge ureditve, med katere šteje tudi jugoslovanska, ki ne predvidevajo možnosti meritorne zavrnitve zahtevka, temveč namesto nje napotitev upravičenca na pot pravde, velja to kot tretja dopolnilna oziroma spreminjevalna situacija, odločba o njej pa je odločba sui generis, s procesnopravnimi in vsebinskimi elementi.

Čeprav takšno razločevanje ni povsem čisto, ker se procesnopravni in vsebinski elementi tudi prepletajo in jih ni mogoče v resničnosti povsem razdvojiti, se zdi smotrno v okviru in za namen tega sestavka ločeno razpravljati o procesnopravni in vsebinski strani in odločbah, ki jih izražajo.

2.1.6.2. Formalna odločba o zahtevku ¹⁴⁸

V izvajanjih o aktivni in pasivni legitimaciji smo že opozorili na določene posebnosti posameznih ureditev v zvezi z vključitvijo zahtevka v kazenski postopek. Z izjemo sovjetske in deloma romanskih ureditev (posebej italijanske), ki terjajo posebno odločitev pristojnega organa zato, da se zahtevek lahko obravnava v kazenskem postopku, velja za večino ureditev, da se izda posebna formalna odločba, le če se zahtevek zavrže ali zavrne zaradi procesnih ovir; med te štejemó pogojno ¹⁴⁹ tudi pomanjkane aktivne ali pasivne legitimacije, okoliščino, da zahtevek ne izvira iz kaz-nivega dejanja, da je zastaran, da o njem že teče drug postopek, ali da je o njem že pravnomočno odločeno (litis pendenza in "ne bis in idem").

Takšno odločbo izda sodišče oziroma pred glavno obravnavo tudi morebitni drug pristojen organ (preiskovalni sodnik ali drug organ z enakimi pooblastili) po uradni dolžnosti ali pa tudi ob ugovoru obdolženca ali javnega tožilca, civilno odgovorne osebe (npr. po italijanskem pravu, čl. 95 in nasl. CPP I).

Kar zadeva jugoslovansko ureditev, se zdi na prvi pogled, da takšna formalna odločba ni predvidena niti kot samostojna odločba in tudi ne hkrati z odločbo o kazenski zadevi. Za takšno bi lahko šteli vsaj stališče sodne prakse glede na odločbo VSJ, po kateri lahko sodišče samo " ali ugotovi premoženjskopравnemu zahtevku (popolnoma ali delno), ali pa napoti oškodovanca na pravdno pot, ne more pa zahtevka ne zavrniti ne zavreči" (prevedel in podčrtal P.K.). Tako vsaj se glasi izrek sodne odločbe izdane v postopku o zahtevi za varstvo zakonitosti. Iz obrazložitve odločbe pa se vidi, da izrek tej ne ustreza povsem, ker se tu izrecno poudarja, da kazensko sodišče ne more izdati meritorne negativne odločbe, za kakršno je tudi šlo v konkretnem primeru, čeprav se tudi v obrazložitvi govori o zavrženju zahtevka, ki pa ne pomeni meritorne odločitve ¹⁵⁰. V doktrini je že Vasiljevič zavzel nasprotno stališče s katerim smo se tudi strinjali ¹⁵¹. Tu pa je potrebno vendarle ugotoviti, da ne takratni in tudi ne sedanji ZKP tega vprašanja ne rešujeta *expressis verbis* (drugače Vasiljevič *ibid.*).

Lahko bi rekli, da gre za pravno praznino, ki jo je mogoče izpolniti deloma s sistematično in teleološko razlago določb o vlogah v kazenskem postopku in deloma z analogijo torej z uporabo tistih določb, ki veljajo za preizkus in odločanje o procesnopравnih vprašanjih. Takšna odločba (da se zahtevke zavrže) ima tudi praktičen pomen zlasti v začetku postopka in do glavne obravnave, ker odvezuje organe predhodnega postopka, da bi se ukvarjali z zahtevkom, za katerega je v naprej jasno, da ne bo prisojen v kazenskem postopku; to pa vključuje ne

samo zavarovanje dokazov temveč tudi skrb za to, da ima takšen quasi oškodovanec tudi vse pravice procesnega udeleženca in celo pravico zahtevati zavarovanje zahtevka.

Posebna odločitev o procesnopравни upravičenosti zahtevka pa seveda vključuje tudi pravico do pritožbe zoper negativno odločbo oziroma do drugih pravnih poti, ki jih ima sicer oškodovanec v kazenskem postopku vsaj posredno (možnost prevzeti kazenski pregon, če je bila zavržena ovadba ali ustavljen kazenski postopek) ¹⁵².

Bolj zapleteno pa je vprašanje, če pristojni organ (največkrat sodišče) odloči, da ne bo razpravljal o zahtevku zaradi tega, ker bi se s tem "preveč zavlekel kazenski postopek" (čl. 103/1 ZKP/1976) ali, ker "zahtevek ni primeren za odločanje v kazenskem postopku zlasti, če bi njegovo ugotavljanje zavleklo kazenski postopek" (§ 405 StPO). Podobne določbe najdemo tudi v drugih ureditvah, za primerjalno analizo pa sta jugoslovanska in zahodno nemška ureditev kar primerni. Obema je skupno, da iz razumljivih razlogov dajeta prednost kazenski zadevi pred zahtevkom, vendar pa glede na to, kako to izražata, še utrjujeta (psihološko) nerazpoloženje kazenskega sodnika do tega "tujka" v kazenskem postopku. To velja še posebno za jugoslovansko ureditev, saj je ta določba na samem začetku poglavja, ki ureja premoženjskopравни zahtevek, čeprav iz tega seveda ni mogoče sklepati, da bi se lahko s posebno odločbo zahtevek zavrgel iz tega razloga. Praktično to pomeni, da se organ kazenskega pregona z zahtevkom ne ukvarja, računajoč s tem, da bo s sodbo oškodovanec zavržen na pot pravde. Po zahodnonemški ureditvi pa je izrecno rečeno, da se takšna odločba (Absehen von einer Entscheidung) lahko izda v vsaki fazi postopka (s sklepom) in ne samo v sodbi, zoper takšno odločbo pa tudi ni pritožbe (§ 406 a StPO). Prvi del ureditve bi lahko še šteli za ustreznega, drugi del pa ne ¹⁵³. Ob vsakem povedanem

pa je seveda treba upoštevati, da je obema ureditvama skupna značilnost, da zahtevka ni mogoče zavriniti in merito v kazenskem postopku.

Posebno vprašanje je, kakšen učinek ima umik zahtevka, ki pomeni odpovedati se možnosti, da se o zahtevku odloča v kazenskem postopku, po njegovi priglasitvi¹⁵⁴, ali pa tudi oškodovančeva izjava, da zahtevka ne bo uveljavljal v kazenskem postopku. Po našem pravu in tudi po nekaterih drugih ureditvah je takšen umik mogoč le izrecno; po francoskem pravu pa se šteje, da je upravičenec umaknil zahtevek, če ne pride (v redu vabljen) na glavno obravnavo ali ne pošlje pooblaščenca, da ga zastopa (čl. 425/1 CPP glej spredaj). Po analogiji z umikom obtožbe oziroma tem ustreznim procesnim dejanjem bi to tudi pomenilo procesno oviro za meritorno odločanje o zahtevku; odločitev pa bi bila lahko ali, da se zahtevek zavrže (glej spredaj), ali da se upravičenec napoti na pot pravde, ali pa da se o tem sploh ne odloča, ev. se samo ugotovi (v razlogih odločbe), da je bil zahtevek umaknjen in da ni treba o njem odločati. Po jugoslovanskem veljavnem pravu bi na prvi pogled ustrezala druga vrsta odločitve, vendar se ta v praksi uporablja le, če je hkrati rešena tudi kazenska zadeva (npr. pri zavrnilni sodbi). Praksa pa največkrat šteje situacijo enako kot tista, ko oškodovanec zahtevka sploh ni uveljavljal ali pa je izrecno izjavil, da ga ne bo uveljavljal.

2.1.6.3. Meritorna odločba o zahtevku

Ob vseh upravičenih težnjah, ki so deloma upoštevane tudi v pozitivnih pravih, da se zahtevku na/povrnitev škode prizna posebna pravna narava in relativna samostojnost, vendarle na splošno ostaja pomembna ali odločujoča tim. akcesornost zahtevka v razmerju do kazenske obtožbe. To pomeni, da se pozitivno in meritorno lahko odloči o zahtevku v kazenskem postopku le, če je tudi kazenska zadeva rešena pozitivno t.j. z obsodilno sodbo.

Za francosko ureditev sta značilni dve posebnosti, eno lahko štejemo za izjemo od tega pravila v pravem pomenu, druga pa je izjema le na videz, kot bomo videli.

Prva (prava) izjema je v možnosti, da v postopku o hudodelstvih torej pred porotnim sodiščem lahko, kljub oprostilni sodbi, v kazenski zadevi civilna stranka "zahteva povrnitev škode, ki jo je krivdno povzročil obtoženec in to izhaja iz dejstev, ki so predmet obtožbe" (čl. 372/GPP). Tako npr. oprostilna sodba o obtožbi zaradi kaznivega dejanja umora ne pomeni nujno, da obtoženec ni povzročil smrti. Sodišče lahko prisodi (brez porotnikov) odškodnino, če ugotovi, da obstoji krivda (različna sicer od krivde za kaznivo dejanje pod obtožbo), ki pa utemeljuje odgovornost za škodo. ¹⁵⁶

Druga (navidezna) izjema pa je v zvezi s posebnostjo francoskega prava, ki pozna posebno vrsto tim. oprostilne sodbe (decision d'absolution) in je po svoji originalni zamisli še najbolj podobna jugoslovanski deklaratorni obsodilni sodbi, t.j. obsodbi, s katero se ugotovi obdolženčeva kazenska odgovornost

(krivda), kaznen pa se mu odpusti. Zato takšne sodbe v kazenski doktrini ne štejejo za pravo oprostilno sodbo, obtoženca sicer ne zadene represivna kazenska sankcija v pravem pomenu (kazen), ostane pa civilno odgovoren in lahko se mu izreče, če je to predvideno, kakšen varnostni oz. podoben ukrep. To originarno rešitev dopolnjujejo v novejšem času tudi druge; v isto skupino spadajo odločbe, ki se izrekajo mladoletnikom (tako varnostni ukrep), ali narkomanom (varnostni ukrep prisilnega zdravljenja) namesto kazni.¹⁵⁷ Za vse te odločbe velja, kar zadeva civilno odgovornost, isto kot že povedano.

Druga vprašanja, ki so pomembna v zvezi z meritornim odločanjem o zahtevku in jih posamezne ureditve deloma tudi različno rešujejo, so v bistvu naslednja:

Ali je kazensko sodišče dolžno meritorno odločiti o zahtevku?

Ali lahko kazensko sodišče izda tudi negativno meritorno odločbo t.j. da zahtevek zavrne kot neutemeljen?

Kakšen je odnos med zahtevkom in sodno odločbo?

Ali je možno zoper odločbo o zahtevku pravno sredstvo in kdo je upravičen zanj, zlasti pa ali ima pravico do pravnega sredstva tudi oškodovanec?

Omenjena vprašanja so medseboj povezana tako, da takšna ali drugačna rešitev enega izmed njih praviloma pogojuje tudi rešitve drugih.

Nekoliko poenostavljeno vendar lahko razvrstimo obravnavane ureditve v dve skupini. V prvo skupino spadajo tiste, ki ne dajejo kazenskemu sodišču pravice zavrniti zahtevek in merito, temveč lahko samo napoti oškodovanca na pravdno pot (jugoslo-

vanski ZKP), ali kakšno drugo pravno pot, ali pusti vprašanje odprto (odločba se opusti) s pravnično isto posledico (zahodnonemška StPO - glej spredaj),¹⁵⁸

Razlogi za takšno ureditev so lahko različni, načelne in praktične narave. Razlog načelne narave bi bil, da je odškodninski zahtevek za kazensko sodišče drugotnega pomena zaradi njegove akcesorne narave in takšna je tudi njegova pristojnost za odločanje; in, če kazensko sodišče že ne more odločiti v pozitivnem smislu, naj se uveljavi pristojnost tistega organa, ki je primarno pristojen za odločanje t.j. predvsem pravno sodišče. Možnost negativne odločbe pa bi nujno zahtevala, da se oškodovancu prizna pravica do pritožbe, to pa bi lahko pomenilo, da bi se sodba ispodbijala samo zaradi premoženjskopravnega zahtevka in bi se nadaljnji postopek, ki se je začel kot kazenski postopek, vodil le o civilnem zahtevku. Takšna pravna pot pa bi tudi lahko pomenila nepotrebno kumulacijo pritožb.¹⁵⁹ Kot izrazito praktične narave pa lahko štejemo razlog, da kazenski sodnik le ni aliⁿⁱ dovolj strokovno kvalificiran za civilnopravna vprašanja ali pa je preveč enostransko usmerjen zaradi vsakdanje prakse, da bi se lahko poglobljaj v včasih dosti zapletena razmerja civilno pravne narave in jih pravilno reševal.¹⁶⁰ Razen prvega razloga velja vse tudi za pozitivno odločbo, vendar je ta že po naravi stvari same (ker je v škodo obdolženca) lahko predmet instančne presoje, kjer sodelujejo bolj iskušeni sodniki pa tudi delitev kazenske in civilne sfere kadrovske ni tako dosledno izpeljana.

V drugo manjšinsko skupino pa spadajo ureditve, ki dajejo kazenskemu sodišču tim. polno jurisdikcijo tudi glede odškodninskega zahtevka, to sodišče lahko zahtevku ugotovi ali ga zavrne. Sem šteje sovjetska pa tudi madžarska ureditev.¹⁶¹

V obravnavanih ureditvah pa najdemo tudi možnosti še za kakšno drugačno rešitev kot sta omenjeni pozitivna ali negativna odločba o zahtevku. Razen tega so pa tudi še nekatera posebna vprašanja, ki tudi terjajo rešitev. Poleg čistih situacij so namreč v resničnosti tudi še druge, ki jih ni mogoče reševati po dvovalentni logiki z negativno ali pozitivno odločbo, temveč s kombinacijo obeh ali pa po povsem drugih pravilih.

Eno takšnih vprašanj je zvezano z razdelitvijo odločanja v dve fazi, o kateri smo že govorili. Prva zajema odločitev o temelju zahtevka oz. o njegovi upravičenosti s tega zornega kota, druga pa se nanaša na konkretizacijo glede vrste oz. višine zahtevka.

Takšno možnost dopušča, kot smo videli, avstrijska judikatura, izrecno je predvidena v sovjetski ureditvi inv v nemški DR¹⁶²; v tem smislu je razumeti tudi priporočilo budimpeštanskega kongresa, oziroma gre to še dalje¹⁶³, razen če ga razumemo le v zvezi z vprašanjem, ali je kazensko sodišče dolžno odločiti o zahtevku (glej dalje).

Druga situacija nastane, če se v kazenskem postopku le delno ugotdi zahtevku (tudi glede višine). Vprašanje tim. presežka zahtevka rešujejo pač skladno s tem, kako je rešeno temeljno vprašanje.

Za jugoslovansko ureditev, ki spada v prvo spredaj omenjeno skupino, pa se zastavlja vprašanje, kako ravnati, če gre za zahtevek, ki ga ni mogoče reševati v kazenskem postopku, ker ne gre za premoženjsko pravni zahtevek, ki ga je mogoče uveljavljati v pravdi. Tako je bilo ponovno odločeno, da takšen zahtevek ni dovoljen vendar ni mogoče iz virov, ki so na voljo,

ugotoviti, kakšen je bil pravzaprav izrek sodne odločbe. Po zakonskem besedilu in njegovem smislu sodišče ne more zahtevka zavrniti, temveč lahko samo napoti upravičenca na pravdno pot. Ta pa v teh primerih ne pride v poštev, saj bi bila v nasprotju z razlogi, zaradi katerih kazensko sodišče ne bi smelo prisoditi zahtevka. Možna odločba bi bila v tem primeru, da se zahtevek zavrže, v razlogih pa pouči upravičenec, kje lahko uveljavlja svoj zahtevek, ¹⁶⁵ najbolj pa bi ustrezalo, če bi to vprašanje reševal zakon.

Poleg posebnosti, ki smo jih tu samo primeroma navedli, pa najdemo tudi v posameznih ureditvah, ki smo jih razvrstili v eno od obeh tipičnih, še kombinacijo obeh. Sem bi šteli tiste ureditve, ki priznajo oškodovancu pravico do pritožbe, v primeru ko sodišče zavrne zahtevek, napoti oškodovanca na pravdno ali kako drugo pravno pot ali pa pusti vprašanje odprto. ¹⁶⁶ Med ureditvami iz prve skupine prizna pravico do pritožbe češkoslovaška ¹⁶⁷ iz druge pa sovjetska in francoska. Takšna rešitev pač kaže, da vprašanje oškodovančeve pritožbe le ni tako nujno povezano samo z možnostjo negativne odločbe, kot se misli.

Končno pa ne nazadnje šteje za kontroveržno vprašanje, ¹⁶⁸ ali je kazensko sodišče načelno dolžno odločati o zahtevku. Zakonodajne rešitve, ki smo jih že omenili, rešujejo to vprašanje nekako dvoumno; omenjene klauzule, da naj se o zahtevku odloči, če to ne bi preveč oviralo oz. zavleklo kazenski postopek, so seveda dobrodošle tistemu delu prakse, ki šteje takšen zahtevek za nepotrebno obremenitev ali za nujno zlo. ¹⁶⁹

V jugoslovanski judikaturi pa se da razbrati stališče, ki vendarle razume pooblastilo kazenskemu sodišču ne le kot njegovo pravico temveč tudi kot dolžnost. Za primer navajamo že staro odločbo VSJ, ki pravi: "Sodišče nima pravice napotiti oškodo-

vanca z njegovim zahtevkom na pot pravde, če dajejo podatki kazenskega postopka zanesljivo podlago za odločitev tudi o tem zahtevku" (prevod P.K.)¹⁷⁰. Tu je tudi vprašanje, kakšno kršitev je sodišče zagrešilo s svojo opustitvijo, ki ni samo teoretično temveč ima tudi praktičen pomen. Kljub temu, da oškodovanec nima pritožbe zoper sodbo (oz. njen del), s katero je bil zavržen na pot pravde, se lahko to vprašanje pojavi ob obravnavanju pritožbe javnega tožilca ali tudi samega obdolženca.¹⁷¹ V omenjeni odločbi VSJ je bila kršitev opredeljena kot kršitev postopka (čl. 96 in 101 ZKP/1960), s čemer pa še ni opredeljena kršitev v smislu določbe o bistvenih kršitvah določb kazenskega postopka. Tu bi lahko govorili o tem, da obtožba ni izčrpana ali pa o relativni kršitvi iz 2. odst. čl. 364/2 ZKP/76; vsebinsko pa je pravzaprav podana kršitev materialnega prava po čl. 356 ZPP/76.

Vprašanje vezanosti kazenskega sodišča na zahtevek upravičenca na splošno rešujejo obravnavane ureditve v smislu načela dispozitivnosti strank; pomembno pa problematično izjemo pa najdemo v poljski ureditvi, ki daje kazenskemu sodišču (kot sicer tudi pravnemu sodišču) pooblastilo, da odloči po svoji presoji in prisodi kaj drugega ali tudi več kot je upravičenec zahteval.¹⁷² Tega seveda ni mogoče vrednotiti enako kot pooblastilo kazenskemu sodišču, da oceni višino škode po svobodnem preudarku. Takšno pooblastilo je problematično že iz istih razlogov iz katerih smo označili za problematične ureditve, ki predvidevajo možnost, da uveljavlja zahtevek zastopnik javne obtožbe, ali da jo prisodi sodišče ex offo, brez upravičenčevega zahtevka. Še posebej pa to velja, če se lahko prisodi nekaj drugega kot je zahteval upravičenec, ki s tem, kar se mu prisodi lahko ni zadovoljen, se zato tudi nima za oškodovanega, ker ni dobil tega, kar je hotel doseči s svojim zahtevkom. Ker je predvideno takšno pooblastilo v pravnem

postopku in velja torej na splošno, ni mogoče govoriti o posebnih kriminalnopolitičnih razlogih zanj; razložiti pa ga je mogoče kot izraz koncepcije, da je pač država po svojih organih poklicana presoditi, kaj je resnični interes državljana, torej koncepcije, ki smo jo označili kot izraz paternalističnega odnosa med državo in posameznikom.

Vprašanje o izpodbojnosti meritorne odločbe o zahtevku in o celotnem režimu pravnih sredstev odpira še nekatere druge dileme razen tistih, ki smo jih že omenili v zvezi s formalno odločbo.

Osnovna dilema je, ali veljajo tu pravila kazenskega ali pravnega postopka glede na specifičnosti samega zahtevka in pravne poti, po kateri se uveljavlja in rešuje, če seveda odmislimo tista vprašanja, ki jih oba postopka enako urejata.

Če upoštevamo jugoslovansko ureditev, moramo seveda izhajati iz načelne opredelitve, po kateri kazensko sodišče ne more izdati meritorne negativne odločbe, temveč lahko samo napoti oškodovanca z njegovim zahtevkom na pravdno pot. Na prvi pogled se zdi logično iz tega sklepati, da oškodovancu v tem primeru ne gre pravica do pritožbe, ker mu je zagotovljeno sodno pravno varstvo po drugi poti. Ta logika, ki jo najbrže izražajo tudi nekatere druge spredaj omenjene enake rešitve tega vprašanja, pa ni tako nujna. To dokazujejo druge ureditve, ki priznajo pravico do pritožbe v enaki situaciji.¹⁷³ Kot smo tudi videli iz navedene odločbe VSJ (spredaj, op. 170), je to sodišče štelo za kršitev zakonika o kazenskem postopku, ker sodišče ni meritorno odločilo o zahtevku, kljub temu, da je imelo za to potrebne elemente. In ker gre vsaj za relativno bistveno kršitev določb kazenskega postopka, ni nobenega razloga, da se ne bi ta odpravila že v kazenskem postopku, oziroma je drugače sploh ni mogoče odpraviti. Glede na to pa seveda tudi ni nobenega zadržka, da ne bi mogel takšne odločbe

izpodbijati javni tožilec¹⁷⁴; zato pa tudi ni logično, da se ne prizna pravica do pritožbe primarnemu upravičencu, oškodovancu, pa čeprav bi takšna pritožba lahko bila edina pritožba zoper odločbo kazenskega sodišča.^{174a}

Videli smo, da je splošno sprejeto stališče jugoslovanske judikature in doktrine, da za pritožbeni in ev. ponovni postopek pred sodiščem prve stopnje ne velja prepoved reformacije in peius glede premoženjskoprnega zahtevka.¹⁷⁵ Pri tem je očitno prevladalo kazensko procesnopravno gledanje na ta zahtevek, saj velja ista prepoved po izrecni določbi čl. 374 ZPP/1976 tudi za pravdni postopek. Praktično nam to najbolj ilustrira primer, ko kazensko sodišče zahtevku deloma ugodi, s presežkom pa napoti oškodovanca na pravdno pot. Na pritožbo samo v obdolženčevo korist bi se v nadaljnjem postopku po omenjeni določbi ZPP ne mogel prisoditi zahtevek v celoti,¹⁷⁶ po stališču kazenskopravne doktrine in judikature, pa lahko ker premoženjsko pravni zahtevek ni obsežen v čl. 378 ZPP/1976. Čeprav ne pleđiramo za spremembo sodne prakse, bi vendarle bilo bolje, če bi bilo to vprašanje izrecno rešeno z zakonom. Problem pa bi seveda odpadel tudi, če bi se oškodovancu priznala pravica do pritožbe zoper odločbo o premoženjskoprnem zahtevku.

2.1.6.4.

Posebno teoretično in praktično pomembno vprašanje v zvezi z obravnavano temo je, kako zagotoviti, da bo oškodovanec čim prej prišel do povračila oz. da se zavaruje možnost izvršitve dokončne odločbe o povračilu škode. Že italijanski pozitivisti so dali temu vprašanju poseben poudarek in Ferri je v svojem

znamenitem načrtu za KZ predvidel za to posebne zavarovalne ukrepe. ¹⁷⁷ V sklepih budimpeštanskega kongresa je to izraženo v priporočilu, da naj se "zagotovi možnost vnaprejšnje izvršbe odločbe o pravici do odškodnine" (B. II.t.6 sklepov).

Iz povedanega izhaja, da gre pri tem vendarle za dve različni stvari, čeprav z istim namenom varovati koristi oškodovanca. V veljavnih ureditvah zato tudi govore ali o (začasnem) zavarovanju ali pa o vnaprejšnji izvršbi. V prvo skupino spadajo npr. jugoslovanska, sovjetska in vzhodnonemška ¹⁷⁸ ureditev v drugo pa zahodnonemška in v nekem smislu tudi italijanska in francosko belgijska ureditev. ^{178 a} Kar zadeva procesnopravni režim pa so razlike med obravnavanimi ureditvami v tem, ali je spoštovano načelo dispozitivnosti (jugoslovanska, zahodnonemška) ¹⁷⁹ ali velja oficialnost v širšem smislu t.j., da se ukrep za zavarovanje ali izreče na predlog organa kazenskega postopka (italijanska ureditev) ¹⁸⁰ ali pa ga izda pooblaščen organ kazenskega pregona sam po uradni dolžnosti (sovjetska, vzhodnonemška ureditev) ¹⁸¹. Za jugoslovansko ureditev je značilno, da za takšen ukrep niti ni potrebno, da je formalni kazenski postopek že v teku. ¹⁸² Že na tem mestu je treba poudariti, da naš ZKP, ki sicer ne priznava pasivne legitimacije tretjih oseb za odškodninski zahtevek, predvideva začasno zavarovanje tudi proti tretji osebi", ki ima stvari, ki so bile pridobljene s kaznivim dejanjem, ali ki je zaradi kaznivega dejanja prišla do premoženjske koristi" (čl. 114 ZKP/1976). V prvem primeru gre tako za direktno vključitev tretje osebe v postopek za to vrsto premoženjskopравниh zahtevka; v drugem primeru je ta vključitev posredna in pogojna glede na odnos med ukrepom odvzema premoženjske koristi in prisoditvijo odškodninskega zahtevka v smislu čl. 86 KZ SFRJ in čl. 501 ZKP/1967. ¹⁸³

Oblike zavarovanja so v obravnavanih sistemih ali urejene s predpisi pravnega oz. izvršilnega postopka ali pa jih določajo predpisi, ki veljajo za kazenski postopek.¹⁸⁴ V bistvu so vendar te oblike že tradicionalne in se dosti ne razločujejo; gre pač za to, da se prepreči obdolžencu oziroma drugemu zavezancu, da bi razpolagal s svojim premoženjem oziroma koristjo in predmeti, ki so pridobljeni s kaznivim dejanjem in tako onemogočil, da bi oškodovanec prišel do povračila. Praktičen pomen takšnega zavarovanja je seveda pričakovati le v primerih, ko ima obdolženec premoženje oz. stvari ali koristi, ki jih je pridobil s kaznivim dejanjem. Zato in gledano s tega zornega kota so gotovo primernejše tiste ureditve, ki omogočajo začasno zavarovanje čim prej na začetku kazenskega postopka ali celo pred njegovo uvedbo. S stališča obdolženca oziroma koga drugega, ki je pasivno legitimiran, pa je takšna ureditev vendarle problematična in je to najbrže tudi razlog, da včasih predvidevajo zavarovanje šele, ko je zahtevek priznan na prvi stopnji.¹⁸⁵ Takšno zavarovanje je seveda precejšen poseg v pravice tistega, ki ga zadene; zato je razumljiva zahteva, da mora biti zahtevek sam že bolj utemeljen kot je lahko v začetni fazi postopka in pred rešitvijo vprašanja, ali je podan temeljni pogoj zanj, kazenska odgovornost. Upoštevanje koristi oziroma interesov domnevnega zavezanca za povrnitev škode se seveda lahko izrazi tudi na drug način. Tako v nekaterih ureditvah predvidevajo, da se obdolženec lahko izogne neposrednemu posegu v njegove pravice z zavarovanjem tako, da položi oz. zagotovi varščino¹⁸⁶, v večini je priznana pravica do pritožbe vsaj v določeni meri¹⁸⁷; v drugih predvidevajo možnost, da mora upravičenec položiti oz. zagotoviti varščino za škodo, ki bi jo lahko povzročilo zavarovanje, ki se pokaže pozneje za neutemeljeno.¹⁸⁸ Ob tem je treba upoštevati za tiste ureditve, v katerih veljajo za začasno zavarovanje predpisi izvršilnega postopka, pač te predpise:, proučevanje in prikaz le teh pa že presega okvir tega sestavka.

Vse doslej povedano o začasnem zavarovanju oz. vnaprejšnji izvržbi velja seveda predvsem za tim. čiste odškodninske zahtevke. Če se zahtevnik nanaša samo na vrnitev stvari se to zavarovanje največkrat doseže s tem, da se stvar zaseže po določbah kazenskega postopka in obravnava predvsem kot dokazni predmet.¹⁸⁹ Samo, če obstaja spor o lastnini, ali lastnik sploh ni znan, če ni znan storilec kaznivega dejanja ali ta ni dosegljiv organom kazenskega pregona, so potrebničasni ukrepi, ki so navadno tudi določeni s kazneskoprocenimi predpisi.¹⁹⁰

Za razloček k odreditvi začasnega zavarovanja, ki se praviloma ravna po načelu dispozitivnosti, pa se to zavarovanje odpravi neglede na to, ali to zahteva kdo izmed prizadetih, torej po načelu oficialnosti. V posameznih ureditvah pa je vendarle različno določeno, kdaj se odpravi zavarovanje. Jugoslovanski ZKP o tem molči (razen v primeru zavarovanja proti tretji osebi, čl. 114 ZKP/1976, ki pa tudi ne rešuje vseh primerov)¹⁹¹ pa so zato o tem v doktrini deloma tudi različna mnenja. Soglasje (vsaj v glavnem) obstaja za primere, ko sodišče s pravnomočno odločbo napoti oškodovanca na pravdno pot, ker mu to nalaga zakon, (pri oprostilni, zavrnilni sodbi razen iz razloga nepristojnosti, ali ustavitvi kazenskega postopka), ali tako samo odloči glede na zbrano gradivo (pri obsodilni sodbi)¹⁹². Toda tudi v teh primerih velja, da lahko sodišče na obdolženčev predlog odpravi zavarovanje še pred pravnomočno končanim postopkom. Pri pravnomočni prisoditvi premoženjskopravnega zahtevka v kazenskem postopku pa se priporoča, da se veljavnost začasne odredbe podaljša tudi po pravnomočnosti, da bi upravičenec lahko zahteval izvržbo.¹⁹³ V drugih ureditvah je skrajni rok pravnomočnost odločbe kazenskega sodišča; pri tem pa je treba seveda tudi upoštevati razlike v siceršnjih pooblastilih kazenskega sodišča oziroma drugega pristojnega organa, ko odloča o

zahtevku. 194

2.1.6.5. Učinek sodbe kazenskega sodišča na pravdni postopek in obratno.

Izbrani naslov za ta del sestavka samo deloma izraža s tem zvezane probleme, ki so tako številni, da bi terjali samostojno obravnavo. Eno od osnovnih vprašanj je seveda, kakšen je učinek sodbe kazenskega sodišča na kasnejši pravdni postopek v ureditvah, ki poznajo možnost, da se oškodovanec napoti na pot pravde ali pa sploh ne dovoljujejo uveljavljati takšen zahtevek v kazenskem postopku. Tako vsaj je zastavil problem sestavljalca komentarja k tej temi za budimpeštanski kongres; kongres pa v svojih sklepih o teh vprašanjih molči in tudi že pred kongresom pripravljeni nov osnutek sklepov ni prevzel na pripravljenem kolokvijsu koncipiranega besedila. 195

Čeprav gre za dve povsem različni izhodišči, je vendar problem v obeh primerih isti, t.j. ali je kazenski postopek oz. sprejeta odločba obvezujoča za poznejši pravdni postopek.

Za angleško pravo, ki sicer ne pozna adhezijskega postopka in čeprav sedaj veljavno pravo deloma dovoljuje, da kazenski sodnik odloča tudi o določenih oblikah restitucije, je bila še do 1968 leta ločitev kazenske zadeve od civilne popolna; pogoj za uveljavljanje zahtevka v pravdi je bil končan postopek za obtožno kaznivo dejanja; v kazenskem postopku izvedeni dokazi pa niso imeli nobenega učinka in jih je bilo treba v pravnem postopku znova izvesti po pravilih civilnega postopka. 196

Podatek iz druge roke kaže na to, da velja načelo popolne neodvisnosti kazenskega in pravnega postopka tudi v zahodnonemškem, nizozemskem, portugalskem in grškem pravu.¹⁹⁷ Za večinsko lahko vendarle štejejo ureditve po katerih ima pravnomočna sodba kazenskega sodišča v načelu obvezno moč tudi za pravno sodišče, ko odloča o odškodninskem zahtevku; v posameznostih pa obstajajo določene razlike tako v posameznih ureditvah kot tudi v razlagi konkretnega pravnega režima.

Za francosko ureditev je vsekakor zanimivo, kljub temu da o tem vprašanju nima izrecne zakonske določbe¹⁹⁸ in je zato v doktrini o njem dosti kontroverznih stališč, da judikatura vendarle priznava obvezno moč obsodilni kazenski sodbi za poznejši pravdni postopek, kolikor gre za v sodbenem izreku ugotovljene okoliščine, ki se tičejo storitve dejanja ali za konstitutivne znake kaznivega dejanja (kot vzročnega za škodo) ali okoliščine, ki vplivajo na zakonsko odmero kazni (obteževalne, kvalifikatorne okoliščine). Pri oprostilni sodbi je treba upoštevati razlog iz katerega je bila izrečena; tudi vrsta sodne instance, ki sodi o kazenski zadevi ima določen vpliv.¹⁹⁹ Vsekakor sedanje stanje v judikaturi in zakonodaji ne štejejo za dokončno; dosti argumentirano pa se tudi predvideva, da prizadevanja za popolno avtonomijo dveh postopkov, predvsem pa za popolno neodvisnost civilnega sodnika ne morejo uspeti glede na prioriteto kazenskega sodstva, ki da je utemeljena in sledi iz narave zadev, ki jih ta obravnava, in ciljev, ki jih uresničuje.^{199 a}

Eden od razlogov za striktno stališče o vezanosti civilnega sodnika na kazensko sodbo je tudi, da se preprečijo različne (kontradiktorne) odločitve dveh sodišč istega sistema o isti stvari. Kljub temu pa ta razlog nima nobene teže v obrnjeni smeri tako, da kazenski sodnik ni vezan na morebitno prejšnjo sodno odločbo civilnega sodnika razen seveda v zvezi z načelom ne bis in idem.²⁰⁰

Pri natančnejši analizi prakse, ki se je razvijala skozi vse obdobje veljavnosti prvega modernega kazenskoprocesnega zakona ne samo v Franciji temveč tudi v deželah pod direktnim vplivom francoskega prava oz. njegovo veljavnostjo, bi se pokazalo, da so možne toge pa tudi bolj prožne razlage sicer striktno postavljenega pravila. Literatura o tem pa je skoraj nepregledna glede na veliko pozornost, ki jo posvečajo temu vprašanju in so v tem sestavku dane informacije le prikaz koncepcije v načelu. ²⁰¹

Med drugimi ureditvami romanskega kroga je zanimiva vsekakor italijanska že glede na to, da najdemo načelne določbe o obravnavanem vprašanju že v kazenskoprocesnem zakonu. Tako določa čl. 27 CPP I, da ima obsodilna sodba kazenskega sodišča obvezen učinek (kot pravnomočno razsojena zadeva) na pravdni postopek glede ugotovljenih dejanskih okoliščin, ki so logična in pravna predpostavka za odločbo, glede obstoja kaznivega dejanja in odgovornosti obsojenca, ravno tako pa tudi glede posledic, ki so bile ugotovljene v kazenski sodbi. ²⁰²

Kar zadeva oprostilno sodbo pa je mogoče iz čl. 25 CPP I izvajati enak učinek na poznejši pravdni postopek, če je sodba izdana, ker dejanje ne obstaja ali ga obdolženec ni storil oziroma, ker eno ali drugo ni dokazano, kakor tudi, če je obdolženec ravnal v izvrševanju kakšne dolžnosti ali pravice tako, da to izključuje kaznivost po čl. 51 CP I. ²⁰³ Tega učinka pa nima kazenska sodba za civilno odgovorno osebo, če ta ni bila vključena v kazenski postopek, vprašanje njene odgovornosti za povzročeno škodo ostane odprto (čl. 27/2 CPP I).

Glede drugih ureditev nam gradivo, ki je na voljo, ne daje dovolj podatkov za povsem precizno stališče; ²⁰⁴ ostane pa predvsem že izraženo mnenje, da v glavnem temelje na istih postavkah o prednosti kazenske sodbe pred civilno oziroma o vezanosti

civilnega sodnika na pravnomočno kazensko sodbo seveda v tistem delu in obsegu, v katerem je ta identična z vprašanjem, o katerem se odloča v pravnem postopku.

Posebej pa je treba še omeniti tiste ureditve, ki že poznajo možnost, da kazensko sodišče odloči o vprašanju odgovornosti samo glede temelja, konkretizacije vrste in višine povračila pa prepušča poznejšemu pravnemu postopku kot npr. v sovjetskem pravu oz. po avstrijski judikaturi (glej spredaj). Samo po sebi se razume, da je civilno sodišče vezano na odločitev kazenskega sodišča o tem vprašanju.²⁰⁶

Tudi takšen nepopolen primerjalnopравни pregled rešitev obravnavanega vprašanja v sodobnih tujih ureditvah, ki pa izhajajo iz istih vzorov kot jugoslovanska ureditev, dovoljuje zaključek, da so bolj utemeljena tista stališča v jugoslovanski doktrini, ki smo jim sledili na drugem mestu.²⁰⁷ Edina pozitivnopravna določba čl. 12/3 ZPP/1976, ki govori samo o vezanosti civilnega sodnika na obsodilno sodbo kazenskega sodišča, velja tudi kot izhodišče za presojo vprašanja o odnosu med drugimi sodbami kazenskega sodišča in sodbo civilnega sodišča.²⁰⁸ To pa seveda ne pomeni, da je veljavna ureditev povsem zadovoljiva in da je ne bi bilo treba spremeniti oz. dopolniti. To velja za navedeno določbo pravnega postopka, ki ni zadosti precizna, ravno tako pa za zakonsko praznino, ki zadeva učinek oprostilne in zavrnilne sodbe za poznejši pravni postopek. Pavšalna določba, ki zavezuje kazensko sodišče, da v primeru teh sodb (razen pri zavrnilni sodbi zaradi stvarne nepristojnosti - čl. 108/3 ZKP/1976) vprašanja ne rešuje; ravno tako ne zadošča po drugi strani določba o prejudicialnih vprašanjih v čl. 12/1,2 ZPP/1976, ki je že tako samo subsidiarne narave, izraža pa tudi, kar je sicer v naravi pooblastila za reševanje prejudicialnih vprašanj, da ima

rešitev takšnega vprašanja učinek samo med strankami ne pa tudi proti tretjim osebam; prav absolutni učinek kazenske sodbe na pravdno sodišče (če ne gre za prejudicialno vprašanje) pa se poudarja kot ena od značilnosti odločb kazenskega sodišča (Merle-Vouin, str. 733).

Za odnos v obratni smeri, t.j. za učinek civilne sodbe na kazensko zadevo, smo že ugotovili popolno avtonomnost kazenskega sodišča.

Toda tudi to stališče, ki je na splošno priznано v sodobnih procesnopравниh ureditvah v bistvu enotnega kontinentalnega tipa, ne razlagajo povsem enako največkrat zaradi nezadosti preciznega razločevanja med prejudicialnimi vprašanji in identičnimi vprašanji.²⁰⁹ Za jugoslovansko doktrino in deloma tudi prakso pa tudi glede prejudicialnih vprašanj ni enotnih stališč, prevladujejo vsekakor tista o popolni avtonomnosti kazenskega sodišča pri reševanju prejudicialnih vprašanj iz pristojnosti civilnega sodišča ali drugega organa.²¹⁰

Na začetku tega oddelka smo ugotovili, da budimpeštanski kongres ni sprejel sugestije pripravljalnega kolokvija tudi o tem vprašanju. Pred tem pa smo tudi opozorili na tisti del ustreznih sklepov, v katerem se priporoča takšna ureditev pooblastil kazenskega sodišča, da naj se to omeji samo na odločanje o temelju zahtevka. Kot je že povedano pa seveda to implicira vezanost vsakršnega drugega sodišča ali organa na takšno pravno-močno odločbo. Če abstrahirano (v tem priporočilu) nepotrebno omejitev kazenskega sodišča na odločanje samo o temelju zahtevka v primeru pozitivne rešitve tega vprašanja, bi se de lege ferenda tudi v našem pravu problem lahko rešil z dovoljitvijo ugotovitvene sodbe v sm. čl. 183 ZPP/1976, torej z neposredno uporabo določb pravnega postopka ali pa po vzorcu drugih ureditev ali

predlogov z ustrežno določbo v zakoniku o kazenskem postopku.

2.1.6.6. Veljavnost odločb tujih sodišč o odškodninskem zahtevku.

Vse bolj razširjen pravni promet v sodobnem svetu ne glede na državne meje in posebej naraščajoč pomen mednarodne pravne pomoči imata seveda svoje reperkusije tudi na obravnavano temo. Precej na splošno je ob določenih kvartelah priznana izvršljivost obsodilnih sodb civilnih sodišč tuje jurisdikcije in seveda tudi po jugoslovanskem civilnoprocesnem pravu.²¹¹ To pa ne velja tako na splošno glede odločb kazenskih sodišč o premoženjskopравnih zahtevkih. V tem smislu je zato tudi aktualno priporočilo budimpeštanskega kongresa (7. točka ustreznih sklepov), da naj veljajo za takšne odločbe enaka pravila kot veljajo sicer za odločbe civilnih sodišč.²¹² V bilateralnih konvencijah, ki so osnovni pravni viri a to vprašanje in ki jih je sklenila Jugoslavija, je pozitivno v istem smislu rešeno to vprašanje v konvenciji z Bolgarijo, ČSSR, Francijo, Madžarsko, DR Nemčijo, Poljsko, Romunijo in Sovjetsko zvezo.²¹³ V drugih primerih pač veljajo domači procesni predpisi, ki določajo pozitivne in negativne pogoje za priznanje tuje odločbe, med katerimi je tudi pomemben pogoj vzajemnosti. Tudi ta vprašanja bi terjala več prostora, vendar se tu omejimo samo na stališče v naši doktrini, da šteje odločba tujega kazenskega sodišča s katero se prisodi zahtevki v adhezijskem postopku kot sodba civilnega sodišča.²¹⁴ S tem stališčem se je treba strinjati tako glede priznanja takšne odločbe kot tudi glede njene izvršljivosti ob siceršnjih pogojih in postopku, ki je določen v enem kot drugem primeru.

Razvoj meddržavnega sodelovanja tudi na področju kazenskega pravosodja pa je prinesel še posebno izjemo od načela krajevne veljavnosti notranjega kazenskoprocesnega prava posamezne države⁸ oz. odpoved primarni jurisdikciji, ki bi po tem načelu pripadala določeni državi. Ob tem pa se lahko pojavi vprašanje varstva oškodovanca glede zavarovanja njegovega zahtevka oz. možnosti za uveljavljanje zahtevka v odstopljenem kazenskem postopku. Tudi ta vprašanja so že predmet multilateralnih in bilateralnih konvencij. Novi ZKP ima o tem tudi samostojne določbe. V čl. 522 je predvidena možnost, da se s privolitvijo tuje države odstopijo njej vsi kazenski spisi za kazenski pregon in sojenje tujca s stalnim bivališčem v tuji državi za kaznivo dejanje storjeno na ozemlju Jugoslavije. Če je s takim dejanjem povzročena škoda državljanu SFRJ, pa takšen odstop ni mogoč brez njegove privolitve "razen če je dano zavarovanje za uveljavitev njegovega premoženjskega zahtevka" (4. odst. iste določbe). Z zavarovanjem zahtevka je seveda mišljeno zavarovanje, ki sicer velja za zavarovanje po spredaj omenjenem čl. 112 ZKP/1976, njegove konkretne oblike pa so seveda omejene, največkrat bo to pač položitev ustreznega zneska kot varščine. V obrnjeni smeri, t.j., če gre za prevzem kazenske zadeve od tuje države, ki ga ureja čl. 523/ZKP/1976, pa je določeno, da v tuji državi priglašen premoženjski zahtevak šteje kot da je "podan pri pristojnem sodišču" (2. odst. iste določbe). Tudi v izročitvenem postopku (pri izročitvi tujca tuji državi) je določen kot nov pogoj, da je dano zavarovanje za škodo, ki je bila povzročena s kaznivim dejanjem storjenem proti državljanu SFRJ (čl. 525/1-5 ZKP/1976). V obeh primerih je zavarovanje zahtevka šele začasna rešitev zadeve, nadaljnja pravna pot, da pride do odločbe sodišča o samem zahtevku ne more biti drugačna kot je sicer predvidena po notranjem pravu države, katere sodišče sodi oz. po pravilih ki veljajo za izvršitev sodbe oz. odločbe tujega sodišča. Teoretičen pomen novih institucij je vsekakor večji kot njihova praktična uporabnost.

2.2. Ukrepi za varstvo obdolženca in pred zlorabami adhezijskega postopka

Za objektivno analizo določenega problema in za njegovo reševanje pa je nujen pogoj upoštevanje različnih interesov, ki so v igri. Že v uvodnih izvajanjih smo ugotovili, da ne velja enostranska ocena, da je bil v prizadevanjih za izboljšanje položaja obdolženca v kazenskem postopku povsem prezrt oškodovanec, trditev, ki se sicer dostikrat demagoško izkorišča kot argument zoper reformna prizadevanja glede položaja obdolženca v kazenskem postopku. In če se že govori o kultu obdolženca kot izrazu pretiravanj, in se to upravičeno odklanja, velja seveda isto tudi za kult žrtve kot drugo skrajnost. Iz tega razloga ne bo odveč^{ob} zaključku že tako še vedno elementarnega prikaza adhezijskega postopka spregovoriti o nekaterih vprašanjih obravnavane teme z zornega kota varstva obdolženca pa tudi mehanizmov, ki jih sproži oškodovančev zahtevki in implikacij, ki jih ima za funkcioniranje kazenskega pravosodja. Nekaj o tem je bilo že povedanega oziroma nakanega ob posameznih vprašanjih kot so vprašanje aktivne in pasivne legitimacije, procesnega režima za uveljavljanje zahtevka in položaja oškodovanca v kazenskem postopku.

V pregledani literaturi in deloma tudi v zakonskih virih se govori sicer neposredno tudi o možnostih zlorabe adhezijskega postopka oziroma civilne tožbe za druge namene kot jih ta postopek oziroma tožba po svoji naravi ali zakonodajni intenciji lahko imata. To velja zlasti za francosko literaturo, ki posveča temu vprašanju dosti pozornosti; tudi judikatura in pozitivno pravo sta, sicer zapoznelo kot se trdi, uveljavila deloma preventivne deloma represivne ukrepe zoper zlorabo civilne tožbe. Med motivi za takšne zlorabe navajajo težnjo izkoristiti civilno tožbo zato, da bi se lažje zbrali dokazi, da bi se zavlačeval civilni postopek, v katerem je domnevni oškodovanec

toženec (glede na čl. 4/2 CPP), pa tudi z namenom obrekovanja ali celo izsiljevanja. Za francosko pravo je problem toliko pomembnejši glede na učinek, ki ga ima tim. "constitution de partie civile" za kazenski postopek, oz. celo na možnost neposredne sprožitve kazenskega postopka oz. javne obtožbe v obliki neposredne obtožbe celo brez uveljavljanja zahtevka (tim. citation directe). Na podlagi judikature deloma pa z dopolnitvijo prejšnjih zakonskih sankcij zoper zlorabe predvideva veljavni CPP več ukrepov za preprečitev zlorab oziroma za njihovo represijo. Prvi takšen ukrep je v rokah javnega tožilca, ki lahko, če šteje oškodovančevo prijavo (plainte) za premalo utemeljeno ali neupravičeno, uvede postopek zoper neznanega storilca, v ovadbi navedeno osebo pa zasliši le kot pričo, razen če ta sama zahteva, da jo zasliši kot obdolženca (čl. 86 in 104 CPP). Ukrep naj bi zavaroval ovajeno osebo pred negativnimi posledicami uvedbe kazenskega postopka (predvsem za njen ugled); korektiv nekoliko dvorezne določbe, da se zasliši ovajeni le kot priča, pa je ravno čl. 104 CPP, ki prepušča presojo o tem ovajencu.

Kot neposredno sankcijo zoper zlorabo predvideva čl. 91 CPP pravico obdolženca, zoper katerega je bil postopek ustavljen (z odločbo imenovano ordonnance de non-lieu), da lahko pred kazenskim sodiščem uveljavlja svoj odškodninski zahtevek zoper ovaditelja za škodo, ki mu je bila povzročena z neupravičeno ovadbo; to je seveda pomembna izjema od splošnega načela, da se lahko pred kazenskim sodiščem uveljavlja samo škoda kot posledica kaznivega dejanja. In končno ostane ovajencu še možnost sprožiti kazenski postopek zoper ovaditelja zaradi krive ovadbe (denonciation calomnieuse po čl. 373 CP)²¹⁵, in seveda v tem postopku tudi uveljaviti svoj odškodninski zahtevek.

Določeno skrb za koristi neupravičeno obdolženega (po uradni dolžnosti) predvideva tudi italijanska ureditev z določbo, ki dovoljuje tudi javnemu tožilcu, da ugovarja zoper odškodninski zahtevek že v preiskavi ali na obravnavi (čl. 97 CPP I). Sankcije za neupravičeno

sporoženi kazenski postopek in v njem uveljavljeni zahtevek pa predvideva italijansko pravo najprej v primeru, če se postopek vodi na podlagi oškodovančevega predloga (tim.querrela) ²¹⁶, pa je ta bil ali ustavljen z odločbo preiskovalnega sodnika ali je bila izrečena oprostilna sodba. Poleg stroškov kazenskega postopka, ki zadenejo neposredno predlagatelja, se lahko ta obsodi, če je uveljavljal premoženjski zahtevek, če je podana zahteva, tudi na povračilo stroškov obdolžencu in ev. civilno odgovornemu, če je bila izdana takšna ustavitvena odločba oz. oprostilna sodba na podlagi do takrat znanih okoliščin; v vsakem primeru, ob grobi krivdi predlagatelja pa se lahko obsodi tudi na povračilo škode. Pri oprostilni sodbi v postopku za kazniva dejanja, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, pa gre varstvo še dalje, takšna sankcija je možna v vsakem primeru, seveda če oškodovani obdolženec zahteva povračilo stroškov in škode (čl. 382, 383 oz. 482 CPP I). ²¹⁷

V jugoslovanskem pravu najdemo sicer v novem ZKP določbo, ki nalaga sodišču dolžnost onemogočiti vsakršno zlorabo pravic, ki jih imajo udeleženci v postopku (čl. 14). Ta določba ima določen teoretičen pomen, njena praktična učinkovitost pa je seveda odvisna od konkretnih pooblastil za določene ukrepe, pa tudi sama zase ima predvsem procesno-političen pomen. Edina sankcija, ki bi prišla v poštev v zvezi z obravnavanim problemom, je naložitev plačila stroškov kazenskega postopka v primeru zavestno dane krive ovadbe (2. odst.čl. 99/ZKP/1976) in pa pri zasebni tožbi (3. odst. iste določbe). ²¹⁸

3. Sklepne ugotovitve in predlogi

3.1.

Sestavek, ki je bil napisan kot del raziskovalne naloge, katere namen je bil v glavnem vsaj deloma ugotoviti, kako se v praksi izkoriščajo možnosti, ki jih dajejo pozitivno pravne določbe žrtvi kaznivega dejanja, da pride do povrnitve povzročene škode, vendarle ni zajel vseh v empiričnem raziskovanju zajetih problemov. Omejil se je le na problem tim. adhezijskega postopka pa še pri tem ne pretendira na popolnost in izčrpnost, čeprav je po obsegu daleč presegel prvotni začrtani okvir za takšen prikaz. Temeljni piščev namen je bil pač s prikazom različnih sodobnih ureditev tega kompleksa vprašanj v primerjavi z jugoslovansko ureditvijo omogočiti nekoliko temeljitejši pregled stanja sodobne doktrine, zakonodaje in judikature, seveda z različno širino in poglobitvijo glede na vire, ki so bili na voljo/^{upoštevaje} in seveda tudi čas in druge subjektivne možnosti sestavljalca; končno pa je namen omogočiti oceno jugoslovanske ureditve in/^{spoznati} njeno raven v primerjavi s tujimi ureditvami.

V prikazu zato niso obsežene še druge možnosti, ki jih ima ali bi jih lahko imel oškodovanec za povrnitev škode, in ki se tudi uresničujejo v kazenskem postopku. Tako je ispuščeno razpravljanje o odvzemu premoženjske koristi, njegovem odnosu do uveljavljanja in prisoditve zahtevka v kazenskem postopku, institutu, ki je pravzaprav jugoslovanska posebnost in ni primerna za primerjalnopravno analizo; enake ne najdemo v tujih pravih, določene podobnosti pa ima le z institutom, ki ga pozna zahodnonemško pravo pod imenom "Verfall"²¹⁹ K problemu se bo pač treba povrniti ob drugi priložnosti, ker zasluži vso pozornost; ukrep je vse premalo izkoriščen, zdi se pa tu-

di zakonodajno (tudi po novih zakonih) ni še do kraja izdelan.^{219a}

Sestavek tudi ne obravnava izčrpnije drugih institutov materialnega prava, pri katerih je povrnitev škode, ki jo je treba seveda tudi ugotoviti v kazenskem postopku, ali poseben pogoj za uporabo instituta (pogojna obsodba, pogojni odpust), ali ima sicer kakšen vpliv na uporabo instituta pri odmeri kazni oz. izbiri kazenske sankcije. Ta vprašanja so bila sicer tudi predmet razprave na pripravljalnem kolokviju za budimpeštanski kongres in na samem kongresu, kjer pa sta bili bolj v ospredju vprašanja posebnih javnih skladov za povrnitev škode in pa adhezijskega postopka.²²⁰ Obe vprašanji sta seveda zelo primerni za primerjalno pravno obdelavo, terjali pa bi samostojni študiji.

3.2.

Kot že spredaj omenjeno (3.1.), je bil poglobitni namen tega sestavka prikazati problematiko adhezijskega postopka, kakor se kaže ob analizi nekaterih ureditev evropskega prostora in razprave in sklepov budimpeštanskega kongresa, ter ob tem oceniti jugoslovansko ureditev s stališča de lege lata in de lege ferenda.

Kot sklepna ugotovitev se najprej lahko sprejme ocena, da veljavna jugoslovanska ureditev (upoštevaje tudi novi zakon o kazenskem postopku) ne zaostaja za ureditvami drugih sodobnih sistemov, ustreza v glavnem tistim temeljnim standardom, ki jih je registriral budimpeštanski kongres, in pozna določene rešitve, ki jih je ta kongres priporočil, izhajajoč seveda iz posebnosti družbeno-političnega in gospodarskega sistema²²¹ naše družbe. To velja seveda glede pravne ureditve kot določene koncepcije o problemu in njegovem reševanju pa tudi njene konkretizacije v posameznih procesnih oblikah

in institutih. In če ugotovitve empiričnega raziskovanja kažejo na to, da takšen v bistvu primeren pravni režim ne deluje kot je treba to pomeni, da je treba vplivati na prakso, odstranjevati objektivne ovire in subjektivne pomanjkljivosti, zaradi katerih je stanje takšno kot je.²²²

Podatki primerjalne študije pa ob tem vendarle opozarjajo na ankete-
ra odprta vprašanja in določene pomanjkljivosti v pravni ureditvi,
na podlagi katerih je mogoče oblikovati tudi nekaj predlogov de lege
ferenda.

Drog državnih sodenecov (pasivno legitimiranih) za zahtevek bi bilo
pogoje razširiti tudi na druge civilne odgovorne osebe v tistih
1.

Za pomanjkljivo je šteti veljavno ureditev glede presoje pogojev za
aktivno legitimacijo in pravdno upravičenost tistega, ki uveljavlja
zahtevek v kazenskem postopku. Nobenega razloga namreč ni, da se ne
bi priznala pravica kazenskemu sodišču, da zavrže zahtevek, ker zah-
tevajoči domnevni upravičenec očitno ni aktivno legitimiran, ali ker
obstaja litispendenca ali celo ugovor že razsojene stvari, ali zahte-
vek nima nobene zveze s kaznivim dejanjem (niti posredne ne), ali
če je bila škoda že poravnana.

Takšno odločbo, ki bi morala biti seveda izpodbojna s pritožbo, bi
lahko izdalo sodišče po uradni dolžnosti ali na obdolženčev predlog;
to pa bi tudi terjalo dolžnost sodišča, da obdolženca obvesti o
vloženem zahtevku in mu da možnost, da se o njem izjavi.

2.

Priznanje statusa oškodovanca, povezano s pravico uveljavljati
premoženjskopravni zahtevek, pomeni priznanje položaja subjekta
(sui generis) ali celo stranke v kazenskem postopku in s tem

zvezane procesne pravice, za sodišča pa tudi procesne dolžnosti; zato bi bilo primerno predvideti posebno odločbo o tem priznanju, zoper katero bi imel tudi obdolženec pravico posebne pritožbe vsaj v okviru, ki ga predvideva čl. 112 ZKP/1976 v zvezi s sklepom o zavarovanju zahtevka.

3.

Krog možnih zavezancev (pasivno legitimiranih) za zahtevke bi bilo mogoče razširiti tudi na druge civilno odgovorne osebe v tistem obsegu, v katerem je to že upoštevano za zavarovanje zahtevka (čl. 114 ZKP/1976) ali v zvezi z odvzemom premoženjske koristi (čl. 85/KZ SFRJ); to velja tudi za osebe, za katere sicer obstaja odgovornost za ravnanje tretjih oseb, kolikor je njihovo ravnanje ali opustitev tudi vzročno za storjeno kaznivo dejanje. To posebej velja za škodo, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem mladoletnik, vsaj dokler velja pravilo, da se mladoletniku ne more naložiti (po oškodovančevi zahtevi) povračilo škode ob izrečenem vzgojnem ukrepu (čl. 486 ZKP/1976); to pravilo sicer že tako ne velja več absolutno glede na čl. 15 KZ RSI.

4.

Oškodovancu je treba zagotoviti primerno strokovno pravno pomoč pri uveljavljanju zahtevka in izvrševanju procesnih pravic v širšem obsegu kot je to predvideno. Misli se zlasti na postavljenega pravnega zastopnika, če oškodovanec nima sredstev za plačilo njegovih stroškov in nagrade ali iz kakšnega utemeljenega razloga ni sposoben sam uveljavljati zahtevka. Dopolnitev, ki jo uvaja čl. 65/2 ZKP/1976 za oškodovanca kot tožilca, je bila sicer potrebna, ne rešuje pa problema. Čeprav je sicer oškodovanec ex lege oproščen plačila

stroškov kazenskega postopka (razen v primerih čl. 99/ZKP/1976), s čemer pa niso obseženi stroški za pooblaščenca tudi kolikor štejejo za stroške kazenskega postopka (čl. 95/2 t.8 ZKP/1976), to še ne pomeni avtomatično uveljavitev ustreznih določb ZPP (čl. 172, 174 ZPP/1976), pač pa velja ZKP kot lex specialis. Dopolnitev ZKP v čl. 65/2 ima pred očmi le-ali vsaj pretežno družbeni interes, na katerem tudi temelji institut oškodovanca kot tožilca in njegov kriminalno političen smoter.

5.

Kar zadeva odločanje o zahtevku ob končanem kazenskem postopku se nakazujejo ustrezne dopolnitve v več smereh:

- 1) Predvideti bi bilo možnost tudi meritorne negativne odločbe kazenskega sodišča v tistih primerih, ko iz podatkov kazenskega postopka nedvomno izhaja, da tudi pravdno sodišče ne bi moglo sprejeti drugačne odločitve. To bi veljalo za primer oprostilne sodbe, ker dejanje sploh ni bilo storjeno, ali ga ni storil obdolženec, ali ker je izključena protipravnost, če je ta izključena tudi po določbah premoženjskega prava, ali ni dokazano, da ga je storil obtoženec. Pri zavrnilni sodbi bi bila takšna odločba primerna iz razlogov, ki so tudi materialno pravne narave kot sta n.pr. zastaranje in pravnomočno razsojena stvar, seveda zopet ob pogoju identitete okoliščin v kazenski in civilni zadevi. Takšna rešitev seveda implicira pravico do pritožbe zoper negativno meritorno odločbo.
- 2) Predvideti bi bilo treba možnost, da kazensko sodišče odloči samo o utemeljenosti zahtevka (načelno o obdolženčevi odgovornosti za škodo); odločanje o obsegu škode in morebitnih drugih spornih vprašanjih čisto premoženjsko pravne narave pa bi se prepustilo poznejšemu posebnemu (pravdnemu) postopku ob pogoju, ki sicer

velja za napotitev oškodovanca na pot pravde (2. odst. 103. člena ZKP/1976). Takšna delitev odločanja ni neznana v našem kazenskem postopku, velja že ves čas odkar obstaja ukrep odvzema premoženjske koristi organizaciji združenega dela oz. drugi organizaciji, ki je s kaznivim dejanjem obdolženca pridobila premoženjsko korist (čl. 503 ZKP/1976).

- 3) Napotitev oškodovanca na pot pravde ima sicer svoj raison se pa v praksi vse preveč na široko razlaga in uporablja. Stališče doktrine, da je takšna praksa napačna in nezakonita, kadar se v kazenskem postopku zbrani podatki za meritorno odločitev, na prakso nima nobenega učinka. Bolj učinkovito bi bilo predvideti pravico do pritožbe tudi oškodovancu s pooblastilom pritožbenemu sodišču, da na podlagi istega ugotovljenega dejanskega stanja lahko takšno odločbo spremeni ali vsaj razveljavi. Pravni interes oškodovanca sicer pri tem ni prizadet v neposrednem smislu, ker mu odločba ne jemlje pravnega varstva; njegov pravni interes pa je treba razumeti širše, t.j. da pride čimprej do izvršilnega naslova, to pa se lahko doseže prav v kazenskem postopku.

Če bi upoštevali predloge (spredaj k 1. in 2.), bi bilo treba tudi določbo 2. odst. 103. člena združiti z odločbo, ki ureja možne odločitve o zahtevku. Na mestu, kjer je sedaj in tako kot je oblikovana, samo utrjuje zavesten pa tudi nezavesten odpor zoper adhezijski postopek.

- 4) Prepoved spremeniti sodno odločbo, če je vložena pritožba samo v obtoženčevo korist (prepoved reformacije in peius, čl. 378 ZKP/1976), bi morala veljati tudi v kazenskem postopku. Razlaga sedanje ureditve, da ta prepoved ne velja za premoženjskopравни zahtevek, ki sicer ni tako sama po sebi razumljiva kot se zdi, jemlje obdolžencu pravno varstvo v nasprotju z načelom dvostopenjskega sojenja; toženeec v pravdi je po tej razlagi na boljšem, za to pa ni nobenega razloga.

6. 1. Tako je izhajalo na različni od francoske (romanske) različice. Tudi v francoskem inkvizitornem postopku se pristopi k prvi pravi-
Učinka pravnomočne sodbe kazenskega sodišča na poznejši pravdni po-
stopek veljavna ureditev ne ureja povsem nedvoumno pa tudi ne dosled-
no, ker rešuje to vprašanje samo glede obsodilne sodbe. Tu sta sicer
v igri dva nasprotujoča si interesa, enotnost pravosodja, ki izklju-
čuje možnost obstoja nasprotujočih si rešitev istih vprašanj, in
avtonomnost sodišča, ko odloča v konkretni zadevi. Večjo težo ima
prvi interes, zato bi morala izhajati pravna ureditev predvsem iz
tega.

Določba 3. odst. 12. člena ZPP/1976, ki bi spadala pravzaprav v kazen-
ski postopek ali tudi tja, je pomanjkljiva, ker uporablja izraze
(obstoj kaznivega dejanja oz. kazenska odgovornost), ki imajo povsem
določen pomen, ki se pa z razlago seveda lahko širi ali oži. Da je
temu tako, kažejo tudi deloma različna stališča v doktrini, predvsem
pa v judikaturi in neenako pravno varstvo upravičencev. Pravilnejša
bi bila ureditev, ki ne bi izhajala iz vrste sodbe, temveč iz narave
vprašanj, ki se rešujejo v postopku. Tako bi zajela vse vrste sodb,
učinek preje izrečene sodbe na poznejšo pa bi se urejal glede na
identiteto ali različnost vprašanj, ki se rešujejo; v prvem primeru
bi bila takšna sodba obvezna v drugem pa seveda ne.

Čeprav je treba upoštevati, da ima sodba kazenskega sodišča večjo
težo in poseben družbeni pomen, to ne pomeni, da bi moral biti kazen-
ski sodnik absolutno avtonomen v odnosu do odločbe pravnega sodnika.
Doktrina je sicer glede tega v glavnem našla zadovoljive rešitve, ko-
ristno pa bi bilo, če bi bilo to ustrezno zakonsko urejeno.

9. Glaser, s. 561

10. Haber, s. 321 in nastl.

10. Kober, 1975, s. 311 in nastl.; za ameriški sistem s monopolom javne
obtožbe glej: Passača 1963, s. 12, 39.

O p o m b e

1. Tako jo imenujemo za razliko od francoske (romanske) različice. Tudi v francoskem inkvizitornem postopku so priznali žrtvi pravico, da se pridruži kazenskemu postopku; trdi se, da civilna tožba (action civile, glej dalje) v tem postopku nikdar ni veljala za čisto civilno pravno ustanovo. Šele po revoluciji in predvsem po zakoniku o kazenski preiskavi (C.I.C.) je stopila dvojna narava civilne tožbe v ozadje ali kakor se trdi "action civile je tožba za povrnitev škode in njen namen ni represija". Glej Foyer, s. 320, 321.
2. Schafer jo vidi v instituciji tim. kompozicije zgodnjega germanškega prava; Schafer 1968a, s. 320; isti 1968b, s. 11. Za bolj realističen prikaz razvoja in razlogov za spremembe v pravnem položaju žrtve prim. McDonald 1976a, s. 651 in nasl. Za razvojni prikaz in primerjavo med arhaičnimi in sodobnimi primitivnimi družbami glej MacCormack, s. 69-85.
3. Schafer 1960, s. 8 povzema takšno oceno Pfenninger-ja iz l. 1934; Glej tudi Würtenberger, s. 193.
4. Kobe, 1964, s. 105 in nasl.; Farnsworth, s. VI, VII, 3-14
5. Obširnejše bo govora o action civile v nadaljevanju.
6. Izraz je prvi uporabil Eschenbach šele l. 1788. Glej Hippel, s. 271, ki označbo kritizira kot "neokusno in brez razlage nerazumljivo", namesto nje predlaga "Bussanspruch" ali "Schadensersatzklage"; Kobe 1977, s. 6, op. 11 in tam nav. lit.; Henkel, s. 80, 235, 481.
7. Mayer, s. 406 in nasl.; Varga, s. 6-21 posebej s. 15, 16.
8. Stefani-Levasseur, s. 131, 132, navajata primer, ko se tožba vloži pri kazenskem sodišču, ki bi sicer (kot civilno sodišče) ne bilo pristojno za odločanje o povrnitvi škode.
9. Glaser, s. 561
- 9a. Huber, s. 321 in nasl.
10. Kobe, 1975, s. 211 in nasl.; za ameriški sistem z monopolom javne obtožbe glej Damaška 1963, s. 12, 39.

- 10a. Za ameriško pravo je to ostalo do danes; v tej zvezi je vredno omembe, da so Američani kot okupatorska oblast na Japonskem po 2. svetovni vojni v letu 1945 odpravili po evropskem vzorcu uveljavljeni adhezijski postopek in uveljavili ameriški sistem; Hirano, s. 222, 223.
11. Henkel, s. 234, Hippel, s. 271, Kohlrausch-Lange, s. 407 (k § 188) in 457 (k § 231).
12. Henkel, s. 235, Hippel, s. 271
13. Henkel ibid. in 481, Amelunxen, s. 22, 23
14. Kern, 1954, s. 407-413, posebej o različnih mnenjih o pravni naravi "Busse" (ali je zasebna kazen, povračilo škode ali nekaj vmesnega) in o protislovnosti takratne ureditve. Pisec se je s tehtnimi argumenti pridružil stališčem, da je treba Busse odpraviti.
15. Kobe 1977, s. 4
16. Kobe 1977, s. 7. Na tem mestu sem posebej opozarjal na praktične posledice nasprotnega stališča, ki ali zanika obstoj razmerja med žrtvijo in povzročiteljem škode ali pa to razmerje kot konfliktno razmerje še zaostri.
17. Zinatullin, s. 79. Zanimivo je, da je bila za rešitev sprejeta šele leta 1958.
18. Zinatullin, s. 80
19. Na Marsigny-ja se sklicujejo kot na enega izmed predhodnikov italijanskih pozitivistov in njihovih stališč o tem vprašanju v zvezi z njegovo razpravo "Reparation civile en matière criminelle" iz l. 1947. Glej Van Honsté, s. 442, op. 31 in tam nav. delo Normandeau-ja, prevedeno v RKiK 1977/2, s. 133-135.
20. Vasiljević 1935, s. 107-111. Prim. še McDonald 1976b, s. 8; v tim. diversion programu (začasna prekinitev postopka za določen čas, ob določenih pogojih dobrega vedenja se postopek ustavi) celo predvideno, da brez privolitve žrtve vključitev obdolženca v ta program sploh ni mogoča, ta pa je lahko odvisna tudi od povrnitve škode. Zdi se kot oživitev Garofalove ideje, glej spodaj op. 21 in tekst.

21. Vidal-Magnol, s. 758. Za omenjeni kongres glej še Negley-Teeters s. 105; za pariški kongres 1895, ki je bil bolj "na liniji" pozitivistov, prav tam, s. 86, 87; Pisani, s. 190 in nasl.
22. Glej že nav. dela v op. 1 in 8 ter Savey-Casard, s. 320; Legal, s. 35-54.
23. Dolenc 1923, s. 5, 6; Dolenc 1932, s. 122-126
24. Kobe-Šelih, s. 307; Kobe 1977, s. 7, op. 21
25. Kobe-Šelih, s. 302, 303
26. Criminal Justice Act 1962; glej McClean, s. 3-5
27. Za posamezne ureditve v okviru evropskega kontinentalnega sistema in posebej za jugoslovansko ureditev je to očitno; za ameriški sistem pa je še bolj program, ki pa se postopoma tudi uveljavlja, glej McDonald 1976a, s. 669-673 in isti avtor 1976b passim, pisec poroča o različnih možnostih za žrtev, da vpliva na sprožitev postopka, na tim. plea bargaing (t.j. pogajanje z obtožencem, da bi priznal dejanje milejše kvalifikacije kot je pod obtožbo) in na sodno odločbo. Deloma gre za razpravljanja de lege ferenda, deloma pa tudi za prikaz obstoječe ureditve in prakse.
28. Vasiljević 1971, s. 198-200
29. Zinatullin, s. 15, 16
30. Njen vidnejši predstavnik Strogović piše o tem dosti bolj stvarno; Strogović, s. 139, 140
31. Grebing 1973b, s. 380; Poročevalca za NDR na tem kolokviju sicer ugotavljata, da je zakonik (StPO 1968) opustil konstrukcijo adhezijskega postopka kot je bila izražena še v prejšnjem zakoniku iz leta 1962; po novem postane zahtev, ki se uveljavlja v kazenskem postopku njegov del ne pa njegov privesek; Luther-Weber, s. 15
32. Gradivo samega kongresa piscu še ni na voljo; v tekstu izraženo mnenje temelji na osebnem vtisu kot udeležencu kongresa.

33. Kobe 1977, s. 3 in op. 1. Celoten prevod tega dela resolucije navaja Vodopivec 1977b, s. 244
34. Zinatullin, s. 12, 13; to stališče je tudi obveljalo v judikaturi (prav tam op. 11). V istem smislu tudi Komentar k beloruskemu ZKP (čl. 55, s. 76 k 1).
35. Glej v op. 34 omenjeni komentar, s. 74 (k čl. 54) in s. 76 (k čl. 55).
36. Verdier, 388-415; pisec obširno razpravlja o nasprotujočih si stališčih v judikaturi in doktrini, zavzema pa se za stališče v tekstu.
37. Foyer, s. 322, 33; za belgijsko prakso navaja Le Braas tudi francosko judikaturu, po kateri lahko tudi sam obtoženec zahteva odškodnino od soobtožencev, Le Braas I, s.146. Deloma drugače Stefani-Levasseur, s. 141.
- Za druge ureditve lahko iz dejstva, da štejejo škodo za civilno pravno kategorijo, sklepamo, da velja za rešitev tega vprašanja civilno pravo oziroma, da se oškodovancu daje pravica uveljavljati le škodo, ki mu je nastala v njegovih zakonitih koristih.
38. Zinatullin, s. 61.
- 38a. V jugoslovanski judikaturi je obveljalo stališče "nemo auditur turpitudine sua allegans"; tako je rečeno v odločbi VSH KŽ 2924/61, NZ 1962/1-4, s. 171): "V kazenskem postopku se ne more s premoženjsko pravnim zahtevkom uveljati to, kar je bilo dano za izvršitev kaznivega dejanja". Podobno pa konkretnije odločba VSH I KŽ 1944/73 (Pregled 1974/5, s. 54): "Oškodovancu kaznivega dejanja iz čl. 258 KZ ni bilo mogoče priznati premoženjsko pravni zahtevke glede na to, da je dal denar storilcu tega kaznivega dejanja zato, da bi mu ta preskrbel vozniško dovoljenje, torej za nedovoljen namen". Posebej zanimiva je odločba v pravnem postopku: "Poškodovanci, ki so za zdravljenje kupili človeško kri od drugih oseb, nimajo pravice zahtevati polno povrnitev izdatkov za kupljeno kri od osebe, ki je odgovorna za škodo zaradi povzročene poškodbe; zahtevajo lahko samo del izdatkov, ki ustrezajo stroškom dajalcev krvi v zvezi z dajatvijo" (VSSr GŽ 1738/76, PŽ 1977 (XXVI) št. 5. s. 77).

39. Tako za francosko pravo Stefani-Levasseur, s. 130. Za razliko k "dommage interets", ki obsega povrnitev škode v pravem pomenu besede in povrnitev stroškov kazenskega postopka, gre pri restituciji za to, da se odpravi stanje, ki je nastalo s kaznivim dejanjem.
40. Zinatullin, s. 28 in nasl. in 50 in nasl.
41. Zinatullin prav tam, posebej s. 44-50
42. Stefani-Levasseur, s. 130, 131 in op. 1.
43. ibid.
44. Griew, s. 145-162; glede uporabe v praksi McLean, s. 5, 6
45. Griew, s. 146
46. Stefani-Levasseur, s. 131-134
47. Zinatullin passim, posebej s. 11, 50, 53
48. Carić, s. 82-89; Ačimović, s. 627-636; Kobe-Šelih, s. 294 in nasl.
49. Schafer 1960, s. 101-108 (prvič); v celoti prevzeto tudi v referat za kongres, Schafer 1973, s. 112-116.
50. Tu deloma tudi moti precej samovoljno izbrana terminologija. Schafer uporablja izraz "restitution" za primer, ko obdolženec sam povrne škodo, izraz "compensation" pa, če država deloma povrne škodo ali sicer pokaže skrb za koristi žrtve.
51. Schafer, 1973, s. 116-119. Drugače razlaga deloma tudi protislovna razmišljanja Schaferja Vodopivčeva; Vodopivec 1977a, s. 87
52. Vodopivec 1977a, s. 87
- 52a. Vodopivec 1977a, s. 87 in ista 1977b, s. 255
53. ibid. Ideje o dekriminalizaciji nekaterih kaznivih dejanj in razmerij, ki nastanejo iz določenega posega v pravice drugega spremeniti v civilnopravna razmerja, pa imajo svoje opravičilo drugje. Gre za umik kazenske represije, kakršna še obstaja tam in v primerih, ko gre v bistvu za čista civilnopravna razmerja.
54. Izraz sicer ne ustreza za vse primere zlasti pa, če upoštevamo razločevanje med restitucijo in kompenzacijo z njegovimi posledicami

za pravno pot in načela za reševanje obveznosti povrniti škodo. V širšem smislu pa izraz ustreza civilistični doktrini, ki uporablja generična pojma škoda in odškodnina; Cigoj, s. 86-89 in 398 in nasl.

55. V tem smislu tudi sklep kongresa v Budimpešti. T.l. pod II resolucije, gl. op. 33 spredaj.
56. Tako Ryolo izrecno za italijansko ureditev; Ryolo, s. 215
57. Stefani-Levasseur, s. 185; Merle-Vitu, s. 303; Le Braas I, s.148, 149
58. Le Braas I, s. 149
59. Merle-Vitu, s. 305; to je vsekakor restriktivna razlaga nav. čl. 5 C.P.P.
- 59a. Peters, s. 516; Kohlrausch-Lange, s. 457
- 59b. V jugoslovanski ureditvi pravzaprav načelo "electa una via" ne velja, opcijska pravica je priznana do tiste faze postopka, do katere upravičenec lahko še daje končne predloge. Velja pa seveda litispendenca in "oškodovanec, ki uveljavlja svoj zahtevek v pravnem postopku, ne more tega hkrati uveljavljati v kazenskem postopku in vice versa razen, če v enem postopku svoj zahtevek umakne". (Vasiljević, 1971, s. 210 Zobec, s. 168, k čl. 98 ZKP/1967). Velja tudi "ne bis in idem" (Glej ZSO 1963 (VIII) zv. 2, s.21-22 (VSJ Kz 54/63); glede veljavnosti načela "electa una via" drugače Zlatarić, s. 537.
60. Stefani-Levasseur, s. 133, 134; Merle-Vitu, s. 302, 303. Na drugi strani pa velja po francoskem pravu izključna pristojnost kazenskega sodišča, če je tako določeno z zakonom. Merle-Vitu (ibid.) navajata zakon o tisku (1883. l.), ki to predpisuje za škodo povzročeno s kaznivim dejanjem krive obdolžitve zoper določene osebe, nosilce javnih funkcij.
61. Peters, s. 515; glej tudi § 403 StPO /1975.
62. O morebitni odločitvi, da se zahtevek zavrže (zaradi neupravičenosti prijavitelja, zamude roka ipd.), glej dalje pod 2.1.3.

63. Merle-Vitu, s. 312, 313. Prav tam glede obličnosti za tim. citation directe, s katero oškodovanec sam sproži kazenski postopek. Glej tudi Stefani-Levasseur, s. 407; Le Braas I, s. 153
64. V tem smislu francosko kasacijsko sodišče; Merle-Vitu, s. 312, 313 op. 1 (s. 313).
- 64a. Merle-Vitu, s. 314, 315 in fine. Za takšno ureditev se zavzema Le Braas (glede na čl. 63 C.I.C. in judikaturu) ter šteje sporočilo javnemu tožilcu za čisto formalnost. Le Braas I, s. 183, 184.
65. Zinatullin, s. 60, 61 (čl. 54 ZKP R); posebna odločba je predvidena tudi za priznanje določene osebe kot oškodovanca (čl. 53, ZKP R).
66. V srbohrvatskem prevodu je to prevedeno z zvezo "dokazni postopak", kar pa je sprejemljivo le ob razlagi obeh prevajalcev ob čl. 21 istega zakonika (s. 10, op. 4 prevoda).
67. Zinatullin, s. 59; pisec vendar navaja glede na prakso pri nekaterih sodiščih tatarske ASSR, da je največ zahtevkov prijavljenih ob uvedbi kazenskega postopka.
68. §§ 403, 404 StPO/1975; Peters, s. 515, Amelunxen, s. 22
69. Luther-Weber, s. 14
70. Ružek, s. 278-280
- 70a. Glej gradivo za kolokvij v Freiburgu, passim.
71. Za avstrijsko pravo še posebej opozarjajo, da je zveza s kaznivim dejanjem lahko tudi samo posredna, ne zadostuje pa, če temelji samo na kršitvi pogodbene obveznosti, pa čeprav je te pomembna za kazensko zadevo; Lohsing-Serrini, s. 168
72. Bayer 1968, s. 114; pisec pravilno ugotavlja, da je po jugoslovan- skem pravu pojem oškodovanca v kazenskoprocenem pomenu širši kot pojem oškodovanca v civilnopracnem pomenu.
73. Stefani-Levassuer, s. 135, 139
74. Losing-Serrini, s. 167
- 74a. Peters, s. 515; Kern-Roxin, s. 323
75. Tako Zinatullin, s. 54, 55

76. Luther-Weber, s. 15
77. Nagy-Cseka, s. 183, 184
78. Ružek, s. 279
79. Cieślak-Murzynowski, s. 246, 251
80. Ranieri, s. 146, 151, 159
81. Stefani-Levasseur, s. 135, 145, op. 5. Francoska judikatura vendarle ^vnačelu ne priznava pravice do zahtevka cesionarju celotistemu regresnemu upravičencu, ki ga štejejo "le tiersa subroge"; t.i. tisti cesionar, ki je cedentu plačal vrednost njegovega zahtevka. Stefani-Levasseur, s. 159, 160 glej še Legal, s. 50, 51; drugače belgijsko pravo, glej Jeurissen, s 47.
82. Stefani-Levasseur, s. 142
83. Npr. trgovcev s sadjem in zelenjavo, Stefani-Levasseur, s. 143
84. Vasiljević 1971, s. 207, 208, Kobe-Šelih, s. 306, Zobec I. s. 168
- 84a. Vasiljević (1977, s. 130, 131) trdi, sklicujoč se na tri odločbe rep. vrhovnih sodišč (Kž 989/65 VS Sl. in Kž 2259/69 VS H in Kž 476/70 VS BiH), da je enotna praksa sodišč, ki ne priznavajo zavedom za socialno zavarovanje, da bi v kazenskem postopku uveljavljali regresni zahtevek; tega ne morejo uveljavljati niti v pravnem postopku preden ni s pravnomočno obsodilno sodbo ugotovljeno, da je obdolženec storil kaznivo dejanje.
85. Zinatullin, s. 55, 56. Pisec v tej zvezi posebej opozarja na čl. 40 Temeljev za kazenski postopek, po kateri ima tudi prokuror pravico uveljavljati zahtevek, če to terja varstvo državnih koristi; tako tudi čl. 29 ZKP R.
86. Nagy-Cseka, s. 185; Ružek, s. 279; Cieślak-Murzynowski, s. 248; Luther-Weber, s. 13
87. Bayer 1950, s. 305
88. Vasiljević 1957, s. 112-114 (k čl. 97)
89. Vasiljević, 1964, s. 196, 197
90. Vasiljević, 1971, s. 208, Kobe-Šelih, s. 307

91. Glej Vasiljević 1977, s. 124 (k čl. 104/2) in s. 135, 136 (k čl. 105/4); glej čl. 2. 10. in 16. zakona o družbenem pravobranilcu samoupravljanja, Ur.l. SFRJ 36/75 in čl. 2, 3. in 6. zakona o javnem pravobranilstvu, Ur.l. SRS 1976.
92. Strokovni sindikat obsega poleg pojma sindikata v ustaljeni rabi tudi poklicne organizacije organizacije delodajalcev kot so poslovna združenja; Stefani-Levasseur, s. 148
93. Stefani-Levasseur, s. 148, 149
94. Stefani-Levasseur, s. 149-153
95. Podrobneje o tem glej Stefani-Levasseur, s. 153, 158 in tam nav. judikaturu.
96. T.3 k II resolucije (Vodopivec 1977b, s. 245). V osnutku resolucije, ki je bil sprejet na pripravljalnem kolokviiju, je bila formulacija nekoliko drugačna (glede na razpravo na tem kolokviiju, op.P.K.); izraženo je bilo samo, da ostane to vprašanje odprto (kontroverzno); gradivo kolokviija, s. 390
97. Kobe 1977, s. 7
98. Pisani, s. 201; določbo v praksi zelo redko uporabljajo; glej tudi op. 29 prav tam.
99. Pisani, s. 192
100. Zinatullin, s. 79 in nasl.
101. Luther-Weber, s. 14; Ružek, s. 279; Nagy-Cseka, s.185; Ciešlak-Murzynowski, s. 249; Kahane, s. 259
102. Nagy-Cseka, ibid.
103. Kobe, 1977, s. 7. Za protiutež sporni takšni upravičenosti javnega tožilca pa lahko štejeemo upravičenost v obratni smeri t.j. da lahko ugovarja oškodovančevi zahtevi. V italijanskem pravu je to izrecno določeno (gl. op. 80 spr.) v drugih sistemih pa je to možno praeter legem. To velja tudi za naše pravo.
- 103a. Tako Schafer in Christie, glej Vodopivec, spredaj op. s. 52.
104. Mišljeno je načelo oportunitete za sprožitev kazenskega postopka, ker za izvedbo postopka velja načelo legalitete. Merle-Vitu, s. 280-285.

105. Damaška 1963, s. 37, 38; pisec opozarja na razlike med načelom oportunitete v pomenu, ki ga ima v evropskem kontinentalnem sistemu, in načelom diskrecije v ameriškem pravu.
106. Henkel, s. 353
107. Nova določba je imela morda za vzor že znane podobne instrumente v francoskem in belgijskem pravu (tim. transaction), ko javni tožilec v posebej določenih primerih lahko odstopi od pregona, če obdolženec izpolni posebne pogoje; Stefani-Levasseur, s. 96, Le Braas, I. s. 129-134, Jeurissen, s. 56. Del nemške doktrine to kritizira kot "komercializacijo kaznovalne politike"; Kern-Roxin, s. 62, 63. Glej tudi § 56 in §§ 56a-g StGB 1975
108. Označba "zavezanec" pravzaprav ne ustreza; po terminologiji pravnega postopka bi bil to "toženec" materialno pravno pa "odškodninsko odgovorna oseba".
109. Zobec I, s. 173 (k čl. 103 pod 3.); Vasiljević 1957, s. 118, k čl. 102). Za čl. 109 ZKP/1976, ki tu ne spreminja ničesar Vasiljević 1977, s. 140, 141
110. Zobec I, s. 179 (k čl. 108 ZKP/1967); Vasiljević 1977, s. 145
111. Predvojni kazenski postopek (ZSKP/1929) je tudi za tim. mlajše mladoletnike (od 14 - 17 let), za katere je bil praviloma predviden samo vzgojni ukrep (§§ 27, 28 KZ/1929), določal, da se lahko odloči tudi o premoženjskopravnem zahtevku v kazenskem postopku razen, če bi se zaradi tega ta postopek zavlekel (6. odst. § 441).
112. Juhart in sod., s. 234-244
113. Zakon o kazenskem postopku 1976 in Juhart in sod. s. 248-252
114. Pregled 1972/1, s. 52
- 114a. Odločba Kž 681/71, Pregled 1972/1, s. 51; Kobe-Šelih, s. 308 op. 49
115. Odločba VS APV Kž 459/1960, Glasnik APV 1960/8
116. Code de procédure pénale 1972/73, s. 5 op. 2; odločba je iz l. 1936. Z odločbo iz l. 1965 pa je bilo sprejeto stališče, da ostane apelacijsko sodišče pristojno, če je obdolženec umrl po

razveljavitvi sodbe vendar preden je bila zadeva vrnjena v ponovno obravnavo (ibid). Glej tudi Stefani-Levasseur, s. 166, 167. Vse povedano velja v postopku o kaznivih dejanjih, ki so bila kvalificirana kot prestopki (tim. matière correctionnelle).

117. Po francoski terminologiji "la personne civilement responsable" (čl. 497 C.P.P.), po italijanski terminologiji "il responsabile civile per il fatto dell'imputato" (čl. 107 in nasl. CPP I), po ruski "graždanski otvetčik" (čl. 55 ZKP R).

117a. Stefani-Levasser, s. 167, 169; Merle-Vitu, s. 109-114 posebej glede izključitve kroga oseb po čl. 1384 CC, s. 112

118. Stefani-Levasseur, s. 171-174; Merle-Vitu, ibid.

119. Il codice penale italiano 1969, s. 138, 139

120. Ranieri, s. 241, op. 2; norme civilnega prava (v čl. 185 CP) pomenijo "leggi extrapenaali".

121. ibid.

122. ibid.

122a. Ranieri s. 243. Francoska judikatura priznava, sklicujoč se na čl. 388 in 531 C.P.P., takšno stransko intervencijo; Stefani - - Levasseur, s. 170.

123. Čeljcov, s. 117

124. Komentar beloruskega ZKP, s. 79, 80 (k. čl. 57). Tu je omenjena tudi omejitev odgovornosti državnih podjetij samo na škodo, ki je nastala v zvezi z administrativnim poslovanjem odgovornih oseb.

125. To velja za zadeve, za katere se vodi preiskava (čl. 138 ZKP R), v poizvedbah je postopek enostavnejši (čl. 120 ZKP R).

126. Kobe 1977, s. 7; Damaška 1975, s. 713-741; ob koncu članka (s. 741) postavljeno vprašanje (kot odprto) bi lahko izrazili v obliki hipoteze, da kazensko procesne sisteme bolj oblikuje družbeno ekonomska struktura družbe kot pa njena politična organizacija.

127. Takšen zaključek sledi iz dejstva, da za legitimacijo ni podlaga niti odgovornost iz civilnega delikta, ker tega v tem primeru ni; Merle-Vitu, s. 110
128. Vasiljević 1971, s. 186, 187 in Vasiljević 1977, s. 130 k 22
129. Kobe-Šelih, s. 301; van Bemmelen, s. 358-360
130. Za kritiko omenjene posebnosti francoskega prava glej Merle-Vitu, s. 110 in op. 127 spredaj.
131. Merle-Vitu s. 113
132. V nemški terminologiji je to izrecno označeno z izrazom "Nebenkläger" (stranski tožilec); Henkel, s. 242, 243 Peters, s. 510-514. Od tu ga je v slovensko terminologijo prenesel Munda, vendar analogija ni čista; Munda I, s. 191
133. Kern-Roxin, s. 321; "stranski tožilec" ima enake pravice kot zasebni tožilec vendar je lahko zaslišan kot prvič, drugače Henkel, s. 254
134. Drugi del priporočila, ki se tiče oškodovančeve pravice do pritožbe zoper sodbo, je bolj problematičen; glej dalje.
135. Odločba VSH KŽ 1855/71, Pregled 1972/1, s. 51-52
136. To velja za obdobje po 1.1. 1968 (ZKP/1967) še posebej pa po novem zakonu (ZKP/1976). V konkretnem primeru pa je bilo sprejeto stališče, da je treba odločiti o zahtevi za zavarovanje zahtevka (po čl. 106/1 ZKP/1967), ki je bila vložena potem, ko so bila opravljena nujna preiskovalna dejanja, Pregled 1972/1, s 52 (Okrožno sodišče Osijek Kv 305/72).
Za sovjetsko ureditev glej Zinatullin, s. 52-54, 60, za francosko, Stefani-Levasseur, s. 190-193, za ČSSR, Ružek, s. 279
137. Glej npr. čl. 96 CPP I (tim. patrocínio gratuito); za Poljsko Cieślak-Murzynowski, s. 248
138. Iz jugoslovanske prakse je zanimiva odločba, ki pravilno opozarja, da za priznanje zahtevka ne zadostuje, če je oškodovanec kot priče izpovedal o škodi in čeprav je obdolženec to potrdil; potrebna je izrecna oškodovančeva izjava, da uveljavlja zahtevek, obdolženec pa mora biti o tej zahtevi zaslišan, odločba VSH I KŽ 1748/73 (25.X.1973). Za avstrijsko ureditev in prakso glej Lohsing+Serrini,

- s. 168. Judikatura dovoljuje, da upravičenec uveljavlja samo zahtevek v temelju oziroma zahteva samo ugotovitveno sodbo, ni treba, da navede znesek niti na glavni obravnavi ne. Zastopa se tudi stališče, da lahko upravičenec omeji svoj zahtevek samo na to, da se ugotovi krivda glede na to, da ima sodba kazenskega sodišča prejudicialen učinek za kasnejši pravdni postopek. V kazenski sodbi v tem primeru niti ni potrebna posebna ugotovitev odgovornosti za povrnitev škode (ibid. in op. 5). Takšna razlaga bi bila mogoča tudi glede na naše pravo.
139. Tako npr. v francoskem, belgijskem in italijanskem pravu (*partie civile, parte civile*). V drugih ureditvah se upravičenec ne oménja kot stranka, čeprav ta pojem uporabljajo, velja le za tožilca in obdolženca. Tako npr. v avstrijskem pravu (Lohsing-Serrini, s. 154). Po jugoslovanskem pravu in doktrini o tem ni dvoma.
140. Za doktrino v ČSSR Ružek, s. 280-282. V sovjetski teoriji uporabljajo izraz stranka (*storona*) vendar le za tožilca in obdolženca, v zakonodaji pojem stranke ne obstaja; Poljanskij, s. 100; Strogović (s. 84, 85) šteje med stranke oškodovanca s civilnim zahtevkom in civilno odgovorno osebo.
- Izraza stranka ne pozna nemška zakonodaja (StPO 1877), velik del doktrine pa ga odklanja kot odklanja koncepcijo o kazenskem postopku kot sporu strank; vidnejši predstavnik te doktrine je E. Schmidt (s. 41 k 60); enako Henkel, s. 242.
141. Kar zadeva upravičenca kot pasivno dokazno sredstvo oziroma nosilca stvarnih dokazov, velja to na splošno v obravnavanih sistemih. Problematična pa je kumulacija procesne funkcije stranke oziroma subjekta kazenskega postopka in upravičenca kot aktivnega dokaznega sredstva. Po francoskem in belgijskem pravu upravičenec ne more biti zaslišan kot priča (Grebings 1973a, s. 346, Le Braas II. s. 544); za zahodnonemško pravo in doktrino je to sporno; prevladuje stališče, da prepoved velja, če se je oškodovanec pridružil postopku kot stranski tožilec ali sicer nastopa kot tožilec, Henkel, s. 244 in 254/V.
142. Kobe 1968, s. 92 in tam nav. literatura. Izčrpneje o tem Kern, s. 51 in nasl. in tam nav. delo, Hermann-a. Kljub nekaterim posebnostim zahodno nemškega procesnega prava so predlogi de lege ferenda v marsičem tudi primerni za našo ureditev.

143. Tim. Schuldinterlokut v nemškem izrazoslovju (Roxin, s. 65 op. 11), ki ga pa praksa zavrača.
144. Amelunxen, s. 24, 25. Pisec prikazuje in pozitivno ocenjuje bistveno vsebino zakonodajnega predloga pred parlamentom (Bundestag) v letu 1971 kot del obširnejšega predosnutka zakona o pomoči žrtvam kaznivega dejanja. Predlog se zavzema za odpravo prepovedi odločati samo o temelju zahtevka (§ 406/1, 2. st. StPO), za možnost uveljavljati zahtevek tudi proti tretjim (civilno soodgovornim vključno zavarovalnico), predlaga drugačno določitev stvarne pristojnosti kazenskega sodišča in dovolitev pritožbe vsaj zoper odločbo sodišča, da o zahtevku ne bo razpravljalo, ker bi se s tem preveč zavlekel postopek.
- Glej tudi priporočilo v sklepih budimpeštanskega kongresa po II t. 5. in izvajanja pod 2.1.6. dalje.
145. Glej za nemško pravo Roxin, s. 67, 68; za francosko pravo Merle-Vitu, s. 129, 163 in nasl. (o priznanju) in čl. 428 C.P.P.; za italijansko pravo Ranieri, s. 275-278, za belgijsko Le Braas II, s. 539-545, za avstrijsko, Lohsing-Serrini, s. 320-323; za sovjetsko ureditev Strogovič, s. 76-78, 159 in nasl., 307-311.
146. Glej spredaj nav. odločbo VSH Kž 1748/73 (op. 138)
147. Kobe-Šelih, s. 311 op. 63, Vasiljević 1971, s. 212
148. Izraz "formalna odločba" sicer uporabljamo glede na izrazislovje v jugoslovanski doktrini v tem sestavku pa ima vendar širši pomen; obsega tudi pozitivne odločbe in ne samo tim. absolutio ab instancia.
149. Pogojno glede na prepletanje formalnopравnih in materialno pravnih elementov zahtevka oziroma tu obravnavanih pravnih institutov.
150. Odločba VSJ Kz 103/57, ZSO(XII) zv. 3. št. 300; v rednem postopku je bila zavrnjena zahteva za nadomestilo za duševne bolečine, ki jo je vložil brat smrtno ponesrečene žrtve, z obrazložitvijo, da mu to glede na sorodstveno razmerje ne pripada; šlo je torej za vprašanje pravnega temelja in s tem zvezane aktivne legitimacije. Glej Vasiljević 1977, s. 134 k 3.

151. Vasiljević 1971, s. 211; Kobe-Šelih, s. 307; Zobec tega problema ne obravnava, zdi se pa da sledi omenjenemu (op. 150) judikatu (Zobec I, s. 172 k čl. 102 ZKP/1967).
152. Kobe-Šelih ibid. Izrecno je izključena pritožba zoper sklep, s katerim se izreče, da zahtevk ni dovoljen, po zahodnonemškem pravu (§§ 405 in 406a StPO/1975).
153. V nemški doktrini so predlogi de lege ferenda, da bi bilo treba priznati pravico do pritožbe zoper takden sklep ali sodbo; Amelunxen, s. 25.
154. Zobec I, s. 169, 170 (k čl. 100 ZKP/1967); pisec pravilno posebej opozarja na razloček med umikom ali odpovedjo zahtevka v procesnem smislu in odpovedjo od zahtevka samega. Glej tudi Vasiljević 1977, s. 129 k 14
155. Seveda, če so izpolnjeni pogoji za meritorno odločitev (glej dalje) arg.a. contrario velja, da pri oprostilni sodbi načeloma ni mogoča pozitivna meritorna odločitev o zahtevku. Glej Grebing 1973a, s. 347.
- 155a. Tim. "la decision d'acquittement" za razliko k "la decision de relaxe"; druga označba velja za oprostilno sodbo v postopku brez sodelovanja porotnikov; Stefani-Levasseur, s. 586; glej še Merle-Vitu, s. 625
156. Stefani-Levasseur, s. 587, 588
157. Stefani-Levasseur, s. 589-591
158. Sem štejejo tudi še nekatere druge ureditve; tu obravnavamo dva tipična predstavnika takšne ureditve. Po francoskem pravu je možno, da se kazenski sodnik izreče za nepristojnega (pri oprostilni sodbi) odločati o zahtevku; oškodovancu je s tem odprta druga pravna pot; Stefani-Levasseur, s. 587.
159. Vasiljević 1971, s. 115 in Vasiljević 1977, s. 138. Posebej o možnostih za pritožbo zoper odločbo, s katero se oškodovanec napoti na pravno pot, glej Vasiljević 1977, s. 139 k 12; Zlatarić, s. 538, 539.

- V poljski ureditvi kumulacija pritožb ne moti, vendar se upošteva oškodovančeva pritožba le, če se je pritožil tožilec ali obdolženec, Cieślak-Murzynowski, s. 250. V ureditvi ČSSR je predvidena tudi samostojna oškodovančeva pritožba (§§ 246, 247, 258 ZKP ČSSR 1965).
160. Tako izrecno Cieślak-Murzynowski, s. 251
161. Zinatullin, s. 80; Nagy-Cseka, s. 186
162. Prim. čl. 310 ZKP R in čl. 312 ZKP BR, Zinatullin, s. 71-79, Luther-Weber, s. 16. Po francoskem pravu je ob določenih pogojih dovoljena tim. "provision"; Stefani-Levasseur, s. 595.
163. V 5. točki sklepov pod II (glej spredaj op. 33) je rečeno, da naj se "adhezijski postopek sploh omeji na vprašanje o temelju zahtevka, o višini pa naj bi se odločalo ali v pravnem postopku ali v nadaljevanju kazenskega postopka."
164. Munda I, s. 213; odločba VSH (NZ 1956, s. 131) in odločba istega sodišča Kž 2425/61 (NZ 1961, s. 548).
165. V drugi odločbi (op. 164) je vrhovno sodišče kot pritožbeno sodišče razveljavilo oziroma odpravilo izrek sodbe, s katerim je sodišče 1. stopnje neupravičeno prisodilo zahtevke, iz obrazložitve pa se vidi pravni pouk o pravilni pravni poti, za uveljavljanje konkretnega zahtevka (na plačilo davka na dohodek, op. P.K.); za francosko ureditev gl. Stefani-Levasseur, (op. 158 spredaj).
166. Po čl. 310 ZKP R lahko kazensko sodišče v obsodilni sodbi odloči samo o temelju zahtevka, določitev višine pa prepusti prednemu sodišču; pri oprostilni sodbi izrečeni iz razloga, ker niso podani elementi kaznivega dejanja, lahko sodišče "ostavlja zahtev nerazmotren" (prevod iz zbirke).
167. Ružek, s. 283 (§§ 246, 247 ZKP ČSSR)
168. Za takšno ga označuje tudi že navedeni del sklepov kongresa v Budimpešti (t. 5 k II sklepov; gl. op. 33 spredaj).
169. Glej Zobec I. s. 165, 166, 172. Za poljsko ureditev gl. Cieślak-Murzynowski, s. 250, 251

170. Sodba Kz 86/63 (PŽ 1963/6, s. 71, 72); odločba je bila izdana v postopku za varstvo zakonitosti. Za sovjetsko ureditev glej Zinatullin, s. 80
171. Prepoved reformatio in peius tu ne velje, Kobe-Šelih, s. 309; Vasiljević 1977, s. 139, 452 k 11, Zobec II. s. 509
172. Cieślak-Murzynowski, s. 248 (čl. 321/2 ZPP P). Razlogov za takšno ureditev pisca žal ne navajata. Po jugoslovanskem pravu bi pomenila takšna odločba prekršitev bistvenih določb pravnega postopka (prekoračitev obtožbe t.j. sodba ultra petitum) kot kršitev načela dispozitivnosti v postopku; Juhart, s. 40 in 480, Juhart in sod. s. 435 (k čl. 360/1-5 ZPP/1974); Ude, s. 31/32.
173. Glej za Madžarsko Nagy-Cseka, s. 186, 187; za ČSSR, spredaj op. 167 za francosko ureditev Grebing, 1973a s. 346, 347
174. Vasiljević (1977, s. 139 k 12.) jo šteje pri obsodilni sodbi za absolutno kršitev po t.11 čl. 364 ZKP 1976
- 174a. Na tem utemeljuje Vasiljević (nav. delo 1971, s. 215 op. 51) svoje odklonilno stališče. Posebne in samostojne pritožbe tudi ne prizna nizozemsko pravo (Bakker, s. 230). Razen v ČSSR (glej spredaj op. 167) priznavajo v omejenem obsegu pravico do pritožbe v francoskem pravu, Grebing 1973a s. 346, 347.
175. Zobec II, s. 509 (k čl. 334 ZKP) in s. 541 (k čl. 348 ZKP); pisec sicer govori o ponovnem sojenju, glej tudi op.171
176. Juhart, s. 40 in Juhart in sod., s. 435
177. Pisani, s. 192, 193; veljavni italijanski KZ je v precejšnji meri upošteval te predloge; prim. čl. 189-195 in čl. 198, za postopek pa čl. 616-626 CPP I in Pisani, s. 203-206
178. Kobe-Šelih, s. 308, 309 Zinatullin, s. 62-68, Amelunxen, s. 24 Ranieri, s. 496-501
- 178a. Za italijansko ureditev glej op. 177, za francosko, Grebing 1973a s. 348, za belgijsko, Le Braas II, s. 581
179. Kobe-Šelih, ibid. Amelunxen, s. 24
180. Čl. 616 CPP I.

181. Čl. 30 ZKP R, čl. 310 istega zakonika pa predvideva začasno zavarovanje prisojenega zahtevka do pravnomočnosti sodbe, ki ga odredi sodišče. § 120 StPO (NDR) predvideva tim. Arestbefehl javnega tožilca, ki ga mora v 48 urah potrditi sodišče (§ 121 istega zakonika).
Ureditev ČSSR (§ 27 ZKP ČSSR) je nekakšna kombinacija obeh opisanih ureditev.
182. Tako odločba okrožnega sodišča v Osijeku Kv 30/72, Pregled 1972/1, s. 52; glej tudi spredaj op. 136
183. Glej o tem dalje pod 3.1 in op. 219 in 219a
184. V prvo skupino štejejo jugoslovanska, zahodnonemška in sovjetska ureditev v drugo pa italijanska (op. 176 spredaj) in v ČSSR (§§ 47, 48 ZKP ČSSR) deloma pa tudi sovjetska; tudi v sovjetski praksi se dovoljuje začasno zavarovanje zoper osumljenca, Zinatullin, s. 62-68 za jugoslovansko ureditev, ki se od 1954 dalje ni spreminjala, glej Vasiljević 1957, s. 120-122 (k čl. 105) in isti avtor (1977) s. 143 k t. 4-7; Zlatarić, s. 601 in nasl.
185. Tako po zahodnonemškem pravu, Amelunxen, 24
186. Npr. v zahodnonemški, francoski in italijanski ureditvi.
187. Po 3. odst. čl. 112 ZKP/1976 je dovoljena pritožba samo zoper sklep preiskovalnega sodnika; po zahodnonemškem pravu ni dovoljena posebna pritožba (§ 406 StPO in fine 1975)
188. Tako npr. § 406/2 StPO/1975
189. O vrnitvi stvari oškodovancu tudi že med postopkom glej izvajanja spredaj K 2.1.1.
190. Glej čl. 113/2, 216 in 217 ZKP/1976. V avstrijskem pravu je predviden poseben postopek (tim. Bedenklichkeitsverfahren), če se najdejo pri obdolžencu tuje stvari neznanega oškodovanca (§§ 375-379 StPO A), da se zavarujejo njegove pravice.
191. Zobec I, s. 179 (k čl. 108 ZKP/1967), Vasiljević 1977, s. 145 (k čl. 114 ZKP/1976).

192. Zobec I, s. 176, 177 (k čl. 106 ZKP/1967, Vasiljević 1977, s. 144 (k čl. 113 ZKP/1976)
193. Zobec I, s. 176 k t. 4. Nekoliko ožje Vasiljević 1977, s. 143 k tč. 8.
194. Za sovjetsko ureditev in kritiko določbe o obvezni odpravi zavarovanja pri ustavitvi kazenskega postopka glej Zinašullin, s. 65, 66. Natančneje določa, kdaj se mora odpraviti zavarovanje § 48 ZKP ČSSR. Za NDR glej § 120/4 StPO.
195. Jeschek, s. 515, (JRKK cit. v Kobe-Šelih, s. 214 op. 1). Osnutek sklepov, ki je bil sprejet na kolokviju določa pod tč. 7 naslednje: "Mnenja se razhajajo o vprašanju, ali je civilno sodišče, ki odloča v rednem pravnem postopku o odškodnini, vezano na odločbo kazenskega sodišča o kaznivem dejanju, kot večinsko mnenje je bilo sprejeto, da je odločba kazenskega sodišča v adhezijskem postopku o kaznivem dejanju in odškodninskem zahtevku obvezna za poznejše civilne postopke, če je bila oškodovancu priznana odškodnina. Deloma pa je bilo tudi sprejeto stališče, da lahko oškodovanec, kolikor ni uspel pri kazenskem sodišču, uveljavlja svoj odškodninski postopek v rednem civilnem postopku" (prevod iz nemščine P.K.).
196. Huber, s. 321, 322. Avtorica omenja, da so bile težave precej zmanjšane s spremembami kazenskega prava in civilnega dokaznega postopka (op. 4). Glej tudi Ryolo, s. 220
197. Merle-Vitu, s. 731; na to se sklicujejo tudi kritiki francoske ureditve.
198. Merle-Vitu ibid.; posredno izvajajo učinek kazenske sodbe na civilne postopke iz čl. 4/2 C.P.P. (čl. 3/2 prejšnjega C.I.C.), ki določa, da se pravdni postopek prekine dokler ni končan kazenski postopek, ki je bil sprožen preje.
199. Merle-Vitu, s. 739, 740; Stefani-Levasseur, s. 670-672
- 199a. Merle-Vitu, s. 731, 739, 740; Stefani-Levasseur tudi kritično, s. 663
200. Stefani-Levasseur, ibid.

201. Poleg že omenjenih del glej med drugim Derrupé, s. 144 in nasl. Za belgijsko pravo in prakso glej Le Braas I, 209-214; klasik belgijske doktrine šteje vendar pravilo o vezanosti civilnega sodnika na ugotovitve kazenske sodbe za pravilo, ki izhaja iz določb pozitivnega prava, Jeurissen, s. 51
202. Ranieri, s. 99-102; glede škode, ki še ni mogla biti uveljavljena v kazenskem postopku, ker je nastala pozneje, seveda to ne velja, kakor tudi ne glede tistih posledic, ki jih "kazenski sodnik ni mogel obravnavati, ali o katerih se ni izrecno izjavil in niso nujno povezane z njegovo odločitvijo" (odločba kasacijskega sodišča iz l. 1954, ibidem, s. 100, 101, op. 1). Enako v francoski praksi, Merle-Vitu, s. 79.
203. Ranieri, s. 99, 100. Glede uporabe pravila "in dubio pro reo" oziroma tim. oprostilne sodbe zaradi pomanjkanja dokazov glej Ryolo, s. 215
204. Kot v jugoslovanskem pravu je to tudi v nekaterih drugih pravnih vprašanjih civilnoprocesne zakonodaje, Kobe-Šelih, s. 312. Za avstrijsko pravo glej Lohsing-Serrini, s. 86
205. Kobe-Šelih, s. 312
206. Za sovjetsko ureditev glej Zinatullin, s. 77; pisec se vendar zavzema za restriktivno uporabo takšne možnosti, ko jo predvideva čl. 310 ZKP R.
207. Kobe-Šelih, s. 207.
208. V istem smislu tudi Triva, s. 63, 65; deloma drugače Juhart in sod., s. 13 (k čl. 11 ZPP/1974), kolikor gre za vprašanje identitete med kazensko in pravdno zadevo; praksa glede tega ni enotna. Za Grubišo ostane to vprašanje odprto, Grubiša, s. 158 op. 34
209. Juhart in sod., s. 42, 43
210. Grubiša, s. 147 in nasl. posebej za kritično oceno drugačnega stališča Vasiljevića, s. 163-165
211. Glej Juhart 1961, s. 588-597, čl. 22 UZZPP/1957. Zakon še velja, v pripravi pa je nov zakon o kolizijskih normah, ki bo urejal tudi ta vprašanja, kolikor posamezne določbe ne spadajo v zakon o izvršilnem postopku (tudi v pripravi).

212. Juhart *ibid.* s. 595-597 (k čl. 22 nav. uvod. zakona); za stanje do 1957 glej Cigoj, s. 286-289.
213. Drugače Cigoj, ki šteje to za splošno priznano pravilo, nav. delo s. 283
214. Cigoj, s. 281, 283; enako Juhart, s. 602, Triva, s. 81
215. Merle-Vitu, s. 316-320; Stefani-Levasseur, s. 195-197
216. Bayer 1958, s. 254-256, Ranieri, s. 123-126
217. Ranieri, s. 376, 389
218. O varstvu obdolženca ali drugega zavezanca pred neupravičenimi posegi lahko govorimo pri ukrepih za zavarovanje zahtevka, Zlatarić, s. 604, 605, 609; v poštev pridejo varščina, možnost ugovora in pritožbe ter odgovornost za povzročeno škodo.
219. Kobe-Šelih, s. 308; Kobe 1977, s. 5, op. 12, za postopek pri "Verffal" glej Kern-Roxin, s. 327, 328
- 219a. Bolj optimistično gleda na pomen tega ukrepa Vasiljević 1977, s. 28, k. 8, podatki raziskave za Slovenijo kažejo drugače, Vodopivec 1977b, s. 253.
220. Obe vprašanji sta obravnavani tudi v jugoslovanskem prispevku za kongres; Kobe-Šelih, s. 301-304
221. Za nekatere kritične pripombe k splošnim izhodiščem in posameznim priporočilom kongresa Kobe 1977, s. 3, 4, 8
222. Vodopivec 1977b, s. 249-255.

POPIS UPORABLJENE LITERATURE IN KRATIC

(dela so navedena po vrstnem redu kakor so navedena v opombah, različna dela istega avtorja pa so navedena skupaj)

- Foyer, J.: L'action civile devant la juridiction repressive v: Quelques aspects de l'autonomie de droit pénal, Paris Dalloz 1956
- Schafer, S.: Restitution to victims of crime, The Library of Criminologie, London-Chicago (Stevens & Sons), 1960
- Schafer, S.: Restitution to victims of crime, an old correctional aim modernized, v Criminological Controversies, New York AOC 1968, s. 310-320 (Schafer 1968a)
- Schafer, S.: The Victim and his Criminal, New York (Random house) 1968 (Schafer 1968b)
- Schafer, S.: Compensation of victims of criminal offence, Revue internationale de droit pénal (R. int. dr. p.) 1973(44) 1-2, s. 105-135 (Schafer 1973)
- McDonald, F.W.: Towards a bicentennial revolution in oriminal justice: the return of the victim, The American Criminal Law Review 1976 (vol. 13), s. 649-673 (McDonald 1976a)
- McDonald, F.W.: Notes on the victims role in the prosecutorial and dispositional stages of the american criminal justice process, a paper prepared for the presentation at the Second International Symposium on Victimology, Boston, September 1976, Xerox s.42 5 4 2 (McDonald 1976b)
- Mac Cormack, G.: Revenge and Compensation in Early Law, The American Journal of Comparative Law 1973 (XXI) 1, s. 69-85
- Würtenberger, T.: Über Rechte und Pflichten des Verletzten im deutschen Adhäsionsprozess, Strafprozess und Rechtsstaat, Festschrift für H.F. Pfenninger, Zürich (Schulthess § Co) 1966, s. 193-205
- Farnsworth, E.A.: Uvod u pravni sistem Sjedinjenih američkih država, prevod iz angleščine (dr. D. Krstić) Savremena administracija Beograd 1973

- Kobe, P.: Temeljne značilnosti kazenskega prava Common Law sistema, Pravnik 1964(XIX), s. 105-120 (Kobe 1964)
- Kobe, P.: Vloga javnega tožilstva pri uvedbi kazenskega postopka, Pravnik 1975(30), s. 211-222 (Kobe 1975)
- Kobe, P.: Položaj žrtve v sodnem postopku s posebnim ozirom na adhezijski postopek, Revija za kriminalistiko in kriminologijo (RKiK) 1977 (28), s. 3-11 (Kobe 1977)
- Kobe, P., Šelih, A.: L'indemnisation des victimes d'infraction, R.int. dr.p. 1973(44) 1-2, s. 294-313
- Hippel, R.: Der deutsche Strafprozess, (Lehrbuch), Marburg 1941
- Henkel, H.: Strafverfahrensrecht, Stuttgart & Köln 1953
- Mayer, S.: Entstehungsgeschichte des österreichischen Strafprozess-Ordnung, Wien 1876
- Vargha, J.: Das Strafprozessrecht, 2. izd. Berlin 1907
- Stefani, G., Levasseur, G.: Droit pénal général et procédure pénale tome II, Procédure pénale, (8. izd.) Paris 1974 (Dalloz)
- Glaser, J.: Der Adhäsionsprozess, Kleine Schriften über Strafrecht und Strafprozess, Wien 1883, s. 557-563
- Huber, B.: Die Entschädigung des Verletzten - Lösungen in Common Law Bereich, R.int. dr. p. 1973(44) 1-2, s. 321-337
- Damaška, M.: Krivično procesno pravo SAD, skripta, Zagreb 1963, cikl. razmn. (Damaška 1963)
- Damaška, M.: Strukturmodelle der Staatsgewalt und ihre Bedeutung für das Straverfahren, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 1975 (87), s. 713-741 (Damaška 1975)
- Hirano, R.: Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten im Japanischen Recht, R. int. dr. p. 1973(44) 1-2, s. 222-224
- Lange, R.: Kohlrausch-Lange Strafgesetzbuch mit Erläuterungen und Nebengesetzen, 41. izd. Berlin 1956
- Amelunxen, C.: Indemnification of the victim of a criminal act, here in particular: redress of a wrong under criminal procedure, R. int. dr. p. 1973(44) 1-2, s. 19-28

- Kern, E.: Die Busse und die Entschädigung des Verletzten, Festschrift für Edmund Mezger, Beck, München-Berlin 1954, s. 407-413
- Kern, E.; Roxin, G.: Strafverfahrensrecht, 13. izd. Beck, München 1975
- Roxin, G.: Die Reform der Hauptverhandlung im deutschen Strafprozess, Probleme der Strafprozessreform, W. de Gruyter, Berlin-New York 1975, s. 52-72
- Zinatullin, Z.: Vozmešćenje materialnogo ušćerba v ugovnom processe, (1974) Univ. Kazan
- Vasiljević, T.: Uslovna osuda, doktorska disertacija, Mostar 1935 (Vasiljević 1935)
- Vasiljević, T.: Komentar zakonika o krivičnom postupku, Beograd 1957 (Vasiljević 1957)
- Vasiljević, T.: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, 2. izd. Beograd 1971 (Vasiljević 1971)
- Vasiljević, T.: Komentar zakona o krivičnom postupku, Beograd 1977 (Vasiljević 1977)
- Honsté, V. van, La reparation par l'Etat du dommage subi par les victimes de certaines infractions, Revue de droit pénal et de criminologie 1973-1974 (54), 5, s. 403-460
- Normandeau, A.: Arnould Bonneville de Marsagny, RKiK 1977 (28) št. 2, s. 133-15 (prevod iz angl. I. Sket)
- Vidal, G., Magnol, J.: Cours de droit criminel et de science penitentiaire, 5. izd. Paris 1916
- Teeters, K.N.: Deliberations of the international penal and penitentiary congresses, Philadelphia 1949
- Pisani, M.: L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale, R. int. dr. p. 1973(44) 1-2, s. 189-211
- Savey-Casard, P.: Le regime de l'action civile survivant à l'action publique, Revue de sciences criminelles et de droit comparé 1976/2, s. 314-359
- McLean, I.: Compensation and Restitution Orders, The Criminal Law review 1973/1, s. 3-6

- Dolenc, M.: Sadašnji pravni položaj kaznenopravnog zakonodavstva, Ljubljana 1923 (Dolenc 1923)
- Dolenc, M.: Sodni kazenski postopnik kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1932 (Dolenc 1932)
- Zlatarić, B.: Adhezioni postupak po novom zakoniku o krivičnom postupku, Naša zakonitost (NZ) 1953, št. 10 (s. 529-239), št. 11, (s. 601-617)
- Legal, A.: Les garanties d'indemnisation de la victime d'une infraction, Recueil d'etudes en hommage à L. Hugueney, Paris (Sirey) 1964, s.35-54
- Strogović, M.S.: Kurs sovjetskogo ugotovnogogo processa, Moskva 1958
- Grebing, G.: Die Möglichkeiten der Entschädigung des Opfers einer Straftat im französischen Recht, R. int. dr. p. 1973 (44) 1-2, s. 338-354 (Grebing 1973a)
- Grebing, G.: Compte rendue de la discussion du colloque, R.int. dr. p. 1973 (44) 1-2, s. 372-372 (Grebing 1973b)
- Grebing, G.: Die Verhandlungen der III. Sektion über das Thema "Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten, ZStW 1975 (87) 2, s. 472-485
- Luther, H., Weber, H.: Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten, R.int. dr. p. 1973 (44) 1-2, s. 10-18
- Verdier, J.M.: La reparation du dommage matériel en droit pénal, Quelques aspects de l'autonomie du droit pénal Dalloz, Paris 1956, s. 320-351
- Vodopivec, K.: "Nova" kriminologija in kazensko pravo, RKiK 1977 (28) 2, s. 85-93 (Vodopivec 1977a)
- Vodopivec, K.: Povrnitev škode žrtvam kaznivih dejanj, RKiK 1977 (28) 4, s. 241-257 (Vodopivec 1977b)
- Le Braas : Précis de procédure pénale, Tome I, II, 3. izd. Bruxelles-Liège 1950
- Griew, E.: The Theft Act 1968, 2. izd. London (Sweet & Maxwell) 1974

- Carić, A.: Odškodnina žrtvi kaznivega dejanja v sodobnem kazenskem pravu, RKIK 1970 (21) 2, s. 82-89
- Ačimović, M.: Položaj oštećenog među građanima i pred krivičnim sudom, Gledišta, Beograd 1970, s. 627-636
- Cigoj, S.: Odškodninsko pravo Jugoslavije, Ljubljana 1972
- Ryolo Autru, L.: L'indemnisation des victimes des infractions pénales, R.int.dr. p. 1973 (44), 1-2, s. 212-221
- Merle, R., Vitu, A.: Traité de droit criminel. Procédure pénale, 2. izd. Paris (Cujas) 1973
- Peters, K.: Strafprozess, 2. izd. Karlsruhe 1966
- Ružek, A.: L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale R. int. dr. p. 1973 (44), 1-2, s. 274-286
- Lohsing, E., Serini, E.: Österreichisches Strafprozessrecht 4. izd. (Serini), Wien 1952
- Bayer, V.: Teorija krivičnog postupka FNR Jugoslavije, Zagreb 1950 (Bayer 1950)
- Bayer, V., Battaglini, G.: La querela, ZPF Zagreb 1958, s. 254-256 (Bayer 1958)
- Bayer, V.: Zakonik o krivičnom postupku. Zagreb 1968, Uvod. Komentar. Registar (Bayer 1968)
- Nagy, T., Cseka, E.: L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale, R.int. dr. p. 1973 (44), 1-2, s. 180-188
- Gieślak, M., Murzynowski, A.: L'indemnisation de la victime de l'infraction pénale, R.int. dr. p. 1973 (44) 1-2, s. 240-257
- Ranieri, S.: Manuale di diritto processuale penale, 5. izd. Padova 1965
- Jeurisson, R.: L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale en droit belge, R.int. dr. p. 1973 (44), 1-2, s. 41-69
- Kahane, S.: L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale selon la loi roumaine, R.int. dr. p. 258-261
- Zobec, Ž.: Zakonik o kazenskem postopku s komentarjem in sodno prakso I. in II. knjiga, Ljubljana 1976
- Juhart, J.: Civilno procesno pravo BJR Jugoslavije, Ljubljana 1961 (Juhart 1961)

- Juhart, J., Ude, L., Wedam-Lukić, D.: Pravní postopek, Ljubljana 1974 (Juhart in sod.)
- Ude, L.: Zakon o pravnem postopku. Značilnosti novega zakona o pravnem postopku. Ljubljana 1977, s. 13-55
- Čeljcov, M.A.: Sovetskij ugodovnij process, 4. izd. Moskva 1962
- Munda, A.: Učbenik kazenskega postopka FLRJ, 1. snopič Ljubljana 1956
- Schmidt, E.: Deutsches Strafprozessrecht, Göttingen 1967, dop. 1968
- Bemmelen, J. van : L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale, rapport général provisoire, R. int. dr. p. 1973 (44) 1-2, s. 358-364
- Poljanski, N.N.: Voprosy teorii sovetskogo ugodovnogo processa, Moskva 1956
- Bakker, J. R.: Les victimes d'actes criminels aux Pays-Bas, R.int. dr. p. 1973 (44) 1-2, s. 225-235
- Derrupé, J.: La notion particulière de décision définitive en procédure pénale, Quelques aspects de l'autonomie du droit pénal, Paris (Dalloz) 1956, s. 118-154
- Grubiša, M.: Krivični sud i prejudicijalna pitanja, Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb 1966 (XVI) 2, s. 147-169
- Triva, S.: Gradjansko procesno pravo I, 2. izd. Zagreb 1972

Zakonik o krivičnom postupku RSFSR, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja, Beograd 1967. Predgovor D. Dimitrijević; prevod iz ruščine D. Lazarević - L. Jovanović, red. D. Cotić.

Il Codice Penale Italiano - Das italienische Strafgesetzbuch, Sammlung Ausserdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung (Sammlung) XC, Berlin 1969, prevod R. Riz.

Gesetze Über Strafverfahren und Gerichtsverfassung der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik, Sammlung Nr. 88, Berlin 1966
Code de procédure pénale, Dalloz, Paris 1972-73 (14. izd.)

Kommentarii k Ugodovno-processualnomu kodeksu Belorusskoj SSR, red. C.T. Šardyko, Minsk 1968

Strafprozessrecht der DDR, Lehrkommentar, red. K.H. Bayer, Berlin 1968

1. POVRNITEV ŠKODE ŽRTVI KAZNIVEGA DEJANJA V JUŽNOEVROPSKI

Codice penale e codice di procedura penale, S. Ferrari-G. Ferrari.
Milano 1968

Pregled sudske prakse u godini.. Prilog Naše zakonitosti (Pregled)
Zbirka sodnih odločb Beograd - ZSO

V večini držav, zlasti evropskih, ima običajna za škodo povzročeno s kaznivim dejanjem civilnopravni značaj. To se kaže v civilnopravnem razmerju med storilcem in žrtvijo kaznivega dejanja in jo je mogoče uveljavljati v civilnem ali kazenskem postopku. Poleg tekuje ureditve, ko lahko žrtev zahteva povrnitev škode iz zasebnopravnega razmerja s storilcem, pa se v svetu pojavljajo še druge možnosti, ki omogočajo, da žrtev kaznivega dejanja dobi povrnjena škoda, ki ji je bila povzročena. Žrtev lahko zahteva povrnitev škode v določenih primerih tudi od države, ki s tem, da z ustanavljanjem javnih skladov prevzema odgovornost za škodo, prevzema tudi del odgovornosti za storjeno kaznivo dejanje. Tekuća ureditev je do sedaj manj uveljavljena, vendar pa je iz razvoja javnih skladov in žrtitev nekaterih primerov mogoče sklepati, da bo javnopravno razmerje med žrtvijo in skupnostjo oziroma državo pri povrnitvi škode zavzemalo v bodočnosti večji in pomembnejši delež kot doslej.

Mnogo večji obseg kot državna nadomestitev škode danes v svetu zavzemajo najrazličnejši sistemi zavarovanj, ki uspešno služijo tudi kot sredstva za kritje škod, ki nastajajo s kaznivimi dejanji.

Kljub naraščanju javnih skladov in izpopolnjevanju sistemov zavarovanj, pa je danes najpomembnejše oblike uveljavljanja premoženjskopravnega zahtevka žrtve, uveljavljanje škode iz civilnopravnega odnosa s storilcem v civilnem ali kazenskem postopku.

Nekatere države kot npr. Anglija in nekatere države v ZDA ne dovoljujejo uveljavljanja premoženjskopravnega zahtevka v kazenskem postopku¹.

4. POVRNITEV ŠKODE ŽRTVI KAZNIVEGA DEJANJA V JUGOSLAVIJI

Vida Kokalj

I. UVOD

V večini držav, zlasti evropskih, ima odškodnina za škodo povzročeno s kaznivim dejanjem civilnopravni značaj. Ta se kaže v civilnopravnem razmerju med storilcem in žrtvijo kaznivega dejanja in jo je mogoče uveljavljati v civilnem ali kazenskem postopku. Poleg takšne ureditve, ko lahko žrtev zahteva povrnitev škode iz zasebnopravnega razmerja s storilcem, pa se v svetu pojavljajo še druge možnosti, ki omogočajo, da žrtev kaznivega dejanja dobi povrnjeno škodo, ki ji je bila povzročena. Žrtev lahko zahteva povrnitev škode v določenih primerih tudi od države, ki s tem, da z ustanavljanjem javnih skladov prevzame odgovornost za škodo, prevzame tudi del odgovornosti za storjeno kaznivo dejanje. Takšna ureditev je do sedaj manj uveljavljena, vendar pa je iz razvoja javnih skladov in trditve nekaterih piscev mogoče sklepati, da bo javnopravno razmerje med žrtvijo in skupnostjo oziroma državo pri povrnitvi škode zavzemalo v bodočnosti večji in pomembnejši delež kot doslej.

Mnogo večji obseg kot državna nadomestitev škode danes v svetu zavzemajo najrazličnejši sistemi zavarovanj, ki uspešno služijo tudi kot sredstva za kritje škod, ki nastajajo s kaznivimi dejanji.

Kljub naraščanju javnih skladov in izpopolnjevanju sistemov zavarovanj, pa je danes najpomembnejša oblika uveljavljanja premoženjskoprnega zahtevka žrtve, uveljavljanje škode iz civilnopravnega odnosa s storilcem v civilnem ali kazenskem postopku.

Nekatere države kot npr. Anglija in nekatere države v ZDA ne dovoljujejo uveljavljanja premoženjskoprnega zahtevka v kazenskem postopku¹.

¹Vasiljević, str. 199

V tem je naš pravni sistem naprednejši, ker takšno možnost daje, saj obravnavanje škode hkrati s kazensko zadevo ni le v korist žrtve, temveč hkrati omogoča popolnejšo obravnavo storilca in njegovega dejanja.

A. Splošno

V jugoslovanski pravni uredbi oškodovane s svojim zahtevkom razpisnega povzeta samostojno in izključno/drugače splošni del 22 in leta 1947, ki je v čl. 50/3 predvideval, da kazni povzročila škoda in se je zločinca po sovjetski uredbi določil v tem okviru ima oškodovani tudi pravico kazni/. Žrtve se s storilcem lahko sporazume brez sodne intervencije, lahko soper njega napravi civilno pravno, s zahtevku odpove, ali pa uveljavlja svoj oškodovinski zahtevak v kazenskem postopku. V kazenskem postopku se žrtve s svojim premoženjsko-pravnim zahtevkom soper storilca, ki je škodo povzročil s svojim kaznivim dejanjem različno pojavljata: hkrati kot zasebni tožilec, kot oškodovani tožilec ali samo kot oškodovane. Oškodovane uveljavlja svoj zahtevak v t.i. adhezijskem postopku, ki se odvija v mešanem sistemu po pravilih pravnega in kazenskega postopka. Glede uveljavljanja premoženjsko-pravnega zahtevka je pravna uredba položaja oškodovance ista ne glede na to, v kateri od navedenih funkcij se v kazenskem postopku pojavlja.

B. Prednosti in pomanjklivosti jugoslovanske uredbe

Oškodovane, da bo svoj zahtevak uveljavljal v kazenskem postopku ima določene prednosti zanj, da storilca in je tudi v skladu s kriminološkimi težnjami:

1. Adhezijski postopek je skonciznejši, ker se dokazi za oba postopka isti/škoda je v nekaterih primerih celo element kaznivnega dejanja/.

II. MOŽNOST ŽRTVE, DA SVOJ PREMOŽENJSKOPRAVNI ZAHTEVEK UVELJAVI V KAZENSKEM POSTOPKU/FORMALNOPRAVNI VIDIK/

A Splošno

V jugoslovanski pravni ureditvi oškodovanec s svojim zahtevkom razpolaga povsem samostojno in izključno/drugače splošni del KZ iz leta 1947, ki je v čl. 56/2 predvideval tudi kazen povračila škode in se je zgledoval po sovjetski ureditvi; v tem okviru ima odškodnina tudi naravo kazni/. Žrtev se s storilcem lahko sporazume brez sodne intervencije, lahko zoper njega naperi civilno pravdo, se zahtevku odpove, ali pa uveljavlja svoj odškodninski zahtevek v kazenskem postopku. V kazenskem postopku se žrtev s svojim premoženjskopравnim zahtevkom zoper storilca, ki je škodo povzročil s svojim kaznivim dejanjem različno pojavlja: ali hkrati kot zasebni tožilec, kot subsidiarni tožilec ali samo kot oškodovanec. Oškodovanec uveljavlja svoj zahtevek v t.i. adhezijskem postopku, ki se odvija v mešanem sistemu po pravilih pravnega in kazenskega postopka. Glede uveljavljanja premoženjskopравnega zahtevka je pravna ureditev položaja oškodovanca ista ne glede na to, v kateri od navedenih funkcij se v kazenskem postopku pojavlja.

B Prednosti in pomanjkljivosti jugoslovanske ureditve

Odločitev oškodovanca, da bo svoj zahtevek uveljavljal v kazenskem postopku ima določene prednosti zanj, za storilca in je tudi v skladu s kriminološkimi težnjami:

1. Adhezijski postopek je ekonomičnejši, ker so dokazi za oba postopka isti/škoda je v nekaterih primerih celo element kaznivega dejanja/.

2. Ko oškodovanec zahtevke priglasí, postopek teče dalje po uradni dolžnosti/čl.101 ZKP/.
3. Sodišče je dolžno, še preden je podan zahtevke, zbirati dokaze in raziskati, kar je treba za odločitev o zahtevku /čl.101 ZKP/.
4. Za oškodovanca je postopek cenejši, ker je oproščen plačila taks in drugih stroškov, ki se štejejo za stroške kazenskega postopka. Tako je oproščen plačila stroškov, ki nastanejo z zbiranjem dokazov, tudi, če se ti nanašajo izključno na premoženjskopравни zahtevke.
5. Oškodovanec lahko računa na pomoč javnega tožilca, saj javni obtožbi in pravilni presoji stvari koristi prisotnost oškodovanega in uveljavljanje njegovega zahtevka.
6. Določitev odškodnine odvrača oškodovanca od tega, da bi povrnitev škode od storilca zahteval s silo, hkrati pa povečuje njegovo razumevanje za resocializacijo storilca, saj nima interesa, da bi zahteval neprimerno visoko kazni oziroma, da bi po prestani kazni oviral njegovo vključitev v normalno življenje.
7. Ker sodišče istočasno odloča o kazenski zadevi in premoženjskopravni zahtevku in ker so tudi dokazi vsaj delno isti za oba postopka, je manj možnosti, da odločba o premoženjskopravni zahtevku ne bi bila v skladu s kazensko sodbo².
8. Vzgojni vpliv na storilca kaznivega dejanja je močnejši, če se povdarjajo škodljive posledice kaznivega dejanja in če se naloži storilcu obveznost, da te posledice sam odpravi.

V kazenskem postopku so tudi različne omejitve procesnih pravic oškodovanca, ki uveljavlja svoj premoženjskopравни zahtevke, katerih v pravnem postopku ni. Te omejitve so dolo-

² Vasiljević, str.198; Carić, str.87

čene z namenom zavarovati osnovni namen kazenskega postopka -obravnavanje kaznivega dejanja in storilca, zato so potrebne in jih z določeni razlikami poznajo pravne ureditve mnogih držav. Preveliko omejevanje pravic oškodovanca pa je ne-utemeljeno in se kaže kot pomanjkljivost ureditve, saj postavlja oškodovanca povsem neupravičeno v podrejen položaj.

V pravnem postopku lahko stranka, ki je zaradi svojega slabega premoženjskega stanja oproščena plačila stroškov postopka zahteva, da ji sodišče postavi pooblaščenca, če je to nujno, da se zavarujejo njene pravice. Stranka je v tem primeru oproščena plačila dejanskih izdatkov in nagrade pooblaščenou, dejanski izdatki se lahko začasno izplačajo iz proračunskih sredstev sodišča/čl.163, čl.164 ZPP/.V kazenskem postopku oškodovanec nima teh ugodnosti, stroški za zastopnika pa se smatrajo za stroške postopka samo, če je bilo takšno zastopstvo potrebno/čl.89/1-8, čl.93 ZKP/.Takšna diskriminacija oškodovanca v kazenskem postopku je nepotrebna in ga postavlja v še bolj neugoden položaj³.

Obstaja pa še vrsta omejitev za katere je opravičilo z interesi kazenskega postopka vprašljivo, saj se pojavljajo tudi nasprotna mnenja z konkretnimi predlogi:

1.Zahtevek lahko uveljavlja oškodovanec samo zoper storilca, ker bi po mnenju večine pritegnitev drugih oseb v postopek odrinilo kazensko zadevo v ozadje, kar ne bi ustrezalo kriminološkim zahtevam⁴.Razlog ni povsem prepričljiv, saj poznamo v svetu tudi drugačne ureditve.V Sovjetski zvezi je za škodo odgovorna poleg storilca t.i. civilnopravna odgovorna oseba, to so bodisi starši, skrbniki, varuhi, zavodi, organizacije, ki so po zakonu materialnopravno odgovorni za škodo, ki je nastala s kaznivim dejanjem/čl.55ZKP RSFSR/.

³ Kobe-Šelih, str.24

⁴ Vasiljević, str.205,206

2. Povojni razvoj kaže na težnjo, da se oškodovancu da položaj pomožnega subjekta kazenskega postopka. Utemeljeno je vprašanje, zakaj ne bi oškodovanec dobil položaja stranke v kazenskem postopku in na drugi stopnji. Nekateri vidijo v tem rešitev neugodnega položaja oškodovanca⁵. Kljub temu, da so se pravice oškodovanca v predhodnem postopku z novelo iz leta 1967 močno razširile, je njegova udeležba v kazenskem postopku ostala vezana le na prvo stopnjo. Oškodovančev neugodni položaj pa je vendar omiljen s tem, da pritožbeno sodišče lahko o premoženjskopravni zahtevki odloči drugače, tudi če se je pritožil obdolženec. Prepoved reformatio in peius za premoženjskopravni zahtevek ne velja.

Takšna ureditev je le nepopolna in zato s stališča oškodovanca obstajajo pomisleki glede njene ustreznosti⁶.

3. Omejitev, da se premoženjskopravni zahtevek obravnava v kazenskem postopku samo v primeru, če se s tem ne bi preveč zavlekel postopek, je postavljena zelo splošno /čl. 97/1 ZKP/. Zakon ne določa pogojev, kdaj je mogoče smatrati, da obravnavanje zahtevka zavlačuje postopek, takšna presoja je prepuščena sodiščem. To ima za posledico, da sodišča vse pogosto in v glavnem neutemeljeno ugotavljajo, da v kazenskem postopku o zahtevku ni mogoče odločiti, saj čutijo adhezijski postopek kot tujek, vrinjen v kazenski postopek. Vprašanje, kako ta problem rešiti, se zastavlja kot vprašanje, kako težnje, ki so izražene v pravnem sistemu uveljaviti v praksi.

Iz navedenega je razvidno, da je položaj oškodovanca kljub možnostim, ki jih daje adhezijski postopek relativno težak in da bi bilo potrebno najti ustrezne odgovore na omenjena vprašanja.

5 Ačimović, str. 636

6 Kobe-Šelih, str. 24, 25

C Izboljšanje oškodovančevega položaja po spremembah ZKP
in razvoju sodne prakse

Spremembe Zakonika o kazenskem postopku v zadnjih desetih letih pomenijo razširitev nekaterih oškodovančevih pravic in določeno izboljšavo položaja oškodovanca. Novela iz leta 1967 je v dotedanjo ureditev prinesla vrsto novosti, ki dajejo oškodovanca položaj pomožnega subjekta kazenskega postopka, ki se pojavlja ob javnem tožilcu kot njegov pomočnik⁷. Takšen položaj omogoča oškodovancu, da ima večji vpliv na potek kazenskega postopka in na končno odločitev sodišča, kar posredno vpliva tudi na uspešno rešitev njegovega premoženjskopравnega zahtevka.

1. Razširjena je pravica oškodovanca pregledati spise, ki se lahko omeji le, dokler oškodovanec ni bil zaslišan kot prič /čl. 59/3/. V prejšnji ureditvi mu je bila dana ta pravica le tedaj, če to ni bilo škodljivo za uspeh postopka.
2. Razširjena je pravica sodelovati pri preiskovalnih dejanjih /ogled, zaslišanje prič in izvedencev, preiskovalna dejanja pred preiskavo-čl. 156/2, 4, 9 ZKP/. Prejšnja ureditev te pravice za oškodovanca ni določala, razen če je nastopal kot zasebni ali subsidiarni tožilec.
3. Oškodovanec ima pravico predlagati preiskovalna dejanja /čl. 155 ZKP/, prej so jih lahko predlagale samo stranke.
4. Kot novost se pojavi pravica oškodovanca, da se pritoži zoper sklep o ustavitvi preiskave in če je njegova pritožba edina in ugodno rešena, se šteje, da je s tem prevzel pregon /čl. 159/3, 4/.
5. Oškodovanec je dobil pravico do pritožbe zaradi zavlačevanja postopka na predsednika sodišča /čl. 166 ZKP/.

Sodna praksa pa se je pri odločanju o odškodnini žrtvi kazni-

vega dejanja spremenila v dveh smereh:

1. Razširi se krog oseb, ki jih praksa aktivno legitimira za odškodninski zahtevek za premoženjsko škodo. Poleg same žrtve ga lahko uveljavljajo tudi osebe, ki jih je bila žrtev dolžna preživljati, če so utrpeli škodo, ki je nastala, ker je zaradi kaznivega dejanja žrtev umrla ali bila huje poškodovana. Take osebe so zlasti starši in otroci, pa tudi bratje in sestre, če so utrpeli kakšno škodo⁸.
2. Razširi se obseg nepremoženjske škode, ki jo sodišča priznavajo npr. odškodninskih za telesne in duševne bolečine, duševne bolečine zaradi smrti druge osebe idr.⁹. Te vrste škode so se priznale kljub nasprotovanju nekaterih teoretikov, ki trdijo, da se s priznanjem takšne škode ustvari premoženjsko nesorazmerje, češ da žrtev prejme nekaj česar ni izgubila.

D Kolizija interesov mladoletnika in oškodovanca

Mladoletniška kriminaliteta je pojav, ki ga je potrebno posebej obravnavati, tako zaradi specifičnosti pojavnih oblik, kakor tudi zaradi osebnosti storilca, ki je v tistem obdobju svojega življenja, v katerem je najbolj odprt za zunanje vplive, tudi za vplive kazenskega postopka. Prav zaradi tega pa z razvojem postopek zoper mladoletnika vedno bolj izgublja značaj kazenskega postopka in se spreminja v postopek, katerega namen je skrb za mladoletnika in njegovo prevzgojo. Od oškodovanca ni mogoče pričakovati, da bi ga v postopku vodili le interesi mladoletnika, zato se v postopku ne more pojaviti niti kot zasebni niti kot subsidiarni tožilec. Oškodovanec lahko le zahteva od javnega tožilca, da uvede postopek.

⁸ Kobe-Šelih, str. 3

⁹ Kobe-Šelih, str. 3

Če javni tožilec postopka ne uvede, lahko oškodovanec zahteva od pristojnega sodišča, da odloči o uvedbi postopka/čl.428 ZKP/. Javni tožilec lahko iz razlogov smotrnosti ne uvede postopka, kadar gre za kaznivo dejanje iz pristojnosti senata za mladoletnike občinskega sodišča, za katero je predpisana kazen zavora ali denarna kazen, čeprav so dokazi, da je mladoletnik kaznivo dejanje storil/čl.429 ZKP/. Tega predpisa se javni tožilci v veliki meri poslužujejo, kljub ugovorom nekaterih teoretikov, ki pa so neutemeljeni. Oškodovanec tudi ne more sodelovati pri pripravljanih dejanjih niti se ne vabi na obravnavo oziroma sejo senata/čl.433, čl.441, čl.442 ZKP/. Te določbe onemogočajo oškodovancu, da bi v postopku nastopal in kakorkoli vplival na njegov potek. Sodišče o premoženjskopravnem zahtevku odloča samo v primeru, če je mladoletniku hkrati izreklo kazen. Če mladoletniku izreče vzgojni ukrep, v izreku sklepa navede samo kateri ukrep mu izreče, ne pa tudi, da je mladoletnik kriv za kaznivo dejanje katerega je bil obtožen, kar pomeni, da se ne povdarja njegova kazenska odgovornost. Premoženjskopравни zahtevek pa kot institut civilnega prava temelji na civilnopravni-krivdni odgovornosti, kar pomeni, da v primeru, ko odgovornost ni ugotovljena, tudi ne more biti odločeno o zahtevku. Odločanje o premoženjskopravnem zahtevku hkrati z izreko vzgojnega ukrepa, bi postavilo na prvo mesto razpravljanje o pravnih vprašanjih in potisnilo v ozadje razpravljanje o vzgojnih problemih, zato ga ni mogoče sprejeti v postopek. Oškodovanec ima možnost, da uveljavi svoj zahtevek v pravdi, ne da bi bil v svojo škodo prejuciran¹⁰.

E Uveljavljanje zahtevka v kazenskem postopku

V kazenskem postopku lahko uveljavlja svoj premoženjskopravni zahtevek vsakdo, ki ga je upravičen uveljavljati v pravdi /čl.98 ZKP/seveda, če je bila škoda povzročena s kaznivim dejanjem in je zanjo odgovoren storilec, sotorilec ali drug udeleženec kaznivega dejanja. Kot oškodovanec lahko nastopa tudi družbena pravna oseba, če je bila s kaznivim dejanjem povzročena škoda na družbenem premoženju. Ta lahko za zastopanje pooblasti javnega pravobranilca /čl.98/2ZKP/; v primeru, ko je oškodovan državni organ, ki ni procesno sposoben, pa ga javni pravobranilec zastopa že po zakonu¹¹.

Oškodovanec lahko uveljavlja v kazenskem postopku le premoženjskopravni zahtevek /čl.97 ZKP/:

1. povrnitev škode
2. vrnitev stvari
3. razveljavitev pravnega posla

ad 1/ z zahtevkom lahko uveljavlja tako imaterialno kot materialno škodo.

ad 2/ Vrnitev stvari lahko oškodovanec zahteva, če ima veljaven pravni naslov /pri čemer pa ni nujno, da bi bil lastnik/, če se stvar še nahaja pri obtožencu ali pri tretji osebi, pa je ta ni pridobila na podlagi veljavnega pravnega naslova. Ni mogoče zahtevati stvari, ki jih je obtoženec kupil z denarjem pridobljenim s kaznivim dejanjem, razen če obtoženec v to privoli.

Če gre za stvari, ki nedvomno pripadajo oškodovancu in niso potrebne kot dokaz v kazenskem postopku, se vrnejo oškodovancu še pred koncem postopka, če pa se o lastnini prepira več oškodovancev, se napotijo na pravdo /čl.107 ZKP/.

ad 3/ Pravni posel sodišče razveljavi le, če je premoženjski

¹¹ Kobe-Šelih, str.21

in je neposredno nastal z izvršitvijo kaznivega dejanja¹². Sodišče izreče popolno ali delno razveljavitev posla s posledicami, ki iz tega izvirajo, ne da bi s tem posegalo v pravice drugih/čl.104 ZKP/.

Za odločanje o premoženjskopravnem zahtevku je potrebno, da ga je oškodovanec priglasil do konca glavne obravnave pred sodiščem prve stopnje, da ga je določno označil/čl.99 ZKP/, pri čemer lahko kumulira različne zahtevke. Tega sodišče ne more opraviti namesto njega, dolžno pa ga je opozoriti na njegovo pravico/čl.99/4, čl.216/4, čl.287/3/. Sodišče je dolžno voditi postopek po uradni dolžnosti, kakor hitro je bil podan predlog, vendar pa je dolžno zbirati dokaze še preden je bil predlog podan/čl.101 ZKP/.

Premoženjskopравни zahtevek lahko uveljavljajo tudi oškodovančevi najbližji sorodniki, kakor tudi pravni nasledniki /čl. 100 ZKP/. Imaterialno škodo pa lahko oškodovančevi pravni nasledniki /dediči/ v postopku uveljavljajo le, če je oškodovanec zahtevek že uveljavljal¹³.

Oškodovanec lahko do konca glavne obravnave umakne predlog za uveljavljanje premoženjskoprnega zahtevka/čl.100 ZKP/.

F Odločanje o zahtevku

Sodišče bo o premoženjskopravnem zahtevku odločilo, če ni podana kakšna ovira za tako odločitev. V tem primeru bo sodišče oškodovanca napotilo na pot pravde.

V vsakem primeru ga mora napotiti na pravdo

- kadar se je sodišče izreklo za krajevno nepristojno ali je bila izrečena oprostilna ali zavrnilna sodba oziroma kadar je postopek ustavljen; če je bila izrečena zavrnilna sodba zaradi stvarne nepristojnosti sodišča, napoti oškodovanca, da priglasí zahtevek pri

¹² Vasiljević, str.202

¹³ Kobe-Šelih, str.20

pristojnem sodišču/čl.102/3 ZKP/

- v postopku proti mladoletnikom, če mu ni bila izrečena kazen, kot je že bilo omenjeno

lahko pa ga napoti

- če podatki kazenskega postopka ne dajejo zanesljive podlage za razsojo o zahtevku - kadar je bila izrečena obsodilna sodba

- kadar bi zbiranje in izvajanje dokazov, ki so potrebni za odločitev o zahtevku oviralo ali zavlačevalo kazenski postopek.

Sodišče lahko o zahtevku odloči v celoti ali pa le delno, z ostankom pa oškodovanca napoti na pravdo.

Iz navedenega izhaja, da so oškodovancu dane možnosti, da svoj zahtevek uveljavlja v kazenskem postopku, niso pa dana nobena zagotovila, da bo z zahtevkom uspel. Določeno skrb za to, da bo žrtev v resnici dobila škodo povrnjeno, kažeta le določbi čl.106 in čl. 108 ZKP, ki se nanašata na začasno zavarovanje zahtevka; v kazenskem postopku lahko oškodovanec doseže začasno zavarovanje premoženjskopравnega zahtevka zoper storilca/čl.106 ZKP/ali zoper tretjo osebo, ki je s kaznivim dejanjem prišla do premoženjske koristi ali pa so pri njej stvari pridobljene s kaznivim dejanjem/čl.108 ZKP/.

G Odnos med kazensko in civilno sodbo

Iz navedenega je razvidno, da lahko civilno in kazensko sodišče obravnavata isto zadevo. Pojavi se vprašanje v kakšni mesebojni odvisnosti sta oba postopka, zlasti v kakšni medsebojni odvisnosti so njune odločitve.

Kar se tega postopka tiče velja, da lahko oba postopka tečeta neodvisno drug od drugega, civilno sodišče sme rešiti katero-

koli predhodno vprašajo, če še ni rešeno na matičnem področju, seveda z veljavnostjo le za konkretno pravdo/čl.11/2 ZPP/. Kakor hitro pa odločba kazenskega sodišča, s katero je obdolženec spoznan za krivega, postane pravnomočna, je civilno sodišče vezano na to odločbo glede dejstva obstoja kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti/čl.11/3 ZPP/. Načelo vezanosti velja le v primaru, če je vprašanje, ki je bilo s kazensko sodbo rešeno, za civilnega sodnika prejudicialno. Glede prejudicialnih vprašanj velja, da je civilno sodišče vezano tako na obsodilno kakor na oprostilno sodbo kazenskega sodišča. Glede ostalih vprašanj obstaja vezanost le na obsodilno sodbo¹⁴.

Kazenskopravna odgovornost je dostikrat ožja od civilnopravne odgovornosti, tako da lahko pride do oprostilne kazenske sodbe, med tem ko je po civilnem pravu storilec odškodninsko zavezan. Tudi pojem kaznivega dejanja ni vedno identičen pojmu škodnega dejanja. Med tem, ko kaznivega dejanja ni, škodno dejanje lahko obstaja. Seveda na oprostilno sodbo civilno sodišče tudi ni vezano, če je sodišče izreklo oprostilno sodbo, ker ni zadosti dokazov¹⁵. Civilni sodnik spriče popolnejšega dokaznega gradiva lahko ugotovi, da škodno dejanje obstaja¹⁶.

V teh primerih ne bi bilo umestno, da bi vztrajali na tem, da civilno sodišče veže tudi oprostilna sodba, saj reševanje navidezno identičnih vprašanj v kazenskem in civilnem postopku pripelje do različnih ugotovitev.

Na zavrnilno sodbo civilno sodišče ni vezano, vendar je to stališče sporno, kadar je sodba zavrnilna npr. zaradi zastaranja kazenskega pregona ali zaradi načela ne bis in idem¹⁷.

14 Juhart, str.82

15 Vasiljević, str.220

16 Cigoj, str.50

17 Kobe-Šelih, str.29

Civilno sodišče na obsodilno sodbo kazenskega sodišča ni vezano, kadar kaznivo dejanje ni element škodnega dejanja po civilnem pravu. Civilni sodnik lahko v nasprotju s kazenskim sodnikom ugotovi, da škode ni ali da je večja oziroma manjša. Kadar pa je škoda konstitutivni element kaznivega dejanja pa ne more ugotoviti manjše škode, kot bi bila ugotovljena s kazensko sodbo /sodna praksa!/¹⁸.

Kazensko sodišče ni vezano na civilno sodbo glede vprašanja, ali je bilo določeno kaznivo dejanje storjeno ali ne. Izven tega okvira pa je vezano tudi kazensko sodišče/čl.15/2 ZKP/.

18 Vasiljević, str.219

Bazala, str.24

III. MATERIALNOPRAVNI VIDIK VARSTVA ŽRTVE IN RESOCIALIZACIJSKI VPLIV TAKE UREDITVE NA STORILCA

Obravnavanje škode v kazenskem postopku ni potrebno samo zaradi žrtve, temveč tudi zaradi storilca in njegove resocializacije. Že omenjanje škode in nastop oškodovanca v postopku daje določeno težo dejanju, ki ga je obdolženec storil. Vrnitev škode nalaga storilcu določeno odgovornost za storjeno dejanje, če je škodo povrnil, to vpliva na njegovo obravnavanje v postopku.

Sodišče pri odmeri kazni upošteva vse obteževalne in olajševalne okoliščine, ki vplivajo na to ali naj bo kazen večja ali manjša. Tako upošteva tudi kakšno je bilo obnašanje storilca po storjenem kaznivem dejanju. Dejstvo, da je storilec škodo že povrnil oziroma, da svoje dejanje obžaluje in je pripravljen škodo povrniti, je olajševalna okoliščina, ki ima lahko vpliv na odmero kazni. Pri določenih kaznivih dejanjih se sme storilcu, ki je škodo že povrnil, kazen celo odpustiti /npr. čl. 249/2 KZ /ali pa pogojno odložiti.

Pri pogojni obsodbi se povrnitev škode lahko postavi storilcu kot pogoj, pod katerim je izrečena pogojna obsodba /čl. 48/2KZ. Pri tem se obsojencu določi rok v katerem mora obveznost izpolniti. Če obsojenec v tem roku pogoja ne izpolni in če sodišče spozna, da ni razloga za podaljšanje tega roka mu lahko pogojno obsodbo prekliče /čl. 49b KZ/. Kljub velikemu pomenu, ki ga ima ta določba, pa ugotavljamo, da se v praksi malo uporablja in da je le malo pogojnih obsodb preklicanih zaradi neizpolnitve postavljenega pogoja.

Druga določba, ki kaže na to, da ima sedanja pravna ureditev pred očmi tudi položaj oškodovanca in da smatra povrnitev škode kot pomembno okoliščino, ki pripomore k storilčevi resocializaciji, je uporaba varnostnega ukrepa odvzema premože-

njske koristi. Če se ugotovi, da je storilec s kaznivim dejanjem dosegel kakšno premoženjsko korist, se mu ta odvzame ali pa se mu naloži, da mora plačati denarni znesek, ki ji ustreza/čl. 62a/1 KZ /. Odvzem premoženjske koristi nima značaja kazni, zato se upošteva le čisto povečanje premoženja, ki je nastalo s kaznivim dejanjem. Pri tem oškodovanec ne sme biti prizadet, zato se odvzem premoženjske koristi izreče samo v delu, ki presega njegov prisojeni premoženjskopравни zahtevki/čl. 62/2 KZ/. Ta določba daje žrtvi možnost, da dobi povrnjeno škodo tudi, če je bil izrečen varnostni ukrep, se pravi, da ima njen zahtevki prednost pred ukrepom.

Iz navedenega je razvidno, da pojavljanje oškodovanca v kazenskem postopku in odločanje o premoženjskopravni zahtevki nikakor ne more biti le nepotreben privesek kazenskega postopka. Da pa je mnjenje sodne prakse drugačno, pa lahko vidimo iz tega, kako malo se uporabljajo omenjene možnosti, ki jih dajejo materialnopravni predpisi in kako široka je uporaba čl. 97/1 ZKP.

Drugo skrajnost predstavljajo tisti, ki trdijo, da bi se morala tudi pravica oškodovanca, da samostojno razpolaga s svojim premoženjskopravni zahtevki, podrediti interesom storilčeve resocializacije. Temu interesu bi bilo zadoščeno, če bi sodišča v kazenskem postopku vedno obravnavala tudi odškodnino. Če zahtevka ne bi prijavil oškodovanec, naj bi ga priglasil javni tožilec po uradni dolžnosti. Da obravnavanje škode ne bi zavlačevalo postopka, naj bi se o njej odločalo s posebnim sklepom. S tem bi odločitev o odškodnini dobila izrazit kazenskopravni pomen. Zagovornik takšne ureditve se opira na sovjetsko ureditev¹⁹. Iz razvoja našega Zakonika o kazenskem postopku /posebej čl. 98 oziroma prejšnji čl. 97 /je razviden zavesten odmik od sovjetske ureditve, saj se povdarja odgo-

vornost samega oškodovanca, da skrbi za svoje zadeve. Uvedba sovjetskega sistema bi pomenila korak v stran, saj kaže sovjetska ureditev na paternalistični odnos države do "podanikov" in izvira iz nerealne predpostavke, da je javni tožilec generalni varuh zakonitosti.

Sedanje jugoslovansko pravo, kljub skrbi ki jo kaže do interesov oškodovanca, ne daje nobenih zagotovil, da bo ta odškodnino resnično dobil. Ni zagotovil, da bo o zahtevku v postopku odloženo, pa tudi pri izterjavi premoženjskopravni zahtevki /razen izjeme po čl. 62a/2 KZ/ nima nobene prednosti. V še večji negotovosti pa je oškodovanec, kadar je storilec brez premoženja.

Takšen položaj oškodovanca je pripeljal na misel, da naj bi se ustanovili posebni skladi iz katerih naj bi se izplačevala odškodnina za škode nastale s kaznivim dejanjem, oziroma, da se posamezne vrste škode zavarujejo z najrazličnejšimi sistemi zavarovanja.

A Sistem zdravstvenega varstva

Zdravstveno varstvo je v SR Sloveniji urejeno z republiškim Zakonom o zdravstvenem varstvu /Ur. l. SRŠ št. 53/74, L/75/, podrobneje pa je določeno s Samoupravnim sporazumom o najmanjšem obveznem obsegu zdravstvenega varstva v SR Sloveniji /Ur. l. SRŠ št. 1/76/, ki so ga sprejele zdravstvene skupnosti SR Slovenije.

Sistem zdravstvenega varstva krije škode, ki nastanejo v primeru bolezni, delovne nezmožnosti ali smrti, tudi če so ti primeri nastali zaradi storjenega kazniviga dejanja. Varstvo se nudi v obliki zdravljanja, usposobitve obolelih oziroma poškodovanih za delo, nadomestitve izgubljenega dohodka in v povrnitvi drugih stroškov, ki so nastali oškodovancu ali nje-

IV. SISTEM ZAVAROVANJA

Z močno razvejanim sistemom zdravstvenega, pokojninskega, invalidskega zavarovanja in zavarovanja pred nevarnostmi v cestnem avtomobilskem prometu prevzema družba velik del škod na svoja ramena, tudi v primerih, če je nastala s kaznivim dejanjem. Osnovni namen zavarovanja ni zavarovati oškodovanca pred nevarnostmi škode, ki nastane iz kaznivih dejanj, vendar se je zavarovanje izkazalo kot uspešno sredstvo tudi v teh primerih, kar je seveda pozitivno in zaželeno, ni pa povsem brez negativnih posledic. S tem, da določene vrste škod v glavnem povrnejo skupnosti pokojninskega oziroma invalidskega zavarovanja, zdravstvena skupnost ali pa zavarovalnice, je interes, da bi se povrnitev te škode uredila posebej, močno zmanjšan. Tako se žrtvi kaznivega dejanja ne posveča posebna pozornost, kot bi bilo potrebno.

A Sistem zdravstvenega varstva

Zdravstveno varstvo je v SR Sloveniji urejeno z republiškim Zakonom o zdravstvenem varstvu /Ur.l. SRS št.38/74, 1/75/, podrobneje pa je določeno s Samoupravnim sporazumom o najmanjšem obveznem obsegu zdravstvenega varstva v SR Sloveniji /Ur.l. SRS št.1/76/, ki so ga sprejele zdravstvene skupnosti SR Slovenije.

Sistem zdravstvenega varstva krije škode, ki nastanejo v primeru bolezni, delovne nezmožnosti ali smrti, tudi če so ti primeri nastali zaradi storjenega kaznivega dejanja. Varstvo se nudi v obliki zdravljenja, usposobitve obolelih oziroma poškodovanih za delo, nadomestitve izgubljenega dohodka in v povrnitvi drugih stroškov, ki so nastali oškodovancu ali nje-

govi družini zaradi nastopa socialnega primera/kot npr. stroški potovanja do zdravnika in stroški nastanitve ter prehrane/,ob smrti zavarovanca oziroma člana njegove družine pa kritje stroškov pogreba in enkratna podpora za preživljanje.Pravico do zdravljenja in povrnitve drugih stroškov imajo vse osebe,ki jih zajema zdravstveno zavarovanje,pravica do povrnitve izgubljenega dohodka pa je vezana izključno na tiste,ki so v delovnem razmerju.To pravico imajo tudi delavci v tujini,če so zavarovani pri zdravstveni skupnosti v SR Sloveniji,vsaj za čas,ko so v Jugoslaviji,delavci jugoslovanskih organov in mednarodnih organizacij pa tudi če so v času začasne zadržanosti z dela v tujini.Pravica do nadomestila osebnega dohodka obstaja tudi za 30 dni po prenehanju delovnega razmerja,če je poškodba ali bolezen nastala v tem času.

Zdravstveno zavarovanje danes zavzema celotno prebivalstvo,tako,da lahko govorimo,da pri nas obstaja nacionalno zdravstveno varstvo²⁰.

Seveda pa zdravstveno varstve ni vseobsežno,saj so uporabniki dolžni prispevati k stroškom zdravstvenega varstva²¹.Te dolžnosti so oproščeni tisti,ki uveljavljajo pravice:

- iz najmanjšega obveznega obsega zdravstvenega varstva
- če gre za nesrečo pri delu ali obolenje za poklicno boleznijo

20 Račovan, str.161,162

21 Po Samoupravnem sporazumu o najmanjšem obveznem obsegu zdravstvenega varstva v SR Sloveniji so uporabniki dolžni prispevati npr.:

- 10 din za zdravila ob prevzemu na recept,če je zdravilo cenejše,ga plača v celoti
- 40 din za vsak prvi obisk zdravnika na domu
- 20 din za vsak prvi pregled pri zdravniku specialistu
- 30 din za prevoz z reševalnim ali drugim posebnim vozilom

- uživalci stalnih družbenih denarnih pomoči, stalnih priznavnim, pokojnin z varstvenim dodatkom in kmetje, ki jih je zdravstvena skupnost iz socialnih razlogov oprostila plačila stroškov za zdravstveno varstvo.

Prav tako so oproščeni plačila prispevka vojni invalidi in nekatere kategorije borcev, ter študentje, vendar le za zdravlila.

B Sistem pokojninskega zavarovanja

Sistem zdravstvenega zavarovanja dopolnjuje in razširja pokojninsko/^{in invalidsko} zavarovanje/Republiški zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Ur.l. SRS št. 54/72, 26/73, 34/74 /, ki nudi varstvo oškodovancu v primeru invalidnosti in njegovim družinskim članom v primeru smrti zavarovanca.

Zavarovanje je v tem primeru ožje kot zdravstveno zavarovanje in je v večji meri vezano na delovno razmerje. Poleg polnega zavarovanja, ki nudi varstvo ne glede na to, kako je invalidnost oziroma telesna okvara nastala, obstaja za določen krog oseb le delno zavarovanje, ki zavaruje pred škodo v primeru invalidnosti oziroma telesne okvare samo, če je ta nastala kot posledica nesreče pri delu.

Invalidni osebi se nudi nadomestilo v obliki invalidske pokojnine, nudi pa se ja možnost tudi do poklicne rehabilitacije ter zaposlitve z ustreznimi denarnimi nadomestili. Oseba, ki je utrpela telesno okvaro, pa ima pravico do denarne nadomestitve. Ta pravica do varstva je vezana na pogoje, ki se nanašajo na določeno trajnost zaposlitve, razen če je invalidnost posledica nesreče pri delu.

Če je oškodovanec zaradi kaznivega dejanja izgubil življenje, imajo otroci, zakonec, starši, bratje in sestre, kakor tudi otroci brez staršev, ki jih je pokojni preživljal, ob določeni

nih pogojih pravico do družinske pokojnine.

Z današnjo ureditvijo zdravstvenega varstva se krije velik del materialne škode, ki nastane pri kaznivih dejanjih, katerih posledica je telesna poškodba ali bolezen/npr. lahka in huda telesna poškodba, kazniva dejanja ogrožanja javnega prometa itd./.

S pokojninskim zavarovanjem/invalidsko in pokojninsko zavarovanje v primeru smrti zavarovanca/pa se zagotovijo denarna nadomestila, ki nadomestijo škodo, ki je nastala zaradi izgube oziroma zmanjšanja delovne sposobnosti in škodo, ki je nastala zaradi izgubljenega preživljanja.

Seveda pa imajo skupnost pokojninskega oziroma invalidskega zavarovanja ali zdravstvena skupnost regresno pravico do tistega, ki je namenoma ali iz velike malomarnosti povzročil bolezen, poškodbo, invalidnost ali smrt zavarovanca. Za škodo, ki jo povzroči delavec na delu ali v zvezi z delom, je odgovorna organizacija oziroma družbenopolitična skupnost katere delavec je.

Takšna ureditev invalidskega zavarovanja pušča ob strani tiste osebe, ki pred nastankom invalidnosti oziroma telesne okvare še niso bile zaposlene/razen nekaterih izjem, ko je po zakonu določeno delno zavarovanje, če je poškodba nastala npr. pri opravljanju nalog javne varnosti kot rezervni miličnik/ in zato niso bile zavarovane, čeprav je njihovo preživljanje ogroženo. Prepustiti te oškodovance usodi, da sami iščejo povrnitev škode od povzročitelja ni primerno. V bodoče bi bilo morda ustreznije, da bi vključili v invalidsko zavarovanje tudi te oškodovance tako, da zavarovanje ne bi več temeljilo na delovnem razmerju, ali pa uvedli posebno zavarovanje za škodo nastalo s kaznivim dejanjem, ki bi prišlo v poštev v primeru insolventnosti storilca.

C Obvezno zavarovanje v prometu

Medtem, ko je zavarovanje premoženja in oseb pri nas prostovoljno, pa je zavarovanje potnikov v javnem prevozu, uporabnikov oziroma lastnikov letal in uporabnikov oziroma lastnikov motornih vozil obvezno. S tem je zagotovljeno, da bo tako materialna kot imaterialna škoda, ki nastane s kaznivim dejanjem ogrožanja varnosti v prometu povrnjena iz sredstev zavarovalnice, ki tako prevzame nase odgovornost za škodo. Prejšnja ureditev/Zakon o obveznem zavarovanju v prometu, Ur.l. SFRJ št. 11/68 /zavarovanja pred odgovornostjo/je doživela veliko kritik s strani zavarovalnice, saj je dajala žrtvi in sorodnikom možnost, da so zahtevali odškodnino neposredno od zavarovalnice brez vsakih omejitev zavarovalnih vsot. Takšna ureditev tudi v bogatejših državah ni običajna, pri nas pa je bila daleč preko gospodarskih zmožnosti²². Prav tako je bilo dosti kritik zaradi odprave obveznega zavarovanja tujcev. Ta sprememba, ki je bila uvedena z namenom pospeševati turizem, je spravila v veliko negotovost žrtev našega občana, če je škodo povzročil nezavarovan tujec. Pri uveljavljanju škode je bil odvisen le od svoje iznajdljivosti, škodo je dobil povrnjeno le v primeru, če mu je uspelo zadržati tuje vozilo in izposlovati začasno odredbo pri sodišču²³.

Te pomanjkljivosti so z novim Zakonom o temeljih sistema premoženjskega in osebnega zavarovanja/Ur.l. SFRJ št. 24/76/, ki je začel veljati 12. junija 1976 odpravljene. Zakon izrecno določa, da je zavarovalna skupnost dolžna povrniti škodo največ do višine dogovorjenih zavarovalnih vsot/čl. 54/, s

²² Jenko, str. 327, 330

²³ Jenko, str. 332

čemer je uvedena omejitev zavarovalnih vsot²⁴.
Z novim zakonom je tudi na novo uvedeno obvezno zavarovanje tujcev za škodo, ki jo povzročijo drugim. Tujec mora skleniti zavarovalno pogodbo ob prestopu jugoslovanske meje, če za vozilo nima mednarodne listine o zavarovanju, ki velja tudi za SFRJ.

V primeru, ko je povzročitelj škode neznan oziroma nezavarovan, novi zakon določa, da se škoda porazdeli med vse zavarovalne skupnosti, ki imajo sedež v republiki, kjer je škoda nastala. Pri tem zavarovalne skupnosti odgovarjajo pri nezavarovanem vozniku največ do zneska, za katerega bi storilec moral skleniti zavarovanje, pri neznanem vozniku pa največ do zneska, ki je predpisan za osebna motorna vozila.

V osnutku prejšnjega zakona je bilo sprva potrebno, da je pri dogodku posredovala milica, če je škodo povzročil neznan voznik. Z izpustitvijo te določbe, ki se tudi v novem zakonu ne pojavlja, se odpira možnost, da nezavarovani avtomobilisti skušajo škodo naprtiti neznanemu vozniku²⁵.

V tujini imajo za kritje škod, ki jih povzročijo neznani oziroma nezavarovani vozniki, ustanovljene posebne garancijske sklade, ki imajo značaj pravne osebe in se financirajo iz dela premij. Pri nas takšnih skladov nimamo, zato nosijo odgovornost zavarovalnice²⁶.

24 Z odlokom ZIS /Ur.l. SFRJ št. 25/76 /so bili določeni najnižji zavarovalni zneski, na katere se mora zavarovati proti odgovornosti lastnik oziroma uporabnik motornega vozila za posamezni škodni dogodek:

- 50000 din za avtobuse in tovorna vozila
- 25000 din za druga motorna vozila

25 Jenko, str. 333

26 Černe, str. 197, 198

Po sedanjih predpisih pa bi bilo mogoče v okviru zavarovalne skupnosti ustanoviti posebno rizično skupnost za zavarovanje pred škodo, ki jo povzročijo neznan oziroma nezavarovani vozniki in bi bilo tudi tovrstno zavarovanje obvezno. S strani zavarovalnic se pojavljajo tudi kritike, ki pa niso našle odmeva v novem zakonu. Tako smatrajo nekateri avtorji, da je krog oseb, ki lahko zahtevajo odškodnino preširoko določen. Nekateri omejitve določajo že zavarovalni pogoji, ki jih sodna praksa upošteva. Po mnenju teh avtorjev bi bilo treba zlasti izključiti pravice do odškodnine tistih oškodovancev, ki kršijo pogodbene obveznosti npr. pijanost, vožnja brez izpita²⁷, kakor tudi osebe, katerih odgovornost zavarovalnica krije, če se pojavijo kot oškodovanci ter njihove sorodnike in osebe, ki jih preživljajo²⁸.

Medtem, ko je izključitev oškodovanca, ki krši pogodbene obveznosti, upravičena, pa ne vidim razloga, zakaj naj bi bili izključeni sorodniki zavarovanca, če se pojavijo kot žrtve oškodovanci.

27 Černe, str.196

28 Jenko, str.331

V. JAVNI SKLAD

Pri obravnavanju možnosti, da bi se škoda nastala s kaznivim dejanjem povračala iz nekega v ta namen ustanovljenega javnega sklada, se nam zastavlja več vprašanj.

1. V katerih primerih naj bi se odškodnina izplačevala?
2. Kako zagotoviti sredstva za sklad?
3. Kakšne posledice bi imela takšna ureditev za rehabilitacijo storilca?

ad 1/ Omejevanje povračila škode iz javnega sklada samo na žrtve določenih kaznivih dejanj, kot se to pogosto dogaja, s stališča žrtve ne bi bilo pravično, kadar tudi za druga kazniva dejanja povračila škod niso urejena. Vendar pa pri nas obstaja cela vrsta zavarovanj iz katerih se povrne škoda oškodovancu, tudi če je nastala s kaznivim dejanjem, zato ustanovitev sklada, ki bi kril škodo ne glede na to iz katerega kaznivega dejanja bi nastala, niti ne bi bila potrebna, ker bi se nekaterim škodam s tem dalo dvojno zavarovanje. Javni sklad, ki bi se ustanovil, naj bi imel le dopolnilni značaj. Iz njegovih sredstev naj bi se plačevala odškodnina le tistim žrtvam, katerim se ni povrnila iz drugih virov/izguba dohodka in imaterialna škoda/in pa žrtvam, ki škode niso dobile povrnjene iz obstoječih javnih skladov predvsem zato, ker niso bile zavarovane²⁹. V sedanji ureditvi obstaja nepokrita škoda, ki je nastala iz premoženjskih kaznivih dejanj in pa del škode iz nasilnih kaznivih dejanj. To je predvsem tista škoda, ki ni bila krita z zdravstvenim in pokojninskim zavarovanjem. Izplačevanje odškodnine iz javnega sklada za škode nastale iz premoženjskih kaznivih dejanj

je praktično nemogoče, če upoštevamo npr. ogromne škode, ki nastajajo pri kaznivih dejanjih v gospodarstvu. Tako nam ostajajo le deli škod, ki izvirajo iz nasilnih kaznivih dejanj. Ker žrtev pri storitvi kaznivega dejanja dostikrat sodeluje in nosi svoj delež krivde za nastalo škodo, bi se bilo treba omejiti le na tiste žrtve, ki h kaznivemu dejanju niso prispevale³⁰.

ad 2/ Še pomembnejše vprašanje je vprašanje sredstev, ki naj bi se stekala v sklad. Obstaja več bolj ali manj urešničljivih predlogov:

- sredstva naj bi v celoti dodeljevala država
- sredstva naj bi se zbirala na takšen način, kot se že zbirajo v primerih hudih katastrof/v rudnikih, v železniškem prometu itd./
- uporabila naj bi se sredstva, ki pritekajo iz delovanja kazenskega pravosodja³¹.

V sedanji ureditvi sredstva, ki pritekajo iz delovanja kazenskega pravosodja ne zadoščajo, vendar obstaja predlog, naj bi se uvedel nov prispevek, ki bi imel značaj kazenske odškodnine, ki bi imela tudi rehabilitacijsko vrednost. Odmerjal naj bi se vsem obsojencem, ne glede na vrsto kazni ter njeno morebitno pogojnost. Pri tem pa ne smemo zanemariti dosedanjih denarnih kazni in sicer majhnega prispevka iz dohodkov obsojencev za njihovo delo med prestajanjem kazni. Da bi se sklad v celoti polnil le z dohodki obsojencev je danes praktično nemogoče, če upoštevamo veliko število pogojnih obsodb in neustrezen sistem nagrajevanja obsojencev³². Reforme sistema nagrajevanja v bližnji prihodnosti ni pričakovati, določene izboljšave pa tudi v sedanji ureditvi niso nemogoče. Tako bi bilo mogoče, da bi se obsojencem, katerim ni bil izrečen varnostni ukrep v

30 Kobe-Šelih, str. 14

31 Vasiljević, str. 199

32 Kobe-Šelih, str. 15

zvezi z opravljanjem poklica, dala ob določenih pogojih možnost, da kljub prestajanju kazni opravljajo svoj poklic. Sredstva, ki bi se na ta način stekala v sklad, bi bila neprimerno višja kot do sedaj, saj vemo, da delovne organizacije v okviru kazenskopoboljševalnih domov in zavodov v večini primerov ne poslujejo po načelu ekonomičnosti.

ad 3/ Z ustanovitvijo takega sklada pride oškodovancev zahtevek s storilca na družbo. S tem družba prevzame tudi del odgovornosti za storjeno kaznivo dejanje. Pojavila se vprašanje, ali to ne oslabi notranjega občutka odgovornosti pri storilcu, ali se ne izgubi vzgojni vpliv, ki ga ima na storilca povrnitev škode?

Da se izognemo omenjenim slabostim, ki se pojavljajo z družbeno povrnitvijo škode, naj se uvede t.i. mešani sistem, ker vsklaja obe zahtevi-zagotoviti žrtvi povračilo in rehabilitirati storilca. Storilec naj primarno nosi odgovornost za škodo, šele v primeru njegovega slabega premoženjskega stanja naj nastopi družbena obveznost.

Očitna prednost take ureditve je tudi v tem, da oslabi povračilni značaj sodne odločbe, pa tudi žrtev ima lahko boljše razumevanje za postopek s storilcem.

Koba dr. Peter-Belih dr. Alenka

L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale, Revue internationale de droit pénal, 1973/1-2, referat za VI. kongres mednarodnega združenja za kazensko pravo, Budimpešta 1974, v slovenščini v rokopisu

Redovan dr. Aleksander, Socialna varnost, Zbirka priručnik, Ljubljana 1978/druga izpopolnjena izdaja/

Vasiljevič dr. Tihomir, Sistem krivičnega procesnega prava /Druga spremenjena in dopolnjena izdaja/, Beograd 1971

LITERATURA

Bazala dr. Branko, Vezanost perničnog suda za presudu krivičnog suda, Odvjetnik št. 1-2/61

Carić dr. Ante, Odškodnina žrtvi kaznivega dejanja v sodobnem kazenskem pravu, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 1970/2, str. 82-90

Cigoj dr. Stojan, Odškodninsko pravo Jugoslavije, Časopisni zavod Ur. l. SR Slovenije, Ljubljana, 1972

Černe dr. Marjan, Varstvo oškodovanca pred insolventnostjo avtomobilista s stališča obveznega zavarovanja avtomobilske odgovornosti, Pravniki 1971, str. 194-198

Jenko dr. Franc, Ob spremembi zakona o obveznem zavarovanju v prometu, Pravniki 1970, str. 327

Juhart dr. Jože, Civilno procesno pravo, Univerzitetna založba v Ljubljani, Ljubljana, 1961

Kobe dr. Peter-Šelih dr. Alenka

L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale, Revue internationale de droit pénal, 1973/1-2, referat za VI. kongres mednarodnega združenja za kazensko pravo, Budimpešta 1974, v slovenščini v rokopisu

Radovan dr. Aleksander, Socialna varnost, Zbirka priročnik, Ljubljana 1975/druga izpopolnjena izdaja/

Vasiljević dr. Tihomir, Sistem krivičnog procesnog prava /druga spremenjena in dopolnjena izdaja/, Beograd 1971

Aćimović dr.Mihailo,Položaj oštećenog medžu građanima i pred krivičnim sudom,Gledišta 1970,str.627-636

Kazenski zakonik (splošni del),Ur.l.FLRJ 106/47

Zakonik o kazenskem postopku,Ur.l.SFRJ 50/67, 54/70, 6/73

Kazenski zakonik,Ur.l.SFRJ 30/59, 11/62, 31/62, 15/65, 15/67, 20/69, 6/73

Zakonik o pravdnem postopku,Ur.l.FLRJ 4/57, 52/61, 12/65, 1/71, 6/74

Zakon o zdravstvenem varstvu,Ur.l.SRS št. 38/74, 1/75

Samoupravni sporazum o najmanjšem obveznem obsegu zdravstvenega varstva v SR Sloveniji,Ur.l.SRS št. 1/76

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju,Ur.l.SRS št. 54/72, 26/73, 34/74

Zakon o obveznem zavarovanju v prometu,Ur.l.SFRJ št. 11/68

Zakon o temeljih sistema premoženjskega in osebnega zavarovanja,Ur.l.SFRJ št. 24/76

Odlok o zneskih na katere se mora skleniti zavarovanje proti odgovornosti za škodo povzročeno drugim pri rabi motornega vozila,Ur.l.SFRJ št. 25/76

Zakonik o kazenskem postopku RSFSR Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja,Beograd,1967

5. IZBIRA OBSOJENIH OSEB ZA RAZISKAVO

Katja Vodopivec

Raziskavo je financirala Raziskovalna skupnost Slovenije in je bila narejena v Inštitutu za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani. Izvajalo jo je devet slušateljev podiplomskega študija iz kazenskopравниh predmetov in dva slušatelja 4. letnika pravosodne smeri na pravni fakulteti pod mojim vodstvom in s pomočjo dr. Petra Kobeta, profesorja za kazensko pravo. Podatke smo izbrali iz spisov v letu 1973 pravnomočno obsojenih oseb v republiki Sloveniji. Raziskavo smo izvajali leta 1976 za leto 1973 zato, da smo lahko ugotovili tudi ev. odločitve sodišč o naknadnih civilno pravnih zahtevkih za povrnitev škode.

Številke, ki jih prikazujemo v tem poglavju povzemamo po kazenski sodni statistiki Zavoda za statistiko SR Slovenije. Po tej statistiki se pri steku kaznivih dejanj šteje vsak obsojeni samo enkrat po tim. najhujšem kaznivem dejanju, ki ga je storil, tj. po tistem, za katerega mu je bila izrečena najhujša kazen.

V letu 1973 je bilo 11387 obsojenih oseb. Za kazniva dejanja, ki smo jih upoštevali v naši raziskavi, smo se odločali po metodi eliminacije tako, da smo:

- 1) izločili vse obsojene, ki so bili obsojeni na podlagi zasebnih tožb. Ti primeri so namreč specifični zato, ker je vloga oškodovanca v kazenskem postopku drugačna kot vloga oškodovanca v adhezijskem postopku. Oškodovanci vlagajo zasebne tožbe za kazniva dejanja pri katerih je škoda težko določljiva (kazniva dejanja zoper čast in dobro ime in lahke telesne poškodbe) 8,4 %

- 2) izločili vse storilce, ki so bili obsojeni za kazniva dejanja storjena v prometu. V teh primerih poravnavao velik del škode zavarovalne organizacije od zavarovanja v prometu do zdravstvenega in invalidskega zavarovanja. Skoraj vsa kazniva dejanja te vrste so storjena iz malomarnosti, inkriminacija teh dejanj pa je bila zožena z novim slovenskim kazenskim zakonom. Preučevanje povračila škode za ta kazniva dejanja bi terjalo posebno raziskavo, ki bi presegla namen te študije 30,8 %
- 3) izločili obsojene za tista kazniva dejanja, za katera je višina škode skoraj nedoločljiva, oz. težko določljiva v finančnem ekvivalentu. Taka so kazniva dejanja zoper: ljudstvo in državo, svobodo in pravice državljanov, osebno dostojanstvo in moralo, zakonsko zvezo in rodbino, pravosodje, javni red in pravni promet; poleg tega pa še odvzem motornega vozila (čl. 254 a), povzročitev splošne nevarnosti za življenje in premoženje s splošno nevarnim dejanjem ali sredstvom (čl. 268), ponareditev ali uničenje uradne listine, knjige ali spisa (čl. 319) in neupravičena uporaba (čl. 323).. 17,3 %
- 4) izločili večino obsojenih za tista kazniva dejanja, pri katerih je bilo število obsojenih manjše od 50 in sicer zato, ker bi zaradi majhnega števila primerov težko izdelali analizo za posamezna kazniva dejanja. Od tega načela smo zaradi posebnosti kaznivih dejanj, ki smo jih želeli obravnavati, odstopili v dveh primerih, kot izjemnih 4,2 %
- 5) izločili nekatera druga kazniva dejanja iz različnih razlogov in sicer:
- uboje (čl. 135, 136 KZ) glede na to, da so to izjemna dejanja pri katerih povzročena škoda presega zmogljivosti storilca;

- sodelovanje oz. ogrožanje pri pretepu (čl. 143, 144 KZ) glede na to, da je pri pretepih težko ločiti udeležbo storilca od udeležbe oškodovanca;
 - nedovoljeno trgovino in davčno zatajitev (čl. 226 in 235 KZ) glede na to, da je zlasti pri teh kaznivih dejanjih število neznanih in neodkritih storilcev izredno veliko;
 - majhno tatvino, zatajitev in goljufijo (čl. 259 KZ) zaradi neznatne povzročene škode;
 - prikrivanje (čl. 265 KZ)⁺ zato, ker se povzročena škoda ugotavlja predvsem pri storilcu kaznivega dejanja 9,0 %
- 6) Upoštevali smo za raziskavo 3451 kaznivih dejanj ali..... 30,3 %
Skupaj	100,0 %
N	11387

Po poglavjih kazenskega zakonika smo upoštevali torej dve tretjini kaznivih dejanj zoper življenje in telo (67,6 %) ter zoper premoženje (65,3 %); eno tretjino kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo (32,9 % - zlasti glede na to, da smo izločili kazniva dejanja nedovoljene trgovine in davčne zatajitve) in 42,3 % kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost glede na to, da smo izločili kazniva dejanja ponareditve ali uničenje uradne listine, nepravilne uporabe in tista kazniva dejanja, pri katerih so bile frekvence manjše od 50.

Posebej opozarjamo na to, da smo izločili najmanj 26 % kaznivih dejanj (t. 1 in 3) zato, ker je pri teh dejanjih skoraj nemogoče povrniti škodo v denarnem ekvivalentu.

Kaznivih dejanj, ki smo jih upoštevali za raziskavo nismo razvrščali po poglavjih tedaj veljavnega kazenskega zakonika temveč po

⁺ Vsi členi so navedeni po KZ, ki je veljal v letu 1973.

kriminoloških vidikih. V posebni preglednici navajamo torej kazniva dejanja razvrščena po shemi prirejani za raziskavo v primerjavi z novimi členi slovenskega kazenskega zakona, v katerem pa inkriminacije niso povsem identične s prejšnjimi členi jugoslovanskega kazenskega zakonika, se pa v podrobnosti razčlenjevanja razlik na tem mestu ne moremo spuščati.

Shema upoštevanih kaznivih dejanj za raziskavo je torej bila:

Kazniva dejanja zoper življenje in telo:	Struktura v %
- čl. 141 KZ/čl. 52 + 53 KZS/: huda telesna poškodba	7,9
- čl. 142/2 KZ /čl. 54-2 KZS/: lahka telesna poškodba	22,2
Skupaj:	30,1

Kazniva dejanja zoper premoženje v širšem smislu - s pridobivanjem premoženjske koristi:

- čl. 249 KZ /čl.165 KZS/: tatvina	22,6
- čl. 250 KZ/čl. 166 KZS/: velika tatvina	17,8
- čl. 258 KZ /čl. 171 KZS/: goljufija	4,9
- čl. 322 KZ /čl.141 KZS/: poneverba	5,2
Skupaj:	60,5

Ostala kazniva dejanja

- čl. 213 KZ /čl. 127 KZS/: nevestno gospodarsko poslovanje	1,3
- čl. 255 KZ /čl. 142 KZS/: grabež	0,8
- čl. 257 KZ /čl. 177 KZS/: poškodovanje tuje stvari	5,4

4. DEPRESIVNOSTI VZORCA

Page Ervar

Izbira vzorca

- 246 a KZ /čl. 158 KZS/: gozdna tatvina 1,9

Vse skupaj: 100,0

Ta shema velja za analizo izbranih vrst kaznivih dejanj, ne pa za analizo upravičenosti vzorca, kakor bo obrazložena v naslednjem poglavju.

Končno naj povemo še, da zajema analiza dve vrsti podatkov, ki sta med seboj različni, tj. podatke za obsojene osebe in podatke za oškodovance. Oškodovanih oseb /med njimi so tudi pravne osebe/ je več kot obsojenih oseb.

V nadaljevanju bomo uporabljali izključno le oznake iz kazenskega zakonika (KZ), ki je veljal do 1.7.1977.

- v ožjem, večerjem ali nedeljskem času (čl. 142/2 KZ) vsak četrti obsojeni
- nedavno gospodarsko poslovanje (čl. 213 KZ) vsi obsojeni
- gozdne tatvine (čl. 246a/1 KZ) vsi obsojeni
- tatvine (čl. 249 KZ) vsak četrti obsojeni
- velike tatvine (čl. 250 KZ) vsak četrti obsojeni
- grabelj (čl. 255 KZ) vsi obsojeni
- poškodovanje tuje stvari (čl. 257 KZ) vsak četrti obsojeni
- goljufije (čl. 258 KZ) vsak četrti obsojeni
- ponaredba (čl. 322 KZ) vsak četrti obsojeni

... v letu ... 1973 ...

6. REPREZENTATIVNOST VZORCA

Bogo Brvar

Izbira vzorca

Za potrditev ali zanikanje delovne hipoteze: povrnitev škode je mogoče v večini primerov kaznivih dejanj uspešno obravnavati v času kazenskega postopka in drugih postavljenih hipotez, smo se odločili analizirati podatke iz spisov kazenskih in civilnih sodišč. Za izbrana kazniva dejanja smo sestavili vzorec s slučajnim izbiranjem spisov.

Za koledarsko leto 1973, v katerem je nastajala naša populacija, smo dobili iz sodišč vse spise za deset vrst kaznivih dejanj, katerih storilci so bili v tem letu pravnomočno obsojeni.

Vzorec smo sestavili na sledeči način:

- hude telesne poškodbe (čl. 141 KZ) vsak četrti obsojeni
- z orožjem, nevarnim orodjem ali sredstvom prizadejana lahka telesna poškodba (čl. 142/2 KZ) vsak četrti obsojeni
- nevestno gospodarsko poslovanje (čl. 213 KZ) vsi obsojeni
- gozdne tatvine (čl. 246a/1 KZ) vsi obsojeni
- tatvine (čl. 249 KZ) vsak četrti obsojeni
- velike tatvine (čl. 250 KZ) vsak četrti obsojeni
- grabež (čl. 255 KZ) vsi obsojeni
- poškodovanje tuje stvari (čl. 257 KZ) vsak četrti obsojeni
- goljufije (čl. 258 KZ) vsak četrti obsojeni
- poneverbe (čl. 322 KZ) vsak četrti obsojeni.

Ker nam ni uspelo dobiti vseh pravnomočno končanih zadev v letu 1973 ali pa so bili nekateri statistični listi za obsojene osebe pomanjkljivo izpolnjeni, so glede na predvideno velikost vzorca nastale manjše razlike (Tabela 1).

Intervali zaupanja

Intervale zaupanja izračunamo po pravilu:

$$\bar{\pi} = p \pm z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}},$$

- kjer pomeni:
- p - izračunan delež iz vzorca za določeno variabla;
 - z - stopnja zaupanja; za trditev s 95% gotovostjo je z enak 1,96, za 99% gotovost pa je enak 2,58.
 - n - število primerov v vzorcu;
 - $\bar{\pi}$ - izračunani delež populacije.

Če določimo p (delež vzorca), potem lahko z določeno stopnjo zaupanja trdimo, da ustrezeni (delež populacije) leži v intervalu:

$$p - z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} \text{ in } p + z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}. \quad \bar{\pi} \text{ lahko}$$

izračunamo za celoten vzorec, za skupino kaznivih dejanj ali za posamezno kaznivo dejanje za določeno variabla.

Korekturni faktor

Korekturni faktor izračunamo po pravilu:

$$\sqrt{\frac{N-n}{N-1}}$$

- kjer pomeni:
- N - število primerov v populaciji;
 - n - število primerov v vzorcu

Če določeno variabla opazujemo na celotnem vzorcu, znaša korekturni faktor 0,86 (N= 3451, n= 886).

Porazdelitev kaznivih dejanj v vzorcu in v populaciji

V tabeli 2 so izračunani deleži posameznih kaznivih dejanj v vzorcu, v populaciji in intervali zaupanja. Deljena je na dva dela. V prvem delu so izračuni za sedem vrst kaznivih dejanj, za katere smo dobili vzorec s slučajnim izbiranjem, v drugem delu pa za ostale tri vrste kaznivih dejanj, za katere smo vzeli vse obsojene osebe.

Delež v vzorcu je izračunan po pravilu : n_v/N_v , kjer je n_v število obsojenih za eno vrsto kaznivega dejanja, N_v pa za vseh sedem oziroma za tri vrste kaznivih dejanj ($N_v = 760$, $N_v = 126$).

Delež v populaciji je izračunan po enakem pravilu, le podatki so vzeti iz celotne populacije ($N_p = 3312$, $N_p = 139$).

Intervali zaupanja so izračunani po pravilu: $\bar{p} \pm z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}$, stopnja zaupanja je 99% ($z=2,58$).

Pri računanju intervalov zaupanja so upoštevani korekturni faktorji.

Dejanjski deleži posameznih vrst kaznivih dejanj v populaciji ležijo vsi razen enega (člen 255) v izračunanih intervalih deležev iz vzorca. To pomeni, da se je porazdelitev kaznivih dejanj v vzorcu ohranila, sam izračun intervalov zaupanja, pa je eden od preiskusov reprezentativnosti vzorca. Pri kaznivih dejanjih po členu 255 KZ so manjša odstopanja, dejanska porazdelitev teh kaznivih dejanj v populaciji pade iz izračunanega intervala zaupanja, to pa zaradi tega, ker smo uspeli dobiti samo 75% spisov za to kaznivo dejanje, čeprav bi morali po načrtu zajeti vse.

Porazdelitev obsojenih oseb po prebivališču v vzorcu in populaciji

V tabeli 3 so izračunani deleži obsojenih oseb po prebivališču v vzorcu, populaciji in ustrezni intervali zaupanja. Zajeti niso tiste osebe, ki so bile obsojene zaradi kaznivih dejanj po členih 142/2 in 246a/1 KZ, ker letna kazensko-sodna statistika ti dve vrsti kaznivih dejanj nima razvrščenih po prebivališčih storilcev in zato ni možna primerjava med vzorcem in populacijo.

Delež v vzorcu je izračunan po pravilu: n_v/N_v , kjer je n_v število obsojenih po enem območju prebivališča, N_v pa po vseh območjih ($N_v = 634$). Delež v populaciji je izračunan po enakem pravilu, le podatki so vzeti iz celotne populacije ($N_p = 2619$).

Intervali zaupanja so izračunani po pravilu $\bar{u} = p \pm z \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}$, kjer je $n=N_v$, stopnja zaupanja pa je 99% ($z=2,58$).

Pri računanju intervalov zaupanja so upoštevani korekturni faktorji.

Dejanski deleži območij prebivališč populacije ležijo vsi razen enega (območje okrožnega sodišča Ljubljana) v izračunanih intervalih vzorca. To pomeni, da se je porazdelitev kaznivih dejanj glede na prebivališče njihovih obsojenih storilcev v vzorcu ohranila. Vzorec je glede na geografsko porazdelitev reprezentativen, ugotovitve ugotovljene v raziskavi veljajo za celotno območje SR Slovenije. Iz izračunanega intervala zaupanja pade samo delež iz območja okrožnega sodišča Ljubljana in ker je ta v populaciji nekoliko večji, to pomeni, da nam ni uspelo dobiti vseh predvidenih spisov, razlika pa je zelo majhna (0,004).

Tabela 1: Populacija in vzorec

Kazniva dejanja	Obsojeni v letu 1973*	Slučajno izbrani	Razmerje v %
člen KZ	N	n	n/N·100
141	274	61	22,3
142/2	765	187	24,4
249	1124	261	23,2
250	614	131	21,3
257	186	43	23,1
258	169	35	20,7
322	180	42	23,3
213	44	40	90,9
246a/1	67	65	97,0
255	28	21	75,0
SKUPAJ	3451	886	

Za zadnja tri kazniva dejanja podatke o obsojenih nismo slučajno izbirali, ampak smo v raziskavo zajeli podatke iz vseh dobljenih spisov.

* Kazensko sodna statistika 1973

Zavod SR Slovenije za statistiko, statistično gradivo št. 22/74, Ljubljana, november 1974, stran 94-105, tabela II-11

Tabela 2: Porazdelitev vzorca in populacije po kaznivih dejanjih

Kaznivo dejanje	Delež v vzorcu	Interval zaupanja	Delež v populaciji
člen KZ	n_v/N_v	\bar{p}	n_p/N_p
141 d. Golje	0,080	0,057-0,103	0,083
142/2 Koper	0,246	0,223-0,269	0,231
249 d. Kranj	0,343	0,298-0,388	0,339
250 d. Ljubljana	0,172	0,149-0,195	0,185
257 d. Maribor	0,057	0,034-0,070	0,056
258 d. Mur. Sobota	0,046	0,023-0,069	0,051
322 d. Nova Gorica	0,055	0,032-0,078	0,054
Skupaj	0,99	0,982-0,996	0,99
213 republike	0,317	0,285-0,349	0,316
246a/1	0,516	0,482-0,550	0,482
255 Skupaj	0,167	0,141-0,193	0,201
Skupaj	1,00		0,99

Stopnja zaupanja je 99% ($z=2,58$).

Tabela 3: Porazdelitev vzorca in populacije po prebivališču obsojenih oseb

Prebivališče na območju	Delež v vzorcu n_v/N_v	Interval zaupanja \bar{f}_l	Delež v populaciji * n_p/N_p
Okr. sod. Celje	0,140	0,118-0,162	0,112
Okr. sod. Koper	0,065	0,043-0,087	0,053
Okr. sod. Kranj	0,088	0,066-0,110	0,084
Okr. sod. Ljubljana	0,191	0,169-0,213	0,217
Okr. sod. Maribor	0,218	0,174-0,262	0,205
Okr. sod. Mur. Sobota	0,074	0,052-0,096	0,067
Okr. sod. Nova Gorica	0,024	0,002-0,046	0,030
Okr. sod. Novo mesto	0,074	0,052-0,096	0,089
druge republike	0,090	0,068-0,112	0,112
neznano	0,036	0,014-0,058	0,022
Skupaj	1,00		1,001

Stopnja zaupanja je 99% ($z=2,58$).

*

Kazensko sodna statistika 1973

Zavod SR Slovenije za statistiko, statistično gradivo
št. 22/74, Ljubljana, november 1974, stran 52-63, tabela II-5

7. KAZNIVA DEJANJA

Jože Tratnik

Izhodišče raziskave z naslovom "Povračilo škode žrtvam kaznivih dejanj" so kazniva dejanja, ki jih je storilo 886 oseb pravnomočno obsojenih v letu 1973 pred okrožnimi in občinskimi sodišči v SR Sloveniji. Odločilno za izbiro obsojencev je bilo t.im. glavno kaznivo dejanje, to je tisto, za katero je bila v slučaju steka obsojencev izrečna najvišja kazen.

Z ozirom na cilj raziskave so bila izbrana kazniva dejanja:

1. kaznivo dejanje lahke telesne poškodbe po čl. 142 KZ
2. kaznivo dejanje hude telesne poškodbe po čl. 141 KZ
3. kaznivo dejanje nevestnega gospodarskega poslovanja po čl. 213 KZ
4. kaznivo dejanje gozdne tatvine po čl. 246a KZ
5. kaznivo dejanje tatvine po čl. 249 KZ
6. kaznivo dejanje velike tatvine po čl. 250 KZ
7. kaznivo dejanje grabeža po čl. 255 KZ
8. kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari po čl. 257 KZ
9. kaznivo dejanje goljufije po čl. 258 KZ
10. kaznivo dejanje poneverbe po čl. 322 KZ

V raziskavo zajeta kazniva dejanja bi mogli razdeliti po dveh kriterijih:

1. približno v smislu poglavij KZ na:
 - A. kazniva dejanja zoper življenje in telo (čl. 141 in 142 KZ)
 - B. kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje (čl. 249, 250, 257, 258, delno 255 ter dodatno še čl. 246a KZ)
 - C. kazniva dejanja gospodarskega kriminala (čl. 213, 322 in delno 255 KZ) ter

2. kazniva dejanja zoper premoženje v širšem pomenu besede z ozirom na pridobljeno premoženjsko korist:

B. na kazniva dejanja, s katerimi je storilec pridobil tako korist

(čl. 249, 250, 255, 258, 246a in 322 KZ) in

C. na kazniva dejanja, s katerimi storilec ni pridobil take koristi

(čl. 213, 257 KZ).

Za analizo zbranega gradiva smo iz skupine B. izločili kaznivo dejanje grabeža (čl. 255), ker zajema tudi druga kazniva dejanja in ne samo čl. 250 in 322, ki smo jih zajeli z raziskavo in kaznivo dejanje gozdne tatvine (čl. 246a), ker je to vsebinsko specifično kaznivo dejanje, ki je po eni strani uvrščečno v KZ med kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo, po drugi strani ga pa ljudje na splošno percipirajo drugače kot druga kazniva dejanja zoper premoženje.

Tako analiziramo v nadaljevanju te raziskave dve bolj homogeni skupini kaznivih dejanj in sicer:

A. kazniva dejanja zoper življenje in telo (čl. 141, 142 KZ)

B. kazniva dejanja zoper premoženje (v kriminološkem pomenu besede)

s pridobljeno premoženjsko koristjo:

- tatvine čl. 249

- velike tatvine čl. 250

- goljufije čl. 258

- poneverbe čl. 322 ter

C. skupino ostalih kaznivih dejanj, ki nimajo skupnega imenovalca

praviloma
(zato zanjo/ne dajemo seštevke):

- nevestno gospodarsko poslovanje čl. 213

- grabež čl. 255

- poškodovanje tuje stvari čl. 257

- gozdne tatvine čl. 246a

V skupini C. so tudi edina tri kazniva dejanja, ki smo jih zajeli z raziskavo - za razliko od ostalih - 100 % (čl. 213, 255, 246a).

Čas storitve kaznivih dejanj

Storilci kaznivih dejanj zajetih v raziskavo, so bili pravno-močno obsojeni v letu 1973. Kazniva dejanja pa so bila storjena v razdobju od leta 1966 do leta 1973. Polovica kaznivih dejanj je bila storjenih v letu 1972. Od tega povprečja znatno odstopajo le kaznivo dejanje grabeža po čl. 255 KZ in kaznivo dejanje nevestnega gospodarskega poslovanja po čl. 213 KZ, ki sta bili najbolj pogosto izvršeni v letu 1971. Pri kaznivih dejanjih, ki so bila storjena v letih 1966 do 1970 je opaziti še relativno več hudih telesnih poškodb, kazniva dejanja gospodarskega kriminala ter goljufij (tabela 1).

Tako opažena razmerja so odraz specifičnosti posameznih skupin kaznivih dejanj. Zamotanost kaznivih dejanj gospodarskega kriminala v primerjavi z ostalimi kaznivimi dejanji, terja poglobljeno delo organov odkrivanja in pregona, kar se odraža - kljub prednostnemu reševanju - v dolgem trajanju kazenskega postopka. Vse to pa pomeni, da je od povzročitve škode do pravnomočne obsodbe in ev. odločitve o škodnem zahtevku preteklo včasih tudi 6 ali 7 let.

Kraj storitve

Kraj storitve z ozirom na stalno prebivališče storilca kaže nekatere značilnosti posameznih kaznivih dejanj (tabela 2). Tako je mogoče opaziti, da so bila kazniva dejanja zoper življenje in telo v več kot 50 % storjena v ožjem naselju storilčevega prebivališča. Obratno pa se pojavljajo kazniva dejanja tatvine, velike tatvine in goljufije v

večini primerov izven kraja prebivališča storilca. Kazniva dejanja gospodarskega kriminala so izvršena na delovnih mestih storilcev.

Sostorilstvo

Večino obravnavanih kaznivih dejanj (pribl. 80 %) je storil sam storilec (tabela 3). Sostorilstvo dveh ali treh oseb je pogostejše pri kaznivih dejanjih, ki zaradi svoje specifičnosti zahtevajo večjo organiziranost (čl. 250 KZ), sodelovanje zaradi težkega opravila (čl. 246a KZ) ali pa so lahko izraz akcije skupine (čl. 257 KZ). Večje število sostorilcev (štiri ali pet) ^{in več} se pojavlja predvsem pri kaznivem dejanju grabeža (čl. 255 KZ) in kaznivem dejanju poškodovanja tuje stvari (čl. 257 KZ).

Stek kaznivih dejanj

V raziskavi zajeta kazniva dejanja so bila storjena ali samostojno ali pa v steku z drugimi kaznivimi dejanji (tabela 4). Edino kaznivo dejanje, ki nikoli ni bilo storjeno v steku z drugimi kaznivimi dejanji, je kaznivo dejanje gozdne tatvine po čl. 246a KZ. Temu sledi kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari. Tudi za kazniva dejanja zoper življenje in telo je značilno, da se v 91 % primerih ne obravnavajo skupaj z drugimi kaznivimi dejanji. Razmeroma majhen delež tatvin obravnavanih skupaj z drugimi kaznivimi dejanji (le 17 %) vzbuja dvom v uspešnost odkrivanja teh vrst kaznivih dejanj. Zato pa je bilo pri velikih tatvinah obravnavanih največ kaznivih dejanj v steku in je pri teh kaznivih dejanjih najvišji delež velikega števila kaznivih dejanj v steku (6 in več). Tudi so relativno visoki deleži kaznivih dejanj storjenih v steku pri gospodarskih kaznivih dejanjih (poneverba 36 %, nevestno gospodarsko poslovanje 25 %). Pri steku kaznivih dejanj smo obsojence razvrščali po tim. glavnem kaznivem dejanju, t.j. tistem, za katerega je bila izrečena najhujša kazen.

Kazniva dejanja in povzročena škoda

Storilci so z obravnavanimi kaznivimi dejanji povzročili škodo tako na družbenem kot na zasebnem premoženju (tabela 5). Značaj nekaterih kaznivih dejanj dopušča nastanek škode samo na enem od obeh sektorjev premoženja. Tako je bila na primer s kaznivimi dejanji poneverbe, nevestnega gospodarskega poslovanja in grabeža, povzročena škoda skoraj izključno le na družbenem premoženju. Na drugi strani so storilci s kaznivimi dejanji tatvine in velike tatvine pogosteje prizadeli zasebno premoženje.

Pri nekaterih kaznivih dejanjih škoda ni nastala. To so lahko primeri poskusov in primeri ko je bila storilcu premoženjska korist takoj odvzeta.

Posebnost so kazniva dejanja zoper življenje in telo. Ker je povzročena škoda težko ugotovljiva, jo sodišča praviloma ne vpisujejo v statistični list.

Deleži storilcev, ki so s svojimi kaznivimi dejanji zoper premoženje povzročili škodo na družbenem ali zasebnem premoženju v višini 5000.- din in več si sledijo (tabela 6):

Kaznivo dejanje	deleži storilcev, ki so povzročili škodo 5000 din in več v %
tatvina (čl. 249)	4,2
velika tatvina (čl. 250)	21,4
goljufija (čl. 258)	25,7
poneverba (čl. 322)	52,4
nevestno gospodarsko poslovanje (čl. 213)	85,0
grabež (čl. 255)	100,0

Škoda povzročena s kaznivimi dejanji poškodovanja tuje stvari in gozdne tatvine je praviloma manjša.

Tabela 1: Kazniva dejanja po letu storitve v %

Kazniva dejanja zoper življenje in telo

Leto storitve	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
1967	1,6	1,1	1,2
1968	1,6	-	0,4
1969	3,3	1,6	2,0
1970	8,2	4,8	5,6
1971	26,2	20,9	22,2
1972	50,8	50,8	50,8
1973	8,2	20,9	17,7
Skupaj	99,9	100,1	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Leto storitve	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
1967	0,4	-	2,9	11,9	1,5
1968	1,1	-	5,7	4,8	1,5
1969	2,7	3,1	11,4	4,8	3,6
1970	5,7	4,6	11,4	16,7	6,8
1971	14,2	22,1	22,9	16,7	17,3
1972	52,1	44,3	34,3	38,1	47,3
1973	23,8	26,0	11,4	7,1	22,0
Skupaj	100,0	100,1	100,0	100,1	100,0

Ostala kazniva dejanja

Leto storitve	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
1966	2,5	-	-	-
1967	5,0	4,8	-	-
1968	7,5	4,8	-	-
1969	10,0	-	-	-
1970	20,0	14,3	9,3	6,2
1971	37,5	42,9	11,6	13,8
1972	12,5	14,3	58,1	58,5
1973	5,0	19,0	20,9	21,5
Skupaj	100,0	100,1	99,9	100,0

Tabela 2: Storilci po kraju storitve v %

Kazniva dejanja zoper življenje in telo

Kraj storitve dejanja	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	186	247
v naselju prebivališča	54,1	65,6	62,8
v kraju (mesta) prebivališča	1,6	4,3	3,6
v občini prebivališča	27,9	18,3	20,6
zunaj občine prebivališča	16,4	11,8	13,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0
neznano	-	1	-

Kazniva dejanja zoper premoženje

Kraj storitve dejanja	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	248	129	32	42	451
v naselju prebivališča	29,4	23,3	25,0	38,1	28,2
v kraju (mestu) prebivališča	9,7	10,1	3,1	16,7	10,0
v občini prebivališča	27,8	20,2	21,9	26,2	25,1
zunaj občine prebivališča	33,1	46,6	50,0	19,0	36,8
Skupaj	100,0	100,2	100,0	100,0	100,0
neznano	13	2	3	-	18

Ostala kazniva dejanja

Kraj dejanja	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	20	43	65
v naselju prebivališča	45,0	25,0	32,6	41,5
v kraju (mesta) prebivališča	2,5	15,0	4,7	-
v občini prebivališča	42,5	40,0	37,2	47,7
zunaj občine prebivališča	10,0	20,0	25,6	10,8
Skupaj	100,0	100,0	100,1	100,0
neznano	-	1	-	-

Tabela 3: Sostorilstvo v %

Kazniva dejanja zoper življenje in telo

Število storilcev	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
1	88,5	81,3	83,1
2	6,6	11,2	10,1
3	4,9	4,3	4,4
4	-	2,7	2,0
5 in več	-	0,5	0,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Število storilcev	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
1	80,5	61,1	77,1	83,3	75,1
2	12,6	26,7	20,0	11,9	17,1
3	6,1	9,2	2,9	2,4	6,4
4	0,8	2,3	-	-	1,1
5 in več	-	0,8	-	2,4	0,4
Skupaj	100,0	100,1	100,0	100,0	100,1

Ostala kazniva dejanja

Število storilcev	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
1	87,5	76,2	55,8	52,3
2	12,5	9,5	18,6	27,7
3	-	4,8	14,0	9,2
4	-	-	4,7	10,8
5 in več	-	9,5	7,0	-
Skupaj	100,0	100,0	100,1	100,8

Tabela 4: Stek v %

Kazniva dejanja zoper življenje in telo

Število kaznivih dejanj v steku	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
0	90,2	91,4	91,1
1	8,2	7,0	7,3
2	-	1,6	1,2
3 - 5	1,6	-	0,4
6 in več	-	-	-
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Število kaznivih dejanj v steku	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
0	82,8	54,2	57,1	64,3	72,1
1	13,4	18,3	28,6	19,0	16,2
2	3,1	5,3	4,8	11,9	4,3
3 - 5	0,4	12,2	9,5	4,8	4,3
6 in več	0,4	9,9	-	-	3,2
Skupaj	100,1	99,9	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Število kaznivih dejanj v steku	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
0	75,0	57,1	93,0	100,0
1	15,0	28,6	4,7	-
2	5,0	4,8	2,3	-
3 - 5	5,0	9,5	-	-
6 in več	-	-	-	-
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 5: Vrsta premoženja prizadeta s kaznivimi dejanji v %

Kazniva dejanja zoper življenje in telo

Vrsta prizadetega premoženja	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
premoženje ni prizadeto	100,0	97,3	98,0
družbeno premoženje	-	-	-
zasebno premoženje	-	2,7	2,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Vrsta prizadetega premoženja	čl. 249	čl. 250	čl. 250	čl. 322	Skupaj
N	161	131	35	42	469
premoženje ni prizadeto	2,3	6,9	8,6	-	3,8
družbeno premoženje	34,1	31,3	48,6	95,2	39,9
zasebno premoženje	63,6	61,8	42,9	4,8	56,3
Skupaj	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Vrsta prizadetega premoženja	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
premoženje ni prizadeto	-	4,8	2,3	21,5
družbeno premoženje	100,0	95,2	74,4	41,5
zasebno premoženje	-	-	23,3	36,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9

Tabela 6: Višina ocenjene škode

Kazniva dejanja zoper premoženje

Višina škode	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
ni ugotovljena	2,3	6,9	8,6	-	3,8
do 249 din	3,4	6,9	-	4,8	4,3
250 - 499 din	26,4	11,5	14,3	2,4	19,2
500 - 999 din	29,9	20,6	31,4	11,9	25,8
1000 - 1999 din	21,8	11,5	11,4	14,3	17,5
2000 - 4999 din	11,9	21,4	8,6	14,3	14,5
5000 - 7999 din	3,4	8,4	-	16,7	5,8
8000 - 9999 din	0,4	0,8	8,6	11,9	2,1
10000 din in več	0,4	12,2	17,1	23,8	7,0
Skupaj	99,9	100,2	100,0	100,1	100,0

Ostala kazniva dejanja

Višina škode	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
ni ugotovljena	-	-	2,3	21,5
do 249 din	-	-	18,6	9,2
250 - 499 din	-	-	20,9	13,8
500 - 999 din	-	-	16,3	24,6
1000 - 1999 din	-	-	30,2	23,1
2000 - 4999 din	15,0	-	9,3	7,7
5000 - 7999 din	15,0	-	2,3	-
8000 - 9999 din	2,5	-	-	-
10000 din in več	67,5	100,0	-	-
Skupaj	100,0	100,0	99,9	99,9

8. STORILCI KAZNIVIH DEJANJ

Drago Šinkar

Raziskava je zajela 886 obsojenih oseb za kazniva dejanja iz čl. 141, 142/II; 249, 250, 258, 322, 213, 255, 257 in 246a kazenskega zakonika, ki so bile obsojene v letu 1973 v SR Sloveniji. Glede na to, da so bila zajeta kazniva dejanja/ nevestnega gospodarskega poslovanja (213) /grabeža (255) in gozdne tatvine (246a) po številu 100 %, ostala pa le 25 % od celotne populacije, je potrebno podatke, ki so za slednja k.d. izraženi v absolutnih številih, množiti s 4, da dobimo dejansko število teh primerov. Tako ni bilo le 886 obsojenih, kot bi izhajalo iz absolutnih podatkov po priloženih tabelah, pač pa gre za obsojenih ca. 3166 za vsa zgoraj naštetá kazniva dejanja v letu 1973 v SR Sloveniji. Približno na to populacijo lahko apliciramo podatke iz te raziskave.

Glede osebnosti obsojenih oseb je raziskava omejena na podatke o spolu, starosti, prebivališču, poklicu, položaju v poklicu, narodnosti, državljanstvu, zakonskem stanu, izobrazbi, številu otrok, premoženjskem stanju in predkaznovanosti.

Za vsa obravnavana kazniva dejanja je karakteristično, da med obsojenimi prevladujejo moški. Pri čl. 141, 250 in 246a je procent udeležbe žensk izrazito majhen; med 3,8 in 7,7 %. Pri ostalih kaznivih dejanjih je njihova udeležba nekoliko višja - med 11,8 % in 37,5 %, pri čemer je najvišji % udeležbe žensk ugotovljen ravno pri tokoimenovanem gospodarskem kriminalu: čl. 213 - 37,5 %, čl. 322 - 33,3 % in čl. 255 - ko so udeležene v 23,8 % (tabela 1).

Iz podatkov o prebivališču, navedenih v prilogi tab. 2 ni mogoče neposredno sklepati katera območja okrožnih sodišč so s katerimi vrstami kaznivih dejanj najbolj obremenjena. Zato smo naredili še nasled-

nje primerjave s strukturo prebivalstva po območjih okrožnih sodišč, pri čemer smo upoštevali vse prebivalstvo in ne samo polnoletno, ker prebivalstvo objavljeno v Statističnem letopisu po občinah ni deljeno po starosti prebivalcev.

Struktura prebivalstva in obsojenih oseb* po prebivališču obsojencev

Območje okrožnih sodišč	Agresivna kazniva dejanja**		
	Struktura prebival- stva v % *	čl. 141 + 142/II (te- lesne po- škodbe)	čl. 257 (poškodova- nje tuje stvari)
N	1.725088	237	41
Ljubljana	26,7	13,5	21,9
Maribor	21,4	<u>34,2</u>	19,5
Celje	12,8	<u>16,5</u>	<u>17,1</u>
Novo mesto	9,3	<u>13,1</u>	<u>14,6</u>
Kranj	9,0	7,1	4,9
Murska Sobota	7,5	<u>9,7</u>	<u>9,8</u>
Koper	6,7	4,6	4,9
Nova Gorica	6,5	1,3	7,3
Skupaj	99,9	100,0	100,0

* Odšteti obsojenci iz drugih republik in z neznanim prebivališčem

**Podčrtane so razlike med % obsojenih in strukture prebivalstva večje od 20 %

Vir za oceno strukture prebivalstva. Statistični letopis SR Slovenije 1971, str. 427 - 428; izd. Zavod za statistiko SRS.

Struktura prebivalstva in obsojenih oseb po poklicih

Območje okrožnih sodišč	Kazniva dejanja zoper premoženje					
	Struk- tura pre- bivalstva v %	tatvine in ve- like tatvine čl. 249+ +250	golju- fija čl. 258	pone- verba čl. 322	grabež čl. 255	nevestno gospodar- sko poslo- vanje čl. 213
N	1.725088	327	28	42	18	40
Ljubljana	26,7	24,8	17,8	30,9	22,2	5,0
Maribor	21,4	24,5	28,6	23,8	33,3	45,0
Celje	12,8	13,4	14,3	11,9	11,1	7,5
Novo mesto	9,3	8,6	3,6	7,1		15,0
Kranj	9,0	10,7	14,3	14,3	11,1	7,5
Murska Sobota	7,5	9,2	7,1	4,7	-	10,0
Koper	6,7	6,7	14,3	7,1	11,1	5,0
Nova Gorica	6,5	2,1	-	-	11,1	5,0
Skupaj	99,9	100,0	100,0	99,8	99,9	100,0

Iz primerjave strukturnih števil obsojenih razdeljenih (zaradi majhnih števil opazovanih primerov) po območjih okrožnih sodišč s strukturnimi števili prebivalstva izhaja, da so z agresivnimi kaznivimi dejanji najbolj obremenjena območja okrožnih sodišč štajerskega predela (Maribor, Celje, Murska Sobota) in območje novomeškega okrožnega sodišča. Za kazniva dejanja zoper premoženje s pridobitvijo premoženjske koristi v strukturah obsojenih ni mogoče opaziti nekih večjih odstopanj od strukture prebivalstva, razen za območje okrožnega sodišča v Kranju. Pač pa je bilo v letu 1973 relativno največ obsojenih za nevestno gospodarsko poslovanja na območjih okrožnih sodišč v Mariboru, Novem mestu in Murski Soboti.

Podobno primerjavo s strukturo prebivalstva po poklicnih skupinah, tako kot so objavljene v Statističnem gradivu, smo naredili tudi za obsojence razdeljene po poklicnih skupinah.

Struktura prebivalstva in obsojenih oseb po poklicih

Poklici	Struktura prebivalstva	Agresivna kazniva dejanja	
		telesne poškodbe - čl. 141 + 142	poškodovanje tuje stvari čl. 257
N	1523.000*	248	43
kmetovalci	20,0	19,4	7,0
industrijski delavci in delavci brez poklica	37,5	<u>58,1</u>	<u>76,8</u>
trgovsko osebje in storitveni delavci	9,2	8,8	2,3
upravni delavci	5,8	0,8	2,3
vodilno osebje	8,1	1,2	2,3
upokojeni in vzdrževane osebe	18,3	6,5	2,3
ostali + neznano	1,1	5,2	7,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0

* odšteti so otroci

Podatki za prebivalstvo vzeti iz Statistično gradivo 14/73;

Zavod za statistiko SR Slovenije, Ljubljana 1973

	Kazniva dejanja zoper premoženje					
	prebivalstvo l. 1971	tatvina in ve-tatvine čl. 249+ 250	golju-fija čl. 258	pone-verba čl. 322	grabež čl. 255	nevestno gospodarsko poslovanje čl. 213
	1523.000	392	35	42	21	40
kmetovalci	20,0	8,2	0,0	0,0	0,0	2,5
industrijski delavci in delavci brez poklica	37,5	<u>69,9</u>	<u>45,7</u>	19,0	19,1	7,5
trgovsko osebje + storitveni delavci	9,2	8,7	<u>20,0</u>	<u>31,0</u>	<u>23,8</u>	<u>62,5</u>
upravni delavci	5,8	1,8	8,6	<u>40,5</u>	<u>38,1</u>	<u>12,5</u>
vodilno osebje	8,1	2,8	2,9	7,1	<u>14,3</u>	10,0
upokojeni, vzdrževane osebe	18,3	1,2	5,7	6,0	0,0	2,5
ostalo + neznano	1,1	7,4	17,2	2,4	4,8	2,5
Skupaj	100,0	100,0	100,1	100,0	100,1	100,0

Iz primerjave izhaja, da so s kaznivimi dejanji zoper življenje in telo in zoper premoženje najbolj obremenjeni industrijski in podobni delavci. Poleg njih so pri goljufijah močno udeleženi tudi storitveni delavci (gostinstvo + usluge). Poneverbe so v glavnem kazniva dejanja upravnih delavcev, pa tudi trgovinskega in uslužnostnega osebja. Pri grabežu se trgovinskemu osebju in upravnim delavcem v visokem deležu približuje vodilno osebje. Ker pri zbiranju podatkov glede na majhno število kaznivih dejanj grabeža tega nismo diferencirali na posamezne člene, ki jih to kaznivo dejanje obsega, domnevamo na podlagi poklicne strukture obsojenih oseb, da gre pri grabežu predvsem za kazniva dejanja zoper uradno dolžnost.

Kaznivo dejanje nevestnega gospodarskega poslovanja je značilno predvsem za trgovsko in upravno osebje.

Podatki (tabela 4) o položaju obsojenih v poklicu pokažejo, da je bilo največ nezaposlenih med storilci velikih tatvin (49,6 %), tatvin (24,7 %) in goljufij (25,7 %). Tudi pri telesnih poškodbah - hudih po čl. 141 KZ-je razmeroma visok odstotek nezaposlenih (18 %). Razumljivo pa je, da so bili storilci kaznivih dejanj "gospodarskega kriminala" (322, 213, 255 KZ) večinoma zaposleni pri oškodovancu; pri nevestnem gospodarskem poslovanju pa bi praktično morali biti vsi. Do odstopanja je prišlo verjetno zaradi sprememb v zaposlitvi v času od storitve k.d. do uvedbe kazenskega postopka. Najmanjši % udeležbe pri kaznivih dejanjih iz te raziskave je ugotovljen za delodajalce. To je razumljivo ob majhni populaciji in socialnem položaju, ki tej strukturi ustreza, poleg tega pa gre za strukturo, ki je v svojem poklicu ustaljena.

Tabela 5 kaže, da je med drugimi narodnostmi obsojenih največ oseb v zvezi s kaznivimi dejanji tatvine, (26,1 %), velike tatvine

(21,4 %), goljufije (28,6 %) in grabeža (33,3 %). V prvih treh primerih gre predvsem za sezonske delavce iz drugih republik in podobno, dočim podatek 33,3 % pri grabežu ni realen odraz razmerja pri udeležbi po narodnosti. Če ta podatek primerjamo z udeležbo obsojenih drugih narodnosti pri poneverbi (7,1 %), potem lahko ugotovimo, da je pri grabežu za leto 1973 zgolj slučajno takšno razmerje, ki se pri populaciji 21 primerov zlahka bistveno spremeni. Ni pa prezreti 18 % storilcev iz drugih republik pri kaznivih dejanjih poškodovanja tuje stvari.

Kazniva dejanja samskih ljudi so predvsem kazniva dejanja zoper premoženje s pridobitvijo premoženjske koristi in kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari (tab. 6). To so predvsem mlajši obsojenci, stari do 25 let (glej ustrezno tabelo pri poglavju o oškodovancih). Vsa kazniva dejanja so storili naši državljani.

Izobrazba obsojenih (tabela 7) je v največ primerih le dokončan 4. razred osnovne šole. To velja za kazniva dejanja telesnih poškodb in za kazniva dejanja zoper premoženje izvzemši čl. 322 - poneverba. Poneverbo so najpogosteje storili kvalificirani oziroma visoko kvalificirani delavci in tisti, ki so dokončali osemletko. Storilcev kaznivega dejanja poneverbe ni med tistimi, ki so dokončali višjo ali visoko šolo za leto 1973, dočim je imel visoko šolo 1 storilec grabeža. Udeležba storilcev z dokončano gimnazijo ali srednjo šolo je razmeroma majhna.

Oceno o premoženjskem stanju obsojenih so dajali anketarji prosto po pregledu spisov, zato to niso zanesljivi podatki, temveč samo orientacijski.

Po ocenah o premoženjskem stanju obsojenih so kazniva dejanja telesnih poškodb in kazniva dejanja zoper premoženje ter kaznivo dejanje

poškodovanja tuje stvari najpogosteje storili srednje in slabo situirani občani. Pri slabo situiranih se giblje procent udeležbe pri zgoraj navedenih deliktih od 30,8 % do 74,4 %. Zlasti visok delež slabo situiranih je pri kaznivih dejanjih hude telesne poškodbe, tatvine in velike tatvine. Pri kaznivih dejanjih takoimenovanega gospodarskega kriminala, je najvišji procent srednje situiranih in sicer med 50 in 71,4 % udeležbe. Najvišja udeležba (20 % in 15,4 %) za dobro situirane je pri nevestnem gospodarskem poslovanju in gozdnih tatvinah.

Po številu otrok (tabela 9) so najpogosteje udeleženi pri kaznivih dejanjih tisti, ki otrok nimajo razen v primeru kaznivega dejanja nevestnega gospodarskega poslovanja, pri katerem je izkazana 45 % udeležba za tiste, ki imajo enega otroka in 25 % udeležba tistih z dvema otrokoma. Izrazito visok procent udeležbe je izkazen za storilce brez otrok pri kaznivem dejanju iz čl. 250 KZ (velika tatvina), kjer so udeleženi s 75,6 % in pri kaznivem dejanju poškodovanja tuje stvari, kjer je procent udeležbe celo 76,7 %, kajti to so večinoma mladi, samski ljudje. Vsekakor pa so najmočnejše udeleženi pri vseh kaznivih dejanjih storilci brez otrok, bistveno nižja je udeležba tistih z enim ali dvema otrokoma. Storilcev s 4 otroci in več je največ med storilci kaznivih dejanj zoper življenje in telo (tabela 10).

Največ povratnikov je med storilci kaznivih dejanj zoper premoženje v ožjem pomenu besede. Delež povratnikov je tudi med storilci hujših telesnih poškodb visok.

Ob upoštevanju vseh doslej navedenih karakteristik storilcev kaznivih dejanj v letu 1973 (v okviru raziskave) lahko rečemo, da je tipičen storilec kaznivega dejanja zoper premoženje predvsem mlajši človek, brez otrok z nizko stopnjo izobrazbe in slabšim socialnim polo-

žajem. Približno tako rečemo lahko tudi za storilce kaznivih dejanj telesnih poškodb s to razliko, da so ti večkrat poročeni. Pri gospodarskem kriminalu pa lahko govorimo o tipičnem storilcu, ki je srednje situiran, v srednjih letih, poročen, največkrat ima tudi otroke, je zaposlen pri oškodovancu, s poklicem v administraciji oziroma trgovini, ima pa najmanj dokončano osemletko.

Če primerjamo podatke o strukturi storilcev kaznivih dejanj po starosti, premoženjskem stanju storilcev in poskušamo odgovoriti na vprašanje o možnostih za povračilo škode povzročene s kaznivim dejanjem, lahko rečemo, da je največ možnosti za povračilo škode pri storilcih kaznivih dejanj nevestnega gospodarskega poslovanja, grabeža in poneverbe. Pri teh kaznivih dejanjih je namreč največ primerov, ko gre za solventnost storilca, za razliko od kaznivih dejanj tatvine, goljufije in velike tatvine ter večine kaznivih dejanj telesnih poškodb, ko gre v pretežni večini za insolventne ali slabše situirane storilce. Iz praktičnih izkušenj lahko trdimo, da je pri velikih tatvinah insolventnost storilca pravilo. Zaradi navedenih razlogov je točna hipoteza naše raziskave o tem, da bi mogla biti povrnitev škode le izjemoma nadomestilo za kazensko sankcijo.

Opcaba:

Pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb in kaznivih dejanjih soper premoženju so pod "B" navedena absolutna števila, ki so med seboj primerljiva ob upoštevanju dejstva, da podatki zajemajo 25 % celotne populacije, če teh 25 % tudi dejansko reprezentira celoto. Pri "ostalih kaznivih dejanjih" absolutna števila niso primerljiva, ker gre za različna % zajete populacije. Zaradi tega je pod "B" navedena le vrsta raziskanih primerov.

Tabela 1: Obsojenci po spolu v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Spol	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	187	248
moški	95,1	88,2	89,9
ženske	4,9	11,8	10,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Spol	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	69
moški	88,5	96,2	85,7	66,7	88,5
ženske	11,5	3,8	14,3	33,3	11,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Spol	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
moški	62,5	76,2	86,0	92,3
ženske	37,5	23,8	14,0	7,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Opomba:

Pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb in kaznivih dejanjih zoper premoženje so pod "N" vnešena absolutna števila, ki so med seboj primerljiva ob upoštevanju dejstva, da podatki zajemajo 25 % celotne populacije, če teh 25 % tudi dejansko reprezentira celoto. Pri "ostalih kaznivih dejanjih" absolutne številke niso primerljive, ker gre za različen % zajete populacije. Zaradi tega je pod "N" navedena le vsota raziskanih primerov.

Tabela 2: Prebivališče obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Prebivališče	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	187	248
Celje	19,7	14,4	19,0
Koper	9,7	2,6	5,6
Kranj	6,5	6,9	6,9
Ljubljana	11,2	13,4	10,1
Maribor	29,4	33,7	31,9
Murska Sobota	8,2	10,6	10,1
Nova Gorica	1,6	1,0	1,2
Novo mesto	9,7	13,3	10,9
Druge republike	3,3	4,3	4,0
Skupaj	99,3	100,2	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Prebivališče	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
Celje	10,4	13,0	11,5	11,9	12,8
Koper	5,4	6,1	11,5	7,2	6,3
Kranj	10,3	6,1	11,5	14,3	9,6
Ljubljana	21,1	19,9	14,4	28,7	19,6
Maribor	19,1	23,0	20,1	21,5	20,0
Murska Sobota	8,8	5,5	8,7	7,2	8,1
Nova Gorica	2,4	0,8	0,0	0,0	1,5
Novo mesto	6,4	8,4	2,9	9,6	6,8
Druge republike	11,1	13,7	11,4	-	10,9
Neznano	5,0	3,8	8,6	-	4,5
Skupaj	100,0	100,3	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Prebivališče	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	39	20	43	65
Celje	7,5	9,6	16,3	19,9
Koper	5,0	9,6	4,6	7,7
Kranj	7,5	9,6	4,6	9,2
Ljubljana	5,0	19,2	20,7	15,4
Maribor	42,5	23,8	16,3	23,0
Murska Sobota	12,5	4,8	11,6	9,3
Nova Gorica	5,0	9,5	7,0	1,5
Novo mesto	15,0	-	14,0	12,3
Druge republike	-	9,5	4,7	1,5
Neznano	-	4,8	-	-
Skupaj	100,0	100,4	99,8	99,8

Opomba: Prebivališča so zaradi malih števil in % zbrana v območju okrožnih sodišč tako, da so možne primerjave le med okrožnimi sodišči.

Tabela 3: Poklic obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Poklic	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	187	248
kmet./rib.,g.del.,lov.)	18,0	19,8	19,4
rudarji - ind. del.	49,2	51,3	50,8
trgovsko osebje	4,9	3,7	4,0
stor. in var. del.	3,3	5,3	4,8
upr. administr. del.	-	1,1	0,8
delavci brez poklica	16,4	4,3	7,3
upokojeanci, vzdržev. osebe	3,3	7,5	6,5
ostali	3,3	5,3	4,8
neznano	-	0,5	0,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Poklic	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
kmet.(rib.,g.del.,lov.)	9,6	5,3	-	-	6,8
rudarji - ind. del.	55,6	57,3	37,1	16,6	51,2
trgovsko osebje	2,3	3,8	-	14,3	3,6
stor. in var. del.	6,5	4,6	20,0	16,7	7,9
upr. administr. del.	2,3	0,8	8,6	40,5	5,7
vodilno osebje	2,3	3,8	2,9	7,1	3,2
delavci brez poklica	11,5	18,3	8,6	2,4	12,4
upokojeanci, vzdrž. osebe	1,9	-	5,7	-	1,5
ostali	3,1	-	8,6	-	2,3
neznano	5,0	6,2	8,6	2,4	5,4
Skupaj	100,1	100,1	100,1	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Poklic	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
kmet.(rib.,g.del.,lov.)	2,5	-	7,0	23,1
rudarji - ind. del.	7,5	14,3	69,8	49,2
trgovsko osebje	52,5	23,8	-	1,5
stor. in var. del.	10,0	-	2,3	3,1
upr. administr. del.	12,5	38,1	2,3	1,5
vodilno osebje	10,0	14,3	2,3	1,5
delavci brez poklica	-	4,8	7,0	12,3
upokojeanci, vzdr. osebe	2,5	-	2,3	4,6
ostali	2,5	4,8	7,0	3,1
Skupaj	100,0	100,1	100,0	99,9

Tabela 4: Položaj obsojenih v poklicu v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Položaj v poklicu	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	187	248
nezaposlen	18,0	8,0	10,5
zaposlen pri oškodovancu	-	0,5	0,4
zaposlen drugod	60,7	58,3	58,9
samostojen	9,8	14,4	13,3
delodajalec	-	0,5	0,4
pomagajoči družinski član	3,3	4,3	4,0
drugi z lastnimi dohodki	3,3	8,0	6,2
vzdrževane osebe	4,9	5,9	5,6
Skupaj	100,0	99,9	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Položaj v poklicu	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	259	131	35	42	467
nezaposlen	24,7	49,6	25,7	2,4	29,8
zaposlen pri oškod.	11,2	5,3	5,7	78,6	15,2
zaposlen drugod	48,3	35,9	34,3	14,3	40,7
samostojen	3,1	2,3	5,7	2,4	3,0
delodajalec	0,8	-	-	-	0,4
pomagajoči druž. član	2,3	1,5	2,9	-	1,9
drugi z last. dohodki	1,9	-	8,6	-	1,7
vzdrževane osebe	7,7	5,3	17,1	2,4	7,3
Skupaj	100,0	99,9	100,0	100,1	100,0
neznano	2	-	-	-	2

Ostala kazniva dejanja

Položaj v poklicu	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
nezaposlen	2,5	14,3	4,7	12,3
zaposlen pri oškod.	82,5	76,2	7,0	1,5
zaposlen drugod	10,0	4,8	72,1	56,9
samostojen	-	-	2,3	18,5
delodajalec	-	-	-	-
pom. družinski član	-	-	4,7	3,1
drugi z last. doh.	2,5	-	2,3	4,6
vzdrževane osebe	2,5	4,8	7,0	3,1
Skupaj	100,0	100,1	100,1	100,0

Tabela 5: Narodnost obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Narodnost	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	187	248
Slovenci	85,2	83,4	83,9
Druge narodnosti	14,8	16,6	16,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Narodnost	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
Slovenci	73,9	78,6	71,4	92,9	76,8
Druge narodnosti	26,1	21,4	28,6	7,1	23,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Narodnost	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
Slovenci	97,5	66,7	81,4	87,7
Druge narodnosti	2,5	33,3	18,6	12,3
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 6: Zakonski stan obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Zakonski stan	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	186	247
samski	36,1	31,7	32,8
poročeni	54,1	60,2	58,7
vdoveli	1,6	1,6	1,6
razvezani	8,2	6,5	6,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0
neznano	-	1	1

Kazniva dejanja zoper premoženje

Zakonski stan	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	260	131	35	42	468
samski	51,5	76,3	48,6	33,3	56,6
poročeni	40,8	21,4	48,6	57,1	37,4
vdoveli	1,5	-	-	2,4	1,1
razvezani	6,2	2,3	2,9	7,1	4,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0
neznano	1	-	-	-	1

Ostala kazniva dejanja

Zakonski stan	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	64
samski	20,0	19,0	58,1	28,1
poročeni	80,0	71,4	39,5	70,3
vdoveli	-	4,8	-	-
razvezani	-	4,8	2,3	1,6
Skupaj	100,0	100,0	99,9	100,0
neznano	-	-	-	1

Tabela 7: Izobrazba obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Izobrazba	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	183	244
brez šol	1,6	2,7	2,5
z dok. 4. razr.	63,9	61,2	61,9
dok. osn. šola	16,4	18,0	17,6
KV ali VK	16,4	15,8	16,0
sr. strok. šola	1,6	2,2	2,0
Skupaj	99,9	99,9	100,0
neznano	-	4	4

Kazniva dejanja zoper premoženje

Izobrazba	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	258	131	34	42	465
brez šol	1,6	3,1	5,9	-	2,2
4. razr. osn.	50,8	41,2	23,5	16,7	43,0
osn. šola	20,2	23,7	26,5	31,0	22,6
KV ali VK	24,8	23,7	38,2	42,9	27,0
gimnazija	-	3,1	2,9	4,9	1,5
sr. str. šola	2,3	3,8	-	4,8	2,8
višja šola	-	1,5	2,9	-	0,6
visoka šola	0,4	-	-	-	0,2
Skupaj	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0
neznano	3	-	1	-	4

Ostala kazniva dejanja

Izobrazba	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	39	21	43	65
brez šol	-	-	-	4,6
4. razr.	-	19,0	48,8	66,2
osn. šola	30,8	28,6	23,3	20,0
KV ali VK	17,9	9,5	2,3	3,1
gimnazija	-	-	2,3	-
višja šola	-	-	2,3	-
visoka šola	-	4,8	-	-
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0
neznano	1	-	-	-

Tabela 8: Premoženjsko stanje obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Premoženjsko stanje	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	185	246
slabo	63,9	48,6	52,4
srednje	29,5	44,9	41,1
dobro	6,6	6,5	6,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0
neznano	-	2	2

Kazniva dejanja zoper premoženje

Premoženjsko stanje	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	251	129	34	39	453
slabo	66,9	74,4	52,9	30,8	64,9
srednje	27,5	24,0	29,4	66,7	30,0
dobro	5,6	1,6	17,6	2,6	5,1
Skupaj	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0
neznano	10	2	1	3	16

Ostala kazniva dejanja

Premoženjsko stanje	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
slabo	30,0	19,0	58,1	49,2
srednje	50,0	71,4	37,2	35,4
dobro	20,0	9,5	4,7	15,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 9: Število otrok obsojencev v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Število otrok	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	61	186	247
0	45,9	40,3	41,7
1	19,7	24,7	23,5
2	18,0	17,7	17,8
3	9,8	8,1	8,5
4	3,3	5,9	5,3
5 ali več otrok	3,3	3,2	3,2
Skupaj	100,0	99,9	100,0
neznano		1	1

Kazniva dejanja zoper premoženje

Število otrok	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	33	42	467
0	54,8	75,6	48,5	45,2	59,3
1	19,2	13,0	30,3	28,6	19,1
2	17,2	6,9	12,1	19,0	14,1
3	6,5	3,1	-	4,8	4,9
4	0,8	0,8	6,1	-	1,1
5 ali več otrok	1,5	0,8	3,0	2,4	1,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
neznano	-	-	2	-	2

Ostala kazniva dejanja

Število otrok	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
0	22,5	38,1	76,7	46,2
1	45,0	23,8	9,3	13,8
2	25,0	23,8	9,3	21,5
3	-	14,3	2,3	9,2
4	5,0	-	-	6,2
5 ali več otrok	2,5	-	2,3	3,1
Skupaj	100,0	100,0	99,9	100,0

Tabela 10: Predkaznovanost obsojenih v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Predkaznovanost	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	60	187	247
nekaznovan	71,7	58,8	61,9
kaznovan za isto dej.	5,0	8,6	7,7
kaz. večkrat za isto d.	-	1,6	1,2
kaz. enkrat za drugo d.	13,3	9,6	10,5
kaz. večkrat za drugo d.	3,3	5,9	5,3
kaz. za ista in dr. d.	6,7	15,5	13,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0
neznano	1	-	1

Kazniva dejanja zoper premoženje

Predkaznovanost	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
nekaznovan	54,8	45,0	42,9	73,8	52,9
kaz. za isto d.	12,3	22,1	17,1	4,8	14,7
kaz. večkrat za isto	11,9	9,9	11,4	-	10,2
kaz. enkrat za drugo	3,4	4,6	8,6	11,9	4,9
kaz. večkrat za drugo	2,3	-	5,7	2,4	1,9
kaz. za ista in dr. d.	15,3	18,3	14,3	7,1	15,4
Skupaj	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Predkaznovanost	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
nekaznovan	75,0	81,0	67,4	64,6
kaz. za isto d.	-	4,8	9,3	7,7
kaz. večkrat za isto d.	5,0	-	2,3	1,5
kaz. enkrat za drugo	7,5	4,8	9,3	13,8
kaz. večkrat za drugo	5,0	-	2,3	-
kaz. za ista in dr. d.	7,5	9,5	9,3	12,3
Skupaj	100,0	100,0	99,9	99,9

9. KAZENSKI POSTOPEK IN SODBA

Janez Kramarič

Kaznovalna politika je sorazmerno blaga. Strogost kaznovanja se izraža v največjem številu primerov v pogojnosti in nepogojnosti kazni ter v spreminjanju zaporne v denarno kazen, pa seveda v višini odmerjene kazni. (Tabela 1, 4).

Kaže se težnja po izrekanju milih in nizkih kazni. Pri vseh opazovanih kaznivih dejanjih, za katera so predpisane kazni strogega zapor, so v največ primerih uporabljena omilitvena določila čl. 42 in 43 KZ (tabela 2), n.pr.: pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe po čl. 141 KZ v 50,8 %, pri kaznivih dejanjih velike tatvine po čl. 250 KZ v 75,6 %, pri kaznivih dejanjih poneverbe po čl. 322 KZ kar v 85,7 %, pri kaznivih dejanjih grabeža po čl. 255 KZ v 61,9 % in pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja po čl. 213 KZ v 47,5 %. Zato dosegajo kazni strogega zapor najnižji procent med izrečenimi kaznimi. Prav tako so pogosti primeri uporabe omilitvenih določil tudi pri kaznivih dejanjih, kjer je predpisana kazen zapor brez alternativne denarne kazni, n.pr.: pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe po čl. 142 KZ v 32,6 %. Pri kaznivih dejanjih, kjer je predpisana kot alternativna denarna kazen, n.pr.: pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja po čl. 213/I KZ, gozdne tatvine po čl. 246a KZ in poškodovanja tuje stvari po čl. 257/I KZ, pa je izrečena pogosto le denarna kot milejša predpisana kazen.

Največ kazni strogega zapor je izrečenih v trajanju od dveh do petih let in od enega do dveh let in največ teh za kazniva dejanja zoper premoženje, za ta kazniva dejanja pa so od vseh opazovanih kaznivih dejanj tudi predpisane najstrožje kazni. Kazni zapor pa so v največ pri-

merih izrečene v trajanju od treh do šestih mesecev in od dveh do treh mesecev, za kazniva dejanja zoper življenje in telo pa od 15 dni do 1 meseca. Iz teh ugotovitev izhaja, da se izrečene kazni strogega zapora in zapora gibljejo blizu minimuma predpisanih kazni. Ista ugotovitev velja tudi za denarne kazni, saj je največ izrečenih kazni do 500,00 din.

V nobenem primeru ni bilo uporabljeno določilo čl. 40a KZ (odmera kazni pri večkratnem povratniku).

Stranske kazni so bile izrečene v tako majhnem številu primerov, da utemeljujejo ugotovitev, da se praktično skoraj ne izrekajo. (tab. 3).

Zelo malo primerov izreka sodnega opomina kaže, da je uporaba tega inštituta izjemna. Največ primerov je pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe, kjer je v III. odst. 142 čl. KZ tudi izrecno predpisano, da se lahko izreče sodni opomin, medtem ko veljajo za druge primere opazovanih kaznivih dejanj le splošna določila čl. 50a in 50b KZ.

Pogojne kazni (tab. 4) so pogoste pri kaznivih dejanjih, za katera ni predpisane denarne kazni in pri katerih tudi ni mogoče z uporabo omilitvenih določil spremeniti zaporno v denarno kazen (čl. 141, 249, 258, 322 KZ), torej izreči milejšo vrsto kazni. Redkejšje pa so pogojne kazni pri kaznivih dejanjih, za katera so predpisane kazni zapora brez predpisanega minimuma kazni (čl. 213, 257, 246a KZ). Izjema so kazniva dejanja lahke telesne poškodbe (čl. 142 KZ), za katera je bila pogojna kazen izrečena v dokaj visokem procentu primerov (44,9 %). Med izrečenimi denarnimi kaznimi so redke pogojne kazni, kar kaže na to, da so bile pri izreku denarne kot predpisane kazni, ali pri omilitvi zaporne v denarno kazen, izčrpane olajševalne okoliščine skupno z okoliščinami, ki pogojujejo materialne pogoje iz čl. 48/V KZ.

Zelo redko je pogojna izvršitev izrečene kazni vezana na dodatni pogoj povrnitve škode in vrnitve ugotovljene premoženjske koristi

Če odštejemo od vseh opazovanih kaznivih dejanj telesne poškodbe, pri katerih kazni niso bile odločene pod tem pogojem in grabež, pri katerem pogojna obsodba ni mogla biti izrečena, je bil delež pod tem pogojem odloženih kazni (od vseh pogojnih obsodb) za vsa ostala kazniva dejanja 4,6 % (tabela 5).

Za uporabo teh pogojev je potrebna predhodna ugotovitev škode, oziroma premoženjske koristi v kazenskem postopku, ki pa je le redko natančno določena (pomanjkljivost preiskave) tako, da ni dovolj podlage za odločitev o premoženjsko pravnem zahtevku, v kolikor je sploh priglasi, ko je odločitev o tem pogoj za vezanje pogojne odložitve izvršitve kazni, na povrnitev škode oziroma za vrnitev premoženjske koristi. Dejstvo, da ni bila v nobenem primeru preklicana pogojna obsodba, s katero je bila izvršitev kazni odložena še s tema dvema pogojema kaže, čeprav gre za redke primere, na učinkovitost tega ukrepa in narekuje pogostejše vezanje pogojne obsodbe na navedena dva pogoja.

Varnostni ukrepi so izrečeni zelo redko (tabela 6). Najpogostejši izrečeni varnostni ukrep je prepoved opravljanja poklica iz čl. 61b KZ, ki pa je izrečen storilcem kaznivih dejanj grabeža (57,1 %), nevestnega gospodarskega poslovanja (12,5 %) in poneverbe (11,9 %); tem sledijo odvzem premoženjske koristi (7,1 %) in odvzem predmetov (6,6 %). Slednji je tipičen za kazniva dejanja telesnih poškodb in nekaterih premoženjskih deliktov (velike tatvine in tatvine). Za naše ugotavljanje povračila škode žrtvam kaznivih dejanj najpomembnejši varnostni ukrep odvzema premoženjske koristi, je torej izrečen v dokaj nizkem procentu primerov. Premoženjsko korist, doseženo s kaznivim dejanjem ali pri kaznivem dejanju, je treba v kazenskem postopku ugotavljati po uradni dolžnosti (čl. 462/I ZKP). Sodišče pa odmeri znesek premoženjske koristi po prostem preudarku, če bi bilo njeno ugotavljanje zvezano z nesorazmernimi težavami ali če bi se zaradi tega postopek preveč zavlekel (čl. 464/I ZKP). Ugotovljen nizek procent primerov izrekanja tega ukrepa kaže, da sodišča ne ravna po preje navedenih določilih ZKP, čeprav narekuje potrebo po izrekanju

tega ukrepa situacija, ki jo urejata določili čl. 62a/III in IV KZ, po katerih oškodovanec s poznejšo pravdo lahko zahteva, da se njegov odškodninski zahtevek poravna iz odvzete premoženjske koristi, s čimer je dana oškodovancu večja možnost povračila škode.

Od časa prijave do pravnomočnosti odločbe in od časa vložitve oziroma pravnomočnosti obtožnice do pravnomočnosti odločbe, preteče preveč časa (tabela 7, 8). V obeh primerih je to najpogosteje čas od 6 mesecev do enega leta in nad eno leto. To pa je čas, v katerem oškodovanec čaka na pravnomočno odločitev o premoženjsko pravnem zahtevku za povrnitev škode, oziroma : na možnost uveljavljati tak zahtevek v pravdi iz situacije, urejene v določilih čl. 62a odst. III in IV KZ. Ne samo zaradi učinka kazenskega postopka v smislu specialne in generalne prevencije glede na določilo čl. 3 KZ, pač pa je skrajšanje kazenskega postopka tudi v interesu oškodovanca zaradi povračila škode, ki jo je utrpel s kaznivim dejanjem.

Pripor (tabela 9) je pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo izjemno odrejen. Pri kaznivih dejanjih zoper premoženje je bil odrejen v 1/5 primerov in to zlasti za kazniva dejanja velike tatvine (45 % primerov), kjer je trajal pogosto od 3 do 6 mesecev. Pogosto je bil odrejen pripor tudi pri kaznivih dejanjih grabeža (71 % primerov), kjer je v 19 % primerov trajal več kot eno leto in v 29 % primerih več kot 6 mesecev.

Zagovornikova udeležba v kazenskem postopku (tabela 10) je najštevilnejša v primerih hujših kaznivih dejanj. Tako je n.pr. zagovornikova udeležba pri kaznivih dejanjih hude telesne poškodbe (čl. 141 KZ) 31,1 %, pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe (čl. 142 KZ) pa 16,6 %. Številna je nadalje zagovornikova udeležba pri tkzv. gospodarskih deliktih, n.pr. pri kaznivem dejanju poneverbe (čl. 322 KZ) 47,6 %, pri kaznivem dejanju nevestnega gospodarskega poslovanja (čl. 213 KZ) 52,5 %.

Pri vseh drugih kaznivih dejanjih pa je zagovornik redkeje udeležen v kazenskem postopku. V teh primerih imajo zagovornika verjetno le premoženjši obdolžniki. Zagovornika pa imajo seveda vsi storilci kaznivih dejanj, pri katerih je obramba obvezna (čl. 250, 255KZ).

V primerih ko je imel obtoženec zagovornika ni bilo mogoče ugotoviti, da bi bile izrečene obsojencem blažje kazni (tabela 11), to morda tudi zaradi tega, ker si obtoženci, ki pričakujejo hujše kazni verjetno raje vzamejo zagovornika, kot tisti, ki pričakujejo blažje kazni. Pogosto pa so bila uporabljena omilitvena določila iz čl. 42 in 43 KZ (Tabela 12). Tudi pogojna obsodba (tabela 13) ni bila izrečena bolj pogosto v primerih, ko je obtoženec imel zagovornika.

V redkih primerih izrečenih stranskih kazni ni mogoče razbrati pomembnejših tendenc, nekoliko več pa v primerih izrekanja varnostnih ukrepov, ki so v primerih, ko je obdolženec imel zagovornika, izrečeni pogosteje kot v nasprotnih primerih (tabela 14).

Glede trajanja postopka (tabela 15, 16) pa ugotavljamo, da traja postopek dalj časa v primerih, ko imajo obdolženci zagovornika, kot če ga nimajo.

Tabela 1: Glavna kazni

Kazniva dejanja telesnih poškodb

K a z e n		čl.141	čl. 142	Skupaj
N		61	187	248
Strogi zapor	5 - 10 let	1,6	-	0,4
Zapor	1 - 2 let	1,6	-	0,4
	6 m - 1 leta	9,8	1,1	3,2
	3 - 6 m	47,5	7,5	17,3
	2 - 3 m	16,4	6,4	8,9
	1 - 2 m	4,9	19,3	15,7
nad	15 - 30 dni	11,5	26,2	22,6
	do 15 dni	-	2,1	1,6
Denarna kazni	1000 - 5000 din	1,6	4,3	3,6
	500 - 1000 din	3,3	13,4	10,9
	do 500 din	1,6	15,5	12,1
Sodni opomin		-	4,3	3,2
Skupaj		99,8	100,1	99,9

Kazniva dejanja zoper premoženje

K a z e n		čl. 249	čl.250	čl.258	čl.322	Skupaj
N		261	131	35	42	469
Strogi zapor	5 - 10 let	-	1,5	-	-	0,4
	2 - 5 let	-	6,1	8,6	4,8	2,8
	1 - 2 let	0,8	12,2	-	4,8	4,3
	1 leto	0,4	3,8	-	4,8	1,7
Zapor	3 leta	-	2,3	2,9	-	0,8
	1 - 2 let	3,8	13,0	8,6	7,1	7,1
	6 m - 1 leta	10,0	26,7	14,3	21,4	16,0
	3 - 6 m	32,2	29,0	40,0	33,3	32,0
	2 - 3 m	29,1	4,6	14,3	23,8	20,7
	1 - 2 m	14,6	0,8	2,9	-	8,5
	15 - 30 dni	7,3	-	8,6	-	4,7
	do 15 dni	1,5	-	-	-	0,8
Denarna kazni	500 - 1000 din	0,4	-	-	-	0,2
Skupaj		99,9	100,0	100,2	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

K a z e n		čl.213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N		40	21	43	65
Strogi zapor	10 - 15 let	-	14,3	-	-
	5 - 10 let	-	14,3	-	-
	2 - 5 let	-	57,1	-	-
	1 - 2 let	2,5	14,3	-	-
	1 leto	2,5	-	-	-
Zapor	1 - 2 let	10,0	-	-	-
	6 m - 1 leta	20,0	-	4,7	-
	3 m - 6 m	17,5	-	-	-
	2 m - 3 m	10,0	-	2,3	4,6
	1 m - 2 m	5,0	-	9,3	6,2
	15 - 30 dni	-	-	7,0	20,0
	do 15 dni	-	-	2,3	1,5
Denarna kazni	1000 - 5000 din	25,0	-	4,7	7,7
	500 - 1000 din	7,5	-	18,6	21,5
	do 500 din	-	-	46,5	38,5
Sodni opomin		-	-	4,7	-
Skupaj		100,0	100,0	100,1	100,0

Tabela 2: Omilitev kazni

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Omilitev kazni	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
DA	50,8	32,6	37,1
NE	49,2	67,4	62,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Omilitev kazni	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
DA	26,1	75,6	17,1	85,7	44,6
NE	73,9	24,4	82,9	14,3	55,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Omilitev kazni	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
DA	47,5	61,9	-	1,5
NE	52,5	38,1	100,0	98,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 3: Stranska kaznen

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Stranska kaznen	čl. 141	čl. 142
N	61	187
Ni izrečena	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Stranska kaznen	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
1000 - 5000 din	0,4	-	2,9	-	0,4
500 - 1000 din	0,8	-	-	-	0,4
do 500 din	0,4	-	-	-	0,2
Ni izrečena	98,5	100,0	97,1	100,0	98,9
Skupaj	100,1	100,0	100,0	100,0	99,9

Ostala kazniva dejanja

Stranska kaznen	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
500 - 1000 din	2,5	-	-	-
Zaplemba premoženja	-	4,8	-	-
Ni izrečena	97,5	95,2	100,0	100,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 4: Pogojna kazneni

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Pogojnost kazni	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
NE	41,0	55,1	51,6
Zapor	59,0	42,8	46,8
Denarna kaznen	-	2,1	1,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Pogojnost kazni	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
NE	44,4	62,6	51,4	61,9	51,6
Zapor	55,6	37,4	48,6	38,1	48,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Pogojnost kazni	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
NE	60,0	100,0	76,7	72,3
Zapor	35,0	-	16,3	24,6
Denarna kaznen	2,5	-	7,0	3,1
Zapor in denarna kaznen	2,5	-	-	-
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 5: Število obsodb odloženih pod pogojem, da bo storilec povrnil škodo

Kaznivo dejanje čl.	Število vseh pogojno obsojenih	Od tega: število obsodb odloženih pod pogojem, da bo storilec povrnil škodo
141	36	-
142	84	-
249	145	5
250	49	2
258	17	2
322	16	1
213	16	1
255	-	-
257	10	1
246a	18	-
Skupaj	100,0	100,0

Varnostni ukrep	Št. 213	Št. 255	Št. 257	Št. 246a
ni izrečen	87,9	93,1	100,0	95,4
Prep. opr. poklica	12,9	97,1	-	-
Odvzema prom. koristi	-	4,8	-	4,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 6: Varnostni ukrepi

Tabela 7: Čas od prijave do pravočasnosti

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Varnostni ukrep	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
Ni izrečen	91,8	93,0	92,7
Zdr. alkohol.	1,6	1,1	1,2
Odvzem predmetov	6,6	5,9	6,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

nad 1 leto

Varnostni ukrep	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
Ni izrečen	98,8	93,1	97,1	81,0	95,5
Zdr. alkoholikov	-	1,5	-	-	0,4
Prep. opr. poklica	-	0,8	-	11,9	1,3
Odvzem vozn. dovol.	0,4	-	-	-	0,2
Prepoved nastop.	0,4	-	-	-	0,2
Odvzem premož. koristi	-	3,1	2,9	7,1	1,7
Odvzem predmetov	0,4	1,5	-	-	0,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9

Ostala kazniva dejanja

nad 1 leto

Varnostni ukrep	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
Ni izrečen	87,5	38,1	100,0	95,4
Prep. opr. poklica	12,5	57,1	-	-
Odvzem prem. koristi	-	4,8	-	4,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

4 - 6 mes

6 m - 1 leto

nad 1 leto

Skupaj

5,0	38,3	11,6	18,9
27,2	3,3	32,6	36,9
55,0	71,4	32,6	24,6
100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 7: Čas od prijave do pravnomočnosti

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Čas	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
Do 1 mes.	-	1,6	1,2
1 - 2 mes	1,6	3,7	3,2
2 - 4 mes	4,9	14,4	12,1
4 - 6 mes	3,3	13,4	10,9
6 m do 1 leta	24,6	27,8	27,0
nad 1 leto	65,6	39,0	45,6
Skupaj	100,0	99,9	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Čas	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
Zasebna tožba	0,4	-	-	-	0,2
Do 1 mes	0,4	-	-	-	0,2
1 - 2 mes	4,6	1,5	-	-	3,0
2 - 4 mes	11,1	12,2	5,7	4,8	10,4
4 - 6 mes	17,2	15,3	2,9	7,1	14,7
6 m - 1 leta	34,9	36,6	37,1	31,0	35,2
nad 1 leto	31,4	34,4	54,3	57,1	36,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9

Ostala kazniva dejanja

Čas	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
1 - 2 mes	-	-	11,6	6,2
2 - 4 mes	2,5	4,8	11,6	15,4
4 - 6 mes	5,0	14,3	11,6	16,9
6 m - 1 leta	27,5	19,5	32,6	36,9
nad 1 leto	65,0	71,4	32,6	24,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 8: Čas od obtožbe do pravnomočnosti

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Čas	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
Do 1 mes.	-	2,7	2,0
1 - 2 mes	6,6	8,6	8,1
2 - 4 mes	13,1	26,7	23,4
4 - 6 mes	14,8	13,4	13,7
6 m - 1 leta	36,1	23,0	26,2
nad 1 leto	29,5	25,7	26,6
Skupaj	100,1	100,2	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Čas	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
Do 1 mes.	1,1	1,5	2,9	-	1,1
1 - 2 mes	9,7	12,2	-	4,8	9,2
2 - 4 mes	24,1	22,2	20,0	21,4	23,1
4 - 6 mes	20,7	24,4	8,6	11,9	20,1
6 mes - 1 leta	24,1	24,4	31,4	28,6	25,1
nad 1 leto	20,3	15,3	37,1	33,3	21,3
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Čas	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
Do 1 mes.	-	-	4,7	3,1
1 - 2 mes.	2,5	9,5	14,0	15,4
2 - 4 mes.	15,0	9,5	25,0	25,0
4 - 6 mes	15,0	23,8	7,0	9,2
6 mes - 1 leta	35,0	19,0	23,3	26,2
nad 1 leto	32,5	38,1	25,6	20,0
Skupaj	100,0	99,6	100,1	99,9

Tabela 9: Pripor

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Čas pripora	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
NE	96,7	98,9	98,4
8 dni - 1 mes	-	1,1	0,8
2 - 3 mes	1,6	-	0,4
3 - 6 mes	1,6	-	0,4
Skupaj	99,9	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Čas pripora	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
NE	88,9	54,2	85,7	97,6	79,7
do 3 dni	0,4	-	-	-	0,2
3 - 8 dni	-	-	5,7	-	0,4
8 dni - 1 mes	4,2	3,1	5,7	-	3,6
1 - 2 mes	3,4	4,6	2,9	-	3,4
2 - 3 mes	1,5	8,4	-	2,4	3,4
3 - 6 mes	1,1	19,8	-	-	6,2
nad 6 mes	0,4	9,9	-	-	3,0
Skupaj	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Čas pripora	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
NE	92,5	28,6	93,0	100,0
do 3 dni	-	-	2,3	-
3 - 8 dni	-	-	4,7	-
8 dni - 1 mes	2,5	4,8	-	-
1 - 2 mes	5,0	14,3	-	-
2 - 3 mes	-	4,8	-	-
3 - 6 mes	-	28,6	-	-
nad 1 leto	-	19,0	-	-
Skupaj	100,0	100,1	100,0	100,0

Tabela 10: Udeležba zagovornika v kazenskem postopku

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Zagovornik	čl. 141	čl. 142	Skupaj
N	61	187	248
DA	31,1	16,6	20,2
NE	68,9	83,4	79,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Zagovornik	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
DA	13,4	100,0	28,6	47,6	41,6
NE	86,6	-	71,4	52,4	58,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Zagovornik	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
DA	52,5	100,0	7,0	1,0
NE	47,5	-	93,0	98,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 11: Glavna kazeni

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Kazen	čl. 141 zagovornik		čl. 142 zagovornik	
	da	ne	da	ne
N	19	42	31	156
Strogi zapor				
5 - 10 let	5,3	-	-	
Zapor				
1 - 2 leti	5,3	-		
6 m - 1 leta	5,3	11,9	-	1,3
3 - 6 mes	47,4	47,6	6,5	7,7
2 - 6 mes	26,3	11,9	9,7	5,8
1 - 2 mes	-	7,1	22,6	18,6
nad 15 - 30 dni	10,5	11,9	12,9	28,8
do 15 dni	-	-	-	2,6
Denarna kazeni				
1000 - 5000 din	-	2,4	3,2	4,5
nad 500 - 1000 din	-	4,8	12,9	13,5
do 500 din	-	2,4	29,0	12,8
sodni opomin	-	-	3,2	4,5
Skupaj	100,1	101,0	100,0	100,1

Kazniva dejanja zoper premoženje

Kazen	čl. 249 zagovornik		čl. 258 zagovornik		čl. 322 zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne
N	35	226	10	25	20	22
Strogi zapor						
2 - 5 let			4		5,0	4,5
1 - 2 let	-	0,9			10,0	-
1 leto	-	0,4			5,0	4,5
Zapor						
1 - 2 let	2,9	4,0	-	12,0	15,0	-
6 m - 1 leta	14,3	9,3	(3)	8,0	35,0	9,1
3 - 6 mes	25,7	33,2	(3)	44,0	25,0	40,9
2 - 3 mes	28,6	29,2	-	20,0	5,0	40,9
1 - 2 mes	22,9	13,3	-	4,0		
nad 15 - 30 dni	5,7	7,5	-	12,0		
do 15 dni	-	1,8				
Skupaj	100,1	99,6	(10)	100,0	100,0	99,9

Ostala kazniva dejanja

Kazen	čl. 213		čl. 257		čl. 246a	
	zagovornik da	ne	zagovornik da	ne	zagovornik da	ne
N	21	19	3	40	1	64
Strogi zapor						
1 - 2 let	4,8	-				
1 leto	4,8	-				
Zapor						
1 - 2 let	19,0	-				
6 m - 1 leta	23,8	15,8	(1)	2,5		
3 - 6 mes	23,8	10,5	-	-		
2 - 3 mes	9,5	10,5	-	2,5	-	4,7
1 - 2 mes	-	10,5	-	10,0	(1)	4,7
nad 15 - 30 dni			-	7,5	-	20,3
do 15 dni			-	2,5	-	1,6
Denarna kazen						
1000 - 5000 din	14,3	36,8	-	5,0	-	7,8
nad 500 - 1000 din	-	15,8	-	20,0	-	21,9
do 500 din	-	-	(2)	45,0	-	39,1
sodni opomin			-	5,0		
Skupaj	100,0	99,9	(3)	100,0	(1)	100,1

Tabela 12: Omilitev kazni

Kazniva dejanja telesnih poškodb

omilitev kazni	čl. 141 zagovornik		čl. 142 zagovornik	
	da	ne	da	ne
N	19	42	31	156
Da	57,9	47,6	45,2	30,1
Ne	42,1	52,4	54,8	69,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

omilitev kazni	čl. 249 zagovornik		čl. 250 zagovornik		čl. 258 zagovornik		čl. 322 zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	35	226	130	1	10	25	20	22
Da	37,1	24,3	75,4	(1)	(2)	16,0	80,0	90,0
Ne	62,9	75,7	24,6	-	(8)	84,0	20,0	9,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0	(1)	(10)	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

omilitev kazni	čl. 213 zagovornik		čl. 255 zagovornik		čl. 257 zagovornik		čl. 246a zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	21	19	21	-	3	40	1	64
Da	66,7	26,3	61,9	-	-	-	-	1,6
Ne	33,3	73,7	38,1	-	(3)	100,0	(1)	98,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	-	(3)	100,0	(1)	100,0

Tabela 13: Pogojna kazni

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Pogojna kazni	čl. 141 zagovornik		čl. 142 zagovornik	
	da	ne	da	ne
N	19	42	31	156
Ne	42,1	40,5	61,3	53,8
Zapor	57,9	59,5	35,5	44,2
Denar. kazni	-	-	3,2	1,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9

Kazniva dejanja zoper premoženje

Pogojna kazni	čl. 249 zagovornik		čl. 258 zagovornik		čl. 322 zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne
N	35	266	10	25	20	22
Ne	45,7	44,2	(7)	44,0	65,0	59,1
Zapor	54,3	55,8	(3)	56,0	35,0	40,9
Skupaj	100,0	100,0	(10)	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Pogojna kazni	čl. 213 zagovornik		čl. 257 zagovornik		čl. 246a zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne
N	21	19	3	40	1	64
Ne	52,4	68,4	(3)	75,0	-	73,4
Zapor	42,9	26,3	-	17,5	(1)	23,4
Denar.	-	5,3	-	7,5	-	3,1
Zapor in denarna	4,8	-	-	-	-	-
Skupaj	100,1	100,0	(3)	100,0	(1)	99,9

Tabela 14: Varnostni ukrepi

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Varnostni ukrep	čl. 141 zagovornik		čl. 142 zagovornik	
	da	ne	da	ne
N	19	42	31	156
Ne	84,2	95,2	93,5	92,9
Zdr. alkohol.	5,3	-	-	1,3
Odvzem predm.	10,5	4,8	6,5	5,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Varnostni ukrep	čl. 249 zagovornik		čl. 250 zagovornik		čl. 258 zagovornik		čl. 322 zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	35	226	130	1	10	25	20	22
Ne	100,0	98,7	93,1	(1)	(10)	96,0	70,0	90,9
Odvz. vozn. dovoljenja	-	0,4	-	-	-	-	-	-
Prepoved nastopanja	-	0,4	-	-	-	-	-	-
Odvzem. predm.	-	0,4	1,5	-	-	-	-	-
Zdrav. alkoh.	-	-	1,5	-	-	-	-	-
Prepoved oprav. poklica	-	-	0,8	-	-	-	20,0	4,5
Odvzem premož. koristi	-	-	3,1	-	-	4,0	10,0	4,5
Skupaj	100,0	99,9	100,0	(1)	(10)	100,0	100,0	99,9

Ostala kazniva dejanja

Varnostni ukrep	čl. 213 zagovornik		čl. 255 zagovornik		čl. 257 zagovornik		čl. 246a zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	21	19	21	-	3	40	1	64
Ne	85,7	89,5	38,1	-	(3)	100,0	(1)	95,3
Prepoved opr. poklica	14,3	10,5	57,1	-	-	-	-	-
Odvzem prem. koristi	-	-	5,8	-	-	-	-	4,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	-	(3)	100,0	(1)	100,0

Tabela 15: Čas od prijave do pravnomočnosti sodbe

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Čas	čl. 141 zagovornik		čl. 142 zagovornik	
	da	ne	da	ne
N	19	42	31	156
Do 1 mes	-	-	-	1,9
1 - 2 mes	5,3	-	6,5	3,2
2 - 4 mes	-	7,1	16,1	14,1
4 - 6 mes	5,3	2,4	3,2	15,4
6 m - 1 leta	21,1	26,2	29,0	27,6
nad 1 leto	68,4	64,3	45,2	37,8
Skupaj	100,1	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Čas	čl. 249 zagovornik		čl. 250 zagovornik		čl. 258 zagovornik		čl. 322 zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	35	226	130	1	10	25	20	22
Zaseb. tožba	2,9	-	-	-	-	-	-	-
Do 1 mes.	-	0,4	-	-	-	-	-	-
1 - 2 mes	2,9	4,9	1,5	-	-	-	-	-
2 - 4 mes	11,4	11,1	12,3	-	-	8,0	-	-
4 - 6 mes	17,1	17,3	15,4	-	-	4,0	10,0	4,5
6 m - 1 leta	31,4	35,4	36,9	-	30,0	40,0	25,0	36,4
Nad 1 leto	34,3	31,0	33,8	(1)	70,0	48,0	65,0	50,0
Skupaj	100,0	100,1	99,9	(1)	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Čas	čl. 213 zagovornik		čl. 255 zagovornik		čl. 257 zagovornik		čl. 246a zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	21	19	21	-	3	40	1	64
1 - 2 mes	-	-	-	-	(1)	10,0	-	6,3
2 - 4 mes	-	5,3	4,8	-	-	12,5	-	15,6
4 - 6 mes	-	10,5	14,3	-	-	12,5	-	17,2
6 m - 1 leta	19,0	36,8	9,5	-	(1)	32,5	(1)	35,9
nad 1 leto	81,0	47,4	71,4	-	(1)	32,5	-	25,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	-	(3)	100,0	(1)	100,0

Tabela 16: Čas od obtožbe do pravnomočnosti sodbe

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Čas	čl. 141 zagovornik		čl. 142 zagovornik	
	da	ne	da	ne
N	19	42	31	156
do 1 mes	-	-	3,2	2,6
1 - 2 mes	5,3	7,1	12,9	7,7
2 - 4 mes	5,3	16,7	16,1	28,8
4 - 6 mes	15,8	14,3	-	16,0
od 1 m - 1 leta	42,1	33,3	22,6	23,1
nad 1 leto	31,6	28,6	45,2	21,8
Skupaj	100,1	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Čas	čl. 249 zagovornik		čl. 250 zagovornik		čl. 258 zagovornik		čl. 322 zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	35	226	130	1	10	25	20	22
do 1 mes	-	1,3	1,5	-	-	4,0	-	-
1 - 2 mes	8,6	9,7	11,5	(1)	-	-	5,0	4,5
2 - 4 mes	20,0	24,8	22,3	-	20,0	20,0	10,0	21,8
4 - 6 mes	28,6	19,5	24,8	-	10,0	8,0	10,0	13,6
od 6 m - 1 leta	17,1	25,2	24,6	-	10,0	40,0	20,0	36,4
nad 1 leto	25,7	19,5	15,4	-	60,0	28,0	55,0	13,6
Skupaj	100,0	100,0	99,9	(1)	100,0	100,0	100,0	99,9

Ostala kazniva dejanja

Čas	čl. 213 zagovornik		čl. 255 zagovornik		čl. 257 zagovornik		čl. 246a zagovornik	
	da	ne	da	ne	da	ne	da	ne
N	21	19	21	-	3	40	1	64
do 1 mes	-	-	-	-	(1)	2,5	(1)	1,6
1 - 2 mes	-	5,3	9,5	-	-	15,0	-	15,6
2 - 4 mes	14,3	15,8	9,5	-	-	27,5	-	26,6
4 - 6 mes	4,8	26,3	23,8	-	-	7,5	-	9,4
6 m - 1 leta	38,1	31,6	19,0	-	(1)	22,5	-	26,6
nad 1 leto	42,9	21,1	38,1	-	(1)	25,0	-	20,3
Skupaj	100,1	100,1	99,9	-	(3)	100,0	(1)	100,1

10. O Š K O D O V A N C I

Janka Šolinc

Med oškodovanci pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb (tabela 1) prevladujejo v visokem odstotku moški, saj jih je bilo kar 70,2 % žensk pa le 28,6 %. Podobno je tudi pri kaznivih dejanjih zoper premoženje, kjer je bilo največ moških oškodovancev pri kaznivem dejanju tatvine (48,5 %) in velike tatvine (56,4 %) medtem ko je bilo pri goljufiji moških oškodovancev 27,7 % žensk pa 32,5 %. Glede na naravo tega kaznivega dejanja se poraja vprašanje, če so morda ženske bolj zaupljive kot moški in zato lažje postanejo žrtve. Razumljivo je, da so pri poneverbi v visokem odstotku (92 %) oškodovanci pravne osebe, zaskrbljujoča pa je ugotovitev, da je tudi sicer takoj za moškimi največ oškodovancev med pravnimi osebami, in sicer pri tatvini 33,3 %, veliki tatvini 28,4 % in goljufiji 39,8 %.

Med storilci je relativno manj žensk kot med oškodovanci (tabela 2).

Iz podatkov o tem, če je bil oškodovanec obenem tudi delodajalec storilcu (tabela 3) je razvidno, da praviloma ni bil delodajalec, razen v primerih poneverbe, nevestnega gospodarskega poslovanja in grabeža, ko je storitev kaznivega dejanja večinoma itak vezana na delovno razmerje.

Podatki o vrnjeni škodi do glavne obravnave in vplivu oškodovančevega pooblaščenca na vrnitev škode (tabela 4) kažejo, da v večini vseh vrst kaznivih dejanj škoda ni bila povrnjena do glavne obravnave in to tudi v primerih, ko je imel oškodovanec svojega pooblaščenca. Pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe ni bila vrnjena v 91,7 % pri

kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe v 97,5 %, pri kaznivih dejanjih zoper premoženje je samo pri tatvini ugotovljeno, da je bila povrnjena v celoti ali delno v 66,1 %, pri veliki tatvini ni bila povrnjena v 51,7 %, pri goljufiji v 69,9 % in pri poneverbi v 56 %. Pri ostalih kaznivih dejanjih ni bila povrnjena pri nevestnem gospodarskem poslovanju v 51,2 %, pri grabežu v 76 %, pri poškodovanju tuje stvari v 84,1 % in pri gozdni tatvini v 78,8 %.

Če rangiramo opazovana kazniva dejanja od tistih, pri katerih je bila škoda najbolj redko poravnana do glavne obravnave do tistih, pri katerih je bila škoda v celoti ali delno pogosteje povrnjena, dobimo naslednjo razpredelnico:

Kaznivo dejanje	število storilcev	delež dejanj pri katerih škoda ni bila poravnana v %
čl. 142/2 - lahka telesna poškodba	187	97,5
čl. 141 - huda telesna poškodba	61	91,7
čl. 257 - poškodovanje tuje stvari	43	84,1
čl. 246a - gozdna tatvina	65	78,8
čl. 255 - grabež	21	76,0
čl. 258 - goljufija	35	69,9
čl. 322 - poneverba	42	56,0
čl. 250 - velika tatvina	131	51,7
čl. 213 - nevestno gospodarsko poslovanje	40	51,2
čl. 249 - tatvina	261	33,9

Iz tega sledi, da je bila škoda do glavne obravnave najbolj redko poravnana pri kaznivih dejanjih zoper življenje in delo in bolj pogosto pri kaznivih dejanjih zoper premoženje (razen pri grabežu zaradi višine povzročene škode). Presenetljivo nizek je delež neporavnanih škod

pri tatvinah, to pa verjetno zato, ker se velik del povzročenih škod poravna z odvzemom ukradenih predmetov. Zaradi večjega števila teh dejanj med kaznivimi dejanji zoper premoženje je tudi povprečni delež neporavnanih škod za kazniva dejanja zoper premoženje (razen grabeža) 46,6 %, t.j. manj kot polovica vseh dejanj te vrste. Iz analize je tudi razvidno, da je pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe dobilo 15,4 % oškodovancev, ki so imeli pooblaščenca v celoti vrnjeno škodo, med tistimi, ki ga niso imeli pa v celoti ali delno 6,8 %. Pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe je 5 % oškodovancev, ki so imeli pooblaščenca dobilo povrnjeno škodo v celoti, med tistimi brez njega pa 2,3 %. Pri kaznivih dejanjih zoper premoženje je dobilo pri tatvini v celoti ali delno povrnjeno škodo 70,6 % oškodovancev s pooblaščencom in 66,1 % brez pooblaščenca, nato pa podatki analize začno kazati (razen za poneverbo), da je dobilo v celoti ali delno povrnjeno škodo manj oškodovancev z pooblaščencom in več brez njega.

Glede na to, da so razlike v ugotovljenih deležih majhne lahko domnevamo, da dejstvo, da si oškodovanec vzame pooblaščenca v kazenskem postopku, nima posebnega vpliva na poravnavo škode do glavne obravnave.

Neposredna primerjava med starostjo oškodovancev in storilcev iz tabele 5 in 6 ni možna, ker so med oškodovanci tudi pravne osebe in mladoletniki. Zato smo za kazniva dejanja telesnih poškodb in storjena zoper premoženje naredili še naslednjo primerjavo:

Starost storilcev in oškodovancev v %
(brez pravnih oseb in mladoletnikov)

Starost v letih	K.d. zoper življenje in telo		K.d. zoper premoženje	
	oškodovanci	storilci	oškodovanci	storilci
N	250	248	397	468
18 - 20	7,6	6,9	7,1	19,6
21 - 24	9,6	19,7	12,1	25,9
25 - 29	13,2	14,1	11,1	18,8
30 - 39	24,8	28,6	22,9	22,2
40 - 49	24,4	18,5	19,6	10,2
50 - 59	8,0	6,9	12,8	2,8
60 - 69	9,2	4,8	10,3	0,4
70 in več	3,2	0,4	4,0	0,0
Skupaj	100,0	99,9	99,9	99,9

Iz tega izhaja, da izvršujejo storilci kazniva dejanja zlasti proti oškodovancem, ki so starejši od njih in to kazniva dejanja zoper življenje in telo zlasti po 40 letu starosti, kazniva dejanja zoper premoženje pa že po 30 letu starosti.

Glede na poklic oškodovanca (tabela 7) je očitno, da je največ oškodovancev pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb med kmetovalci (15,2 %) industrijskimi delavci (44,2 %) in osebami brez poklica (21,9 %). Pri kaznivih dejanjih zoper premoženje prevladujejo pravne osebe (39,3 %) sledijo pa jim ponovno industrijski delavci (18,5 %) in osebe brez poklica (14,7 %). Pri ostalih kaznivih dejanjih ponovno visoko prevladujejo pravne osebe.

Zato, da bi mogli napraviti oceno koliko so nekatera od opazovanih kaznivih dejanj personalizirana, t.j. kolikšna je verjetnost, da so storilci in oškodovanci iz istih ali sorodnih poklicnih skupin smo naredili še naslednjo primerjavo:

Poklic storilcev in oškodovancev v %

Poklic	K.d. zoper življenje in telo (čl. 141 + 142/2)		K.d. zoper premoženje (čl. 249 + 250)	
	oškodovanci	storilci	oškodovanci	storilci
	269	248		392
Kmetovalci	15,2	19,4	4,9	8,2
Industrijski delavci	44,2	50,8	22,3	56,1
Trgovsko osebje	1,5	4,0	2,8	2,8
Storitveni delavci	7,1	4,8	11,1	5,7
Delavci v upravi	0,4	0,8	4,3	1,8
Vodilno osebje	0,8	1,2	0,6	2,8
Delavci brez poklica	2,2	7,3	1,7	13,8
Osebe brez poklica (vzdrževani)	21,9	6,5	14,4	1,3
Ostali + pravne osebe	6,7	5,2	37,9	7,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9

Iz primerjave izhaja zlasti, da so storitveni delavci (služnostne dejavnosti) in vzdrževane osebe (večinoma starejše) pogosteje žrtve opazovanih kaznivih dejanj kot storilci. Sicer pa so verjetno kazniva dejanja telesnih poškodb bolj pogosto rezultat konfliktnih odnosov med ljudmi istih poklicnih skupin, kakor kazniva dejanja zoper premoženje. Za ta kazniva dejanja je zlasti očitno, da so industrijski in drugi podobni delavci redkeje žrtve kaznivih dejanj kot storilci, zlasti so redko žrtve kaznivih dejanj zoper premoženje delavci brez poklica, zato pa so pogoste žrtve teh kaznivih dejanj tudi pravne osebe.

Pravilnost gornjih domnev potrjujejo tudi podatki o položaju oškodovanca (tabela 8) iz katerih je razvidno, da je med kaznivimi dejanji telesnih poškodb kar 52,8 % oškodovancev delavcev, med kaznivimi dejanji zoper premoženje 34,3 % in med kaznivimi dejanji poškodovanja tuje stvari pa 13,6 %. Pri kaznivih dejanjih zoper premoženje je, kot

smo rekli velik odstotek oškodovancev med pravnimi osebami (36,8 %).

Za primerjavo položaja v poklicu med storilci in oškodovanci smo naredili še naslednjo preglednico:

Položaj v poklicu oškodovancev in storilcev v %

Položaj v poklicu	K.d.zoper življenje in telo		K.d.zoper premoženje	
	oškodovanci	storilci	oškodovanci	storilci
N	255	248	649	467
delavec nezaposlen	8,2	10,5	0,9	29,8
delavec zaposlen	55,7	59,3	35,3	55,9
samostojen	9,0	13,3	9,1	3,0
delodajalec	0,4	0,4	1,2	0,4
družinski član	7,8	4,0	2,6	1,9
z lastnimi dohodki	8,6	6,9	7,6	1,7
vzdrževane osebe	10,2	5,6	5,5	7,3
pravna oseba	-	-	37,8	-
Skupaj	99,9	100,0	100,0	100,0

Iz tabele izhaja, da je med storilci obeh vrst kaznivih dejanj več nezaposlenih in zaposlenih delavcev, kot med oškodovanci, med oškodovanci pa več družinskih članov, vzdrževanih oseb in oseb z lastnimi dohodki. Pri tem pa primerjava za kazniva dejanja zoper premoženje ni povsem ustrezna, ker med oškodovanci nismo upravičeni zanemariti visokega deleža pravnih oseb.

Poleg tega bi mogli na podlagi teh podatkov postaviti kot verjetno hipotezo, da so kazniva dejanja zoper življenje in telo bolj personalizirana, kot kazniva dejanja zoper premoženje in zato verjetno storjena večkrat med pripadniki istih poklicnih položajev (razlike med % so manjše kot pri kaznivih dejanjih zoper premoženje).

Razmerje oškodovanca do storilca (tabela 9) nam odkriva zanimiv podatek in sicer, da je veliko vseh vrst kaznivih dejanj storjenih med znanci. Ta odstotek zlasti prevladuje pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb, kjer je bilo 61,3 % oškodovancev znanih s storilcem že prej, 16,3 % oškodovancev pa je bilo v sorodstvenem razmerju s storilcem. Glede na naravo kaznivih dejanj te skupine je to tudi razumljivo. Pri kaznivih dejanjih zoper premoženje sta izredno visoka deleža tujcev (40,7 %) in pravnih oseb (36,9 %). Oškodovanci so pač pri tatvinah, velikih tatvinah in goljufijah često povsem tuje osebe, poneverbe pa so vezane na delovno razmerje.

Med sorodniki in ljubavnimi ^{pari}/se torej škoda, povzročena z opazovanimi kaznivimi dejanji praviloma ne poravnava (tabela 10). Pogosteje pa poravnava škodo storilci znancem, tujcem in pravnim osebam. Ti deleži znašajo za kazniva dejanja zoper premoženje skupaj: znancem 47,3 %, tujcem 58,3 % in pravnim osebam 52,4 %.

Za zaključek naj ponovimo tele ugotovitve:

- Škodo so do glavne obravnave najbolj redko poravnali storilci kaznivih dejanj, zoper življenje in telo in bolj pogosto storilci kaznivih dejanj zoper premoženje. Presenetljivo nizek je delež neporavnanih škod pri tatvinah.
- Domnevamo, da dejstvo, da si oškodovanec vzame pooblaščenca v kazenskem postopku nima posebnega vpliva na poravnavo škode do glavne obravnave.
- Med sorodniki in ljubavnimi pari se škoda, povzročena z opazovanimi kaznivimi dejanji praviloma ne poravnava. Pogosteje poravnava škodo storilci znancem, tujcem in pravnim osebam.

Tabela 1: Oseba oškodovanca v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Oseba oškodovanca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	72	197	269
moški	82,0	67,5	71,2
ženske	18,1	32,5	28,6
Skupaj	100,1	100,0	99,8

Kazniva dejanja zoper premoženje

Oseba oškodovanca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	297	236	83	50	666
moški	48,5	56,4	27,7	2	45,2
ženske	18,2	15,3	32,5	6	18
pravna oseba	33,3	28,4	39,8	92	36,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Oseba oškodovanca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	41	25	44	66
moški	-	4	25	28,8
ženske	-	8	2,3	25,8
pravna oseba	100,0	88	72,7	45,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Opomba: Skupaj je 886 obsojenih oškodovalo s kaznivimi dejanji llll oškodovancev.

Tabela 2: Oseba storilca v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Oseba storilca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	61	187	248
moški	95,1	88,2	89,9
ženske	4,9	11,8	10,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Oseba storilca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	469
moški	88,5	96,2	85,7	66,7	88,5
ženske	11,5	3,8	14,3	33,3	11,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Oseba storilca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
moški	62,5	76,2	86	92,3
ženske	37,5	23,8	14	7,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 3: Oškodovanec - delodajalec v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Oškodovanec - delodajalec	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	72	197	269
da	-	0,5	0,4
ne	100,0	99,5	99,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Oškodovanec - delodajalec	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	297	236	83	50	666
da	13,5	3	2,4	68	12,5
ne	86,2	97	95,2	32	87,1
neznano	0,3	-	2,4	-	0,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ostala kazniva dejanja

Oškodovanec - delodajalec	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	41	25	44	66
da	100	72	11,4	-
ne	-	28	88,6	98,5
neznano	-	-	-	1,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Oškodovanec - delodajalec	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	6	36	34	7
da	-	-	-	-
ne	100,0	88,6	84,1	78,0
neznano	-	-	-	1,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 5: Starost oškodovanca v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Starost oškodovanca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	72	197	269
Neznano + pr. oseba	2,8	4,1	3,7
14 do 17 let	5,6	2,5	3,3
18 do 20 let	9,7	6,1	7,1
21 do 24 let	5,6	10,2	8,9
25 do 29 let	11,1	12,7	12,3
30 do 39 let	20,8	23,9	23,0
40 do 49 let	25,0	21,8	22,6
50 do 59 let	8,3	7,1	7,4
60 do 69 let	8,3	8,6	8,6
70 in več let	2,8	3,0	3,0
Skupaj	100,0	100,0	99,9

Kazniva dejanja zoper premoženje

Starost oškodovanca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	297	236	83	50	666
Neznano + pr. oseba	37,4	31,4	41,0	92	39,8
14 do 17 let	1,0	0,4	-	-	0,6
18 do 20 let	5,1	5,1	1,2	-	4,2
21 do 24 let	9,1	8,1	2,4	-	7,2
25 do 29 let	7,1	8,5	3,6	-	6,6
30 do 39 let	13,8	16,5	13,3	-	13,7
40 do 49 let	13,5	12,3	10,8	-	11,7
50 do 59 let	6,1	10,2	10,8	-	7,6
60 do 69 let	5,7	5,1	10,8	6	6,2
70 in več let	1,3	2,5	6	2	2,4
Skupaj	100,1	100,1	99,9	100	100,0

Ostala kazniva dejanja

Starost oškodovanca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	41	25	44	66
Neznano + pr. oseba	100	92	75	50
21 do 24 let	-	-	4,5	1,5
25 do 29 let	-	-	2,3	-
30 do 39 let	-	8	4,5	1,5
40 do 49 let	-	-	4,5	7,6
50 do 59 let	-	-	2,3	13,6
60 do 69 let	-	-	6,8	10,6
70 in več let	-	-	-	15,2
Skupaj	100	100	99,9	100,0

Tabela 6: Starost storilca v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Starost storilca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	61	187	248
18 do 20 let	13,1	4,8	6,9
21 do 24 let	23,0	18,7	19,7
25 do 29 let	9,8	15,5	14,1
30 do 39 let	31,1	27,8	28,6
40 do 49 let	11,5	20,9	18,5
50 do 59 let	6,6	7,0	6,9
60 do 69 let	4,9	4,8	4,8
70 in več let	-	0,5	0,4
Skupaj	100,0	100,0	99,9

Kazniva dejanja zoper premoženje

Starost storilca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	261	131	35	42	468
18 do 20 let	16,2	32,1	17,1	4,8	19,6
21 do 24 let	23,8	29,8	20,0	31,0	25,9
25 do 29 let	21,5	13,0	22,9	16,7	18,8
30 do 39 let	24,6	17,6	14,3	28,6	22,2
40 do 49 let	9,6	7,6	20,0	14,3	10,2
50 do 59 let	3,5	-	5,7	4,8	2,8
60 do 69 let	0,8	-	-	-	0,4
Skupaj	100,0	100,1	100,0	100,2	99,9

Ostala kazniva dejanja

Starost storilca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	40	21	43	65
18 do 20 let	2,5	9,5	25,6	9,2
21 do 24 let	25,0	14,3	25,6	15,4
25 do 29 let	12,5	14,3	20,9	20,0
30 do 39 let	27,5	28,6	16,3	29,2
40 do 49 let	25,0	33,3	7,0	12,3
50 do 59 let	2,5	-	-	7,7
60 do 69 let	2,5	-	2,3	6,2
70 in več let	2,5	-	2,3	-
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 7: Poklic oškodovanca v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Poklic oškodovanca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	72	197	269
Neznano	5,6	4,1	4,5
Kmetovalci	18,1	14,2	15,2
Industrijski delavci	50,0	42,1	44,2
Trgovsko osebje	1,4	1,5	1,5
Storitveni delavci	2,8	8,6	7,1
Delavci v upravi	-	0,5	0,4
Vodilno osebje	-	1,0	0,8
Delavci brez poklica	2,8	2,0	2,2
Osebe brez poklica	15,3	24,4	21,9
Ostali	4,2	1,5	2,2
Skupaj	100,2	99,9	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

Poklic oškodovanca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	297	236	83	50	666
Pravna oseba + neznano	36,7	30,5	42,2	92,0	39,3
Kmetovalci	6,1	3,4	4,8	-	4,5
Industrijski delavci	24,2	19,9	4,8	-	18,5
Trgovsko osebje	1,3	4,7	2,4	-	2,6
Storitveni delavci	7,4	15,7	10,8	-	10,2
Delavci v upravi	1,3	8,1	4,8	-	4,1
Vodilno osebje	-	1,3	1,2	-	0,6
Delavci brez poklica	1,0	2,5	2,4	-	1,7
Osebe brez poklica	16,5	11,9	20,5	8,0	14,7
Ostali	5,4	2,1	6,0	-	3,9
Skupaj	99,9	100,1	100,0	100,0	100,1

Ostala kazniva dejanja

Poklic oškodovanca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	41	25	44	66
Pravna oseba + neznano	100	92,0	72,7	48,5
Kmetovalci	-	-	2,3	40,9
Industrijski delavci	-	4,0	9,1	-
Trgovsko osebje	-	-	2,3	-
Storitveni delavci	-	-	6,8	1,5
Osebe brez poklica	-	-	6,8	9,1
Skupaj	100	100,0	100,0	100,0

Tabela 8: Položaj oškodovanca v poklicu v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Položaj oškodovanca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	72	197	269
Neznano	8,3	4,0	5,2
Delavec nezaposlen	6,9	8,1	7,8
Delavec zaposlen	58,3	50,8	52,8
Samostojen	8,3	8,6	8,6
Delodajalec	-	0,5	0,4
Družinski član	5,6	8,1	7,4
Z lastnimi dohodki	5,6	9,1	8,2
Vzdrževana oseba	6,9	10,7	9,7
Skupaj	99,9	99,9	100,1

Kazniva dejanja zoper premoženje

Položaj oškodovanca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	297	236	83	50	666
Neznano	3,7	2,1	1,2	-	2,5
Delavec nezaposlen	1,3	0,4	1,2	-	0,9
Delavec zaposlen	34,7	45,8	21,7	-	34,4
Samostojen	8,8	8,9	14,5	-	8,8
Delodajalec	1,7	0,8	-	2	1,2
Družinski član	4,4	1,7	-	-	2,5
Z lastnimi dohodki	6,1	7,6	15,7	-	7,4
Vzdrževana oseba	6,1	4,2	4,8	8	5,4
Pravna oseba	33,3	28,4	41	90	36,8
Skupaj	100,1	99,9	100,1	100	99,9

Ostala kazniva dejanja

Položaj oškodovanca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	41	25	44	66
Neznano	-	-	-	3,0
Delavec zaposlen	-	8	13,6	3,0
Samostojen	-	-	6,8	33,3
Družinski član	-	-	-	3,0
Z lastnimi dohodki	-	-	6,8	9,1
Vzdrževana oseba	-	-	-	3,0
Pravna oseba	100	92	72,7	45,5
Skupaj	100	100	99,9	99,9

Tabela 9: Razmerje oškodovanca do storilca v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Razmerje do storilca	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj
N	72	197	269
Neznano	5,6	1,5	2,5
Prijatelj	1,4	1,0	1,1
Sorodnik	20,8	14,7	16,3
Razvezani zakonec	1,4	3,0	2,6
Ljubimec-ka	4,2	2,0	2,6
Znanec	56,9	62,9	61,3
Tujec	9,7	13,7	12,6
Ostalo	-	1,0	0,7
Skupaj	100,0	99,8	99,7

Kazniva dejanja zoper premoženje

Razmerje do storilca	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	Skupaj
N	297	236	83	50	666
Neznano	1,3	8,1	1,2	-	3,6
Prijatelj	0,3	0,4	1,2	-	0,5
Sorodnik	0,7	1,3	1,2	-	0,9
Ljubimec-ka	-	-	2,4	-	0,3
Znanec	20,9	12,3	25,3	-	16,8
Tujec	42,8	49,6	27,7	8	40,7
Ostalo	0,7	-	-	-	0,3
Pravna oseba	33,3	28,4	41	92	36,9
Skupaj	100,0	100,1	100,0	100	100,0

Ostala kazniva dejanja

Razmerje do storilca	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
N	41	25	44	46
Neznano	-	-	2,3	6,1
Sorodnik	-	-	-	1,5
Znanec	-	4	20,5	16,7
Tujec	-	4	4,5	30,3
Pravna oseba	100	92	72,7	45,5
Skupaj	100	100	100,0	100,1

Tabela 10: Razmerje oškodovanca do storilca glede na vrnjeno škodo v %

Kazniva dejanja telesnih poškodb

vrnjena škoda razmerje do storilca	čl. 141			čl. 142		
	ne	v celoti	delno	ne	v celoti	delno
N	66	5	1	192	5	-
Neznano	100,0	-	-	100,0	-	-
Prijatelj	100,0	-	-	100,0	-	-
Sorodnik	93,3	-	6,7	100,0	-	-
Razvezani zakonec	100,0	-	-	100,0	-	-
Ljubimec-ka	66,7	33,3	-	100,0	-	-
Znanec	90,2	9,8	-	96,8	3,2	-
Tujec	100,0	-	-	96,3	3,7	-
Ostalo	-	-	-	100,0	-	-
Skupaj	91,7	6,9	1,4	97,5	2,5	-

Kazniva dejanja zoper premoženje

vrnjena škoda razmerje do storilca	čl. 249			čl. 250		
	ne	v celoti	delno	ne	v celoti	delno
N	100	166	31	122	66	48
Neznano	25,0	75,0	-	36,8	10,5	52,6
Prijatelj	-	100,0	-	-	-	100,0
Sorodnik	100,0	-	-	100,0	-	-
Znanec	45,2	40,3	14,5	58,6	24,1	17,2
Tujec	34,6	51,2	14,2	48,7	30,8	20,5
Ostalo	50,0	50,0	-	-	-	-
Pravna oseba	24,2	71,7	4,0	56,7	31,3	11,9
Skupaj	33,7	55,9	10,4	51,7	28,0	20,3

vrnjena škoda razmerje do storilca	čl. 258			čl. 322		
	ne	v celoti	delno	ne	v celoti	delno
N	58	23	2	28	19	3
Neznano	100,0	-	-	-	-	-
Prijatelj	100,0	-	-	-	-	-
Sorodnik	100,0	-	-	-	-	-
Ljubimec-ka	100,0	-	-	-	-	-
Znanec	66,7	28,6	4,8	-	-	-
Tujec	52,2	47,8	-	-	100,0	-
Pravna oseba	79,4	17,6	2,9	60,9	32,6	6,5
Skupaj	69,9	27,7	2,4	56,0	38,0	6,0

Ostala kazniva dejanja

vrnjena škoda razmerje do storilca	čl. 213			čl. 255		
	ne	v celoti	delno	ne	v celoti	delno
N	21	13	7	19	3	3
Znanec	-	-	-	100,0	-	-
Tujec	-	-	-	100,0	-	-
Pravna fakulteta	51,2	31,7	17,1	73,9	13,0	13,0
Skupaj	51,2	31,7	17,1	76,0	12,0	12,0

vrnjena škoda razmerje do storilca	čl. 257			čl. 246a		
	ne	v celoti	delno	ne	v celoti	delno
N	37	7	-	52	13	1
Neznano	100,0	-	-	25,0	50,0	25,0
Sorodnik	-	-	-	100,0	-	-
Znanec	100,0	-	-	90,9	9,1	-
Tujec	100,0	-	-	85,0	15,0	-
Pravna oseba	78,1	21,9	-	76,0	23,3	-
Skupaj	84,1	15,9	-	78,8	9,7	1,5

11. ADHEZIJSKI POSTOPEK

Katja Vodopivec - Bojan Planinšek

I. POVRNITEV ŠKODE PRED IZDAJO SODNE ODLOČBE

V okviru tega poglavja analiziramo najprej povrnitev škode povzročene s kaznivim dejanjem od njenega nastanka do izdaje meritorne odločbe v kazenskem postopku, torej do zaključka glavne obravnave. Tako je bila škoda povrnjena lahko ali s posredovanjem delavcev organov za notranje zadeve ob odkrivanju kaznivih dejanj, ali na podlagi odločitve samega storilca ali druge osebe. Škoda je bila povrnjena lahko ali v celoti ali delno.

Kazniva dejanja telesnih poškodb

Pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb škoda do konca glavne obravnave ni bila povrnjena v 96 % primerov (tab. 1). Glede vrnitve škode moškim oškodovancem ali ženskim oškodovankam ni bistvenih razlik. Navidezna razlika pri kaznivih dejanjih hudih telesnih poškodb je predvsem posledica majhnega števila oškodovank.

V celoti ali delno je bila škoda povrnjena pri hudih telesnih poškodbah do uvedbe postopka v 2,8 % in do glavne obravnave 5,6 %, sploh pa ni bila povrnjena v 91,7 % raziskanih primerov. Pri lahkih telesnih poškodbah je bila tako povrnjena škoda v 1 % do uvedbe postopka, v enakem odstotku do glavne obravnave, v 0,5 % na sami glavni obravnavi, sploh pa ni bila povrnjena v 97,5 % raziskanih primerov. Za obe kaznivi dejanji skupaj je bila škoda povrnjena do uvedbe postopka v 1,5 % primerov do glavne obravnave v 2,2 % primerov in na

glavni obravnavi v 0,4 % primerov. V vseh primerih povrnitve škode je šlo izključno za povrnitev škode v denarju. Pri hudih telesnih poškodbah je to škodo v 5,6 % obravnavanih primerov povrnil storilec, v 2,8 % zavarovalnica, pri lahkih telesnih poškodbah pa so jo povrnili samo storilci in to v 2,5 % obravnavanih zadev.

Oškodovanci so imeli pooblaščenca pri hudih telesnih poškodbah v 18,0 %, pri lahkih telesnih poškodbah pa v 10,2 % primerov. Pri hudih telesnih poškodbah je bila oškodovancem, ki so imeli pooblaščenca, škoda v celoti povrnjena v 15,4 %, oškodovancem, ki so bili brez njega, pa v celoti v 5,1 % in delno v 1,7 % zadev. Pri lahkih telesnih poškodbah je bila škoda povrnjena v celoti in sicer zastopanim oškodovancem v 5 %, oškodovancem brez pooblaščenca pa v 2,3 % obravnavanih primerov (tab. 2).

Škoda, povzročena oškodovancem s kaznivimi dejanji telesnih poškodb, ima elemente materialna (uničena ali poškodovana oblačila in drugi predmeti, stroški zdravniških spričeval ipd.) in materialne škode (prizadetost, bolečine, morebitna iznakaženost). Večkrat gre za dejansko ali vsaj zatrjevano večjo ali manjšo izzvanost storilca in torej sokrivdo oškodovanca. Vse te okoliščine lahko vplivajo na temelj, prav gotovo pa na višino odškodnine, do katere je oškodovanec upravičen, storilcu - primarnemu odškodninskemu zavezancu, pa v času do izdaje meritorne odločbe v kazenskem postopku praviloma niso znane. Majhni odstotki obravnavanih zadev, v katerih je v tem času prišlo do povrnitve škode, spričo tega, ne presenečajo. Gre za pravna vprašanja, s tem pa za področje, pri katerem strokovna pomoč oškodovancu že v tej fazi nikakor ni odveč. S svojim strokovnim znanjem lahko pooblaščenec zbere podatke, odločilne za odločanje o prej navedenih vprašanjih, in

pripomore k sklenitvi izven - sodne poravnave in k povračilu škode brez posredovanja sodišča. Taka rešitev je za oškodovanca verjetno najugodnejša, saj pripelje do pravočasnega, hitrega povračila škode. Da opisano delo pooblaščenim verjetno opravljajo, ugotavljamo iz podatkov raziskave, ki kažejo, da so oškodovanci, ki so imeli pooblaščenca, prišli do povračila škode že v tej fazi več kot dvakrat pogosteje kot tisti, ki so bili brez njega. Vendar so številke za oškodovance, ki so imeli pooblaščenca tako nizke, da tega ne moremo trditi zanesljivo. Delež zastopanih oškodovancev pri tovrstnih kaznivih dejanjih je torej nizek, kar moramo žal pripisati predvsem materialnim vprašanjem, oškodovančevih pomislekom in večji ali manjši zmožnosti plačila stroškov.

Kazniva dejanja zoper premoženje

Pri kaznivih dejanjih tatvine po čl. 249 KZ je bila škoda pred izdajo sodne odločbe v celoti povrnjena v 48,0 % raziskanih primerov oškodovanim fizičnim osebam in v 71,7 % oškodovanim pravnim osebam, delno pa je bila povrnjena v 13,6 % oškodovanim fizičnim osebam in v 4 % oškodovanim pravnim osebam. Pri kaznivih dejanjih velike tatvine po čl. 250 KZ (predvsem vlomne tatvine in tatvine zneska ali vrednosti nad 10.000.- din) je bila škoda v celoti povrnjena v 26,6 % primerov oškodovanim fizičnim osebam in v 31,3 % oškodovanim pravnim osebam, delno pa v 23,7 % fizičnim osebam. Pri kaznivih dejanjih goljufige po čl. 258 KZ fizičnim osebam je bila škoda v celoti povrnjena v 34,0 % primerov fizičnim osebam in v 18,2 % oškodovanim pravnim osebam, delno pa v 2,0 % oškodovancem in v 3 % oškodovanim pravnim osebam. Pri kaznivih dejanjih poneverbe je bila škoda, povzročena fi-

zičnim osebam, pred izdajo sodne odločbe povrnjena v celoti, pravnim osebam je bila v celoti povrnjena v 32,6 % delno pa v 6,5 % obravnavanih primerov (tab. 1).

V celoti ali delno je bila škoda povrnjena pri kaznivih dejanjih tatvine do uvedbe postopka v 55,6 %, do glavne obravnave v 9,8 % in na glavni obravnavi v 1 %, sploh pa ni bila povrnjena v 33,7 % raziskanih primerov. Pri teh kaznivih dejanjih je bila povrnjena v denarju v 10,1 %, v stvari v 54,2 %, v denarju in v stvari pa 2 % primerov. Storilec jo je povrnil v 47,5 %, druga oseba v 17,2 %, storilec in druga oseba skupaj pa v 1,7 % takih primerov.

Pri kaznivih dejanjih velike tatvine je bila škoda povrnjena do uvedbe postopka v 32,2 % in do glavne obravnave v 16,1 %, sploh pa ni bila povrnjena v 51,7 % raziskanih primerov. Pri teh kaznivih dejanjih je bila povrnjena v denarju v 6,8 %, v stvari v 38,6 %, v denarju in v stvari v 1,7 %, na neznan način (obstoja samo oškodovančeva izjava, da je bila škoda povrnjena), pa v 1,3 % primerov. Storilec jo je povrnil v 28,8 %, zavarovalnica v 0,8 %, druga oseba v 17,8 %, storilec in zavarovalnica v 0,4 % ter storilec in druga oseba prav tako v 0,4 % takih primerov.

Pri goljufijah je bila do uvedbe postopka povrnjena v 21,7 %, do glavne obravnave v 7,2 % in na glavni obravnavi v 1,2 %, sploh pa ni bila povrnjena v 69,9 % primerov. Pri teh dejanjih je bila povrnjena v denarju v 28,9 % in v stvari v 1,2 %, pri čemer jo je povrnil storilec v 12 %, zavarovalnica v 1,2 % in druga oseba v 16,9 % primerov.

Pri poneverbah je bila škoda do uvedbe postopka povrnjena v 22 % do glavne obravnave v 20 % in na njej v 2 %, dočim sploh ni bila

povrnjena v 56 % raziskanih primerov. Pri teh dejanjih je bila povrnjena v denarju v 36 % in v stvari v 8 %, pri čemer jo je povrnil storilec v 38 %, druga oseba pa v 6 % primerov.

Oškodovanci so imeli pooblaščenca (tab. 2) pri tatvinah v 5,7 %, velikih tatvinah v 8,5 %, goljufijah v 9,6 % in pri poneverbah v 30 % raziskanih primerov. Pri tatvinah je bila oškodovancem, ki so imeli pooblaščenca, škoda v celoti povrnjena v 64,7 % in delno v 5,9 %, oškodovancem, ki so bili brez njega pa v celoti v 55,4 % in delno v 10,7 % zadev. Pri velikih tatvinah je bila zastopanim oškodovancem škoda v celoti povrnjena v 30 % in delno v 10 %, oškodovancem, ki niso imeli pooblaščenca, pa v celoti v 27,8 % in delno v 21,3 % zadev. Pri goljufijah je bila zastopanim oškodovancem škoda v celoti povrnjena v 12,5 %, prav tako delno v 12,5 %, oškodovancem, ki niso imeli pooblaščenca, pa v celoti v 29,3 % in delno v 1,3 % zadev. Ta delež predstavlja pri poneverbah za zastopane oškodovance v celoti 33,2 % in delno 20 %, za oškodovance brez pooblaščenca pa 40 % zadev, v katerih je v celoti prišlo do povrnitve škode.

Najnižji delež povrnitve škode do izdaje sodne odločbe smo z raziskavo ugotovili pri kaznivih dejanjih goljufije, najvišji pa pri kaznivih dejanjih tatvine. Pri teh kaznivih dejanjih gre za bistvena odstopanja od poprečja pri vseh opazovanih dejanjih zoper premoženje. Pri goljufijah moremo to ugotovitev razložiti s tem, da so večinoma usmerjene v pridobitev denarja, ki ga storilci hitro zapravijo, tekom postopka pa je zlasti, če gre za postopek pred Okrožnimi sodišči, zoper njih večkrat odrejen pripor. Ker običajno nimajo omembe vrednega premoženja, je v takih primerih pravočasno povrnitev škode tudi težko

pričakovati. Odstopanje v nasprotno smer pri tatvinah lahko pojasnimo prav z nasprotno ugotovitvijo, namreč, da gre pogosto za pridobitev stvari, ki jih storilec bodisi po lastni volji, bodisi na nagovor in s posredovanjem organov za notranje zadeve, oškodovancu vrne.

Ob možnostih zavarovanja premoženja in normirani obveznosti zavarovanja družbenega premoženja preseneča izredno nizek delež primerov, kjer je škodo poravnala zavarovalnica. Gre samo za primere velikih tatvin in goljufij (0,8 % oziroma 1,2 %). Ta podatek raziskave očitno opozarja, da je pri obeh vrstah lastnine, zasebni in družbeni, posvečeno premalo pozornosti tako zavarovanju premoženja, kot po vsej verjetnosti tudi uveljavljanju odškodnine pri zavarovalnici za sicer zavarovano premoženje.

Bistvenih razlik pri povračilu škode povzročene s kaznivimi dejanji zoper premoženje, glede na oškodovančevo zastopanost raziskava v tej fazi (do odločbe) ni ugotovila. Z izjemo pri poneverbah je delež primerov, kjer je bila škoda v celoti ali vsaj delno povrnjena, pri oškodovancih, ki niso imeli pooblaščenca, celo višji. Pri teh kaznivih dejanjih je povzročena škoda skoraj izključno samo materialne narave, njena višina pa znana ali relativno lahko ugotovljiva. Ob takih podatkih moremo tedaj s precejšnjo zanesljivostjo sklepati, da pri kaznivih dejanjih zoper premoženje v fazi do izdaje sodne odločbe zastopanje oškodovanca za njegov položaj ni odločilno.

Ostala kazniva dejanja

Pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja po čl. 213 KZ so oškodovane izključno pravne osebe. Tem je bila škoda do izdaje odločbe povrnjena v celoti v 31,7 %, delno pa v 17,1 % (tab. 1).

Zastopanim oškodovancem je bila v celoti povrnjena v 27,3 % in delno v 18,2 %, oškodovancem brez pooblaščenca v celoti v 33,3 % in delno v 16,7 %. Pri grabežu je bila škoda povrnjena izključno pravnim osebam in znašata deleža povrnitve v celoti in delno po 13,6 %, od tega po leža pri zastopanih oškodovancih po 11,1 %, pri oškodovancih brez pooblaščenca pa po 12,5 %. Prav tako je bila škoda povrnjena izključno pravnim osebam tudi pri kaznivih dejanjih poškodovanja tuje stvari, bila je povrnjena v celoti in sicer v 21,9 % raziskanih primerov, vsi ti oškodovanci pa niso imeli pooblaščenca. Pri gozdnih tatvinah je bila škoda fizičnim osebam oškodovancem v celoti povrnjena v 16,7 %, pravnim osebam pa v 23,3 %. Fizičnim osebam je bila delno povrnjena v 2,7 %. Zastopanim oškodovancem je bila v celoti povrnjena v 14,3 %, oškodovancem brez pooblaščenca pa v celoti v 20,3 % in delno v 1,7 %.

Glede na vrsto kaznivih dejanj je bila škoda pri nevestnem gospodarskem poslovanju v celoti povrnjena v 31,7 % in delno v 17,1 %, pri grabežih znašata deleža po 12 %, pri poškodovanjih tuje stvari pa je šlo samo za povrnitev škode v celoti in to v 15,9 % raziskanih primerov, pri gozdnih tatvinah v celoti v 19,7 % in delno v 1,5 %.

Pri obravnavanih kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja grabeža, poškodovanja tuje stvari in gozdne tatvine je bila škoda /do uvedbe postopka povrnjena v 26,8 %, 12 % in 9,1 %, 13,6 %; do glavne obravnave v 19,5 %, 12 %, 4,5 % in 6,1 %; na glavni obravnavi pa je bila pri kaznivih dejanjih po čl. 213 povrnjena v 2,4 %, pri poškodovanjih tuje stvari v 2,3 % gozdnih tatvinah v 1,5 %. Glede na način povrnitve škode je prišlo največkrat do povrnitve v denarju. V stvari je bila škoda povrnjena pri kaznivih dejanjih po čl. 213 KZ v 2,4 %, po čl. 255 KZ v 8 % po čl. 246a KZ v 9,1 %. Pri teh kaznivih dejanjih

je bila škoda v denarju in v stvari povrnjena v 4 %, pri dejanjih po čl. 246a KZ pa za 1,5 % ni znano, na kakšen način je bila povrnjena. Največkrat je škodo povrnil storilec: čl. 213 KZ -39%, čl. 255 KZ - 12 % in čl. 257 KZ - 13,6 %, čl. 246a KZ - 19,7 %. Pri naštetih kaznivih dejanjih je povrnila škodo zavarovalnica v 4,9 %, pri nevestnem gospodarskem poslovanju, v 4 % pri grabežu, 2,3 %, pri poškodovanjih tuje stvari. Druga oseba je povrnila škodo v 8 % pri grabežih, 1,5 % pri gozdnih tatvinah, pri nevestnem gospodarskem poslovanju pa sta v 4,9 % primerov povrnila škodo storilec in druga oseba.

V celoti lahko ugotovimo, da vračajo storilci povzročeno škodo do konca glavne obravnave bolj pogosto fizičnim kot pravnim osobam. Edina izjema od tega pravila je kazniva dejanje tatvine, pri katerem je bila škoda v celoti ali delno pogosteje vrnjena pravnim osobam.

Če primerjamo deleže oškodovancev, ki so imeli v kazenskem postopku zastopnika z deleži oškodovanih pravnih oseb ugotovimo, da so imele oškodovane pravne osebe v več primerih povzročenih škod pooblaščenca v kazenskem postopku kot oškodovane fizične osebe. Korelacija rangov med oškodovanci, ki so imeli v kazenskem postopku pooblaščenca in deleži oškodovanih pravnih oseb je namreč visoko pozitivna. Primerjava pri kateri smo izpustili kazniva dejanja zoper življenje in telo, ki so storjena le proti fizičnim osebam, je naslednja:

Kazniva dejanja	šl.	%		r a n g i	
		zastopa- nih oško- dovancev	oškodova- nih prav- nih oseb	zastopa- nih oško- dovancev	oškodova- nih prav- nih oseb
grabež	255	36,0	88,0	1	3
poneverba	322	30,0	92,0	2	2
nevestno gospodarsko poslovanje	213	26,8	100,0	3	1
poškodovanje tuje stvari	257	18,2	72,7	4	4
gozdne tatvine	246a	10,6	45,5	5	5
goljufija	258	9,6	39,8	6	6
velika tatvina	250	8,5	28,4	7	8
tatvina	249	5,7	33,3	8	7

Kendallov korelacijski koeficient = + 0,714 > 0,0071

Kljub temu pa moramo ugotoviti, da delež oškodovancev, ki so imeli pooblaščenca v kazenskem postopku skoraj ne preseže 1/3.

II. UVELJAVLJANJE PREMOŽENJSKOPRAVNEGA ZAHTEVKA V KAZENSKEM POSTOPKU

Zato, da bi lahko ugotovili v koliko primerih so oškodovanci uveljavljali premoženjskopравни zahtevek od vseh tistih, ki se niso zadovoljili s celotno ali delno povrnitvijo škode, niso sklenili poravnave ali se niso zahtevku izrecno odpovedali, smo morali najprej od vseh oškodovancev odšteti tiste, ki zahtevka iz zgoraj navedenih razlogov niso želeli uveljavljati (glej vprašalnik 3, vprašanje 24, odgovori 1-3). Za nadaljno obdelavo v tem poglavju so nam preostali torej tim. pravi oškodovanci, t.j. tisti, ki se na zgoraj navedene načine niso imeli za saturirane, s predpostavko, da ni mogoče nikogar siliti k uveljavljanju zahtevka, če tega sam noče.

Če razvrstimo opazovana kazniva dejanja po deležih uveljavljenih zahtevkov od najvišjega do najnižjega dobimo za gornjo primerjavo naslednjo preglednico:

Naziv kaznivega dejanja	čl. KZ	Število vseh oškodov.	Število nesaturiranih oškodovancev	Število uveljav. zahtevkov	delež uveljav. zahtevkov v %
kolona		1	2	3	3:2
poškodovanje tuje stvari	257	44	36	29	80,1
velika tatvina	250	236	165	131	79,4
poneverba	322	50	29	23	79,3
tatvina	249	297	131	102	77,9
grabež	255	25	22	17	77,3
gozdna tatvina	246a	66	55	34	61,2
goljufija	258	83	55	32	58,2
nevestno gospodarsko poslovanje	213	41	26	15	57,7
lahka telesna poškodba	142/2	197	170	77	45,3
huda telesna poškodba	141	72	64	23	35,9
Skupaj	..	1111	753	483	64,1
Korigirani skupaj*	..	1012	676	434	64,2

* Ker smo z raziskavo zajeli kazniva dejanja po čl. 213, 255, 246a 100 % ostala pa 25 %, znižamo za korigirano vsoto število opazovanih primerov na 25 %, tako kot so zajeta ostala kazniva dejanja.

Oškodovanci, ki jih imamo lahko za saturirane oškodovance premoženjskopравnih zahtevkov niso uveljavljali iz naslednjih razlogov:

škoda vrnjena v celoti ali delno	86,3 %
sklenjena poravnava	5,0 %
odpoved zahtevku	8,7 %
Skupaj	100,0 %
N	358 (oz. 336)

Kakor je razvidno iz tab. 1 in 2 so med oškodovanci, katerim je bila škoda vrnjena, deleži delno vrnjenih škod zelo nizki, saj je treba od tam prikazanih delno vrnjenih škod odšteti še vse tiste oškodovance, ki so uveljavljali preostale deleže nevrnjenih škod s premoženjsko-pravnimi zahtevki v kazenskem postopku.

Iz preglednice na str.303 izhaja, da je bilo v času kazenskega postopka saturiranih ali s povračilom škode, ali s poravnavo ali z izrecno odpovedjo zahtevku ca. 1/3 oškodovancev (32,2 %). Od preostalih jih je uveljavljalo premoženjskopravnih zahtevkov 2/3 (64,2 %) in sicer relativno največ za kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari in najmanj za telesne poškodbe.

Ker obravnavamo v nadaljnem samo število tim. nesaturiranih oškodovancev se je število teh toliko znižalo, da prikazujemo v priloženih tabelah predvsem absolutne številke, procentualne izračune pa zlasti za skupine kaznivih dejanj. Tako ugotavljamo v tab. 3, da fizične osebe kot oškodovanci pogosteje uveljavljajo premoženjskopravne zahtevke za kazniva dejanja zoper premoženje kakor pravne osebe (81,5 % : 64,9 %). Razlika je značilna in bi se še povečala, če bi od skupnega seštevka odšteli kazniva dejanja poneverb, ki so bila storjena proti pravnim osebam.

Glede na zastopanost oškodovancev ugotavljamo, da je imelo le 12,9 % oškodovancev pooblaščenca v kazenskem postopku (tab. 4). V primerih pa, ko so imeli oškodovanci pooblaščenca v kazenskem postopku je bil premoženjskopravni zahtevek uveljavljen pogosteje pri vseh skupinah kaznivih dejanj kot v tistih primerih, ko pooblaščenca niso imeli. Za vsa opazovana kazniva dejanja je razlika 71,4 : 63,3 %, ki sicer ni značilna, je pa seveda ugotovljena za opazovane primere kaznivih dejanj in je verjetna.

S tem prehajamo na same premoženjskopravne zahtevke, ki jih je bilo v opazovanih primerih uveljavljenih 483. V času ovadbe je bilo uveljavljenih največ premoženjskopравnih zahtevkov za kazniva dejanja poškodovanja tuje stvari in za škode, povzročene s tatvinami; v predhodnem postopku je bilo uveljavljenih največ premoženjsko-pravnih zahtevkov v zvezi s kaznivimi dejanji velikih tatvin in poneverb; na sami glavni obravnavi je bilo uveljavljenih največ zahtevkov izhajajočih iz kaznivih dejanj zoper življenje in telo, goljufij in gozdnih tatvin (tab. 5). Če te ugotovitve primerjamo s preglednico na str. ugotovimo, da uveljavljajo premoženjskopravne zahtevke šele na glavni obravnavi zlasti oškodovanci tistih kaznivih dejanj pri katerih so deleži uveljavljenih zahtevkov na sploh nizki.

Zahtevke uveljavljajo oškodovanci skoraj izključno kot odškodninske zahtevke in le zelo izjemno kot zahtevke za vrnitev stvari. Zahtevkov za razveljavitev pravnih poslov nismo našli.

Večina odškodninskih zahtevkov je nizkih, saj pri telesnih poškodbah in pri kaznivih dejanjih zoper premoženje polovica ne presega 1000.- din, pri ostalih kaznivih dejanjih pa ne presega 2000.- din.

Od vseh zahtevkov le 7,8 % zahtevkov presega višino 10000.- din in to relativno največ pri kaznivih dejanjih grabeža (76,5 %), nato pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja (40,7 %), pri poneverbah (21,8 %) in pri hudih telesnih poškodbah (17,4 %).

III. PRIZNAVANJE IN PRISOJA PREMOŽENJSKOPRAVNEGA ZAHTEVKA

Priznavanje premoženjskopравnega zahtevka s strani storilca je med drugim odvisno tudi od načina odkrivanja kaznivih dejanj. Tako so storilci priznali (v celoti ali delno) največ zahtevkov pri tistih

kaznivih dejanjih, kjer je odkritje kaznivega dejanja posledica pregleda poslovnih knjig (poneverba in nevestno gospodarsko poslovanje) (tab. 7). Storilci so priznali najmanj premoženjskopравnih zahtevkov pri telesnih poškodbah in pri kaznivih dejanjih zoper premoženje po čl. 249 in 250 KZ.

Med tistimi, ki so zahtevke delno priznavali so storilci zagotavljali predvsem, da so zahtevki previsoki, v presenetljivo majhnem številu primerov pa so pri telesnih poškodbah in pri poškodbah tujih stvari uveljavljali sokrivdo oškodovancev. Tudi so se redko sklicevali na slabe življenjske razmere.

V vseh opazovanih primerih je sodišče deloma ali v celoti prisodilo 66,5 % ali dve tretjini od vseh uveljavljenih premoženjskopравnih zahtevkov (tab. 8). Od tega najmanj zahtevkov iz kaznivih dejanj telesnih poškodb in velikih tatvin. Naredili smo naslednjo primerjavo za tista kazniva dejanja pri katerih so absolutna števila nepriznanih zahtevkov večja od 10 (zaradi nezanesljivosti % v takih primerih):

Kaznivo dejanje čl.	storilci ne priznavajo zahtevka	sodišče zahtevka ne prisodi	r a n g i	
			storil- ci ne priznajo	sodišče ne pri- sodi
141	56,5	60,1	1	1
142/2	50,0	35,3	2	3
249	43,6	30,4	3	5
250	43,5	42,0	4	2
246a	38,2	17,6	5	6
257	37,9	34,5	6	4

Kendallov korelacijski koeficient $q = + 0,47 > 0,136$

Korelacija med rangi obeh serij je torej visoka, kar pomeni, da sodišča prisojajo več zahtevkov v primerih, v katerih storilci zahtevkov v celoti ali deloma priznavajo.

Poleg tega smo naredili podobno primerjavo tudi za posamezna kazniva dejanja in za skupine kaznivih dejanj med uveljavljenimi in prisojenimi zahtevki. Vendar nismo mogli ugotoviti zveznosti v nobenem od obeh primerov. Iz tega lahko sklepamo, da pri opazovanih kaznivih dejanjih praksa sodišč pri prisoji zahtevkov ne vpliva na število uveljavljenih zahtevkov po vrstah kaznivih dejanj.

Ugotavljali smo tudi razloge za to, da sodišča zahtevkov niso prisodila (tab. 9). Glede na to, da smo preučevali le spise obsojenih oseb je bilo naše vprašanje s tem v zvezi preveč razčlenjeno in se odgovori nanašajo le na ugotovitev, da sodišče ni imelo dovolj podlage za razsojo o premoženjskopravnem zahtevku in na oceno anketarjev (ki izhaja iz skrbnega pregledovanja spisov), da je sodišče verjetno pozabilo odločiti o zahtevku (tab. 9). Iz zbranih podatkov izhaja, da naj bi po ocenah anketarjev sodišča verjetno pozabila odločiti o zahtevku kar v $1/3$ vseh opazovanih primerov, od tega največ pri kaznivih dejanjih zoper premoženje (v 41,5 % primerov).

Odgovori o času od nastanka škode do pravnomočne odločbe kazenskega sodišča o premoženjskopravnem zahtevku naj bi se nanašali le na prisojene zahtevke, ker smo želeli ugotoviti čas v katerem je bila škoda oškodovancu pravnomočno priznana (v celoti ali delno). Kljub temu sta dva anketarja vnašala v ta čas tudi primere tim. neprisojenih zahtevkov. Zaradi tega so nastale majhne razlike med prisojenimi zahtevki po tem tabelarnem pregledu in prejšnjih in navajamo v tab. 10 v oklepaju tudi število dejansko prisojenih zahtevkov. Zaradi majhnih razlik

pa smo mnenja, da ta odstop od navodil ne vpliva bistveno na notranja razmerja med frekvencami.

Ugotavljamo, da je od časa storitve kaznivega dejanja do prisoje zahtevka preteklo v največ primerih 1 do 2 leti. Vendar je bilo nad 50 % premoženjskopравnih zahtevkov, ki izhajajo iz kaznivih dejanj zoper življenje in telo in zoper premoženje prisojenih v enem letu. Relativno najdalj so trajali kazenski in adhezijski postopki pri tim. gospodarskih kaznivih dejanjih, t.j. pri poneverbah, pri nevestnem gospodarskem poslovanju in pri grabežu. Zlasti pri teh kaznivih dejanjih pa je treba upoštevati tudi, da preteče precej časa od storitve do odkritja kaznivega dejanja.

Za tista kazniva dejanja pri katerih so bile oškodovane fizične in pravne osebe smo ugotavljali tudi katerim osebam so sodišča pogosteje prisodila premoženjskopравni zahtevki (tab. 11). Deleži zahtevkov prisojenih pravnim osebam so višji od deležev zahtevkov prisojenih fizičnim osebam. Za kazniva dejanja zoper premoženje znaša razlika 71 % : 63 %. Razlika pa statistično ni značilna.

V 481 pojasnjenih primerih (od skupno 483), ko je sodišče odločalo o premoženjskopравnem zahtevku je imelo 69 oškodovancev pooblaščenca (14,3 %), 412 pa ne. Oškodovancem, ki so imeli pooblaščenca sodišče le v 11 primerih (16 %) ni prisodilo premoženjskopравnega zahtevka, dočim ga oškodovancem brez zastopnika ni prisodilo v 412 primerih (36 %). Korigirani deleži znašajo 20 % : 37,5 %.

IV. ZAKLJUČKI

Povzetek škode in prisoja premoženjskopравnega zahtevka

Oškodovanci. Oškodovanci so pogosteje kakor smo pričakovali prejeli povračilo škode do konca glavne obravnave, so s storilcem sklenili poravnavo ali so se izrecno odpovedali premoženjskopравnemu zahtevku (32,2 %). Če k temu prištejemo še delno ali v celoti prisojene premoženjskopравne zahtevke, je prejelo do pravnomočne odločbe kazenskega sodišča vsaj delno kompenzacijo 61 % oškodovancev. Seveda pa so ti deleži za različna kazniva dejanja zelo različni, vendar niso nikjer, razen za kazniva dejanja telesnih poškodb, nižji od 1/2 primerov. Za ponazoritev tega prikazujemo naslednji grafikon:

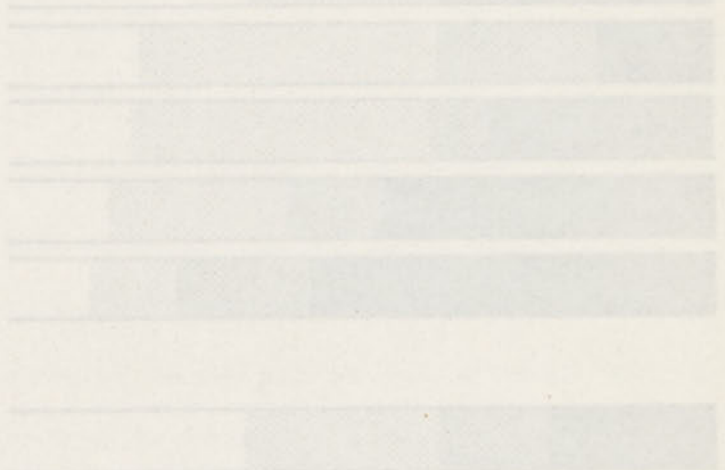
Sl. 257 - poškodovanje tuje stvari

Sl. 246a - godna tatvina

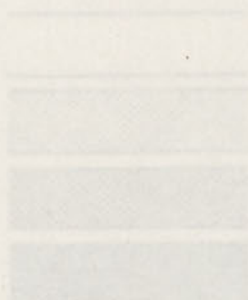
Sl. 142/2 - lahka telesna poškodba

Sl. 141 - huda telesna poškodba

korigirano skupaj

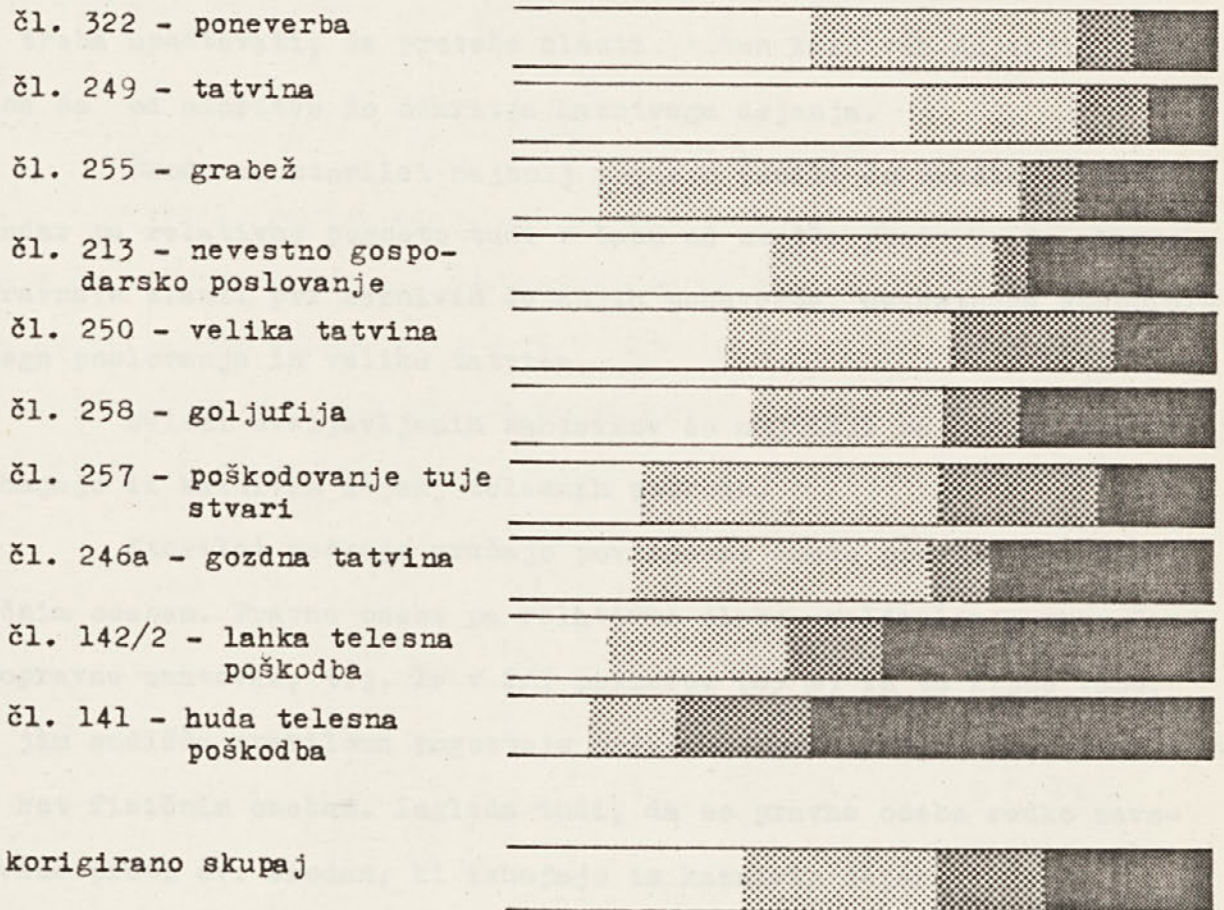
Legenda

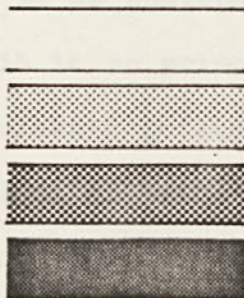
škoda vrajena, sklenjena poravnava, odpoved zahtevka
 celoten ali delna prisojena zahtevka
 zahtevki uveljavljeni, ni prisojen
 zahtevki ni uveljavljeni

Povrnitev škode in prisoja premoženjskopравnega zahtevka

Kaznivo dejanje:

Legenda

% 20 40 50 60 80 100

škoda vrnjena, sklenjena poravnava, odpoved zahtevka

celotna ali delna prisoja zahtevka

zahtevak uveljavljen, ni prisojen

zahtevak ni uveljavljen

Takšno kompenzacijo so oškodovanci dosegli (oziroma so se ji izrecno odpovedali) večinoma najkasneje v dveh letih od storitve kaznivega dejanja z izjemo tim. gospodarskih kaznivih dejanj, pri katerih je preteklo tudi dalj časa do pravnomočne odločbe sodišč, pri čemer pa je treba upoštevati, da preteče zlasti pri teh kaznivih dejanjih precej časa že od storitve do odkritja kaznivega dejanja.

Škodo so storilci najbolj pogosto vrnilo do uvedbe postopka, vendar pa relativno pogosto tudi v času od uvedbe postopka do glavne obravnave zlasti pri kaznivih dejanjih poneverbe, nevestnega gospodarskega poslovanja in velike tatvine.

Deleži uveljavljenih zahtevkov so najnižji za škode, ki izhajajo iz kaznivih dejanj telesnih poškodb.

Storilci redkeje vračajo povzročeno škodo pravnim kot fizičnim osebam. Pravne osebe pa relativno slabo uveljavljajo premoženjskopravne zahtevke, t.j. le v 2/3 primerov (65 %) in to kljub temu, da jim sodišča praviloma pogosteje prisojajo premoženjskopravne zahtevke kot fizičnim osebam. Izgleda tudi, da so pravne osebe redko zavarovane proti ev. škodam, ki izhajajo iz kaznivih dejanj.

Vloga sodišč. Sodišča so od vseh uveljavljenih premoženjskopравnih zahtevkov deloma ali v celoti prisodila 2/3 zahtevkov (66,5 %). Tudi sodišča pa so postopala v tem pogledu različno pri različnih kaznivih dejanjih in so prisodila najmanj zahtevkov izhajajočih iz kaznivih dejanj telesnih poškodb. Zaradi narave zahtevkov (imaterialne škode).

Sodišča so prisojala premoženjskopравne zahtevke zlasti v primerih ko so storilci deloma ali v celoti zahtevke priznavali. Prisodila pa so več premoženjskopравnih zahtevkov pravnim kot fizičnim osebam.

Res je, da napotijo sodišča oškodovance s premoženjskopравnim zahtevkom na pravdo največkrat zato, ker menijo da nimajo dovolj podlage za razsojo. Vendar pa ne gre zanemariti ugotovitve, da so anketarji ocenili, da so sodišča verjetno pozabila odločiti o premoženjskopравnim zahtevku v kar 1/3 primerov.

Vloga oškodovančevega pooblaščenca

Delež oškodovancev, ki so imeli v kazenskem postopku pooblaščenca je izredno nizek (13 %). Ugotovili pa smo, da so tisti oškodovanci, ki so imeli pooblaščenca pogosteje uveljavljali premoženjskopравne zahteve in so jim bili premoženjskopравni zahtevki tudi pogosteje delno ali v celoti prisojeni kot oškodovancem, ki niso imeli pooblaščenca.

Kazniva dejanja soper premoženju

Škoda	Šl. 247			Šl. 251		
	Fizične osebe	Pravne osebe	skupaj	Fizične osebe	Pravne osebe	skupaj
Š	198	39	237	189	67	256
vrnjena v celoti	48,0	71,7	55,9	25,6	31,3	28,0
vrnjena delno	13,6	4,0	10,4	23,7	11,9	20,3
ni bila vrnjena	36,4	24,3	33,7	49,7	55,7	51,7
Skupaj	100,0	99,9	100,0	100,0	99,9	100,0
χ ²	66,7	33,3	100,0	71,7	28,4	100,0
hi ²	19,31	značilen na nivoju 0,0007		hi ²	neznačilen	

Škoda	Šl. 253			Šl. 322		
	Fizične osebe	Pravne osebe	skupaj	Fizične osebe	Pravne osebe	skupaj
Š	80	23	103	4	46	50
vrnjena v celoti	34,0	18,2	27,7	100,0	32,6	39,0
vrnjena delno	2,0	3,0	2,4	-	4,3	5,0
ni bila vrnjena	64,0	78,8	69,9	-	63,1	56,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
χ ²	80,2	39,8	100,0	9,0	92,0	100,0
hi ²	22,83	značilen na nivoju 0,0001				

Tabela 1: Vrnitev škode glede na osebo oškodovanca

Škoda	Kazniva dejanja telesnih poškodb					
	čl. 141			čl. 142/2		
	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj
N	59	13	72	133	64	197
vrnjena v celoti	5,1	(15,4)	6,9	3,8	-	2,5
vrnjena delno	1,6	-	1,4	-	-	-
ni bila vrnjena	93,2	84,6	91,7	96,2	100,0	97,5
Skupaj	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	čl. 141 + 142/2					
N	192	77	269			
vrnjena v celoti	4,5	2,6	3,7			
vrnjena delno	0,5	-	0,4			
ni bila vrnjena	95,0	97,4	96,0			
Skupaj	100,0	100,0	100,1			

Kazniva dejanja zoper premoženje

Škoda	čl. 249			čl. 250		
	fizične osebe	Pravne osebe	skupaj	fizične osebe	Pravne osebe	skupaj
N	198	99	297	169	67	236
vrnjena v celoti	48,9	71,7	55,9	26,6	31,3	28,0
vrnjena delno	13,6	4,0	10,4	23,7	11,9	20,3
ni bila vrnjena	38,4	24,2	33,7	49,7	56,7	51,7
Skupaj	100,0	99,9	100,0	100,0	99,9	100,0
%	66,7	33,3	100,0	71,7	28,4	100,1

hi^2 19,31 značilen na nivoju 0,0007

hi^2 neznačilen

N	čl. 258			čl. 322		
	50	33	83	4	46	50
vrnjena v celoti	34,0	18,2	27,7	100,0	32,6	38,0
vrnjena delno	2,0	3,0	2,4	-	6,5	6,0
ni bila vrnjena	64,0	78,8	69,9	-	60,9	56,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%	60,2	39,8	100,0	8,0	92,0	100,0

$hi^2 = 22,83$ značilen na nivoju 0,0001

Škoda	Ostala kazniva dejanja					
	čl. 213			čl. 255		
	Pravne osebe	fizične osebe	skupaj	Pravne osebe	fizične osebe	skupaj
N	41	3	44	22	3	25
vrnjena v celoti	31,7	-	31,7	13,6	-	13,6
vrnjena delno	17,1	-	17,1	13,6	-	13,6
ni bila vrnjena	51,2	100,0	51,2	72,7	100,0	76,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0
%	..	12,0	100,0	88,0	12,0	100,0
Škoda	čl. 257			čl. 246a		
	fizične osebe	pravne osebe	skupaj	fizične osebe	pravne osebe	skupaj
	N	12	32	44	36	30
vrnjena v celoti	-	21,9	15,9	16,7	23,3	19,7
vrnjena delno	-	-	-	2,7	-	1,5
ni bila vrnjena	100,0	78,1	84,1	80,6	76,7	78,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%	27,3	72,7	100,0	54,6	45,5	100,1

Tabela 2: Vrnitev škode glede na zastopanost oškodovanca v kazenskem postopku

Škoda	Kazniva dejanja telesnih poškodb					
	čl. 141			čl. 142/2		
	Oškodovanec pooblaščenca			Oškodovanec pooblaščenca		
	ima	nima	skupaj	ima	nima	skupaj
N	13	59	72	20	177	197
vrnjena v celoti	15,4	5,1	6,97	5,0	2,3	2,5
vrnjena delno	-	1,7	1,4	-	-	-
ni bila vrnjena	84,6	93,2	91,7	95,0	97,7	97,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%	18,0	82,0	100,0	10,2	89,8	100,0
čl. 141 + 142/2						
N	33	236	269			
vrnjena v celoti	9,0	3,0	3,7			
vrnjena delno	-	0,4	0,3			
ni bila vrnjena	91,0	96,6	96,0			
Skupaj	100,0	100,0	100,0			
%	12,3	87,7	100,0			

Škoda	Kazniva dejanja zoper premoženje					
	čl. 249			čl. 250		
	Oškodovanec ima	pooblaščenca nima	skupaj	Oškodovanec ima	pooblaščenca nima	skupaj
N	17	280	297	20	216	236
vrnjena v celoti	64,7	55,4	55,9	30,0	27,8	28,0
vrnjena delno	5,9	10,7	10,4	10,0	21,3	20,3
ni bila vrnjena	29,4	33,9	33,7	60,0	50,9	51,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%	5,7	94,3	100,0	8,5	91,5	100,0

N	čl. 258			čl. 322		
	8	75	83	15	35	50
vrnjena v celoti	12,5	29,3	27,7	33,3	40,0	38,0
vrnjena delno	12,5	1,3	2,4	20,0	-	6,0
ni bila vrnjena	75,0	69,3	69,9	46,7	60,0	56,0
Skupaj	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0	100,0
%	9,6	90,4	100,0	30,0	70,0	100,0

N	Vsa kazniva dejanja zoper premoženje		
	60	606	666
vrnjena v celoti	38,3	41,4	41,1
vrnjena delno	11,7	12,7	12,6
ni bila vrnjena	50,0	45,8	46,3
Skupaj	100,0	99,9	100,0
%	9,0	91,0	100,0

Tabela 3: Vrednotenje kaznivih dejanj po vrsti oškodovanca

Škoda	Ostala kazniva dejanja					
	čl. 213			čl. 255		
	oškodovanec		pooblaščenca	oškodovanec		pooblaščenca
N	ima	nima	skupaj	ima	nima	skupaj
vrnjena v celoti	27,3	33,3	31,7	11,1	12,5	12,0
vrnjena delno	18,2	16,7	17,1	11,1	12,5	12,0
ni bila vrnjena	54,5	50,0	51,2	77,8	75,0	76,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%	26,8	73,2	100,0	36,0	64,0	100,0

N	čl. 257			čl. 246a		
	oškodovanec		pooblaščenca	oškodovanec		pooblaščenca
	ima	nima	skupaj	ima	nima	skupaj
vrnjena v celoti	-	19,4	15,9	14,3	20,3	19,7
vrnjena delno	-	-	-	-	1,7	1,5
ni vrnjena	100,0	80,6	84,1	85,7	78,0	78,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%	18,2	81,8	100,0	10,6	89,4	100,0

Ker se v tem primeru kazniva dejanja po čl. 213, 255 in 246a kajeta 100 %, kazniva dejanja po čl. 257a pa 25 % povečano za karizirano skupaj štejejo vsa, oškodovanec s kaznivimi dejanji po čl. 257 za 4-kratno.

Tabela 3: Uveljavitev zahtevka glede na osebo oškodovanca

Oškodovanec zahtevka	Kazniva dejanja zoper življenje in telo		
	čl. 141	čl. 142/2	skupaj
N	64	170	234
ni uveljavljal	64,1	54,7	57,3
je uveljavljal	35,9	45,3	42,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0

Člen KZ	Kazniva dejanja zoper premoženje					
	Fizične osebe			Pravne osebe		
	zahtevki uveljavljeni			zahtevki uveljavljeni		
	ne	da	skupaj	ne	da	skupaj
249	20	81	101	9	21	30
250	20	97	117	14	34	48
258	6	25	31	17	7	24
322	-	-	-	6	23	29
Skupaj	46	203	249	46	85	131
%	18,5	81,5	100,0	35,1	64,9	100,0

$hi^2 = 12,947$; značilen na nivoju 0,001

Ostala kazniva dejanja						
213	-	-	-	11	15	26
255	-	3	3	5	14	19
257	2	10	12	5	19	24
246a	13	17	30	8	17	25
Skupaj	15	30	45	29	65	94
Korigirani skupaj*	21	60	81	44	122	166
%	25,9	74,1	100,0	26,5	73,5	100,0

* Ker so v tem primeru kazniva dejanja po čl. 213, 255 in 246a zajeta 100 %, kaznivo dejanje po čl. 257a pa 25 % povečano za korigirano skupaj število vseh, oškodovanih s kaznivim dejanjem po čl. 257 za 4-krat.

Tabela 4: Uveljavitev zahtevka glede na pooblaščenca

Šl. KZ	Kazniva dejanja zoper življenje in telo					
	oškodovanec ima pooblaščenca			oškodovanec nima pooblaščenca		
	zahtevk uveljavljen			zahtevk uveljavljen		
	ne	da	skupaj	ne	da	skupaj
141	8	3	11	33	20	53
142/2	7	12	19	86	65	151
Skupaj	15	15	30	119	85	204
%	50,0	50,0	100,0	58,3	41,7	100,0
	Kazniva dejanja zoper premoženje					
249	1	5	6	28	97	125
250	2	13	15	32	118	150
558	1	3	4	22	29	51
322	0	9	9	6	14	20
Skupaj	4	30	34	88	158	346
%	11,8	88,2	100,0	25,4	74,6	100,0
	Ostala kazniva dejanja					
213	1	7	8	10	8	18
255	-	8	8	5	9	14
257	2	5	7	5	24	29
246a	2	4	6	19	30	49
Skupaj	5	24	29	39	71	110
%	17,2	82,8	100,0	35,5	64,5	100,0
Korigirani %	22,0	78,0	100,0	27,4	72,6	100,0
	Vsa opazovana kazniva dejanja skupaj					
Skupaj	24	69	93	246	414	660
%	25,8	74,2	100,0	37,3	62,7	100,0
Korigirani skupaj	22	55	77	220	379	599
Korigirani %	28,6	71,4	100,0	36,7	63,3	100,0

Razlika ni signifikantna

Tabela 5: Čas uveljavitve zahtevkov

Čas uveljavitve zahtevka	Kazniva dejanja telesnih poškodb			
	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj	%
z ovadbo	1	7	8	8,1
v predhodnem postopku	5	10	15	15,2
na glavni obravnavi	16	60	76	76,7
neznano	1	-	1	..
Skupaj	23	77	100	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

	249	250	258	322	skupaj	%
z ovadbo	45	31	10	8	94	32,7
v predhodnem postopku	22	73	5	12	112	38,9
na glavni obravnavi	35	27	17	3	82	28,4
Skupaj	102	131	32	23	288	100,0

Ostala kazniva dejanja

	213	255	257	246a
z ovadbo	5	6	17	10
v predhodnem postopku	5	7	5	7
na glavni obravnavi	5	4	6	17
neznano	-	-	1	-
Skupaj	15	17	29	34

Tabela 6: Premožensko pravni zahtevki glede na višino končnih zahtevkov

Kazniva dejanja zoper življenje in telo				
Višina zahtevka v din	čl. 141	čl. 142/2	Skupaj	%
do 249	1	19	20	20,6
250 - 499	1	12	13	13,4
500 - 999	3	15	18	18,6
1000 - 1999	5	14	19	19,6
2000 - 4999	5	10	15	15,5
5000 - 7999	3	3	6	6,2
8000 - 9999	-	1	1	1,0
10000 in več	4	1	5	5,2
neznano	1	2	3	..
Skupaj	23	77	100	100,1

Kazniva dejanja zoper premoženje

	249	250	258	322	Skupaj	%
do 249	14	26	1	1	42	14,7
250 do 499	31	25	8	-	64	22,4
500 do 999	24	24	7	1	56	19,6
1000 do 1999	14	22	9	3	48	16,8
2000 do 4999	15	19	5	8	47	16,4
5000 do 7999	1	9	1	2	13	4,5
8000 do 9999	1	2	-	3	6	2,1
10000 in več	1	4	-	5	10	3,5
vrnitev predmetov	1	-	-	-	1	..
neznano	-	-	1	-	1	..
Skupaj	102	131	32	23	288	100,0

Ostala kazniva dejanja

Višina zah- tevska v din	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246a
do 249	2	1	5	3
250 - 499	-	-	7	9
500 - 999	-	-	4	9
1000 - 1999	1	1	7	5
2000 - 4999	4	1	5	7
5000 - 7999	2	-	-	-
8000 - 9999	-	1	-	-
10000 in več	8	13	-	1
vrnitev predmetov	-	-	-	-
neznano	-	-	1	-
Skupaj	15	17	29	34

	213	255	257	246a	Skupaj
na	40	57	24	15	136
da, v celoti	40	57	27	15	139
delno, ker					14,5
zainteresirani	15	17	1	7	40
upravičena oseba					
okroževanje					
šivi v slabih starih					
njakih razpisih	2				2
Skupaj	15	17	29	34	100,0

Ostala kazniva dejanja

	213	255	257	246a
na	1	3	11	13
da, v celoti	10	3	12	15
delno, ker				
zainteresirani	4	0	1	6
upravičena oseba				
okroževanje				
šivi v slabih starih				
njakih razpisih				
neznano				
Skupaj	15	17	29	34

Tabela 7: Priznavanje odškodninskega zahtevka

Kazniva dejanja zoper življenje in telo				
Storilec končni zahtevak primera	čl. 141	čl. 142/2	skupaj	%
ne	13	38	51	51,5
da, v celoti	6	26	32	32,3
delno, ker:				16,2
zahtevak previsok	3	8	11	
uveljavlja sokrivdo oškodovanca	1	4	5	
živi v slabih življenjskih razmerah	-	-	-	
neznano	-	1	1	
Skupaj	23	77	100	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje									
	249	250	258	322	skupaj	%			
ne	44	57	4	1	106	36,8			
da, v celoti	40	57	27	15	139	48,3			
delno, ker:						14,9			
zahtevak previsok	16	17	1	7	41				
uveljavlja sokrivdo oškodovanca	-	-	-	-	-				
živi v slabih življenjskih razmerah	2	-	-	-	2	13,5			
Skupaj	101	131	32	23	288	100,0			

Ostala kazniva dejanja				
	213	255	257	246a
ne	1	3	11	13
da, v celoti	10	8	12	15
delno, ker				
zahtevak previsok	4	6	4	6
uveljavlja sokrivdo oškodovanca	-	-	1	-
živi v slabih življenjskih razmerah	-	-	-	-
neznano	-	-	1	-
Skupaj	15	17	29	34

Tabela 8: Prisoja premoženjskega zahtevka

Sodišče zahtevk prisodi	Kazniva dejanja zoper življenje in telo			
	čl. 141	čl. 142/2	skupaj	%
v celoti	6	32	38	38,4
deloma	3	17	20	20,2
ne	14	27	41	41,4
neznano	-	1	1	..
Skupaj	23	77	100	100,0

Kazniva dejanja zoper premoženje

	249	250	258	322	skupaj	%
v celoti	58	63	22	16	159	55,2
deloma	13	13	1	3	30	10,4
ne	31	55	9	4	99	34,4
Skupaj	102	131	32	23	288	100,0

Ostala kazniva dejanja

	213	255	257	246a	skupaj	%	korigirani %
v celoti	9	11	15	24	59	62,8	58,4
deloma	4	4	3	4	15	16,0	13,5
ne	2	2	10	6	20	21,2	28,1
neznano	-	-	1	-	1
Skupaj	15	17	29	34	95	100,0	100,0

Tabela 9: Razlogi za neprisojo premoženjskopravnega zahtevka

Zahtevek ni pri- sojen, ker sodišče	Kazniva dejanja zoper življenje in telo		
	čl. 141	čl. 142	Skupaj
ni imelo dovolj pod- lage za razsojo	12	25	37
verjetno pozabilo o zahtevku odločiti	1	2	3
neznano	1	-	1
Skupaj	14	27	41

	Kazniva dejanja zoper premoženje					
	249	250	258	322	skupaj	%
ni imelo dovolj pod- lage za razsojo	20	37	1	-	58	58,5
verjetno pozabilo o zahtevku odločiti	11	18	8	4	41	41,5
Skupaj	31	55	9	4	99	100,0

	Ostala kazniva dejanja			
	213	255	257	246a
ni imelo dovolj pod- lage za razsojo	1	1	7	5
verjetno pozabilo o zahtevku odločiti	1	1	3	1
Skupaj	2	2	10	6

Tabela 10: Čas do pravnomočne prisoje zahtevka

Kazniva dejanja zoper življenje in telo				
Čas postopka	čl. 141	čl. 142/2	skupaj	%
do 3 mesece	1	9	10	15,6
3 do 6 mesecev	1	8	9	14,2
6 do 12 "	2	17	19	29,7
1 do 2 leti	5	19	24	<u>37,5</u>
2 leti in več	1	1	2	3,0
Skupaj	10	54	64	100,0
dejansko število pri-sojenih zahtevkov	9	49	58)	

Kazniva dejanja zoper premoženje

	249	250	258	322	skupaj	%
do 3 mesece	11	3	3	-	17	8,3
3 do 6 mesecev	18	17	<u>6</u>	1	42	20,5
6 do 12 mesecev	14	<u>29</u>	5	3	51	24,8
1 do 2 leti	<u>24</u>	23	<u>6</u>	<u>8</u>	61	29,8
2 leti in več	7	17	3	<u>7</u>	34	16,6
Skupaj	74	89	23	19	205	100,0
(dejansko število pri-sojenih zahtevkov	61	76	23	19	179)	

Ostala kazniva dejanja

	213	255	257	246a
do 3 mesece	-	1	2	1
3 do 6 mesecev	2	-	3	<u>11</u>
6 do 12 "	-	1	<u>7</u>	8
1 do 2 leti	<u>6</u>	<u>7</u>	3	5
2 leti in več	<u>6</u>	<u>6</u>	3	4
Skupaj	14	15	18	29
(dejansko število pri-sojenih zahtevkov	13	15	18	28)

Tabela 11: Prisoja premoženjskopравnega zahtevka glede na osebo oškodovanca

Kazniva dejanja zoper premoženje						
Sodišče zahtevk prisodi	čl. 249			čl. 250		
	Fizična oseba	Pravna oseba	Skupaj	Fizična oseba	Pravna oseba	Skupaj
v celoti	44	14	58	45	18	63
deloma	11	2	13	9	4	13
ne prisodi	26	5	31	43	12	55
Skupaj	81	21	102	97	34	131
	čl. 258			čl.: 249 + 250 + 258		
v celoti	16	6	22	105	38	143
deloma	1	-	1	21	6	27
ne prisodi	8	1	9	77	18	95
Skupaj	25	7	32	203	62	265
% ne prisodi				36,9	29,0	35,8
Razlika ni značilna						
Ostala kazniva dejanja						
	čl. 255			čl. 257		
v celoti	3	8	11	3	12	15
deloma	-	4	4	2	1	3
ne prisodi	-	2	2	5	5	10
Skupaj	3	14	17	10	18	28
	čl. 246a			čl. 255 + 257 + 246a		
v celoti	10	14	24	16	34	50
deloma	3	1	4	5	6	11
ne prisodi	4	2	6	9	9	18
Skupaj	17	17	34	30	49	79
% ne prisodi				30,0	18,4	22,8
korigirani % ne prisodi				40,0	23,3	29,4

12. VPLIV POVZROČENE ŠKODE NA ODMERO KAZNI IN ČAS OD NASTANKA ŠKODE DO PRAVNOMOČNE ODLOČBE KAZENSKEGA SODIŠČA O PREMOŽENJSKOPRAVNEM ZAHTEVKU PO SODIŠČIH

Božo Janhuba

I. VPLIV POVZROČENE ŠKODE NA ODMERO KAZNI

Kazni smo razdelili po vrsti in višini v 16 razredov, ki gredo od sodnega opomina pa do 10 let strogega zapora. Škodnih razredov je 8 in zajemajo škode od 0 dalje, pri čemer je osmi razred (10.000 din in več) odprt navzgor. Takšna porazdelitev omogoča presojo vplivnosti obeh faktorjev vse do zneska 9.999 din ter pri opazovanih kaznivih dejanjih zlasti ustreza tatvini (99,6 procentno zajetje s 7 razredi, pri čemer je edini primer škode nad 10.000 din verjetno posledica realnega steka več tatvin), poškodovanju tuje stvari (čl. 257 KZ) in gozdni tatvini (čl. 246a KZ), kjer je zajetje 100 odstotno. Nekaj manjša je ^{zajetje} pri veliki tatvini (87 %), goljufiji (81,2 %), in poneverbi (76,2 %), navedena razdelitev pa ne ustreza kaznivemu dejanju nevestnega gospodarskega poslovanja (čl. 213 KZ), pri katerem je s prvimi sedmimi razredi obseženo le 32,5 % celotnega vzorca.

Naj pripomnim, da za kaznivo dejanje grabeža (čl. 255 KZ) analiza ni bila opravljena, ker zbrani podatki od 10000 naprej niso bili razčlenjeni, je pa absolutno število opazovanih primerov tako majhno, da za tako vrsto analize tudi ne pride v poštev.

Zaradi premajhnega števila (samo 5 primerov) podatkov o povzročeni škodi tudi ni bila mogoča ocena vpliva povzročene škode na odmero kazni pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe (čl. 142 KZ) in prav tako ne pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe (čl. 141 KZ), kjer sploh ni podatkov o višini škode.

Primerjava je bila torej opravljena za kaznivo dejanje tatvine (255 primerov), velike tatvine (122), goljufije (32), poneverbe (42), nevestnega gospodarskega poslovanja (40), poškodovanja tuje stvari (42) in gozdne tatvine (51), poleg tega pa še zbirno za premoženjske delikte (členi 249, 250, 258 in 322 KZ).

Rezultati kažejo, da zveznost obstoja.

Od preostalih kaznivih dejanj (čl. 213, 257 in 246a KZ) je bilo mogoče zveznost opaziti le pri zadnjem - gozdni tatvini.

Podatki zbirne tabele za premoženjske delikte (tatvine, goljufije, poneverbe) na osnovi večjega vzorca (451 primerov) potrjujejo opazovanja, do katerih je bilo mogoče priti ob obravnavi podatkov za posamična kazniva dejanja (tabela 1e). Če podatke iz te tabele združimo, dobimo naslednje razmerje v %

Vrsta kazni	Višina škode	
	do 4999	od 5000
N	381	69
strogi zapor	4,5	34,8
zapor 6 mes. do 3 let	20,2	43,5
zapor 15 dni do 6 mes	75,3	21,7
Skupaj	100,0	100,0

$h_i^2 = 97,12$ značilen na nivoju 0,000

Posebno značilnost opazimo pri kaznivih dejanjih po čl. 213, 257 in 246a KZ (tabela 1a), pri katerih je možno po zakonu izreči ali denarno ali zaporno kazen. Gre za to, da se pri istih škodnih razredih izrečene kazni v skoraj enakem številu pojavijo tako v razponu denarnih kot zapornih kazni. Sklep, ki ga iz tega lahko naredimo, je, da pri teh kaznivih dejanjih verjetno sama višina povzročene škode nima odločilnega vpliva na vrsto kazni (zapor ali denarna kazen).

Ugotovljena pozitivna korelacija med povzročeno škodo in višino ter vrsto kazni pa še ne pove mnogo o sorazmerju med obema, saj je višina škode po zakonu vendar le ena od okoliščin, ki vplivajo na odmero kazni.

II. ČAS OD NASTANKA ŠKODE DO PRAVNOMOČNE ODLOČBE KAZENSKEGA SODIŠČA O PREMOŽENJSKOPRAVNEM ZAHTEVKU

V tem poglavju ne ocenjujemo hitrosti dela kazenskega sodišča, saj čas, o katerem je govora, zajema poleg trajanja kazenskega postopka, še čas, ki je tekel pred tem vse do storitve kaznivega dejanja dalje. Iz razloga preglednosti in reprezentativnosti/^{sem} kazniva dejanja glede časa do pravnomočnosti odločbe o premoženjskopravnem zahtevku v adhezijskem postopku primerjal po območjih okrožnih sodišč, kjer so bila kazniva dejanja storjena oziroma sojena.

Število prisojenih zahtevkov po času odločbe o zahtevku (tabela 2) je ponekod višje, kot število prisojenih zahtevkov, ker so nekateri anketarji upoštevali tudi čas do pravnomočne odločbe o zavrnitvi zahtevkov. Večje so difference v tem pogledu le pri kaznivem dejanju po čl. 250 KZ, kjer gre za 13 takih zadev in sicer za 8 pri Okrožnem sodišču v Novem mestu in za 5 pri Okrožnem sodišču v Celju. To pa na splošno oceno o trajanju časa od nastanka škode do pravnomočne razsoje ne vpliva bistveno.

Pri veliki tatvini (čl. 250 KZ) je bilo le 55 % od skupno 89 zadev rešenih v času do enega leta od nastanka škode, od tega vse zadeve na okrožnih sodiščih v Kopru, Kranju in Murški Soboti (kar je vsega 14 zadev ali 16 %). Ostala sodišča pa si po deležih zadev, ki so jih rešila prej kot v enem letu od nastanka škode, sledijo takole: Nova Gorica 5

zadev od šestih, Ljubljana 57 %, Novo mesto 54 %, Celje 38 % in Maribor 33 %. Pretežno daljši čas je torej na območju Maribora in Celja.

Pri grabežu (čl. 255 KZ) je bilo v času do enega leta rešenih 13 % (2) zadev od skupnega števila 15 zadev, ki je premajhno, da bi mogli podrobneje analizirati potek časa tudi po posameznih sodiščih. Enako zaradi premajhnega števila zadev ni možna ocena po sodiščih pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja - čl. 213 KZ* (11 zadev, od tega dve rešeni v času do enega leta), ponaverbe - čl. 322 KZ* (14 zadev, od tega le tri v času do enega leta), huđe telesne poškodbe - čl. 141 KZ (9 zadev, od tega 3 v času do enega leta), goljufije - čl. 258 KZ (23 zadev, od tega 14 ali 61 % v času do enega leta), poškodovanja tuje stvari - čl. 257 KZ (18 zadev, od tega 12 ali 67 % v času do enega leta) in gozdne tatvine - čl. 246a KZ (29 zadev, od tega 20 ali 69 v času do enega leta).

Zanimivo je, da z najmanjšimi deleži prisoje v času do enega leta nastopajo predvsem kazniva dejanja zoper družbeno premoženje, oziroma tako imenovani gospodarski delikti (čl. 255, 322, 213 KZ), pri čemer bo krivca prav gotovo videti tudi v dalj časa trajajočih kazenskih postopkih.

Pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe (čl. 142 KZ) je bilo od skupno 54 zadev 34 ali 63 % rešenih v času do enega leta, od tega vse (po ena na območje) zadeve na območjih okrožnih sodišč Koper in Kranj. Deleži rešitev do enega leta po drugih območjih si sledijo takole: Novo mesto 5 zadev od šestih, Murska Sobota 4 zadeve od petih, Ljubljana 3 zadeve od štirih, Celje 64 % in Maribor le 48 %.

V času do enega leta je bilo pravnomočno rešenih 58 % vseh zahtevkov (74), izvirajočih iz kaznivega dejanja tatvine (čl. 249 KZ),

*Upoštevane so le zadeve, ki so jih obravnavala občinska sodišča

pri čemer na območju Nove Gorice sploh ni bilo obravnavanih primerov, z območja Murska Sobota pa so bili vsi 4 primeri rešeni po enem letu. Po deležih pravnomočne prisoje do enega leta si območja sledijo takole: Maribor 22 %, CELJE 42 %, Koper 2 od treh, Ljubljana 73 %, Novo mesto 3 od štirih in Kranj 4 od petih.

Z dolgim časom prisoje po nastanku škode odstopajo od povprečja torej občinska sodišča iz območja Celja in še posebej Maribora, kar se sklada tudi z ugotovitvami glede kaznivega dejanja velike tatvine.

III. PRISOJA ZAHTEVKOV

Analiza o tem katera od sodišč so prisojala več uveljavljenih zahtevkov in katera manj ni možna zaradi prevelike razdrobljenosti podatkov po sodiščih.

Tabela 2: Čas od nastanka škode do pravnomočne odločbe kazenskega sodišča o premoženjskopravnem zahtevku

A. OKROŽNA SODIŠČA

Velika tatvina, člen 250 KZ

Sodišče je zahtevek prisodilo

Območje	do 3 m.	3-6 m.	6-12 m.	1-2 let	nad 2 leti	Skupaj
N	3	17	29	23	17	89
CELJE	-	2	6	4	9	21
KOPER	-	1	2	-	-	3
KRANJ	-	3	3	-	-	6
LJUBLJANA	-	3	5	4	2	14
MARIBOR	-	4	3	10	4	21
M. SOBOTA	3	-	2	-	-	5
GORICA	-	3	2	1	-	6
NOVO MESTO	-	1	6	4	2	13
SKUPAJ v %	3,4	19,1	32,6	25,8	19,1	100

Grabež, člen 255 KZ

Sodišče je zahtevek prisodilo

Območje	do 3 m.	3 - 6 m.	6-12 m.	1-2 let	nad 2 leti	Skupaj
N	1	-	1	7	6	15
CELJE	-	-	-	2	1	3
KOPER	-	-	-	-	-	-
KRANJ	-	-	-	-	1	1
LJUBLJANA	1	-	-	2	1	4
MARIBOR	-	-	-	2	3	5
M. SOBOTA	-	-	-	-	-	-
GORICA	-	-	1	1	-	2
NOVO MESTO	-	-	-	-	-	-
SKUPAJ v %	7	-	7	46	40	100

Tabela 2:

B. OBČINSKA SODIŠČA NA OBMOČJU OKROŽNEGA SODIŠČA

Huda telesna poškodba, člen 141 KZ

Sodišče je zahtevek prisodilo

Območje	do 3 mes.	3-6 m.	6-12 m.	1-2 let	nad 2 leti	Skupaj
N	-	1	2	5	1	9
CELJE	-	-	1	2	-	3
KOPER	-	-	-	-	-	-
KRANJ	-	-	-	1	-	1
LJUBLJANA	-	-	-	1	-	1
MARIBOR	-	-	1	1	1	3
M. SOBOTA	-	1	-	-	-	1
NOVA GORICA	-	-	-	-	-	-
NOVO MESTO	-	-	-	-	-	-
SKUPAJ v %	-	11	22	56	11	100

Lahka telesna poškodba, člen 142 KZ

N	9	8	17	19	1	54
CELJE	2	1	6	5	-	14
KOPER	-	1	-	-	-	1
KRANJ	1	-	-	-	-	1
LJUBLJANA	1	-	2	1	-	4
MARIBOR	5	2	4	11	1	23
M. SOBOTA	-	2	2	1	-	5
NOVA GORICA	-	-	-	-	-	-
NOVO MESTO	-	2	3	1	-	6
SKUPAJ v %	16,7	14,8	31,5	35,2	1,8	100

Tabela 2:

B. OBČINSKA SODIŠČA NA OBMOČJU OKROŽNEGA SODIŠČA

Tatvina, člen 249 KZ

Sodišče je zahtevek prisodilo

Območje	do 3 mes.	3-6 mes.	6-12 mes.	1-2 let	nad 2 l.	Skupaj
N	11	18	14	24	7	74
CELJE	-	-	6	5	3	14
KOPER	-	2	-	1	-	3
KRANJ	-	4	-	1	-	5
LJUBLJANA	9	8	2	4	3	26
MARIBOR	2	2	5	8	1	18
M.SOBOTA	-	-	-	4	-	4
NOVA GORICA	-	-	-	-	-	-
NOVO MESTO	-	2	1	1	-	4
SKUPAJ v %	15	24	19	32	10	100

Goljufija, člen 258 KZ

N	3	6	5	6	3	23
CELJE	-	-	-	1	1	2
KOPER	-	-	3	1	1	5
KRANJ	1	5	-	1	1	8
LJUBLJANA	-	1	1	-	-	2
MARIBOR	-	-	1	1	-	2
M. SOBOTA	-	-	-	1	-	1
NOVA GORICA	1	-	-	-	-	1
NOVO MESTO	1	-	-	1	-	2
SKUPAJ v %	13	26	22	26	13	100

Tabela 2:

B. OBČINSKA SODIŠČA NA OBMOČJU OKROŽNEGA SODIŠČA

Poneverba, člen 322 KZ

Sodišče je zahtevek prisodilo

Območje	do 3.mes.	3-6 mes.	6-12 m.	1-2 let	nad 2 l.	Skupaj
N	-	1	2	7	4	14
CELJE	-	1	-	-	2	3
KOPER	-	-	-	-	1	1
KRANJ	-	-	-	1	-	1
LJUBLJANA	-	-	-	4	1	5
MARIBOR	-	-	2	1	-	3
M. SOBOTA	-	-	-	-	-	-
NOVA GORICA	-	-	-	-	-	-
NOVO MESTO	-	-	-	1	-	1
SKUPAJ v %	-	7	14	50	29	100

Nevestno gospodarsko poslovanje, člen 213 KZ

N	-	2	-	6	3	11
CELJE	-	-	-	2	-	2
KOPER	-	-	-	-	-	-
KRANJ	-	-	-	-	1	1
LJUBLJANA	-	-	-	1	-	1
MARIBOR	-	2	-	1	2	5
M. SOBOTA	-	-	-	1	-	1
NOVA GORICA	-	-	-	-	-	-
NOVO MESTO	-	-	-	1	-	1

Tabela 2:

B. OBČINSKA SODIŠČA NA OBMOČJU OKROŽNEGA SODIŠČA

Poškodovanje ruje stvari, člen 257 KZ

Sodišče je zahtevek prisodilo

Območje	do 3 mes.	3-6 mes.	6-12 m.	1-2 let	nad 2 l.	Skupaj
N	2	3	7	3	3	18
CELJE	1	-	1	1	2	5
KOPER	-	1	-	-	-	1
KRANJ	-	-	-	-	-	-
LJUBLJANA	-	-	1	1	-	2
MARIBOR	-	1	1	1	1	4
M. SOBOTA	1	1	-	-	-	2
NOVA GORICA	-	-	2	-	-	2
NOVO MESTO	-	-	2	-	-	2
SKUPAJ v %	11,1	16,6	38,8	16,6	16,6	99,9

Gozdna tatvina, člen 246 a KZ

N	1	11	8	5	4	29
CELJE	-	1	3	2	-	6
KOPER	-	1	2	-	-	3
KRANJ	-	4	-	-	-	4
LJUBLJANA	1	2	-	-	3	6
MARIBOR	-	1	2	2	-	5
M. SOBOTA	-	-	-	-	-	-
NOVA GORICA	-	-	-	-	-	-
NOVO MESTO	-	2	1	1	1	5
SKUPAJ v %	3,4	37,9	87,6	17,2	13,8	99,9

13. PRAVDNI POSTOPEK

Karel Rajniš

Pravdni postopek logično sledi kazenskemu postopku v primerih, ko oškodovancu v kazenskem postopku ni bila dosojena odškodnina, razen seveda v primerih, ko mu je škodo povrnil storilec ali zanj kdo drug, ali pa se je oškodovanec povrnitvi škode odpovedal.

Na podlagi dosedanjih praktičnih izkušenj, ki doslej še niso našle potrditve v raziskavah, bi lahko postavili naslednje predpostavke:

- oškodovanci se le v manjšem številu odločajo za uvedbo pravnega postopka zaradi povrnitve škode,
- dolgotrajnost kazenskega in pravnega postopka je eden od razlogov, da oškodovanci ne uveljavljajo svojih odškodninskih zahtevkov v pravnem postopku,
- odškodnino v pravdi zahtevajo v glavnem tisti oškodovanci, ki so že v kazenskem postopku imeli zastopnika,
- višina zahtevkov v pravnih postopkih ni odvisna od tega, ali sta storilec in oškodovanec zastopana v pravdi.

Možnost obstoja pravnega spisa

Možnost obstoja pravnega spisa je eden od pokazateljev, ki nam pokaže, v kolikih primerih je ta možnost dejansko obstojala in v primerjavi z dejansko uvedbo pravnih postopkov tudi, kako se oškodovanci odločajo s pravnim postopkom doseči povrnitev škode. Možnost obstoja pravnega spisa so ocenjevali anketarji glede na to, da škoda ni bila povrnjena niti pred niti po uvedbi kazenskega postopka niti ni povračila škode prisodilo kazensko sodišče v adhezijskem postopku. Poleg tega so anketarji ocenjevali pri lahkih telesnih poškodbah storjenih med zakonci, oziroma med otroci in roditelji, da verjetno pravni spis ne obstaja.

Iz podatkov raziskovalne naloge se je pokazalo, da je ta možnost pri različnih kaznivih dejanjih kaj različna. Iz priložene tabele 1 je razvidno, da je taka možnost obstojala v največjem številu pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo iz čl. 141 in 142/II KZ. Pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe iz čl. 141 KZ je taka možnost obstojala v 62,5 %, pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe povzročene z nevarnim sredstvom iz čl. 142/II KZ pa v 47,7 %. Tako tedaj grupa kaznivih dejanj zoper življenje in telo prednjači pred ostalimi kaznivimi dejanji.

Iz tabele, kjer so zajeta kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje pa je razvidno, da je bila možnost obstoja pravnega spisa ocenjena in ugotovljena v bistvu dosti nižjem procentu v primerjavi z grupo kaznivih dejanj zoper življenje in telo. Tako je bila takšna možnost podana pri kaznivem dejanju tatvine v 17,8 % pri kaznivem dejanju velike tatvine iz čl. 250 KZ v 28,4 %, pri kaznivem dejanju poneverbe iz čl. 322 v 22 % in pri kaznivem dejanju goljufije iz čl. 258 KZ v 39,8 %.

Razlika je nedvomno deloma tudi rezultat razlike pri nastanku škode. Pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo po čl. 141 in 142/II KZ je nastala škoda na zdravju oškodovanca in mora višino te škode ponavadi ugotoviti šele sodišče s pomočjo izvedenca. Pri kaznivih dejanjih zoper družbeno in zasebno premoženje pa je že ob času storitve nastala realna materialna škoda v znani višini tako, da lahko oškodovanec že ob času storitve kaznivega dejanja ve, kakšna je višina njegovega zahtevka in se lahko zaradi tega že tudi preje sporazume s storilcem o povrnitvi, oziroma ga uveljavlja v adhezijskem postopku.

Pri kaznivih dejanjih tatvine iz čl. 249 in velike tatvine iz čl. 250 KZ pa se škoda sestoji večkrat tudi iz odvzetih predmetov, ki so nato storilcu često zaseženi in vrnjeni oškodovancu. Zaradi tega je že v teku kazenskega postopka škoda v glavnem poravnana in je zato tudi možnost obstoja pravnega spisa pri teh dveh kaznivih dejanjih manjša že v primerjavi s kaznivimi dejanji goljufije po čl. 258 in kaznivem dejanjem poneverbe iz čl. 322 KZ, predvsem pa seveda v primerjavi s kaznivimi dejanji zoper življenje in telo po čl. 141 in 142/II KZ.

Pravdni postopek

Pri primerih, ko je bila ocenjena možnost obstoja pravnega spisa, je bil pravdni postopek uveden le v nekaj primerih. Tudi tu se pokaže predvsem razlika med kaznivimi dejanji zoper življenje in telo iz čl. 141 in 142/II KZ in pa med kaznivimi dejanji zoper družbeno in zasebno premoženje. Pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo so oškodovanci po čl. 141 KZ v primerih, ko je obstojala možnost pravnega spisa v 20 % sprožili pravdni postopek, oškodovanci po čl. 142/II KZ pa v 17 %. Nasproti njim pa so oškodovanci iz grupe kaznivih dejanj zoper družbeno in zasebno premoženje sprožili pravdni postopek le za kaznivo dejanje tatvine iz čl. 249 in še to v 1,9 % (tabela 2).

Pravdni postopek so sprožili še oškodovanci po čl. 213, in po čl. 255 in to vsakokrat po eden od oškodovancev in 3 oškodovanci iz čl. 257. Pri kaznivih dejanjih velike tatvine (čl. 250), goljufije (čl. 258) in poneverbe (čl. 322) nismo našli nobenega pravnega postopka.

Iz navedenih podatkov sledi, da se oškodovanci odločajo za uvedbo pravnega postopka najpogosteje pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo ter tudi pri kaznivih dejanjih, pri katerih storilci niso pridobili premoženjske koristi (čl. 213 in 257 KZ), medtem ko pri ostalih kaznivih dejanjih, razen pri členu 255 KZ, sploh ne beležimo uvedbe pravnega postopka.

Zastopanje tožnika v pravdi in oškodovanca v kazenskem postopku

Zastopanje tožnika v pravnem postopku je bolj pogosto, kot zastopanje oškodovanca v pravnem postopku kot to kažejo podatki raziskave in kot je to razvidno iz priložene tabele 3.

Pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe je bilo 8 pravnih zadev, od tega so bili oškodovanci zastopani v kazenskem postopku v treh primerih ter v šestih primerih kot tožniki v pravnem postopku. Pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ je bilo 17 pravnih zadev, oškodovanci so bili zastopani v kazenskem postopku v štirih primerih, v pravnem postopku pa v 13 primerih.

Pri kaznivem dejanju po čl. 255 oškodovanec ni imel zastopnika v kazenskem postopku, pač pa si ga je vzel v pravnem postopku. Tudi pri kaznivih dejanjih po čl. 257, kjer somo našli le 3 pravne zadeve, sta si oškodovanca najela zastopnika šele v pravnem postopku v dveh primerih.

Skupaj je imelo torej 31 oškodovancev, ki so sprožili pravni postopek 7 zastopnikov v kazenskem postopku in 22 v pravnem postopku, ali 15 več.

Višina prvotnega zahtevka, višina končnega zahtevka in višina prisojenega zahtevka

Višina prvotnega zahtevka pri kaznivih dejanjih hude telesne poškodbe iz čl. 141/I KZ in lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ, je razvidna iz tabele 4. Iz tabele je razvidno, da je bil v zvezi s čl. 141/I KZ, kar v štirih zadevah tožbeni zahtevki večji od 10.000.- dinarjev, v ostalih primerih pa so zahtevki razporejeni od 2000.- do 10.000.- v vsako grupo po eden. Pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ pa je največ zahtevkov v skupini od 1000 do 2000 dinarjev. Večina oškodovancev iz telesnih poškodb svojih zahtevkov med pravdo ne spreminja. Iz tabel 5 in 6 sledi, da se pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe iz čl. 141/I KZ višina končnega zahtevka in višina prisojenega zahtevka ujema, prav tako pa se ujema tudi v primeru, ko je bil končni zahtevki nižji od prvotnega, saj je bil tudi prisojeni zahtevki nižji od prvotnega v dveh primerih.

Pri kaznivem dejanju lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ, pa je višina prisojenega zahtevka le v šestih primerih enaka prvotnemu zahtevku, v petih primerih pa nižja od prvotnega zahtevka, kar kaže, da sodišče ni ugodilo tožnikovemu zahtevku v dveh primerih in jim je dosodilo nižji znesek, kot pa je bil predlagan v končnem zahtevku.

Pri kaznivem dejanju tatvine iz čl. 249 KZ je bila višina prvotnega zahtevka enaka končnemu zahtevku, višina prisojenega zahtevka, pa je bila nižja od končnega zahtevka.

Pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja, kjer smo obravnavali en primer in pri kaznivem dejanju grabeža iz čl. 255 KZ, pravtako samo en primer, pravdna spisa še nista bila končana in tudi ni moči sprejeti ustreznih zaključkov. Pri kaznivem dejanju poškodovanja tuje stvari, kjer smo obravnavali 3 pravdne zadeve, spis ni bil končan v enem primeru, v enem primeru je bila višina prisojenega zahtevka enaka prvotnemu, v enem pa nižja od prvotnega. Ko tedaj v vseh teh primerih obravnavamo zelo nizke absolutne številke, je na podlagi njih nemogoče sprejeti določeno pravilo. Pač pa lahko rečemo, da se med pravdo nekateri zahtevki spreminjajo in da sodišče prisodi večkrat tudi škodo v nižji višini, kot je bil končni pravdni zahtev oškodovanja.

Pravnomočno končan postopek

Pri kaznivem dejanju hude telesne poškodbe iz čl. 141 KZ, je bil končan postopek na prvi stopnji v šestih primerih od 8, medtem ko v dveh primerih ni bil končan. V primerih, ko je bilo obravnavano kaznivo dejanje lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ, pa je bil postopek končan na prvi stopnji v 13 primerih, na drugi stopnji v dveh primerih ali skupaj v 15 primerih od 17 (tabela 7).

Pri ostalih kaznivih dejanjih, kjer se je vodil pravdni postopek, postopek ni bil končan za kaznivo dejanje nevestnega gospodarskega poslovanja iz čl. 213 in grabeža iz čl. 255 KZ, pri kaznivem dejanju poškodovanja tuje stvari pa je od treh primerov bil postopek končan v dveh primerih na prvi stopnji, v enem primeru pa ni bil končan. Pri kaznivih dejanjih zoper premoženje je bil postopek še nedokončan za en primer kaznivega dejanja tatvine iz čl. 249 KZ, dočim pri ostalih kaznivih dejanjih ni bilo pravnih postopkov.

Pravdni postopki so bili rešeni takole:

spis ni končan	7	zaht. prisojen v celoti	7
umik tožbe	1	zaht. prisojen deloma	8
poravnava	8	skupaj	31

To pomeni, da nobeden od zahtevkov ni bil zavržen dotlej.

Čas do pravnomočnosti

Čas do pravnomočnosti nam pokaže, kako dolgo je trajal postopek. Pri tem se ponovno pokaže razlika med kaznivima dejanjema hude telesne poškodbe iz čl. 141 KZ in lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ.

Od 8 pravnih zadev za kaznivo dejanje iz čl. 141 KZ, je bilo rešenih 5 s pravnomočno odločbo, pri treh zadevah pa pravnomočne odločbe še ni. V tem pogledu je razlika med tabelo 7 in 8, saj je možno, da je bil v enem primeru postopek sicer pravnomočno končan, da pa v času izvajanja raziskave pravnomočna odločba še ni bila izdana. Pri petih rešenih zadevah so bile tri zadeve rešene v časovnem obdobju od dveh do treh let, dve zadevi pa v časovnem obdobju nad treh let. To kaže, da so pravni postopki za uveljavitev škode povzročene s kaznivim dejanjem hude telesne poškodbe dolgotrajni.

Nekoliko drugačna je slika pri uveljavljanju škod nastalih zaradi kaznivega dejanja lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ. Od 17 zadev po treh letih od uvedbe kazenskega postopka, dva nista še rešena s pravnomočno odločbo, od ostalih pa je bila večina, to je kar v petih zadevah rešenih v časovnem obdobju od enega do 1,5 leta. Do 6 mesecev je bilo rešenih troje zadev, od 6 mesecev do enega leta pa dvoje. V časovnem obdobju od 1,5 do dveh let je bila rešena ena zadeva, od dveh do treh let so bile rešene tri zadeve in nad tri leta ena zadeva. Iz tega je razvidno, da so pravnomočno rešeni spisi porazdeljeni po tretinah, in sicer do enega leta skupaj 5 spisov, od enega do 1,5 leta 5 spisov ter od 1,5 leta do nad 3 let pravtako 5 spisov, kar kaže da se dejansko dve tretjini zadev reši do 1,5 leta.

V primerjavi s členom 141 KZ je to vsekakor ugodno, pri čemer je treba seveda ugotoviti, da so zahtevki pri čl. 142/II KZ znatno nižji in zato tudi hitreje rešljivi. Oškodovanec, ki je bil oškodovan s kaznivim dejanjem lahke telesne poškodbe iz čl. 142/II KZ, bo tako v 66 % prišel do odškodnine v času do 1,5 leta, medtem ko oškodovanec, ki je utrpel škodo s kaznivim dejanjem hude telesne poškodbe iz čl. 141/I KZ v tem času še ne more pričakovati pravnomočne odločbe

o odškodnini. Takšen oškodovanec lahko pričakuje pravnomočno odločbo o odškodnini šele v časovnem obdobju od dveh let naprej.

Pri ostalih kaznivih dejanjih ni moč zaključiti nič bistvenega, saj beležimo pri kaznivih dejanjih zoper družbeno in zasebno premoženje le eno pravdo, in sicer pri kaznivem dejanju tatvine iz čl. 249 KZ, ki pa je bila končana v časovnem obdobju od 6 mesecev do enega leta. Pri kaznivem dejanju nevestnega gospodarskega poslovanja iz čl. 213 in kaznivem dejanju grabeža iz čl. 255 KZ, še ni pravnomočne odločbe, pri kaznivem dejanju poškodovanja tuje stvari iz čl. 257 KZ, kjer smo obravnavali 3 zadeve, pa za eno še ni pravnomočne odločbe, ena je bila končana v časovnem obdobju od 1,5 do dveh let, ena pa v časovnem obdobju od dveh do treh let.

Z ozirom na vse dosedanje navedbe je tedaj moč ugotoviti, da držijo naše predpostavke postavljene kot domneve na podlagi praktičnih izkušenj.

Posebej pa moramo podčrtati naslednjo oceno:

Povračilo škode za raziskana kazniva dejanja	%
N	4048
Škoda prisojena ali v adhezijskem postopku ali poravnava pred uvedbo ali med kazenskim postopkom ali oproščena	61,0
škoda prisojena v pravdi ali poravnava do 3 let po končanem kazenskem postopku	2,3
pravdni spis po 3 letih po končanem kazenskem postopku še ni končan	0,6
škoda je po pravnomočno končanem kazenskem postopku ostala neporavnava in neprisojena	36,1
Skupaj	100

Podatki ocenjeni v absolutnih številkah so v tabeli 9.

Tabela 1: Možnost obstoja pravnega spisa v %

Možnost obstoja pravnega spisa	Kazniva dejanja telesnih poškodb		
	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	72	197	269
DA	62,5	47,7	51,7
NE	37,5	52,3	48,3
Skupaj	100	100	100

Možnost obstoja pravnega spisa	Kazniva dejanja zoper premoženje				Skupaj
	čl. 249	čl. 250	čl. 258	čl. 322	
N	297	236	83	50	666
DA	17,8	28,4	39,8	22	24,6
NE	82,2	71,6	60,2	78	75,4
Skupaj	100	100	100	100	100

možnost obstoja pravnega spisa	Kazniva dejanja - ostala				Skupaj
	čl. 213	čl. 255	čl. 257	čl. 246	
N	41	25	44	66	176
DA	29,3	28	36,4	33,3	32,4
NE	70,7	72	63,6	66,7	67,6
Skupaj	100	100	100	100	100

Tabela 2: Možnost obstoja pravnega spisa in uvedba pravnega postopka v %

Uvedba pravnega postopka	Možnost obstoja pravnega spisa čl. 141	
	DA	NE
N	45	27
Skupaj	17,8	-
DA	80,0	92,6
NE	2,2	-
DA spis nedostopen	-	7,4
Neznano	100	100

Uvedba pravnega postopka	Možnost obstoja pravnega spisa čl. 142/II	
	DA	NE
N	94	103
Skupaj	17,0	-
DA	77,7	94,2
NE	5,3	5,8
Neznano	100	100

Uvedba pravnega postopka	Možnost obstoja pravnega spisa čl. 249	
	DA	NE
N	53	244
Skupaj	1,9	-
DA	86,8	17,6
NE	11,3	82,3
Neznano	100	100

Uvedba pravnega postopka

Možnost obstoja pravnega spisa
čl. 213

	DA	NE
N	12	29
DA	8,3	-
NE	91,7	96,6
Neznano	-	3,4
Skupaj	100	100

Uvedba pravnega postopka

Možnost obstoja pravnega spisa
čl. 255

	DA	NE
N	7	18
DA	14,3	-
NE	85,7	94,5
Neznano	-	5,6
Skupaj	100	100

Uvedba pravnega postopka

Možnost obstoja pravnega spisa
čl. 257

	DA	NE
N	16	28
DA	18,8	-
NE	75,0	96,4
Neznano	6,3	3,6
Skupaj	100	100

Tabela 3: Zastopstvo tožnika v pravdi in zastopstvo oškodovanca v kazenskem postopku v absolutnih številkah

Zastopstvo tožnika	Zastopstvo ošk. v kazenskem postopku čl. 141	
	IMA	NIMA
N	8	
Skupaj		
DA	2	4
NE	-	1
Deloma	1	-
Skupaj	3	5

Zastopstvo tožnika	Zastopstvo ošk. v kazenskem postopku čl. 142	
	IMA	NIMA
N	17	
Skupaj		
DA	4	9
NE	-	4
Skupaj	4	13

Zastopstvo tožnika	Zastopstvo ošk. v kazenskem postopku čl. 213	
	IMA	NIMA
N	1	
Skupaj		
DA	-	-
NE	-	1
Skupaj	-	1

Zastopstvo ošk. v kazenskem postopku
čl. 249

Zastopstvo tožnika	IMA	NIMA
N	1	
DA	-	-
NE	-	1
Skupaj	-	1

Zastopstvo ošk. v kazenskem postopku
čl. 255

Zastopstvo tožnika	IMA	NIMA
N	1	
DA	-	1
NE	-	-
Skupaj	-	1

Zastopstvo ošk. v kazenskem postopku
čl. 257

Zastopstvo tožnika	IMA	NIMA
N	3	
DA	-	2
NE	-	1
Skupaj	-	3

Tabela 4: Višina prvotnega zahtevka v pravdi zakazniva dejanja zoper življenje in telo v absolutnih številkah

Višina prvotnega zahtevka	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	8	17	25
Do 499	-	1	1
Do 999	-	3	3
Do 1999	1	7	8
Do 4999	1	3	4
Do 7999	1	2	3
Do 9999	1	1	2
10.000 in več	4	-	4
Skupaj	8	17	25

Tabela 7: Pravnomočno končan postopek za kazniva dejanja zoper življenje in telo v absolutnih številkah

Tabela 5: Višina prvotnega zahtevka in višina končnega zahtevka za kazniva dejanja zoper življenje in telo v absolutnih številkah

Višina končnega zahtevka	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	8	17	25
Enaka	3	11	14
Nižja	2	3	5
Višja	1	2	3
Nedokončan spis	2	1	3
Skupaj	8	17	25

Tabela 6: Višina prisojenega zahtevka v primerjavi z višino prvotnega zahtevka za kazniva dejanja zoper življenje in telo v absolutnih številkah

Višina prisojenega zahtevka	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	8	17	25
Enaka	3	6	8
Nižja	2	5	7
Zavrnitev in nedokončan spis	3	6	9
Skupaj	8	17	25

Tabela 7: Pravnomočno končan postopek za kazniva dejanja zoper življenje in telo v absolutnih številkah

Pravnomočno končan postopek	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	8	17	25
Postopek ni končan	2	2	4
Končan na prvi stopnji	6	13	19
Končan na drugi stopnji	0	2	2
Skupaj	8	17	25

Tabela 8: Čas do pravnomočnosti za kazniva dejanja zoper življenje in telo v absolutnih številkah

Čas do pravnomočnosti	čl. 141	čl. 142/II	Skupaj
N	8	17	25
Pravnomočne odločbe ni	3	2	5
Do 6 mesecev	-	3	3
6 mesecev do enega leta	-	2	2
1 do 1,5 leta	-	5	5
1,5 do 2 leti	-	1	1
2 do 3 leta	3	3	6
nad 3 leta	2	1	3
Skupaj	8	17	25

Tabela 9: Ocena deležev v pravnem postopku povrnjene škode

Ocenjeno število oškodovancev	4048	100,0 %
- škoda prisojena ali v adhezijskem postopku ali poravnana do konca glavne obravnave, ali sklenjena poravnava ali odpoved zahtevku	2469	61,0
- škoda prisojena v pravdi ali poravnana do 3 let po končanem kazenskem postopku (vsa le za 25 % zajeta kazniva dejanja) = $23 \times 4 =$	92	2,3
- pravdni spis po 3 letih po končanem kazenskem postopku še ni končan (25 % zajeta kazniva dejanja je $6 \times 4 = 24$ + 100 % zajeta kazniva dejanja = 2)	26	0,6
- škoda je po pravnomočno končanem kazenskem postopku ostala neporavnana in neprisojena	1461	36,1

14. SKLEPNE UGOTOVITVE EMPIRIČNE RAZISKAVE

Mitja Deisinger

V teku raziskave "Povračilo škode žrtvam kaznivih dejanj" so bili analitično obdelani kazenski spisi z območja SRS, ki so vsebovali nekatera tipična kazniva dejanja, pri katerih se pojavlja oškodovanelec s svojim premoženjskopравnem zahtevkom v kazenskem postopku. Tako so bila zajeta nekatera kazniva dejanja iz poglavij o kaznivih dejanjih zoper premoženje (tatvina, goljufigija in še nekatera druga kazniva dejanja), zoper življenje in telo (telesne poškodbe), zoper gospodarstvo (nevestno gospodarsko poslovanje in gozdna tatvina) in zoper uradno dolžnost (poneverba). Na podlagi opravljene raziskave smo dobili zanimiv prikaz praktične uporabe določil X. poglavja ZKP, ki ureja premoženjskopравne zahtevke. Zadevne ugotovitve pa ostajajo aktualne tudi naprej, saj se to poglavje tudi po novem zakonu o kazenskem postopku (Ur. l. SFRJ 4/77) ni bistveno spremenilo. Pri pregledu kazenskih spisov pa je bilo zanimivo opazovati tudi uporabo nekaterih določil materialnega kazenskega prava o odvzemu premoženjske koristi in pogojni odpust (62a. in 48. člena KZ), ki se prav tako tičejo tovrstnih zahtevkov oškodovancev/^{saj} tudi te ugotovitve postanejo aktualne ob novi jugoslovanski kazenski zakonodaji (čl. 52 in 84 in 85 KZ SFRJ). Dodajmo še to, da pričujoče ugotovitve zadevajo delo sodišč na področju cele republike, saj je bil izbrani vzorec glede na geografsko porazdelitev reprezentativen.

Pregled posameznih delov raziskave (razmerje med povzročeno škodo in kaznijo ter uporaba v tej zvezi pomembnih določil KZ, adhezijski postopek in primerjava s pravdnim) je pokazal naslednje značilnosti:

1. a) Škoda oziroma navadno tudi njena protiutež - protipравna premoženjska korist - ima pri nekaterih obravnavanih kaznivih dejanjih pomen že pri pravni kvalifikaciji kaznivega dejanja ter tako tudi pri opredelitvi teže kaznivega dejanja in s tem povezane kazni. Če odmislimo te primere, smo ugotovili, da povzročena škoda vpliva

na odmero kazni. Nismo pa mogli ugotoviti, da bi povzročena škoda vplivala tudi na vrsto kazni, kadar je le-ta alternativno določena. Ob tem je bil registriran že sicer znan pojav sorazmerno mile kaznovalne politike naših sodišč, nagnjene predvsem k omilitvam kazni in uporabi pogojne obsodbe, kadar ni možno izreči denarne kazni. Stranske kazni se praktično ne izrekajo.

b) Sodišča se izredno redko odločajo za izrekanje pogojne obsodbe z dodatnim pogojem povrnitve škode ali vrnitve ugotovljene premoženjske koristi. O tem dovolj zgovorno priča podatek, da je bilo takšnih obsodb pri kaznivih dejanjih zoper premoženje v širšem pomenu besede le 4,6%.

c) Varnostni ukrep odvzema premoženjske koristi se prav tako redko izreka (samo pri ⁴kaznivih dejanjih v deležih od 3 - 7 %). To pa ni samo posledica izostanka temelja za izrek tega varnostnega ukrepa, temveč lahko ocenimo, da sodišča njegovo izrekanje tudi nezakonito opuščajo. Pogoji za izrek tega varnostnega ukrepa so bili nedvomno mnogokrat podani v primerih, ko premoženjskopravna zahtevka oškodovanca ni bilo ali je bil umaknjen ter tudi v primerih, ko je sodišče o njem pozabilo odločiti.

2. a) Oškodovanci so pogosteje, kot smo pričakovali, dobili povrnjeno škodo, so s storilcem sklenili poravnavo ali pa so se izrecno odpovedali premoženjskopravnemu zahtevku (v 32,2 %). Če k temu prištejemo še delno ali v celoti prisojene premoženjskopravne zahtevke, je dobilo do pravnomočne odločbe kazenskega sodišča možnost za vsaj delno povrnitev škode 61 % oškodovancev. Ti deleži so seveda za različna kazniva dejanja različni, vendar niso nikjer, razen pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb, nižji od polovice.

b) V adhezijskem postopku so sodišča razmeroma pogosto prisojala uveljavljene premoženjskopravne zahtevke. V opazovanih primerih je bilo namreč v celoti ali deloma prisojenih 66,5 % ali dve tretjini od vseh uveljavljenih zahtevkov.

Sodišča najpogosteje prisojajo oškodovancem njihove zahtevke na podlagi priznavanja teh zahtevkov s strani storilcev, teh pa je največ

tam, kjer je storilcu dejanje dokazano na podlagi listinske dokumentacije. Delno priznanje zahtevka opravičujejo storilci predvsem z zatrjevanim previsokim zahtevkom, presenetljive malo pa je sklicevanj na sokrivdo oškodovanca pri telesnih poškodbah, prav tako redko pa tudi izgovarjanj na slabe življenjske razmere.

Največkrat sodišča niso prisodila premoženjskopravnega zahtevka z utemeljitvijo, da nimajo dovolj podlage za razsojo. To še posebej velja za zahtevke po povrnitvi imaterialne škode. Naravnost osupljiv pa je podatek, da so sodišča kar v 1/3 vseh opazovanih primerov neprisojenih zahtevkov verjetno o njem pozabila odločiti, od tega največkrat pri kaznivih dejanjih zoper premoženje (celo v 41,5 %).

Sodišča preširoko uporabljajo zakonsko določbo, o kateri se obravnava premoženjsko pravni zahtevk v kazenskem postopku "če se s tem ne bi preveč zavlekel ta postopek" (1. odstavek 103. člena ZKP/76). To določbo je treba razlagati v kontekstu drugih določb, ki se tičejo adhezijskega postopka, s katerimi pa je skrb za oškodovančeve koristi dovolj poudarjena.

c) Še največ možnosti za povračilo škode, povzročene s kaznivim dejanjem, je pri storilcih kaznivih dejanj nevestnega gospodarskega poslovanja, določenih oblik grabeža in poneverbe. Pri teh kaznivih dejanjih je največ primerov plačila zmožnih storilcev, za razliko od kaznivih dejanj tatvine, goljufige in velike tatvine ter večine kaznivih dejanj telesnih poškodb, ko gre pretežno za ljudi brez premoženja ali slabše situirane storilce. Povrnitev škode bi torej lahko bila le izjemoma nadomestilo za kazensko sankcijo.

č) Na podlagi zbranih podatkov lahko domnevamo, da zastopanje oškodovancev po pooblaščenju v kazenskem postopku nima posebnega vpliva na poravnavo škode do glavne obravnave. Pač pa ima takšna zastopanost nedvomno določen vpliv na prisoditev premoženjskopravnega zahtevka. Oškodovancem, ki so imeli pooblaščenca, namreč le v 16 % zahtevk ni bil prisojen, dočim pri oškodovancih brez pooblaščenca sodišče ni prisodilo zahtevka v 36 %. Škoda je sicer pogosteje prisojena in

in tudi poravnana pravnim osebam. Pri fizičnih osebah pa je škoda češče poravnana znancem in tujcem, medtem ko se med sorodniki in ljubezenskimi pari praviloma ne poravnava.

d) Od storitve kaznivega dejanja do prisoje zahtevka preteče preveč časa, v največ primerih od enega do dve leti. To pa ne predstavlja le problem za adhezijski postopek, temveč tudi za sam kazenski postopek saj skrajšanje postopka ni le v interesu oškodovancev, temveč je pomembno tudi zaradi učinka kazenskega postopka v smislu generalne in specialne prevencije.

3. a) Pri pregledu pravnih zadev je bilo ugotovljeno, da so se oškodovanci le v majhnem številu odločali za uvvedbo pravnega postopka zaradi povrnitve škode. V primerih, ko so imeli takšno možnost, je niso izkoristili v več kot 80 % (telesne poškodbe), v nekaterih primerih (250, 258 in 322. člen KZ) pa je sploh niso izkoristili.

b) Zastopanje tožnika v pravnem postopku je pogostejše kot zastopanje oškodovancev v kazenskem postopku.

c) Dolgotrajnost pravnega postopka je približno enak problem kot v kazenskem postopku, ki mu je pridružen adhezijski. Tudi v pravnem postopku se večina zadev pravnomočno konča šele v roku enega do dveh let oziroma celo v daljšem časovnem obdobju.

4. Zgoraj navedene ugotovitve opozarjajo na nekatere pomanjkljivosti pri delu sodišč, ko odločajo o premoženjskopравnih zahtevkih. Strnili bi jih lahko na naslednje skupne imenovalce ter hkrati poskušali dati tudi odgovor na vprašanje, kako z izboljšanjem dela sodišč zagotoviti boljši položaj oškodovanca v adhezijskem postopku, širšo uporabo in učinkovitost tega postopka.

Določila ZKP, ki urejajo premoženjskopравne zahtevke, dajejo nedvomno širok okvir, v katerem bi lahko sodišče v večini primerov že v kazenskem postopku odločilo o oškodovančevem zahtevku. Kazenski postopek se s tem nikakor ne bi brez potrebe in čez mero zavlekel. Prisoditev

premoženjskopravna zahtevka je v mnogih primerih vezana celo na opis kaznivega dejanja, ki vsebuje v sodbenem izreku tudi višino škode, oškodovanci pa se kljub temu napotijo na pravdo, ker po mnenju sodišča ni dovolj podlage za razsojo ali pa bi se postopek preveč zavlekel. V teh primerih gre brez dvoma za takšno notranje nasprotje v izreku sodbe, ki se tiče kaznivega dejanja in omenjeno odločitvijo o oškodovančevem zahtevku, ter med izrekom in razlogi sodbe, da to pomeni bistveno kršitev kazenskega postopka po čl. 364/1-11 ZKP/76 (prejšnji čl. 334/1-10 ZKP); gre celo za kršitev, ki jo mora pritožbeno sodišče upoštevati po uradni dolžnosti (čl. 376/1-1 ZKP/76, prejšnji čl. 346/1-1).

Razen tega pa je višina povzročene škode pomembna okoliščina za odmero kazni ter bi sodišča morala posvetiti temu vprašanju več pozornosti.

Nesprejemljiva je praksa sodišč, da premoženjskopravni zahtevek enostavno ignorirajo ali ga pozabijo prisoditi. To pomeni povsem neupravičeno oškodovanje žrtev kaznivih dejanj.

Dolgotrajnost kazenskih postopkov in z njimi tudi adhezijskih je evidentna. Skrajšanje postopkov bi imelo poleg pozitivnega vpliva na sam kazenski postopek oziroma smotre, ki jih zasleduje, tudi pomen za oškodovančeve interese.

Sodišča vse premalo izkoriščajo možnost dodatnih pogojev pri pogojni obsodbi, s katerimi bi dosegli poplačilo oškodovančevih zahtev. Na tak način bi imela povzročena škoda vpliv na izvršitev storilčeve kazni. Čeprav do sedaj v skromnem številu izrekane, pa so bile takšne pogojne obsodbe učinkovite, saj do preklicev ni prišlo. Isto velja za izrekanje varnostnega ukrepa odvzema premoženjske koristi, ki v prvi vrsti pomeni zakonito ukrepanje sodišča (ukrep je po zakonu obvezen), hkrati pa v mnogih primerih zavaruje oškodovančeve zahtevke, ker ima ta možnost zahtevati poplačilo iz odvzete vrednosti (čl. 86/2 KZ SFRJ oziroma čl. 62a KZ).

15. Ugotovitve empirične raziskave v primerjavi z načelnimi izhodišči

Katja Vodopivec

Ob koncu raziskave smo dolžni primerjati še ugotovitve, ki izhajajo iz empirične raziskave z načelnimi izhodišči, navedenimi v uvodu v raziskavo.

1. Obsojenci in oškodovanci

Skoraj v polovici primerov so žrtve vseh kaznivih dejanj zoper premoženje pravne osebe (44 %). Pri kaznivih dejanjih nevestnega gospodarskega poslovanja, poneverbe, grabeža, pa tudi pri poškodovanju tuje stvari gre praviloma za pravne osebe kot žrtve kaznivih dejanj. Pri teh vrstah kaznivih dejanj in žrtev, ki so v bistvu institucije si ne obetamo velikega prevozglajnega učinka od neposrednih stikov med storilci in zastopniki institucij v okviru sodnega kazenskega postopka. Morda pa bi prišla v nekaterih primerih v poštev povrnitev škode in obravnavanje pred samoupravnimi organi delovne organizacije namesto kazenskega postopka, kar se v praksi verjetno tudi dogaja.

Storilci kaznivih dejanj telesnih poškodb, poškodovanja tuje stvari, tatvin in deloma tudi goljufij, so pretežno industrijski delavci in delavci brez poklica, tj. najnižjih družbenih slojev; storilci kaznivih dejanj poneverbe, grabeža in nevestnega gospodarskega poslovanja pa predvsem upravni delavci, trgovsko osebje in storitveni delavci, deloma tudi vodilno osebje, tj. večinoma pripadniki srednjega sloja prebivalstva.

Pri tim. personaliziranih kaznivih dejanjih, tj. telesnih poškodbah pripadajo žrtve večinoma istemu sloju prebivalstva, kot storilci, visoka je torej udeležba zlasti aktivnih industrijskih delavcev in pa starejših vzdrževanih oseb. Za razliko od tega izvršujejo storilci tatvin kazniva dejanja zlasti na račun srednjega sloja prebivalstva in starejših vzdrževanih oseb.

Telesne poškodbe so v eni petini primerov izvršene proti sorodnikom ali bližnjim znancem. Za ta in ostala kazniva dejanja je bilo ugotovljeno, da se praviloma škoda povzročena s kaznivimi dejanji med sorodniki in ljubavnimi pari ne poravnava do glavne obravnave. Iz tega lahko vsaj deloma sklepamo tudi, da so med njimi nekateri, ki škode zaradi razmerja do storilca sploh ne želijo uveljavljati in je tudi iz tega razloga upravičeno stališče, naj bo oškodovanec tisti, ki odloča o tem ali bo škodo uveljavljal ali ne.

2. Vrnitev škode do glavne obravnave.

Povzročena škoda praviloma ni bila velika. Pri polovici kaznivih dejanj zoper premoženje je povzročena škoda dosegla komaj 1000 din (po cenah iz leta 1973) in le v 15 % primerov je škoda presegla 5000 din. Storilci so škodo poravnali do glavne obravnave zelo različno, tako npr. v 66 % za tatvine do 2,5 % za lahke telesne poškodbe. Pri tem pa bi se motili, če bi mislili, da gre pri tatvinah predvsem za prostovoljno povrnitev škode. Kot rečeno, je bila škoda pri tatvinah vrnjena do glavne obravnave v 2/3 primerov, toda od tega v 85 % primerov v stvari; pri velikih tatvinah je bila škoda vrnjena v polovici primerov in od tega v 86 % primerov v stvari. To pa pomeni,

da obsodijo naša sodišča predvsem tiste storilce tatvin in velikih tatvin, pri katerih so bile zasežene prisvojene stvari, ker so pač v teh primerih dokazi na razpolago. Gre torej za selekcijo domnevnih storilcev tatvin in velikih tatvin že pri odkrivanju in kasneje v fazi raziskovanja. Sicer je res, da je v kazenskem zakoniku določba, da sme sodišče storilcu odpustiti kazen, če je vrnil oškodovancu ukradeno stvar, preden je zvedel, da je uveden kazenski postopek (čl. 249/2 KZ). Takih sodb pa v našem vzorcu nismo našli.

Povračilo škode do glavne obravnave je verjetno bolj prostovoljno pri kaznivih dejanjih storjenih v gospodarstvu oz. proti pravnim osebam (čl. 213 - 49 %; čl. 322 - 44 %; čl. 258 - 30 %; čl. 255 - 24 %),^{tj.} pri storilcih, ki pripadajo sprednjim slojem prebivalstva.

Če s tega zornega kota ocenimo predlog naj povračilo škode nadomesti kazensko sankcijo povsod tam, kjer je to mogoče, potem menimo, da bi bilo zaseg stvari težko šteti za povračilo škode v tem smislu, in bi ostal s takim določilom privilegiran predvsem srednji sloj prebivalstva, med temi pa zlasti tisti, ki so sposobni vrniti povzročeno škodo na račun tistih, ki tega ne morejo.

3. Adhezijski postopek

Oškodovanci so se med kazenskim postopkom lahko zadovoljili ali s povračilom škode, ali s poravnavo ali pa z izrecno odpovedjo zahtevku. Takih oškodovancev je bilo 33 %. Od preostalih jih je uveljavljalo premoženjskopravni zahtevke 2/3 (64 %). Največ odškodninskih zahtevkov so uveljavljali tisti, katerim so bile poškodovane stvari (čl. 257), t.j. v 80 % primerov in najmanj

tisti, ki so bili oškodovani s telesnimi poškodbami (45 % in 36 %). Skušali smo narediti primerjavo med rangi uveljavljenih zahtevkov in rangi prisojenih zahtevkov s podmeno, da ljudje v naprej pričakujejo ali bodo sodišča zahtevke prisodila ali ne, glede na izkušnje drugih, prejšnjih oškodovancev. Vendar med rangi nismo mogli ugotoviti nobene korelacije. Iz tega sklepamo, da vplivajo na nizke deleže odškodninskih zahtevkov pri telesnih poškodbah deloma tudi personalizirana razmerja med storilci in oškodovanci. To pa potrjuje našo prejšnjo domnevo, da ne gre siliti vseh oškodovancev, da uveljavljajo svoje zahtevke, oz. njihove zahteve nadomeščati z zahtevki javnega tožilca ali s prisojo povračila škode s strani sodišč, brez zahteve oškodovanca.

Od vseh uveljavljenih premoženjskopравnih zahtevkov so sodišča v celoti ali deloma prisodila 2/3 zahtevkov (65 %). Po skupinah opazovanih dejanj so sodišča prisodila celotno ali delno povrnitev škode za kazniva dejanja:

- telesnih poškodb (čl. 141 + 142/2 KZ) v	58,6 %
- zoper premoženje (čl. 249 + 250 + 258 + 322 KZ) v	65,6 %
- ostala kazniva dejanja (čl. 213 + 255 + 257 + 246 a KZ)	71,9 %

Med tistimi zahtevki, ki jih sodišča niso prisodila smo ocenili za kazniva dejanja zoper premoženje zelo visok delež sodb, v katerih so sodišča verjetno pozabila odločiti o premoženjskopравnem zahtevku. Kolikor pa so sodišča zavrnila predlagatelja premoženjskopравnega zahtevka na pot civilne pravde zato, ker so menila, da nimajo dovolj podlage za razsojo, opozarjamo že na tem mestu na to, da se je te poti poslužilo le malo oškodovancev, če pa bo škoda izjemoma prisojena s civilno pravdo^{bo, to} pogošto šele po dveh do treh letih po pravnomočno končanem kazenskem postopku.

Glede na zastopanost oškodovancev ugotavljamo, da je imelo le 13 % oškodovancev pooblaščenca v kazenskem postopku (pravne osebe pogosteje kot fizične). Kolikor pa so oškodovanci imeli pooblaščenca, so ti pogosteje uveljavljali odškodninske zahtevke in so sodišča pogosteje prisojala premoženjskopravne zahtevke. Ta ugotovitev očitno podpira našo težnjo de lege ferenda, naj bo zasebnim oškodovancem po potrebi na razpolago tudi brezplačni pravni svetovalc (Šelih-Kobe), saj je očitno tudi to, da je imelo relativno več pravnih oseb pooblaščenca kot fizičnih.

Čas od nastanka škode do pravnomočne sodbe, tj. tudi do ev. prisoje zahtevka praviloma ni bil zelo dolg. Tako je bilo končanih v ca. 1 letu 69 % zadev iz vrst kaznivih dejanj telesnih poškodb (91 % najkasneje v 2 letih) in 72 % zadev iz vrst kaznivih dejanj zoper premoženje v ožjem pomenu besede (čl. 249, 250, 258 - 89 % najkasneje v dveh letih). Od tega pa z daljšim časom od nastanka škode do pravnomočne sodbe odstopa zlasti kaznivo dejanje poneverbe, s katerim je bila škoda povzročena predvsem pravnim osebam.

4. Odvzem premoženjske koristi

je bil ukrep, ki so se ga sodišča poslužila le pri štirih kaznivih dejanjih in to v izredno nizkih procentualnih deležih (čl. 250 - 3 %; čl. 258 - 3 %; čl. 322 - 7 % in čl. 255 - 5 %). Ti deleži so vsekakor prenizki za to, da bi jih bilo mogoče v celoti pojasniti z zgoraj navedenimi razlogi in je odgovornost za tako redko uporabo tega ukrepa treba pripisati tudi sodiščem. Toda deloma jih je mogoče pojasniti z relativno visokimi deleži odvzema stvari pri kaznivih dejanjih tatvine in velike tatvine, deloma pa s povrnitvijo škode povzročene^s kaznivimi dejanji v

gospodarstvu s strani tistih srednjih slojev prebivalstva, ki so še razpolagali s premoženjsko koristjo v času kazenskega postopka.

5. Pravdni postopek

je bil, kakor smo rekli uveden le izjemoma. Potem ko smo izločili iz vseh opazovanih primerov tiste, ko je bila škoda povrnjena, sklenjena poravnana ali se je oškodovanec odpovedal zahtevku za povrnitev škode, ko je sodišče škodo v celoti prisodilo, pri lahkih telesnih poškodbah pa tiste, ki so bile storjene med zakonci oz. med otroci in roditelji, smo predvideli možnost obstoja pravnega spisa v 360 primerih oškodovancev. Od tega je bil pravdni postopek uveden le v 31 primerih ali v 8,6 %. Od teh 31 primerov primerov pravdni postopek po treh letih še ni bil končan v 7 primerih, v 1 primeru je bila tožba umaknjena, v 8 primerih je bila sklenjena poravnava in v 15 primerih je bil zahtevak prisojen. Razlogi za tako redko uveljavljanje odškodninskih zahtevkov v civilni pravdi so stroški (v 31 primerih pravnih zadev je imelo 22 oškodovancev zastopnika v pravnem postopku, v kazenskem pa le 7 %), nejasen izid postopka in dolgo trajanje postopka. To pa pomeni, da civilna pravda ni pot s katero bi smeli računati senati kazenskih sodišč pri zavrnitvah premoženjsko-pravnih zahtevkov na pot civilne pravde.

Ocena naše celotne bilance dela sodišč in odločb o povrnitvi škode je torej naslednja:

Število žrtev	1012 ⁺
- škoda vrnjena, prisojena v adhezijskem postopku, dosežena poravnava ali odpoved zahtevku	61,0 %
- škoda prisojena v pravnem postopku ali v času pravnega postopka sklenjena poravnava	2,3 %
- pravdni postopek po 3 letih po pravnomočnosti kazenskega postopka še ni končan	0,6 %
- škoda ostala neporavnana in neprisojena	36,1 %
Skupaj	100,0 %

⁺ Število žrtev je navedeno s korekcijo za storilce kaznivih dejanj, ki smo jih upoštevali 100 %. Število obsojenih s korekcijo je bilo 792. Število vseh opazovanih (brez korekcije) je bilo: 886 obsojencev in 1111 žrtev.

6. Povzročena škoda in odmera kazni

Z raziskavo smo ugotovili, da višina povzročene škode pri kaznivih dejanjih zoper premoženje značilno vpliva na višino izrečene kazni. S tem smo znova potrdili ugotovitve raziskave Bayerjeve (1967), da sodišča v Sloveniji "očitno upoštevajo vrednost prilaščenih predmetov in to tako pri uporabi pogojne obsodbe kakor tudi pri odmeri višine pogojnih in nepogojnih kazni" (str. 63). Žal pa nam zbrani podatki ne dopuščajo primerjave med povračilom škode in višino izrečenih kazni zaradi premajhnih absolutnih števil in kompliciranosti primerjav, ki bi bile v tem primeru potrebne. V navedeni raziskavi pa je Bayerjeva ugotovila, da so sodišča prej neobsojenim storilcem

kaznivih dejanj zoper premoženje izrekla v glavnem pogojne kazni, če so sami vrnili škodo in je bilo število nepogojno izrečenih kazni takim storilcem sploh premajhno za analizo (str. 92). Drugače so sodišča obravnavala povratnike, zlasti starejše večkratne povratnike, pri katerih je očitvidno okoliščina povratka zasenčila dejstvo povračila škode (str. 93).

Oba navedena činitelja pa, ki se upoštevata pri odmeri višine kazni sta problematične narave. Dejansko povzročena škoda je zlasti pri tatvini in veliki tatvini prej posledica objektivnih okoliščin (koliko je storilec našel) kot njegovega prvotnega naklepa. Povračilo škode pa je tudi v večini teh primerov povezano s prisilnim odvzemom stvari. Zato bi bil vsak avtomatizem, ki bi narekoval sodiščem, kako naj postopajo v teh primerih, prej ovira za smoterno kaznovalno politiko kot vzpodbuda zanjo. To pa seveda še ne pomeni, da ne bi bilo koristno v kazenskem zakonu predvideti širšo možnost odpustitve kazni, tudi za druge primere, če je storilec sam povrnil povzročeno škodo (takšno določilo pozna npr. kazenski zakonik Nemške Demokratične Republike - čl. 24, odst. 2).

7. Obsodba odložena pod pogojem, da bo storilec povrnil škodo.

Tega ukrepa se naša sodišča skoraj ne poslužujejo. Če zaradi specifične narave telesnih poškodb (imaterialna škoda) teh ne upoštevamo in odmislimo tudi primere grabeža, pri katerih pogojna obsodba ni mogla biti izrečena, so bile v vseh ostalih primerih opazovanih kaznivih dejanj, pri katerih so bile izrečene pogojne obsodbe, kazni odložene pod pogojem, da bo storilec povrnil škodo le v 4,4 %. Pri tem pa ne smemo pozabiti naše prejšnje ugotovitve, da so sodišča izrekala pogojne kazni zlasti tistim

storilcem, ki so do glavne obravnave vrnili škodo.

8. Zaključki

Izhodiščna hipoteza za raziskavo je bila, da v zvezi s povračilom škode osebam, ki so bile oškodovane s kaznivimi dejanji, sodna praksa kazenskih sodišč ne izkorišča z zakonom predvidenih možnosti in ne sledi intencijam zakonodajalca. Ugotovitve naše empirične raziskave te izhodiščne hipoteze ne potrjujejo, saj smo našli presenetljivo visok delež prisojenih premoženjsko-pravnih zahtevkov že v času kazenskega postopka in delno razumljive razloge za nizke deleže odvzema premoženjske koristi ter pogojnih obsodb s pogojem povračila škode. To seveda še ne pomeni, da ne bi bilo treba v tej smeri sodno prakso še utrjevati in izboljševati povsod tam, kjer je to le mogoče in odpravljamati malomarnosti (npr. relativno visok delež primerov, ko so sodišča pozabila odločiti o premoženjskopravnem zahtevku). Izgleda pa, da tudi za prihodnje zadoščajo fakultativne določbe o adhezijskem postopku (čl. 108 ZKP) kljub temu, da smo ugotovili, da za oškodovanca ni realen izhod, če ga sodišče napoti na civilno pravdo.

Takšen zaključek se nam vsiljuje ne samo z ugotovitvami, ki izhajajo iz raziskave temveč tudi z razlogi zaradi katerih smo 57 % obsojenih storilcev kaznivih dejanj izločili iz raziskave. Iz raziskave smo namreč izločili 26 % storilcev kaznivih dejanj, pri katerih je škoda težko ali sploh ni določljiva, poleg tega pa tudi storilce kaznivih dejanj izvršenih v prometu (31 %), ki jih imamo za kazniva dejanja posebne vrste glede na to, da gre skoraj v vseh primerih za dejanja storjena iz malomarnosti,

kolikor gre za škodo na premoženje, kazniva glede na nastalo posledico in/je sploh vprašanje ali sodijo v kazenski zakon ali ne, poleg tega pa velik del povzročene škode krijejo zavarovalne institucije (zavarovanje v prometu, zdravstveno, invalidsko in pokojninsko zavarovanje). Pri tem seveda ne mislimo, da izven tega ne ostajajo premoženjsko-pravni zahtevki, ki so prav zaradi kompliciranosti v kazenskem postopku težko določljivi in redko prisojeni. Je pa to po našem mnenju posebna vsebinska in procesna problematika, ki bi jo bilo treba analizirati z drugo raziskavo in na drug način. Domnevamo pa, da se oblikuje javno mnenje o sodni praksi, češ da ne prisoja premoženjskopравnih zahtevkov v adhezijskem postopku, zlasti v zadevah kaznivih dejanj v prometu, ki jih je relativno veliko in so tudi najbolj znana.

V uvodu smo povedali, da je treba iskati razloge za to, da so začeli pisci in zakonodajalci po drugi svetovni vojni posvečati večjo pozornost povračilu škode zlasti v treh vidikih: 1) zaradi sočustvovanja z žrtvijo kaznivega dejanja; 2) zaradi pričakovanja, da bo imelo povračilo škode prevzgojni učinek na storilca kaznivega dejanja in 3) iz sociološkega vidika.

Ad. 1/S podatki, ki smo jih zbrali za našo raziskavo ne moremo odgovoriti na vprašanje koliko žrtev kaznivih dejanj je ostalo po končanem kazenskem postopku še vedno nesaturiranih, saj nismo zajeli izvršilnega postopka in o tem nismo spraševali samih oškodovancev, zlasti ne tistih pri katerih povzročitelji škode niso bili odkriti kot storilci kaznivih dejanj. Domnevamo lahko le, da je takih žrtev manj kot smo pričakovali (glede na to, da ima pravnomočna prisoja premoženjskopравnega zahtevka izvršilni naslov) in da so odkriti storilci vrnili škodo v visokem deležu do glavne obravnave. Kljub temu pa naši podatki ne zadoščajo za to, da bi lahko zavzeli stališče do javnih skladov,

ki bi bili potrebni za hitro pokrivanje nastale škode (zlasti pri telesnih poškodbah in ev. pri kaznivih dejanjih storjenih v prometu). Glede na razvitost našega zavarovanja pa ocenjujemo, da zato ne bi bili potrebni zelo veliki skladi in bi jih bilo mogoče polniti z denarnimi kaznimi in z relativno nizkimi prispevki vseh obsojenih (Šelih + Kobe).

2/ S prevzgojnega vidika je vsekakor pomembno, da storilec poravnava škodo, ki jo je povzročil. Naša raziskava pa nas je v zvezi s tem opozorila tudi na nekatere ovire pri uresničevanju takega vidika, zlasti pri kaznivih dejanjih zoper premoženje izvršenih v gospodarskih organizacijah. Povedali smo namreč, da postajajo predmet kazenskega postopka zlasti tisti storilci kaznivih dejanj zoper premoženje, pri katerih so bile najdene stvari in tudi odvzete. V teh primerih je o povračilu škode v smislu resocializacije storilcev težko govoriti. Pri kaznivih dejanjih, izvršenih v gospodarskih organizacijah pa so oškodovanci zlasti pravne osebe. Poseben je problem, osveščati delavce, da s kaznivimi dejanji, storjenimi v gospodarski organizaciji škodujejo sami sebi in drugim delavcem. To je proces, ki poteka v naši družbi s pomočjo sistema izgrajevanja samoupravljanja, ki ga očitvidno storilci teh vrst kaznivih dejanj še ne sprejemajo za svojega. Vprašanje je, če bomo takšno zavest v osnovi utrjevali z vračanjem individualnih sredstev kolektivu, ki razpolaga z velikimi finančnimi sredstvi. To pa še ne pomeni, da se te poti ne bi bilo treba tudi posluževati. Le psihološka razmerja med storilci in oškodovanci so v teh primerih drugačna, kot psihološka razmerja med posamezniki in dobi težnja, da bi v teh primerih pospeševali neposredne stike med storilci in oškodovanci drugačno vsebino.

3/ S sociološkega vidika naj bi neposredno poravnavanje med

storilci in oškodovanci omejevalo premoč državnih institucij in birokracije nad razmerji med ljudmi. To je cilj, ki ga je treba vsekakor sprejeti. Toda konkretni predlogi za uresničevanje tega cilja, kakor smo jih navedli, le v manjši meri služijo njegovemu uresničenju. Tudi kompenzacije iz javnih skladov, kazenski in adhezijski postopek ter vsi možni sodni ukrepi s tem v zvezi so institucionalni posegi v razmerja med ljudmi. Res pa je, da k takšni usmeritvi prispeva tudi izločanje pravnega postopka kot nepotrebne povsod tam, kjer ga lahko nadomesti adhezijski postopek. Sicer pa je treba verjetno iskati pot k temu cilju s pomočjo dekriminacij, izvensodnega poravnovanja (pri nas poravnalni sveti in samoupravna sodišča) in s spreminjanjem nekaterih oficialno pregonljivih kaznivih dejanj v kazniva dejanja pregonljiva na zasebno tožbo. Pri tem pa verjetno ne bi smeli iti predaleč in se skušati vrniti v čas zasebnega akuzacijskega postopka, ki ga je izpostavil kritiki in posmehu že Aristofanes.

Makrosociološke analize so vznemirljiva vzpodbuda za iskanje novih poti in rešitev. Toda konkretni predlogi, ki generalizirajo en izhod iz težav se ne vključujejo nujno vsi v procese izgrajevanja drugačnih in boljših razmerij med ljudmi. Pot iz protislovij bo treba iskati tudi v prihodnje.

PRILOGE - VPRAŠALNIKI⁺ IN NAVODILA

⁺ Vprašalnik 1 je obrazec SK-2 Zavoda SR Slovenije za Statistiko

POVRAČILO ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ

Dodatek k "Statističnemu vprašalniku za obtoženo polnoletno osebo, zo-
per katero je kazenski postopek pravnomočno končan" v (letu 1973)

Štev. vpisnika

Zapored. številka vprašalnika:

Priimek in ime storilca:	
71. Število obtoženčevih nepreskrbljenih otrok:	
72. Ocenjeno premoženjsko stanje obtoženca:	
slabo	1
srednje	2
dobro	3
ocena ni možna	0
73. Obtoženec je imel na glavni obravnavi zagovornika:	
da	1
ne	2
74. Število oseb, oškodovanih s kaznivimi dejanji obtoženca:	
74 a. Osebe oškodovane s kaznivimi dejanji obtoženca so navedene pri storilcu kaznivega dejanja:	
_____ Priimek in ime storilca	
75. Ali je bil izrečen varnostni ukrep po čl. 62 a KZ:	
da	1
ne	2
76. Kazen je bila odložena pod pogojem, da bo storilec povrnil škodo:	
da	1
ne	2
77. Preklic pogojne obsodbe zaradi nepovrnitve škode:	
da	1
ne	2
rok še ni pretekel	3
ni bila izrečena pogojna obsodba, da bo storilec povrnil škodo	4
neznano	0

POVRAČILO ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ
(vprašalnik 3)

Primek in ime storilca _____

12. Oškodovanec številka _____

Vprašalnik se izpolnjuje za vsakega oškodovanca posebej s tem, da se izpolni najprej za glavnega oškodovanca, t.j. tistega, kateremu je bila prizadejana najvišja škoda po oceni anketarja. To je oškodovanec števil. 1.

Primek in ime oškodovanca, oziroma naziv pravne osebe _____

Kraj prebivališča, oziroma lokacija oškodovanca _____

13. Oškodovanec je :		21. Čas povrnitve škode (v celoti ali delno):	
fizična oseba - moški	1	do uvedbe postopka	1
fizična oseba - ženska	2	do glavne obravnave	2
pravna oseba	3	na glavni obravnavi	3
		škoda ni bila povrnjena	0
14. Oškodovanec je bil delodajalec storilcu:		22. Škoda je bila povrnjena (v celoti ali delno):	
da	1	v denarju	1
ne	2	v stvari	2
neznano	0	v denarju in stvari	3
15. Oškodovanec ima zastopnika v kazenskem postopku:		neznano kako	4
da	1	ni bila povrnjena	0
ne	2		
16. Starost oškodovanca v letih: _____		23. Škodo je povrnil (v celoti ali delno):	
17. Poklic: _____		storilec	1
18. Položaj v poklicu:		zavarovalnica	2
delavec + nezaposlen	1	druga oseba	3
delavec - zaposlen	2	storilec in zavarovalnica	4
samostojen brez delavcev	3	storilec in druga oseba	5
delodajalec	4	zavarovalnica in druga oseba	6
pomagajoči družinski član	5	storilec, zavarovalnica in druga oseba	7
oseba z lastnimi dohodki	6	nihče	0
vzdrževana oseba	7		
pravna oseba	9	24. Zahtevek uveljavljen:	
neznano	0	ne (ali naknadno umaknjen) ker:	
19. Razmerje do storilca:		je bila škoda povrnjena (v celoti ali delno)	1
bližnji prijatelj	1	je bila sklenjena poravnava	2
družinski sorodnik	2	se mu je oškodovanec odpovedal	3
razvezani zakonec	3	ga bo oškodovanec uveljavljal v pravdi	4
ljubimec, ljubimka	4	ga oškodovanec ni uveljavljal	5
znanec	5	da	9
tujec	6	25. Čas uveljavitve zahtevka, ki ni bil umaknjen:	
ostalo	7	z ovadbo	1
pravna oseba	9	v predhodnem postopku	2
neznano	0	na glavni obravnavi	3
Točna opredelitev razmerja: _____		zahtevek je bil umaknjen, oziroma zahtevka ni bilo	0
KAZENSKI POSTOPEK		26. Višina končnega zahtevka: _____	
20. Škoda je bila povrnjena:			
v celoti	1		
delno	2		
ni bila povrnjena	0		

		PRAVDNI POSTOPEK	
27. Vrsta končnega zahtevka:		34. Uvedba pravnega postopka (Pri odgovorih 1 - 3 ni treba odgovarjati na vprašanja, ki sledijo!):	
plačilo odškodnine	1	ne	1
vrnitev predmetov	2	da, spis nedostopen	2
razveljavitev pravnega opravila	3	<u>neznano</u>	3
plačilo odškodnine in vrnitev predmetov	4	da	4
plačilo odškodnine in razveljavitev pravnega opravila	5	35. _____ sodišče v _____	
vrnitev predmetov in razveljavitev pravnega opravila	6	številka vpisnika _____	
plačilo odškodnine, vrnitev predmetov in razveljavitev pravnega opravila	7	Priimek in ime tožnika _____	
zahtevka ni bilo	0	36. Tožnik zastopan:	
28. Storilec končni zahtevek priznava:		da	1
ne	1	ne	2
da, v celoti	2	deloma	3
da, delno, ker je:		37. Toženec zastopan:	
zahtevek previsok	3	da	1
uveljavlja sokrivdo oškodovanca	4	ne	2
živi v slabih življenjskih razmerah	5	deloma	3
zahtevka ni bilo	0	38. Višina prvotnega zahtevka na I. stopnji:	
29. Sodišče prisodi končni premoženjskopравни zahtevek v sodbi:		39. Višina končnega zahtevka:	
v celoti	1	40. Rezultat tožbe:	
deloma	2	umik tožbe	1
ne prisodi	3	odpoved tožbenemu zahtevku	2
zahtevka ni bilo	0	sklenjena poravnava - sodna	3
30. Sodišče zahtevka ni prisodilo niti v celoti niti delno, ker:		izvensodna	4
ni bilo dovolj podlage za razsojo	1	končni zahtevek pravnomočno prisojen:	
je obdolženca oprostilo obtožbe	2	v celoti	5
je izdalo zavrnilno sodbo	3	deloma	6
je ustavilo kazenski postopek	4	zavrtnjen	7
se je izreklo za nepristojno	5	pravdni spis ni končan	0
je verjetno pozabilo o zahtevku odločiti	6	41. Višina pravnomočno prisojenega zahtevka:	
je bil zahtevek umaknjen med postopkom	7	42. Razlogi delne ali popolne pravnomočne zavrtnitve zahtevka:	
zahtevka sploh ni bilo	0	oškodovančeva sokrivda	1
sodišče je zahtevek prisodilo v celoti ali delno	9	zahtevek previsok	2
31. Podrobna obrazložitev odgovora pod šifro 1 na vprašanje 30:		ostalo _____	
_____		zahtevek ni bil zavrtnjen	0
_____		43. Pravdni postopek je bil pravnomočno končan:	
_____		na 1. stopnji	1
32. Čas od nastanka škode do pravnomočne odločbe kazenskega sodišča o premoženjskopravnem zahtevku:		na 2. stopnji	2
do 3 mesecev	1	ni končan	0
3 do 6 mesecev	2	44. Čas od nastanka škode do pravnomočne odločbe o odškodninskem zahtevku:	
6 mesecev do 1 leta	3	do 6 mesecev	1
1 do 2 let	4	6 mesecev do 1 leta	2
2 leti in več	5	1 leta do 1 leta in pol	3
sodišče zahtevka ni prisodilo	0	1 leta in pol do 2 let	4
33. Možnost obstoja pravnega spisa:		2 do 3 let	5
da	1	3 leta in več	6
ne	0	pravnomočne odločbe ni	0
		45. Pripombe:	

Inštitut za kriminologijo
pri pravni fakulteti v Ljubljani

Ljubljana, 12.I.1976

POVRAČILO ŠKODE ŽRTVAM KAZNIVIH DEJANJ

Navodila za izpolnjevanje obrazcev

Namen raziskave in izhodišča hipoteza. Mnogi sodobni pisci kritizirajo obstoječo procesno prakso, po kateri se večina premoženjskopравnih zahtevkov žrtev kaznivih dejanj prelagaja iz kazenskega postopka na pravdni postopek. S tem povračilo škode ni več sestavni del sankcije, ki se izreče storilcu kaznivega dejanja, pa tudi žrtev je z zavlačevanjem postopka in z dodatnimi procesualnimi obremenitvami dodatno oškodovana. Ti pisci predlagajo, da bi se čim več odškodninskih zahtevkov rešilo že v teku kazenskega postopka.

V svetovnem merilu nismo zasledili nobene raziskave, ki bi na podlagi analize škod, zahtevkov in njihove utemeljenosti ocenila ali je mogoče sedanjo prakso v tem pogledu spremeniti, dala predloge kaj je mogoče in česa ni mogoče rešiti v kazenskem postopku, ocenila kakšen bi bil predvidljivi čas podaljšanja kazenskega postopka iz tega razloga i. pod. za posamezne vrste kaznivih dejanj.

Delovna hipoteza je torej: Povrnitev škode je mogoče v večini primerov kaznivih dejanj uspešno obravnavati v času kazenskega postopka.

Raziskovalci so slušatelji podiplomskega študija iz kazenskopravnih predmetov, ki obiskujejo študij v letih 1975/76 in 3 slušatelji 4. letnika pravne fakultete, vpisani v 4. letnik tudi v šolskem letu 1975/76. Mentorja raziskovalcem sta: prof.dr.Katja Vodopivec (vodja raziskave) in prof.dr.Peter Kobe (svetovalec). Raziskavo financira Raziskovalna skupnost Slovenije.

Izbira vzorca: Raziskovalci so se odločili, da bodo za namen raziskave analizirali podatke, ki jih lahko črpajo iz kazenskih in pravnih spisov sodišč za lo kaznivih dejanj. Z vzorcem bodo zajeti v letu 1973 pred kazenskimi sodišči pravnomočno obsojeni:

- a) vsi storilci kaznivih dejanj: - nevestnega gospodarskega poslovanja (čl. 213 KZ)
- gozdne tatvine po čl. 246 a/I KZ
- grabeža po čl. 255 KZ
- b) 25 % slučajno izbranih storilcev naslednjih kaznivih dejanj:
- hude telesne poškodbe: čl. 141 KZ
 - z orožjem, nevarnim orodjem ali drugim sredstvom prizadejane lahke telesne poškodbe: čl. 142/2 KZ
 - tatvine: čl. 249 KZ
 - velike tatvine: čl. 250 KZ
 - poškodovanje tuje stvari: čl. 257 KZ
 - goljufija: čl. 258 KZ
 - poneverba: čl. 322 KZ

S tem bi v vzorec zajeli sodbe vseh sodišč v Sloveniji pravnomočno končane v koledarskem letu 1973.

Sredstva raziskovanja: Vir informacij so:

- Obrazci Sk-2, ki jih da na razpolago Zavod za statistiko SRS;
- Na podlagi vzorčno izbranih obrazcev sodni spisi, ki jih:
 - a) poiščejo slušatelji na sodiščih, ki so v kraju njihove zaposlitve,
 - b) iz ostalih sodišč pribavi Inštitut za kriminologijo.

Iz sodnih spisov se črpajo dodatne informacije na vprašalnike 2 in 3, ki jih prejmejo slušatelji.

Organizacija raziskovanja:

23.1. ob 18^h: Služatelji prejmejo na inštitutu izpolnjene obrazce Sk -2 in prazne vprašalnike 2 in 3.

26.1. - 9.2.: - Služatelji dvignejo kazenske spise na matičnih (svojih) sodiščih in izpolnjujejo vprašalnike
- Inštitut pribavi kazenske spise iz drugih sodišč

9.2. - 13.3.: - Služatelji dvignejo ostale kazenske spise na inštitutu in izpolnjujejo vprašalnike.

14.3. - 17. 3.: - Služatelji dostavijo inštitutu obrazce Sk - 2

Vprašalnik 2

Vprašalnik 3

- a) za vse tiste primere, pri katerih je ugotovljena možnost obstoja pravnega spisa (vprašalnik 3, vprašanje 33, šifra 1) in
- b) po izločitvi takih vprašalnikov za matična sodišča. Za ta sodišča bodo skušali ugotoviti obstoj pravnih spisov sami anketarji.

Služatelji vrnejo kazenske spise inštitutu.

18.3. - 31.3.: - Služatelji izpolnjujejo vprašanja o obstoju pravnega spisa za matično sodišče

- Inštitut preskrbi od drugih sodišč evidenco o obstoju pravnih spisov.

Petek 2. aprila ob 16^h: Sestanek slušateljev z mentorjem zaradi razdelitve dela na pravnih spisih, nematičnih sodišč.

5. - 10.4.: - Izpolnjevanje vprašalnika 3 za pravne spise drugih sodišč

12.- 16.4.: - Dostava izpolnjenih vprašalnikov inštitutu. Vprašalniki morajo biti urejeni:

- isti par: storilec oškodovanec - vsi trije vprašalniki eden za drugim,
- po sodiščih pristojnih za kazensko zadevo na I. stop.

Vsak anketar vrne toliko kompletov, kolikor je prejel Sk Obrazcev.

17.4.: - Vrnitev pravnih spisov.

Vprašalnik 2

Vprašalnik je dopolnilo obrazca Sk - 2 kot za raziskavo relevantnega 1. obrazca (= vprašalnik 1)

Štev. vpisnika, zaporedna številka vprašalnika in priimek in ime storilca so podatki, ki se prepíšejo iz obrazca Sk - 2, oz. iz sodnega spisa. To pomeni, da morata biti štev. vpisnika in priimek in ime storilca identična na Sk - 2 obrazcu in v sodnem spisu. Zaporedna številka vprašalnika se prepíše iz obrazca Sk-2, rubrika 11.

Odgovore na vprašanja 71 in 74 je treba izpisati čitljivo in pustiti okenca, predvidena za šifriranje prazna. Odgovore na ostala vprašanja označujemo z obkrožanjem ustreznih šifer, ki so na desni strani obrazca.

Vprašanje 72: Premožensko stanje obtoženca ocenjuje anketar: ali na podlagi navedb v spisu v primerjavi s številom družinskih članov (dohodek na družinskega člana) in v primerjavi s povprečnimi življenjskimi stroški okoliša v katerem obtoženi živi; ali prepíše oceno iz sodnega spisa.

Vprašanje 74: Z enim kaznivim dejanjem ali s kaznivimi dejanji v steku je bilo lahko oškodovanih več oseb. Najmanj pa je bila z vsakim kaznivim dejanjem oškodovana 1 oseba. Zato je treba prostor predviden za številčni odgovor vedno izpolniti, tudi v primeru če je bila oškodovana 1 oseba.

Ker pa je lahko več storilcev oškodovalo tudi eno osebo, se v tem primeru izpolni vprašalnik 3 samo za enega oškodovanca (in ne 3 krat za istega oškodovanca), priimek in ime oškodovanca pa se v tem primeru veže samo na enega storilca. Zato je predviden prostor za priimek in ime storilca, v zvezi s katerim je oškodovanec naveden (na vprašalniku 3). Odgovor na to vprašanje pa se izpolni le v primeru, kadar je v sotorilstvu oškodovanih več ali ena sama oseba, ki je ni mogoče povezovati samo z enim storilcem.

Vprašanje 76: Po čl. 48 KZ sme sodišče za odložitev izvršitve kazni postaviti tudi pogoj, da obsojenec povrne škodo,

ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem. Z raziskavo želimo ugotoviti kolikokrat so se sodišča poslužila te možnosti.

Vprašanje 77: V teh primerih je možen tudi preklic pogojne obsodbe zaradi nepovrnitve škode po čl. 49 b KZ.

Vprašalnik 3

Identifikacijska oznaka kartice: prazno okence za oznako posla (IKPŠ 76) služi oštevilčenju kartice, ki se naša na isti par storilec oškodovanec. Ker ima storilec oznako 1, dobi 1. oškodovanec šifro 2, 2. oškodovanec šifro 3 itd.

Zaporedna številka vprašalnika: prepíše se zaporedna številka iz obrazca Sk-2, navedena v okencih št. 11.

Priimek in ime storilca: morata biti identična z navedbo v obrazcu Sk-2, vprašanje 1

Od vprašanja 12 dalje se izpolnjuje vprašalnik za vsakega oškodovanca posebej tudi v primerih, kadar je isti storilec oškodoval več odškodovancev. Točno in čitljivo je treba navesti vse identifikacijske oznake zato, da bi kasneje lažje iskali pravní spis.

Kjer so odgovori oštevilčeni, obkrožimo ustrezno številko, kjer je predviden prazen prostor izpišemo odgovor. Okenca predvidena za šifriranje ostanejo prazna.

Vprašanje 16: Starost oškodovanca v letih je treba ali prepisati iz sodnega spisa ali izračunati od rojstva do časa 1. zaslišanja.

Vprašanje 17: Za odgovor na to vprašanje vpišete poklic, kakor je naveden v sodnem spisu, n.pr. elektrovarilec, strojni mizar, kmet, avtomehanik, profesor srednje šole itd. Če v spisu ni navedeno točno ime poklica, ampak je navedeno delo, ki ga je oškodovanec opravljal, je treba vpisati to delo, n.pr. nosil je kurivo v gospodinjstvih, pomival posodo i.pod.

Pri osebah, ki opravljajo več poklicev navedite tistega, za katerega porabi oškodovanec največ časa, oz. ki je v spisu naveden na 1. mestu.

Za osebo, ki v času povzročitve škode ni opravljala nobenega poklica (začasno nezaposlen, še nezaposlen, vzeta mu je bila prostost) se vpiše poklic po vrsti opravila, ki ga je opravljala neposredno oz. za katerega je usposobljena, pred nastopom vzroka, zaradi katerega ga ni opravljala.

Vprašanje 18: upokoјenci, invalidi, socialni podpiranci so osebe z lastnimi dohodki.

Gospodinje, učenci, nesposobni za delo so vzdrževane osebe.

Kazenski postopek

Vprašanje 20: se izpolni ne glede na to, kdaj je bila škoda povrnjena, če je bila povrnjena do konca glavne obravnave.

Vprašanja 24-32: Zahtevke, ki so bili naknadno umaknjeni, obravnavamo kot zahtevke, ki jih ni bilo.

Vprašanje 24: Škoda je bila povrnjena brez poravnave ali kot pogoj za poravnavo = 1

Škoda je bila povrnjena na podlagi
(zaradi) poravnave = 2

Vprašanje 31: Z odgovori na to vprašanje bi želeli dobiti vpogled v razloge, zaradi katerih kazenska sodišča odškodninskih zahtevkov najbolj pogosto ne prisojajo. Če tega ni mogoče povzeti iz obrazložitve sodbe, naj vpiše anketar svojo oceno in doda: po oceni Če tudi ocena ni možna vpišemo: brez obrazložitve in ocene.

Vprašanje 32: Točno 3 mesece = šifra 2

točno 6 mesecev = šifra 3 itd.

Vprašanje 33: Gre za skrbno oceno anketarja li je možno, da pravdni spis obstoja ali ne. Na podlagi te ocene bodo anketarji izločili za nadaljnjo obdelavo samo tiste vprašalnike, ki bodo v tej rubriki šifrirani s šifro 1.

Šifro O torej dobijo zlasti tisti vprašalniki, iz katerih je mogoče z gotovostjo zaključiti, da je bila škoda ali v celoti povrnjena, ali je bila sklenjena poravnava ali pa se je oškodovanec zahtevku izrecno odpovedal.

Pravdni postopek

Za vse oškodovance, pri katerih bo odgovor na vprašanje 33 označen z 1, bomo skušali naknadno ugotoviti ali obstaja pravdni spis ali ne po identifikacijskih znakih priimka in imena storilca kaznivega dejanja in oškodovanca; sodišča, ki je obravnavalo kazensko zadevo (po kraju storitve kaznivega dejanja oz. kraju povzročitve škode) oz. sodišča, ki bi moglo biti pristojno po prebivališču storilca. Zato bomo vnaprej na podlagi kazenskega spisa v teh primerih provizorno s svinčnikom izpolnili odgovor na vprašanje 35 v dveh variantah: najprej naziv sodišča po kraju storitve kaznivega dejanja in nato po kraju prebivališča storilca (razvidno iz obrazca Sk-2, vprašanje 4). V primerih, ko bo pravdni spis na razpolago za obdelavo, bodo anketarji tako označena sodišča izbrisali in vpisali definitivno tisto sodišče, pri katerem se nahaja pravdni spis.

Vprašanje 34: se izpolnjuje na podlagi ugotovitve o iskanju pravnega spisa. Če pravnega spisa ni bilo mogoče najti, se izpolnijo samo odgovori na vprašanje 34, odgovori na ostala vprašanja odpadejo.

Vprašanje 40: iz odgovorov na to vprašanje se ne vidi, ali je bil umik tožbe ali odpoved tožbenemu zahtevku ev. posledica naknadne povrnitve škode. V takih primerih navedite razloge za umik tožbe ali odpoved tožbenemu zahtevku pri vprašanju 45.

Vprašanje 45: služi ali dodatnim pojasnilom na vprašanje 40, ali drugim pojasnilom k odgovorom na posamezna vprašanja.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

SBK 8218